AUGUSTIN Z.N. POP

pe urmele lui MIHAI EMINESCU

Coperta de Ion Dogar Marinescu

AUGUSTIN Z. N. POP

Pe urmele lui MIHAI EMINESCU

Editura Sport-Turism, București, 1978

Întîmplarea m-a făcut ca, din copilărie încă, să cunosc poporul românesc în cruciș și-n curmeziș.

M. Eminescu

Argument

Ziua de 15 ianuarie va fi totdeauna asociată pe calendarul inimilor românești de aniversarea nașterii lui Eminescu în Botoșani, la mijlocul veacului trecut. La fel noaptea de 15 către 16 iunie, cînd, în 1889, el a închis ochii pentru de-a pururi, într-o apăsătoare grație care de cîțiva ani nu mai putea fi disciplinată de voință.

În socoata timpului istoric, la Botoșani a răsărit și la Ipotești s-au desfășurat parabola copilăriei, primele uimiri și întîia iubire a poetului în depărtate nopți sidefate și în zile cu patru răsărituri de soare. La București, în al treizeci și nouălea an de viață, inima lui Eminescu a încetat să bată, osemintele lui înhumîndu-se la cimitirul Bellu. Sînt morminte care, fără istorie, se închid repede și pe care dansează uitarea ; sînt însă altele pururi deschise regretelor, admirației și pelerinajelor, iar mormîntul lui Eminescu se așază printre ele.

Poporul român se mîndrește și din mileniu în mileniu se va mîndri tot mai mult cu opera lui Eminescu, creată cu măiestrie, iubire de țară, de umanitate și frumos, admirată de milioane de cititori din patria noastră și de iubitorii de literatură din lumea întreagă. Prin Eminescu, tradus astăzi în 58 de limbi și graiuri, poezia românească a intrat triumfal în patrimoniul universal cu capodopere ce s-au adăugat la comoara scrierilor lumii. Cititor pelerin epopeilor lui Omer, odelor și epistolelor lui Horațiu, cîntecelor lui Firdusi, baladelor și meditațiilor lui Schiller, Victor Hugo, Goethe, eposu-

lui național și doinelor lui Vasile Alecsandri — Eminescu s-a înălțat prin sine astral în setea de a risipi lirism recreat inefabil în substanță.

Nativ și în grad superior, Eminescu a stăpînit facultățile marilor personalități : judecată profundă perfecționată prin practica filozofiei, curiozitatea spiritului, viziune cutezătoare și extensie imaginativă, nezburdînd în grotesc, putere de muncă, nostalgie blîndă, reversibilitate în mit — fără ca reveria lui să transmită alte elemente decît ale trăirii —, cultul perfecțiunii atice. Ca om, sfida pietrificările formaliste, convenienţele, arta oficială și ura inflexibil libertinajul culturii putrede.

Iubea cu nobilă patimă țara, poporul, națiunea. Urmărea pe letopisețe pojarul secolelor trecute, păstra luminos cultul strămoșilor, era un național și trăia rigorist bucuriile umanismului. N-a făcut cor cu oportuniștii. Prin rezistență și izolare se rupea de mediul zgomotos în care-i fusese dat să trăiască, complăcîndu-se compensator în visătorie, în travaliu poetic, în analize social-economice, în scînteierea pamfletelor politice, în culegerea folclorului.

Spațiul fizic românesc, limpidițăţile etice ale poporului său, aspirația profesională către desăvîrșire, simțul gingășiei în dragoste și al suvenirului nostalgic, gravitatea meditației, protestul față de scăderile contemporanilor, pateticul soliloc despre viața oamenilor de pretutindeni, contradicțiile romantice, dezbaterea filozofică — iată coordonatele majore ale universului eminescian !

Cum compozitorul ordonează pe portative sunetele pentru a le îmbina armonios, iar pictorul se străduiește ca din liniile perspectivei, din culori și lumină să împlinească tonalități plastice, tot astfel Eminescu opera rațional, multiplu, meticulos la izvoarele creației asupra materialelor verbale și secretelor frumosului, ca, desprins de dogme și de practici rutinare, să realizeze poeme artistice și o gazetărie de convingeri naționale.

Frămîntat de contrariile spiritului, poet al iubirii, românescului și absolutului, Eminescu credea nelimitat în arta literară ca agent social, avea vocația specificului național, credea însuflețit ca «sacerdos magnus»

în acțiunea poeziei și, în numele acestor convingeri, ripostele lui au vibrat neabătut împotriva literaturii fără structură, împotriva avocaților grandilocvenței. Stăpînind exigențele gustului și perfecțiunii clasice, călăuzit de principiul că opera literară se promovează prin calitate, prin sensibilitatea pe care o include și o revelează metaforic, refractar succesului imediat, el a ocolit găștile și clocotul ambițioșilor — teatre ale victoriilor ieftine.

Ca orice creator genial, deschizător de drumuri și mergînd înaintea vremii lui, Eminescu a dăruit mai mult decît i-a fost dat să primească. Caracterul lui — mărturie plenară a dezbaterii dintre Zevs și Prometeu — își găsește corespondență în operă. Ideile lui sînt răspunsuri date întrebărilor, frămîntărilor, aspirațiilor poporului român și umanității. Logica și rigoarea spiritului, forțele subiectivizării, imaginației și stilului, el le-a măsurat cu natura magnifică, din care și-a făcut mamă spirituală, confidentă și iubită, călăuzit de intuiția că omenește participă la un moment de viață în obligatul drum către moarte și ca măiestru al lirismului spre eternitate.

Suferințele, tumultul, greutățile bănești și abandonul, partea celor mai mulți poeți universali, îl revendică și pe Eminescu frate amarnic al lui Edgar Poë, Heine și Baudelaire, în acest avatar tragic, după ce, fără a violenta revelația, omul s-a confruntat cu realitățile existențiale, iar geniul, refugiat în poezie, s-a mistuit cu magnanimitate desferecînd misterele.

Existența pămînteană a creatorului Luceafărului, *care nu și-a încins fruntea cu laurii cezarilor și a fost fulgerat de nefericire la treizeci și trei de ani, s-a sublimat în avîntul viziunilor metaforice pentru pretutindeni și totdeauna.*

În ultimele trei decenii turismul s-a dezvoltat impresionant în țara noastră, depășind interesul pentru pitoresc prin noi trasee cu obiective istorice, economice, culturale, angajînd pasiunile de cunoaștere și recreere.

Admirația pentru opera lui Eminescu vă îmbie pe itinerarele vieții sale, constituind, în *și* pentru *parti-*

cularitatea genialităţii lui creatoare, drumeţii pe harta morală a lumii.

Cartea de faţă, scrisă pe temeiul a foarte multe materiale documentare descoperite de autor, este invitaţie, ghid spiritual, însoţitoare pe urmele paşilor lui Eminescu, muzeu al larilor neaoşi, al iubirii lui de patrie, depozit orfic al amintirii, ceremonialelor, recunoştinţei şi contemplării unui creator nepereche.

AUGUSTIN Z.N. POP

Obcinele neamului

Biografi din trecut aplecaţi spre legende i-au atribuit lui Eminescu tot felul de etnicităţi, în pofida evidentei obîrşii rurale româneşti şi neluînd în seamă că poetul, chiar în zilele cenuşii, ţinea să afirme în scris că aparţine unui lanţ familial pornit din vremea lui Alexandru cel Bun. Cîndva dorea chiar să se dăltuiască pe lespedea mamei sale epitaful :

În acest mormînt odihnesc
Remaşiţele repausatei
Şerbei lui Dumnezeu
RALU IURA
Fiica stolnicului
VASILE IURA
Boier de neam din Moldova
Din timpul lui
ALEXANDRU MUŞAT CEL BUN

Arborele genealogic al mamei lui Eminescu conduce regresiv la spiţa sigură a vătafului Iurașcu din Peletiuci (1647). Dar dacă sînt parcurse zapisele, documentele interne, actele diplomatice ale Moldovei pentru antroponimicul Iurie, atunci se ajunge la un înaintaș din vremea lui Alexandru cel Bun, pomenit într-un hrisov din 17 februare 1422. Voievodul întărea lui Iurie, lui Cosma şi surorii lor Motruna, vlăstare lui Stan din Lucavăţ, trei sate pe Siret „de la sfîntrăposaţii noştri

înaintaşi". Specificaţia invită pe cercetător la antecesorul stolnic Iurie, atestat documentar la 1383.

Eminescu, în ascuţite polemici „etnologice", riposta deschis redactorilor liberali : „Tot ce pomeneşte despre originea mea sunt pure minciuni iscodite de o fantezie bolnăvicioasă, precum şi trebuie s-o aibă un redactor al *pseudo-Românului*", pentru ca din plinul mîndriei să-şi afirme, cîteva rînduri mai jos, obîrşia neaoşă din răzeşimea Moldovei : „Scriitorul acestor şiruri el însuşi neam de ţăran [...], acest reflex nu schimbă deloc realitatea ; el nu mă opreşte de a fi dintr-o familie nu numai română, ci şi nobilă neam de neamul ei — să nu vă fie cu supărare — încît vă asigur că între strămoşii din ţara de sus a Moldovei, de care nu mi-e ruşine să vorbesc, s-or fi aflînd poate ţărani liberi" (*Timpul*, 8 aprilie 1882).

Neamul matern al lui Eminescu păstrează sorginte răzeşească, ţărani deveniţi liberi prin patriotism şi bravură ostăşească. Registrul rubedeniilor înaintaşe spuzeşte în hotărîrile domneşti, în suretele şi ispisoacele Moldovei ; printre ele, uricariul Gligore Iurăşcu ce dăruieşte mănăstirii Sucevita, la 20 noiembrie 1574, în vremea lui Petru Şchiopul, un cronograf slavon : *Letopiseţ de craii sîrbeşti şi de episcopi cum li s-a scurs viaţa lor.*

Paharnicul Iordache Iurăşcu, unchi poetului, la fel are preocupări cronicăreşti şi, citind letopiseţul *Adunarea în scurtu din multe feluri de letopiseaţe pentru începerea Slăvenilor, a neamului Rosii şi de începutul domniilor acei* [...] *de cetate Chievului*, îşi lasă *ex libris* reflecţia spirituală şi semnătura pe fila 82 verso a *Manuscrisului românesc 911* din Biblioteca Academiei Române : „Cetit-am şi eu acestu letopiseţi şi mult m-am folosit şi rog pe Domnul ca să erti pacatili aceluia ci au scris şi pe ali mele. 1836 noiembrie 14. IORDACHI IURAŞCU".

Voievodul Gaspar Grazziani menţionează într-un hrisov din 8 martie 1620 meritele diplomatice ale lui Onciul Iurăşcovici, vel vătaf de Suceava, cu ocazia ambasadei condusă la Ţarigrad.

Numele lui Onciul Iurăşcu de la Şendriceni (jud. Botoşani) i-l păstrară cîteva veacuri de-a rîndul în păr-

ţile dorohoiene antroponime ca Stîlpii Onciului, Satul Onciului Părcălabu, Hotarul Onciului şi altele.

În toponomastica medievală a Moldovei se întîlnesc localităţi în judeţele Botoşani, Dorohoi, Roman, Vaslui, Bacău cu nume derivate din patronimica Iurașcu : Săliştea lui Iurașcu, Răzeşii lui Iurașcu, Şerbeştii lui Iurașcu, Luzii lui Iurașcu, Burchii lui Iurașcu, Căuţişenii lui Iurașcu.

Bunicul matern al poetului, stolnicul Vasile Iurașcu, care l-a ţinut în braţe şi i-a fost naş, cum atestă mitrica din 21 ianuarie 1850, bunel atestat în trecerea prin Ipoteşti, la moartea soţiei sale, Paraschiva Iurașcu, prăbuşită cu sania cu cai cu tot la 27 decembrie 1836 pe cînd trecea podul peste Siret din Băneşti di' Vale, a alcătuit sub chip de cronică-bocet următoarea inscripţie pe piatra ei tombală, aflată astăzi în cimitirul din Fîntînele (denumirea de după 1868 a Buneştilor), comună reşedinţă în judeţul Botoşani :

S'au născut la anul 1785 şi
la anul 1836 dechem. 27 s-au sfîrşit.
PARASCHIVA să numeşti
În mormînt acoperit.
Trecătoriule citeşti
Că a fost maică pré iubită,
Soţie pré lăudată
Unui bărbat cinstitu,
Unită cu bună faptă
Stolnicului IORAŞC numitu,
Pe copii şi pe bărbatu
Cu întristate căutări
Înspăimîntaţi i-au lăsatu
Aici i vecinicii uiteri
Lîngă apa curgătóri
Deodată cumplit căzu
Din trăsura călători.
Au rămas necunoscută
Cu bărbatul şi copii
Pe prestolul vecinicii
Iertaţi-o de mii de ori
Dmnievoastră cetitori
Că toţi sîntem muritori.

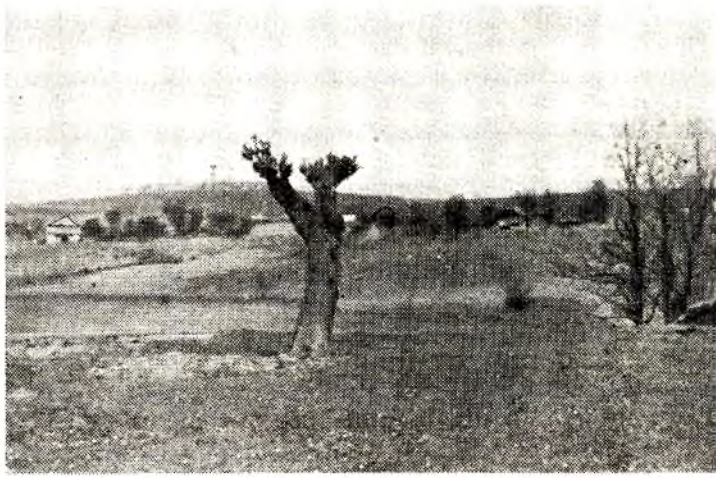

Perspectiva panoramică a satului sucevean Călineștii lui Cuparencu aparținînd comunei Calafindești

Iurășceștii se încrenguiesc genealogic direct și colateral cu o serie de familii cu rosturi politice, administrative și de cultură în istoria Moldovei : Kogălniceanu, Donici, Racoviță, Catargiul, Bucium, Gheuca, Hărman, Vidrașcu.

După tată, poetul își povîrnea originea dintre iobagii cătunului Călineștii lui Cuparencu, așezare la aproximativ 32 de km de șoseaua ce leagă Suceava de Siret, și Iminovicenii pot fi urmăriți cu aproape o sută douăzeci de ani înainte de nașterea poetului printre călineștenii de pe pămînturile lui Cuparencu, în Călineștii lui Ianachi, la Șerbăuți și Calafindești (jud. Suceava), pînă la bunicii Petrea și Agafia Iminovici, din 1736.

Astăzi încă trăiesc colaterali sătești ai lui Eminescu, cu patronimica originară sau schimbată cînd femei din ramura Iminovicilor se căsătoresc, țărani harnici, cinstiți, fruntași de cuviință în obștea călineștiană, dîrji alte dăți în lupta pentru țarină și libertate purtată cu moșierimea locului. Menționatele sate constituiseră feuda lui Ioan Cuparencu, transmisă fiilor acestuia, Gheorghe și Luca Cuparencu, cărora le urmă Ianachi Cîrstea. Pentru Poiana lui Hordugan, imașul

repartizat călineștenilor la delimitarea austriacă din 1783 și care le fusese răpit cu brutalitate de Gheorghe și Luca Cuparencu în 1831, obștea, avînd în frunte pe Vasile Iminovici, se revoltă și douăzeci și trei dintre localnici fură acționați ca tulburători ai ordinii la judecătoria din Suceava în 1837.

În numele iobagilor, răspunsuri a dat bunicul poetului, care a justificat protestul consătenilor săi prin nevoia de pășune pentru vite și invocînd dreptul dobîndit prin îndelungata folosință comună asupra pămîntului. Dat fiind caracterul insurgent al impricinaților și că partea care îi acționase în judecată aparținea nobilimii, instanța suceveană și-a declinat competența în favoarea lui „Forum nobilium" din Cernăuți, către care a fost îndrumat dosarul. Dar și această instanță de castă a dat cîștig țăranilor în decembrie 1838, tot în urma depoziției lui Vasile Iminovici.

Cum în 1848, folosind măsurile reacționare ale contrarevoluției habsburgice, latifundiarii au alungat iarăși de pe imaș vitele călineștenilor, iar pe locuitori i-a obligat la corvezi, iobagii locului au deschis în continuare proces familiei Cuparencu, de data aceasta purtătorii lor de cuvînt fiind Ioan Iminovici, unchiul poetului, și Ștefan Mișcan, înflăcărați în timpul dezbaterilor și măsurătorilor oficiale, tergiversate pînă la 1861 și soldate tot cu cîștigul de cauză al țăranilor. Neștiutor de carte, Ioan Iminovici preluase de la tatăl său conducerea luptei pentru pămînt și drepturi a consătenilor împotriva încălcărilor moșierești, punînd drept semnătură degetul pe jalba acestora. Vociferînd în instanță împotriva injustiției feudale, a fost de mai multe ori întrerupt în timpul depoziției, chemat la ordine, amenințat de ultragiu și cu arestarea.

Numele familiei poetului, la origine Iminovici, apare în scripte cîteodată Ieminovici, foarte rar Eminovici, și tatălui poetului, schimbat cu treburile de la Călinești în Suceava, apoi la Dumbrăveni, Ipotești, localnicii îi spuneau Gheorghi Iminovici. O fîntînă din Ipotești îi păstrează numele originar pînă astăzi : „fîntîna lui Iminovici". Pe actul de înnobilare, cumpărat de părintele poetului de la domnitorul Mihalache Sturdza, stă scris Iminovici.

Patronimicul Iminovici pare să provină de la un papucar de sat, care făcea iminei, încălțămintea gălbuie de sărbătoare a țărăncilor. Cum tatăl lui Creangă era Ștefan a Petrei Ciubotariul și în scriptele de naștere Dumitru Teodor Neculuță este înregistrat Dumitru a Ciubotăriței, — Vasile și Petrea Iminovici sînt coborîtori dintr-un meseriaș de iminei. Fixarea onomastică la forma Eminovici a fost dictată de orgoliul recomandării, tatăl poetului cunoscînd că *emin* — ca radical în limbile arabo-islamice — înseamnă „cel priceput în ad-

„Fîntîna lui Iminovici" din Ipotești

ministrație", „cel vrednic", „cel cinstit", „onorat și onorabil". Administrator la cîțiva boieri din Moldova de Sus, Iminovici fu mai interesat ca numele său să asocieze semantica arabo-islamică decît ortografia termenului local care l-ar fi confruntat cu un papucar.

În decursul vremii, poetul a folosit, în afară de patronimicul Eminovici, pe cel de Emineanu, sub influența poeților contemporani : B. P. Mumuleanu, D. Bolintineanu, A. Sihleanu, G. Crețeanu, Al. Depărățeanu, dar și al sufixului bucovinean frecvent — *eanu* — și pe cel de Eminescu, formă propusă de Iosif Vulcan la începutul colaborării sale la revista *Familia* din Oradea, nume acceptat de tinerelul inspirat din Bucovina, cu care el a intrat și se păstrează în lumina fără sfîrșit a gloriei.

Tatăl poetului, sulger pînă în 1841, după aceea căminar, semnînd la început Gheorghe (George, Gheorghieș) Iminovici, apoi Eminovici (născut în 1812), era fiu de iobag din Călinești lui Cuparencu, cîntăreț bisericesc. Învață carte cu dascălul Ioniță din Suceava, sluji ca scriitor de registre și mai tîrziu ca administrator la diferiți boieri din nord și, în contact cu aceștia, el, dacă propriu-zis n-a dobîndit cultură remarcabilă, a manifestat aspirații spre mirajele ei. La Suceava, în vremea ocupației austro-ungare, deprinsese limba germană, astfel că multe epistole păstrate de la Gheorghe Eminovici sînt așternute în această limbă, cu litere gotice. Din prețuire pentru civilizația germană, căminarul a năzuit să dea băieților și fetelor lui instrucție nemțească. A fost spirit energic, gospodăresc, economicos, aplecat spre investiții care să-l îmbogățească și din care a ieșit înfrînt. Pe lîngă trusou și lucruri de menaj la căsătoria cu Raluca (Rareșa, Raliță) Iurașcu (născută în 1816), el a primit de la socru, cu care conlucrase la Corni, ca oameni de încredere ai familiei Canano, semnătură pentru două mii de galbeni, sumă apreciabilă. Vasile Iurașcu, de unde avea, de unde n-avea, i-a numărat în mînă acești galbeni, speriat că trei dintre fete se retrăseseră la mănăstire.

Raluca era a doua fată care se căsătorea a lui Iurașcu. Cea mai mare, Maria, ținea pe banul Mihalache Mavro-

din, de la Ionășeni, inginer din școala lui Asachi, traducător de opuri literare grecești, geometru, genealogist stimat în Moldova. Din ce economisise, din ce luase zestre de la Vasile Iurașcu, din mici „spiculavisiri", cu ce s-a împrumutat, din tranzacțiile țarinei de la Orășăni către Spiridonia din Iași și din arendarea Durneștilor-Botoșani, Gheorghe Eminovici și-a cumpărat în 1842 casă în centrul Botoșanilor, lîngă „Uspenia". În Tîrgul vitelor căminarul dispunea de cîteva maghernițe date cu chirie. Pentru scurtă vreme concesionar de păcură în regiune, în partea din urmă a existenței lui a fost membru al Consiliului general județean Botoșani.

Eminescu a avut încă zece frați și surori. Dintre aceștia, numai Șerban, fratele cel mai mare, a terminat studii superioare, de medicină, în Germania ; dar la numai cîteva luni după obținerea titlului universitar, moare de ftizie și dement. Pînă la poet îl urmau Nicolae, Iorgu (Gheorghe), Ilie. Cu Ilie (născut în 1846) poetul se juca la iazuri și prin codrul ipotești an.

Dintre surori, importante biografic rămîn Aglaé (născută în 1852), însoțită prima oară cu profesorul de pedagogie Ioan Drogli și căsătorită a doua oară cu căpitanul austriac Heinrich Gareiss von Döllitzsturm. Prietenă stimată cu compozitorii Ciprian Porumbescu și Tudor Flondor, autorul partiturii la serenada *Somnoroase păsărele,* Aglaé a jucat teatru, a cîntat în operetă, avea farmecul recitărilor. În paralela nefericirilor și decepțiilor din propria ei familie, au fost momente cînd ea a purtat grijă lui Eminescu în ultimii ani de viață.

Altă soră, care intră în biografia Nemuritorului, a fost Harieta (născută în 1854), oloagă de la cinci ani și cu tare schizofrenice. Eminescu o adora pentru că era mezină și suferindă ; avea — după expresia lui — memorie à la Napoleon. Soră iubitoare pînă la tortură, Harietei i-a fost dat să-l gospodărească și să-l asiste pe poet între 1887—1888.

Ruxandra, Maria, Vasile, pierind din pruncie, n-au biografie. Singurul dintre frățîni care s-a bucurat de longevitate a fost Matei (1856—1929), erou în războiul de la 1877, decorat cu șase ordine-medalii și decorații, „căpitanul" editor temporar al poeziilor lui Eminescu,

drag lui şi cu o psihologie polemică derivînd din dîrzenia dreptăţii şi violenţa căminarului.

Frăţînilor Eminoviceni, cîţi au ajuns vîrsta şcolară, căminarul a căutat să le dea o cultură care să le garanteze, odată cu pătrunderea în viaţă. şi asigurarea stimei în societate. Pe băieţi, pentru ciclul elementar, îi înscrie la pensionul Ladislau Ferderber din Botoşani. Pe fete le-a educat în şcoala particulară Olivari din acelaşi „munitipiu", la Agafton sau la pensionul Clementinei Catargiu din Cernăuţi.

Mitul genezei

Cum în antichitate Chios, Colofon, Cumes, Pylos, Ithaca, Argos, Atena își disputau mîndria de-a fi fost leagănul legendarului Omer, tot astfel, din iubire, orgolii locale, din neștiință, presupuneri și „pe auzite de la alții", de la rude apropiate, cunoscuți, conjudețeni, informatori de ocazie, biografii de pe vremuri s-au întrecut în a atribui locuri și date diferite nașterii lui Eminescu cînd ușile se deschideau singure amintirii lui.

Încă vieţuind poetul, dar vîslind spre nefiinţă, Mihail Chintescu afirma singular într-o conferinţă din 1889 că Eminescu a venit pe lume la Soleni, ţărna de obîrșie a Elenei Cuza, Doamna Principatelor Unite și sora junimistului Theodor Rosetti.

La exact o lună după moartea poetului, revista *Fîntîna Blanduziei* localiza naşterea lui Eminescu la Dumbrăveni, după ce, cu două săptămîni înainte, Aglaé, sora lui, scrisese, la 3 iulie 1889, lui Titu Maiorescu că el venise pe lume la Ipoteşti.

În prefeţele la ediţiile de poezii Eminescu pe care le-a îngrijit, în caseta biografică din *Conversation — Lexikon Brockhaus* (1887), criticul „Junimei" oscilează între „satul Ipoteşti lîngă Botoşani" și Botoșani, în ediţiile de după încetarea din viaţă a poetului.

Aserţiunea Ipoteștilor au reluat-o neconcludent magistratul Corneliu V. Botez (1909), cunoscuţii eminescologi Leca Morariu (1923), George Călinescu (1932),

Octav Minar și numeroși alți publiciști din țară și de peste hotare, diverși editori, autorii de manuale.

Pentru Dumbrăveni, ca loc al nașterii lui Eminescu, se pronunță foaia festivă *Eminescu,* apărută în 1890 cu ocazia dezvelirii bustului de la Botoșani, cum și Leon L. Ghica, organizatorul sărbătorii de la 14 iulie 1902, cînd în parcul Dumbrăvenilor s-a inaugurat bustul modelat de Oscar Spaethe, prilej de adunare literară, și cînd Cincinat Pavelescu scanda acolo oda antologică :

Pădure ! Ningi cîteva frunze
Pe fruntea-i de aramă rece,
Tu, ce rămîi nepieritoare
Ca geniul, cînd totul trece !

Zii vîntului să-i cînte doine
De dragoste sau haiducești,
Poetului ce-a fost mîndria
Gîndirii noastre românești !

Și glasul lui să fie dulce...
Măcar în lumea neființei,
Să-și uite lungile lui chinuri
Acest poet al suferinței !

Natura, cel puțin mai blîndă
Ca umbra tragică să fie
Acelui ce-n eterne versuri
A prins eterna poezie !

. . . . . .

Atunci în nopțile albastre,
Cînd lumea uită și petrece...
Luceafărul o să-l privească
Cum stă „nemuritor și rece" !

Stareța Agapia Gherghel, de la Agafton (jud. Botoșani), informată de membrii familiei poetului, comunică la 29 martie 1891 prefectului local că „Dl Poet Eminescu este născut la Botoșani, aceasta este foarte sigur" și în același an, din însărcinarea „Asociației Generale a Studenților din România", tinerelul filolog N. D. Giu-

rescu, folosind și relatarea monahiei Fevronia Iurașcu. mătușă dinspre mamă a poetului, ce susținea că ar fi asistat la nașterea acestuia în Botoșani și la botezul lui la „Uspenia", descoperea și transcria mitrica de naștere-botez a lui Eminescu. În rubricația „Politia sau satul unde s-au născut pruncul" se înscrisese că pruncul Mihai Eminovici a venit pe lume „în orașul Botoșani", urbe pe care, în același sens natal, Eminescu o declarase autograf în scripte la școala primară din Cernăuți și la Universitatea din Viena, la întrebările judecătorului de instrucție P. Stoica în 9 noiembrie 1876 și în repertoriul membrilor „Junimei" din 1878, ținut de Iacob Negruzzi. Opțiune pentru Botoșani și-a dat și Artur Gorovei, monografistul documentat al Botoșanilor și Fălticenilor.

Încurcat în titlurile executorii ale creditorilor, Eminovici arendase parcela din Ipotești înainte de 1848, își dusese familia și-și transportase calabalîcul, „pojijia gospodării", la Botoșani, unde avea casă cumpărată în 2 iunie 1842 de la Grigore Soltană Gheșcu, neamuri influente și perspective rentabile. Tot atunci casa din Ipotești, pe care peste cîțiva ani o va renova și extinde, o închiria doctorului Alecu Jianu, care, temător de holeră, se mutase acolo, din Botoșani.

Sub presiunea angaralelor și executorilor judecătorești, Raluca Eminovici, domiciliind vremelnic în capitala județului, învedera la 21 decembrie 1850, tot din Botoșani, tribunalului districtual dreptul rezervator de 1 400 de galbeni, reprezentînd investiția ei din dotă la cumpărarea Ipoteștilor și Durneștilor, invocînd foaia de zestre din 26 mai 1840.

Cu toate acestea, la 2 iunie 1850, Constantin Hurmuzaki, fratele Eufrosinei Petrino, izbutea, cu sprijinul instanțelor botoșănene, să confiște vitele lui Eminovici de la Ipotești și Durnești.

În 1851, silită de împrejurări, Raluca va închiria spătăresei Smaranda Varlaam, cu 16 galbeni lunar, casa dotală de pe Calea Națională nr. 179 — compusă din șase odăi, acareturi — edificiul în care adusese pe lume pe Eminescu, și, cu ai ei, se mută la sora Maria Mavrodin, pe str. Ruset, unde locuiră pînă la 26 octombrie 1853, cînd se porniră și se fixară definitiv la Ipotești.

Sub presiunea datoriilor, în 1855, fu vîndută casa în care s-a născut Eminescu.

Cît ţine de cronologia ivirii în viaţă a Hyperionului, se concurează şase datări, majoritatea declarate de Eminescu însuşi : o însemnare pe *Psaltirea versificată a lui Dosoftei* (1673), exemplar aparţinînd căminarului de la Ipoteşti : „Astăzi 20 Decemvrie, anul 1849, la patru ceasuri şi cincisprezece minute evropieneşti s-au născut fiul nostru Mihai", autograf ce n-a fost citit de vreun cercetător şi e improbabil, ca autenticitate, ca şi impostoriatul lui Octav Minar, pus tot pe seama lui Gheorghe Eminovici : „fiul nostru Mihai întru Domnul, hărăzit vieţii la Ipoteşti în noaptea de 24 Decembrie 1849 şi botezat la Botoşani la 21 Ghenari 1850 la sfînta Biserică Uspenia" (biserică zidită în 1522 de Doamna Elena, soţia lui Petru Rareş, Uspenia, socotită catedrală a Botoşanilor, se găseşte pe Calea Naţională nr. 291).

Este apoi vorba de datele 6, 14 şi 29 decembrie 1849, cum şi de mitrica de botez în care sînt indicaţi prezenţi la rubrica marginală („Iscăliturile : a preotului, a naşului şi a părinţilor") : economul Ioan, stolnicul Vasile Iuraşcu, cu proprie atestare : „am fost naş", părinţii Gheorghe Iminovici şi Raluca Iminovici, ortografiaţi după pronunţia curent-regională, act din 1850 ce prevalează şi care la „Data naşterii" înscrie : „Cincisprezece Ghenari".

Urbs beata, Botoşanii păstrează cinstea istorică de-a fi la cumpăna veacului trecut locul de naştere al celui mai mare poet român.

Raiul meu...

Cotuna lui Iminovici

Dacă Eminescu s-a născut la Botoşani, copilăria lui se desfăşoară în dîra anilor la Ipoteşti, aşezat în inima elementelor.

Judeţul Botoşani a fost, cum a şi rămas, unul dintre grînarele bogate şi de soi ale ţării. Capitala lui, la întretăierea drumurilor comerciale din Ucraina, Polonia şi Moldova, se situa economiceşte pe locul al doilea, după Iaşi, centru de breslaşi iscusiţi şi de cărturari formaţi în şcolile botoşănene vestite prin lectura tipăriturilor din cele trei principate, dar şi prin comenzi de periodice, cărţi, note muzicale. Ştefan cel Mare zidise în Botoşani mănăstirea Popăuţi, în clopotniţa căreia M. Kogălniceanu va ispăşi o temerară pledoarie pentru drepturile naţionale.

În 1847 căminarul Gheorghe Eminovici, dispunînd de 3 000 de galbeni din dota soţiei, de alţi 3 000 de galbeni de pe urma unei vînzări imobiliare şi împrumutat de cumnate, cu 800 galbeni de Fevronia Iurăşcu şi cu 200 galbeni de Maria Mavrodin, cumpără de la Eufrosina Petrino, sora lui Costache Hurmuzaki, 288 de fălcii moldoveneşti la Ipoteşti. Măsurau o cincime din moşia răzăşească locală, învecinîndu-se cu pămînturile fraţilor Isăcescu, Ciofu, Gheorghe Ungureanu şi cu parcela schitului Vorona, totalizînd 200 de fălcii arabile, 23 de fălcii de pădure, în rest fînaţuri şi imaş.

Casa de lîngă biserică fiind veche, o va dărîma și pe locul ei cumpărătorul va clădi, cu pereți de vălătuci și cărămidă, acoperită cu șindrilă, locuință nouă compusă din trei odăi și o cămară. Privită în fotografiile rămase, construcția nu exprimă defel armonie arhitecturală. Plafoanele de la Ipotești n-au fost stucate „à la italienne" și nici nu s-au sprijinit pe bîrne dăltuite. Zidurile lui Eminovici n-au primit nișe sau frizuri de fier forjat ; pe varul lor au atîrnat chipurile Ralucăi și căminarului, pictate de Antonio Zigri. A fost o modestă casă albă, zidită de țărani. Bucătăria, hambarul, grajdul și șura se găseau la cîțiva pași, dosite în ogradă. Din latura dreaptă a curții se aliniau livada, stupina și trei pogoane de vie.

Înainte de primul război mondial, publicistul Octav Minar a filmat grăbit fostul „conac" al Eminovicenilor și a primit în 1908, la fața locului, evocările bătrînului Costache Crețu, care i-ar fi descris interiorul ; căpitanul Matei Eminescu, însă, se înscrie împotriva scornirilor acestui jitar.

Se amintește, greu de precizat din ce izvor, că în biblioteca tatălui poetului se găseau, între altele, texte ce

Casa copilăriei lui Eminescu din Ipotești, fotografiată în timpul primului război mondial

reţinuseră gustul generaţiei premoderne şi romantice : *Istoria cavalerului de Grie şi iubitei sale Manon* (trad. de Alecu Beldiman) ; *Alzira sau Americanii, Meropa* de Voltaire (trad. de Grigore Alexandrescu) ; *Antoni* de Alexandre Dumas-tatăl (trad. de Alexandru Hrisoverghi) ; *Moartea lui Socrat* de Alf. de Lamartine ; *Zaira* de Voltaire şi *Misantropul* de Molière (trad. de George Sion) ; *Mettella şi Orbul, Lacul Dracului* de George Sand (trad. de George Baronzzi) ; *Speronare* de Alexandre Dumas-tatăl (trad. de I. Eliade Rădulescu); nuvelele *Femeia bună şi Bărbatul bun* de Marmontel şi *Crucea de argint* de Eug. Sue (trad. de I. Eliade Rădulescu) ; *Cei patruzeci şi cinci* de Alexandre Dumas-tatăl (trad. de George Baronzzi).

În 1842, Eminovicz George, specificat în nemţeşte cu rangul său, Kammer Wirtschafts-Verwalter, se afla printre „prenumeranţii" (=abonaţii) botoşăneni la piesa de teatru *Hans Benkner oder die lebendig Begrabene* de sasul Christian Heyser şi imprimată în colecţia „Vaterländische dramatische Schriften", în tipografia Gött din Braşov. Faima piesei, avînd ca erou principal pe vestitul magistrat ce patronase activitatea de imprimare a diaconului Coresi, trecuse din tîrg în tîrg, ajungînd şi la urechea vechilului de la Dumbrăveni.

Cum căminarul contractează în 1848 un împrumut substanţial de 150 de galbeni olandezi în rate de trei luni de la Neculai Macri — an cînd rămîne de fixat hotărîrea lui Eminovici de-a cumpăra Ipoteştii — el urma să înceapă a-şi rambursa la termene precise galbenii ce-l apăsau şi dobînda, fie monetar, fie în productele Durneştilor. Însă Neculai Macri, „supus englez", moare între timp. Întîrzierile de plăţi şi amînările căminarului împinseră pe văduva aceluia să-l acţioneze energic în justiţie. S-a păstrat corespondenţa urmată între agenţia consulară britanică din Iaşi şi Departamentul Treburilor Interne din Moldova, pentru a fi ferită de daune „supusa ioniană" Cristina Macri.

Spre a împiedica pe creditoare să-şi încaseze creanţa, în acelaşi timp socotind că în familia proprie nu pot fi admise riscuri, Eminovici arendă pe şase ani pămîntul Ipoteştilor cumnatei Maria Mavrodin, pe

2 100 galbeni în specificaţii anuale de „trei sute cincizeci galbini".

Presiunea aparatului judecătoresc ca Eminovici să-şi achite obligaţiile către Cristina Macri primejduia moşia Ipoteşti, ce urma să fie scoasă la licitaţie. Soluţia fictivei arendări către Maria Mavrodin lipsea de eficienţă vînzarea silită a Ipoteştilor de către alt creditor.

Sub presiuni, căminarul, împrumutîndu-se pe unde putu, se eliberă forţat de obligaţiile către Cristina Macri, cînd altă executare silită veni să-i ameninţe pămîntul : urmărirea pornită de Iordache Ursoian, fiul vitreg al lui Iordache Ureche, pentru o datorie înscrisă în preţul de vînzare al Orăşenilor. Ipoteştii fură scoşi în vînzare prin *Buletinul — Foaea Publicaţiilor oficiale a Principatului Moldoviei.* Publicaţia furnizează indirect lămuriri cu privire la cauzele aversiunilor de mai tîrziu dintre Eminescu şi poetul Dimitrie Petrino, pornind de la recenzarea broşurii acestuia : *Puţine cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina* (1869) şi pînă la acţiunea de fraudă înscenată de stihuitorul bucovinean lui Eminescu în 1876.

Interesele căminăresei în procesul cu Iordache Ursoianu le susţinu soţul său, cum reiese din procura păstrată la dosarul cauzei. Prin termene lărgite şi cerute pentru probatorii, Eminovici îşi achită pretenţiile băneşti către urmaşii lui Iordache Ureche.

La 8 kilometri de oraşul Botoşani, Ipoteşti intră ca sat, altădată cătun, în componenţa comunei Cucorăni. Este o aşezare restrînsă, ce, cu toată gloria de a fi fost raiul copilăriei lui Eminescu, nu s-a ridicat din cauza numărului mic de locuitori la treapta de comună. Din acest motiv, cătunul a intrat component cînd la comuna Stîncești, cînd în Cucorăni, cînd la Cerviceşti ; apartenenţa către organele administrative superioare şi-a schimbat-o în trecut între plasa Tîrgului şi plasa Bucecea-Miletin.

Privită geomorfologic, „cotuna" Ipoteşti se găseşte pe discutata demarcaţie dintre cîmpia Jijiei şi podişul Sucevei, imprecisă ca linie, nefiind vorba de o creastă cu funcţie de cumpănă a apelor şi nici de o despărţire fermă prin caractere climatice, floristice sau geologice. Curba de nivel de 200 metri o dă media acestor criterii.

Ţinînd seama de elementele delimitatoare pe care le-au folosit cercetătorii regiunii, Ion Ionescu de la Brad, Grigore Ştephănescu, Ion Simionescu, Nicolae Sevastos şi celebrul geograf francez Emmanuel de Martonne, Ipoteştii depăşesc spre est linia descrisă mai sus, integrîndu-se depresiunii Jijiei, întrucît aspectul morfologic local nu se potriveşte cu cel de şes şi pentru considerentul că însăşi această cîmpie a fost şi rămîne depresiune. Că se află în depresiunea Jijiei relevă înclinarea straturilor, depărtarea de izvoarele Sîtnei, natura argiloasă a dealurilor printre care curge rîul, precum şi matca lui lărgită în lunci. Prin şaua largă a Mîndreştilor, dintre Dealul Bourului şi Dealul Mare, cu aproximativ 200 metri mai joasă decît numitele coline, parte din podişul Sucevei şi, mai ales, prin poarta de la Bucecea, pe unde intervenţia chibzuită a omului va putea înlătura iminenta captare a Siretului, spre Jijia şi Prut, depresiunea Jijiei stă gata să atingă lunca Siretului. Apartenenţa tectonică a Ipoteştilor, din est de Bucecea, la depresiunea Jijiei, nu ridică obiecţii.

Tradiţia cultivă legenda că Ipoteştii îşi trag denumirea de la răzeşia unui bătrînel, Ipatie, care şi-ar fi testat peticul de pămînt schitului dorohoian Gorovei. Satul şi-a avut iniţial vatra într-un luminiş de codru des şi întins. Nu se poate accepta această toponomastică, dat fiind că satul nu se cheamă Ipăteşti, ci Ipoteşti.

În 1804 se numărau acolo 56 de ţărani liberi ai căror descendenţi sînt cuprinşi după 1850 în răzeşiile Luţoaiei, Isăcescu Călugărul şi Ciofu. Pe vremea copilăriei poetului, pe lotul lui Eminovici se numărau 60 de locuitori cu 19 trupuri de casă, în afară de căminul patern de pe culmea Luţoaiei. La începutul anului 1977, statistic, în Ipoteşti sînt 753 locuitori.

Vatra satului, aşezată pe lunca Sîtnei, care o brăzdează de la nord spre sud, are la răsărit Dealul Crucii, la apus pieptul de deal al Cotîrgaşilor. Pădurea Goilav o mărgineşte către nord-vest şi spre sud se continuă cu Cătămăreştii.

„La Cruce" numeau localnicii dealul pieptiş ce scobora din Şoseaua mihăileană. Către Cucorăni se ridică Dealul Armanului şi de la el către Ipoteşti se pro-

„Cotuna" Ipoteşti

filează Dealul Monştei. La poale, Valea Monştei rămîne bahnă fără pîrîu.

De sub pulpa de vîlcea peste care căminarul Eminovici îşi reînălţa locuinţă nouă se deschidea zarea peste ogorul tras drept hotărniceşte, ca într-o geometrie elementară a pămîntului. Laturile ţarinei porneau chiar din şanţul şoselei vicinale şi coborau de pe Dealul Budăiului ca, după cîteva unduiri, să se ridice, o dată cu un drumeag de pas, pe lîngă pădurea Ursachi şi din nou să urce Dealul Medeleanului pînă-n Cucorăni. Pe harta topometrului districtului Botoşani din 1851. N. Udriţki, se poate urmări la scară configuraţia pămîntului lui Eminovici, învecinat cu al lui Iorgu Mavrodin, începînd din Dealul Hrişcani, traversînd apşoara Dreslencii, scoborînd Valea Armanului, ca să continue peste drumul Dorohoiului.

Din deal, ochiul căminarului putea supraveghea muncile. Oamenii erau chemaţi fie cu goarna, fie de strigările jitarului. Între casa căminarului şi colibele clăcaşilor sau răzeşilor caliciţi de posesorii anteriori tatălui poetului diferenţa socială se preciza în priveliştea globală. Sărăcia lucie înconjura de pretutindeni. Învelită

Desen al dărîmăturilor casei din Ipotești

cu olane, mai tîrziu cu tinichea, era numai „casa din deal".

Locuințele pălmașilor se zideau din vălătuci, din stuf și lut, iar prispa din humă. „Hodăile" rămîneau joase, fără cerdac, nedespărțite de grădină sau de vecinătăți decît cu împletituri din nuiele de răchită, mai rar cu șipci și sîrmă. Predomina în văruitul caselor și pe veșminte siniliul concurat de violet, negrul și verdele pădurii, peste care, în cusături, răzbătea firul gros.

În curte, alături, se humuia un bordei pentru troacă. În altă parte se zidea cuptorul de vară. Lîngă casă : cotețul cîinelui, paznic slăbănog și răbdător, doi-trei salcîmi, o salcie sau plută, nelipsitul dud, caiși sau corcoduși sălbăticiți.

Bărbații, generație după generație, au păstrat cuviința muncii și a salutului primului întîlnit, căruia-i dau „zîua bună" și „noapti bună". Portul țărănesc se păstrează simplu, lipsit de broderii, și închis cuviincios la gît.

Cultivînd tematici realiste în limbaj metaforic, folclorul ipotești a contribuit și contribuie la calificarea

artistică a literaturii populare prin cîntece de dragoste şi de pahar, prin baladele cu Vălinaş, Darie Haiducul, Corbea, Petrea şi Gruia, prin doine, plugușoare, prin stihuri rituale, proverbe, zicători, apologuri, jocuri numerice, poveşti şi basme. În folclorul ipoteştean pulsează capitolul de reprezentare sufletească a satului în care a copilărit marele faur al poeziei.

Căminarul rîvnea la ce văzuse la Costache Balş şi întîlnise la Constantin Hurmuzaki, slujiţi de el la Dumbrăveni, şi asemenea condiţii de trai menea el băieţilor şi fetelor. Urmărea încrezător, dar nepriceput, tranzacţii care îl transformară într-un procesoman şi care pînă la urmă l-au ruinat. Cu perseverenţă şi severitate, între alergături şi trebuşoare, se interesa de rezultatele învăţăturii feciorilor, care cînd şi cînd fugeau de la şcoli sau dispăreau din ograda părintească. Atunci îi căuta, îi pedepsea necruţător, îi pornea din nou la învăţătură, pentru ca să audă pe neaşteptate că ei iarăşi fugiseră.

Asemenea veşti îl alarmau. Căutarea se transforma în certuri, îşi înfrunta soţia, care, sub felurite circumstanţe, apăra pe copii. Poetul diferenţia profund violenţele, duritatea de caracter, vanităţile tatălui de blîndeţea mamei în care se recunoştea psihologic.

Copil în codru şi la iazuri

Care a fost copilăria viitorului poet la Ipoteşti, dincolo de casă şi de curtea din deal ?

Fiind băiet, păduri cutreieram
Şi mă culcam ades lîngă isvor,
Iar braţul drept sub cap eu mi-l puneam
S-aud cum apa sună-ncetişor ;
Un freamăt lin trecea din ram în ram
Şi un miros venea adormitor,
Astfel ades eu nopţi întregi am mas,
Blînd îngînat de-al valurilor glas.

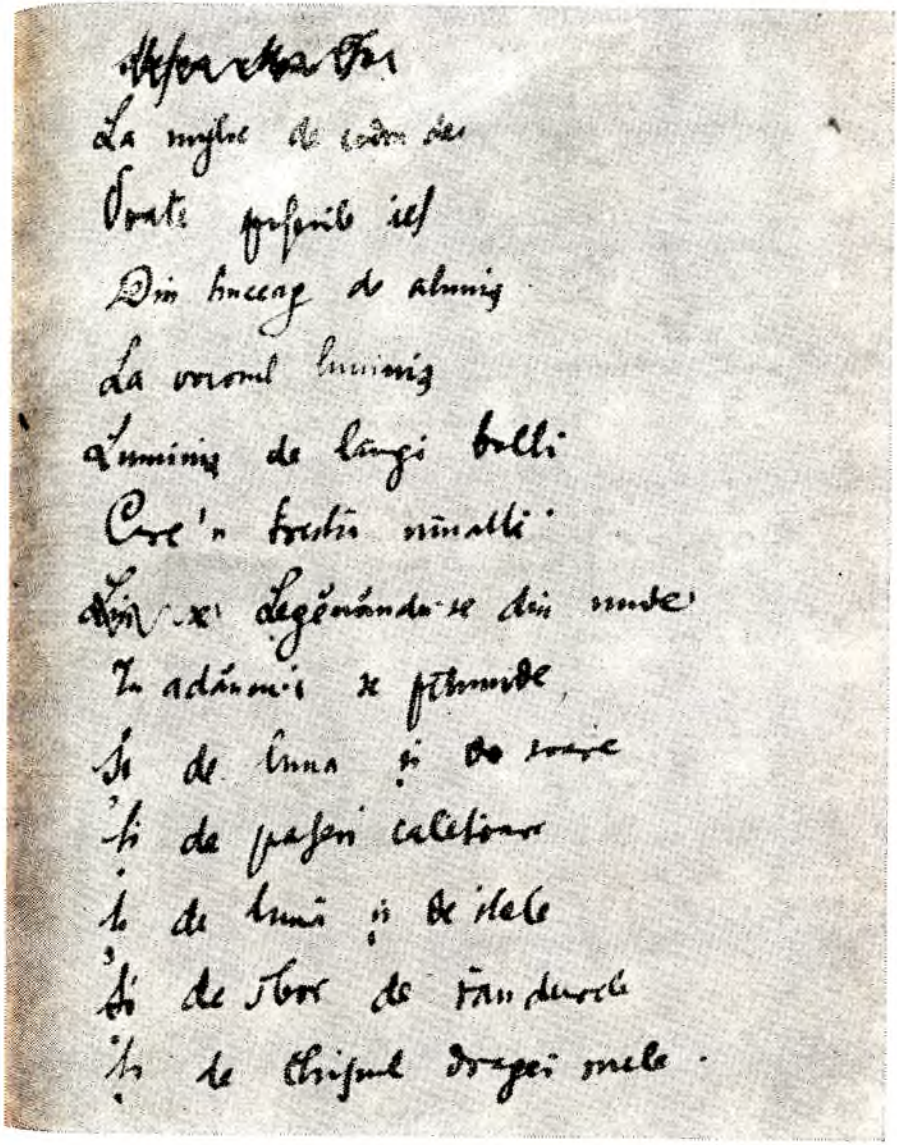

Autograful eminescian *La mijloc de codru des*

Răsare luna,-mi bate drept în față ;
Un rai din basme văd printre pleoape,
Pe cîmpi un văl de argintie ceață,
Sclipiri pe cer, văpaie preste ape,
Un bucium cîntă tainic cu dulceață,
Sunînd din ce în ce tot mai aproape...

Există o arheologie de amintiri de-acasă, „raiul din basme", orizont botoșănean, ca și cuptorul vetrei părintești de la Ipotești :

Îmi place-atuncea-n scaun să stau în drept de vatră,
S-aud cîinii sub garduri că scheaună și latră,
Jăraticul să-l potol, să-l sfarm cu lunge clești,
Să cuget basme mîndre, poetice povești.

Pe jos să șadă fete pe țolul așternut
Să scarmene cu mîna lîna, cu gura glume,
Iar eu s-ascult pe gînduri și să mă uit de lume
Cu mintea s-umblu drumul poveștilor ce-aud.

Pădurea alungită de branișt vechi, pe care le cutreiera copilul Eminescu, se va statornici chiar de la început decor al poeziilor sale :

Colo în depărtare e valea lui natală,
Cu codri plini de umbră, cu rîpe fără fund,

pentru ca în perioadele grelelor încercări gazetărești, de ciocniri cu duritățile vieții, retrospectiva gîndului să adreseze aceloraşi meleaguri patetica întrebare :

Astăzi chiar de m-aș întoarce
A-nțelege nu mai pot...
Unde ești, copilărie,
Cu pădurea ta cu tot ?

Primii lui prieteni sînt copiii pălmașilor din preajmă, printre care a zburdat în codrul vecin, s-a jucat de-a lungul ogoarelor și la iazuri. Lîngă ei, Mihai al căminarului a deschis ochii înțelegerii asupra înconjurimilor

În codrul de la Ipotești

de la Stînceşti, de la Hrişcani, de la Baisa, de la Cătămărăşti, de la Cucorăni. Cu ei s-a aplecat asupra albăstriţelor, s-a fugărit pe dealul casei părinteşti şi a salutat în lungă petrecere a inimii, lîngă bisericuţa dulcei mame, amurgurile arămite, aşteptînd înstelarea lactee.

În rîndul al doilea vin fraţii mai răsăriţi ca vîrstă şi umblaţi peste hotare. Pe timpul vacanţelor şcolare era cîştigat de descrierile pe care aceştia, oricît de prozaic, le făceau locurilor bucovinene unde studiau. Le urmărea povestirile şi citea cărţile aduse. Imaginaţia sa sporea astfel în oralitatea lui Şerban, Nicolae, Iorgu şi mai osebit a lui Ilie. După ce căminarul îi pornea cu paşaport pe drumul lui Mihalache Sturdza către Cordun şi, peste Herţa, în nord, le păstra tainic dor.

Scalda copilului la iazul Baisa trece în frînturi de stih :

Adesea la scăldat mergeam
În ochiul de pădure,
La balta mare ajungeam
Şi la al ei mijloc înotam
În insula cea verde,

lac şi codru unificate în cadru ipoteştean :

La lacul cel verde şi lin
Resfrînge-se cerul senin,
Cu norii cei albi de argint,
Cu soarele nori sfîşiind,
Dumbrava cea verde pe mal
S-oglindă în umedul val.

„Lacul lui Leon“ din Ipoteşti

Amintirea jocurilor, după ce fratele mai mare, Ilie, îi repovestise romanul *Robinson Crusoe* de Daniel de Foë, prelucrat nemţeşte de Campe şi tradus în româneşte de serdarul Vasile Drăghici (Iaşi, 1835) este evocată în acelaşi peisaj :

Copii eram noi amîndoi,
Frate-meu şi cu mine.
Din coji de nucă car cu boi
Făceam şi înhămam la el
Culbeci bătrîni cu coarne.

Şi el citea pe Robinson
Mi-l povestea şi mie ;
Eu zideam Turnul-Vavilon
Din cărţi de joc şi mai spuneam
Şi eu cîte-o prostie.

Un prieten de joacă şi-amintea în 1909 că Eminescu „de mic copil iubea codrii şi singurătatea. Vara mai nu dormea acasă, ci pe sub hambare, ori se înfunda în pădurile din împrejurimile Ipoteştilor, pe care le cutreiera în lung şi în lat. Aici asculta nesăţios ciripitul blînd al păsărelelor, zvonul dulce al izvoarelor, în nopţile înstelate, îmbătat de farmecul lunii, care-şi strecura razele ei mîngîioase prin frunzişul tăinuit". Comunicarea concordă cu destăinuirile lui Slavici şi Mitei Kremnitz, bazate pe relatările poetului şi se refractă în lirica lui. *Din străinătate*, ca şi postuma *Un roman*, referind la :

...natala mea vîlcioară
Scăldată în cristalul pîrîului de-argint,
Să văd ce eu atîta iubeam odinioară :
A codrului tenebră, poetic labirint ;

Să mai salut odată colibele din vale
Dorminde cu un aer de pace, liniştiri,
Ce respirau în taină plăceri mai naturale,
Visări misterioase, poetice şoptiri.

Aș vrea să am o casă tăcută, mitutică,
În valea mea natală ce unduia în flori.
Să tot privesc la munte, în sus cum se ridică,
Pierzîndu-și a sa frunte în negură și nori.

Să mai privesc odată cîmpia-nfloritoare
Ce zilele-mi copile și albe le-a țesut,
Ce auzi odată copila-mi murmurare,
Ce jocurile-mi june, zburdarea mi-a văzut.

localizează Ipoteștii purtat de poet în suvenir, departe, și concede figurativ relieful de „vîlcea natală" meleagurilor copilăriei sale.

Copilărind între pălmașii și răzeșii din Ipotești, Eminescu a fost cîștigat de eposul rural, de jocurile și reflecțiile populare, care i-au constituit întîiul univers de frumuseți reale și imaginative, fondul de cultură, de care în arșițele lumești își amintea nostalgic.

În adolescență, întors spre anii jocurilor, el așternea în ritmuri sănătoase scene din copilărie, cînd dăduse frîu fanteziei în zburdele cu frații și cu alți țînci de-o seamă spre balta de la Baisa :

În lacul adînc și neted, în mijlocul de lunce
Părea că vede zîne cu păr de aur roș.

Din această vîrstă, Eminescu este martorul luptei dintre răzeși și mica boierime de țară, îndîrjit proces social de concurență economică și de încălcare. Din cei dintîi venea neamul mamei Raluca. În cea de-a doua, la urma urmei, intrase prin diplomă cumpărată căminarul.

La Ipotești cată să fie așezat, de la copiii locului, de la moșnegi, de la „moș Miron Prisăcariu" și de la alții, leagănul bogatei împărtășiri a lui Eminescu din zestrea sufletească a țărănimii, din poezia și graiul popular :

Trecut-au anii ca nouri lungi pe șesuri
Și niciodată n-or să vie iară,
Căci nu mă-ncîntă azi cum mă mișcară
Povești și doine, ghicitori, eresuri,

Ce funtea-mi de copil o-nseninară,
Abia-nțelese, pline de-nțelesuri —
Cu-a tale umbre, azi în van mă-npresuri,
O, ceas al tainei, asfințit de sară.

De la bătrînele cătunului, acolo unde în *Geniu pustiu* eroul declară că a petrecut „o vară frumoasă plină de povești și de cîntece bătrînești", deprinde viitorul poet fantasticul imaginației, personificările și simbolurile evocate mai tîrziu, dar, în chip deosebit, de la Raluca :

Mama-i știa atîtea povești pe cîte fuse
Torsese în viață... deci ea l-au învățat
Să tîlcuiască semne și-a păsărilor spuse
Și murmura cuminte a rîului curat...

E aceasta o confesie realistă ce vibrează și-n finalul unui concept epistolar din 1881 către Harieta, mezina rămasă oloagă la Ipotești : „E mult de-atunci, Harieta, de cînd eram mici de tot și ne spuneau moșnegii povești. Povești sunt toate în lumea asta".

Casandra a Lupului

Tot la Ipotești rămîne de așezat întîia iubire a poetului, entuziasm platonic pentru Casandra, fata lui Gheorghe a Lupului, apropiată lui ca mentalitate. Eminescu, în efuziunile împărtășite ei, ca de cîte ori s-a găsit între săteni, s-a simțit sensibilizat de candori bucolice :

Prin lanuri înflorite noi mergem împreună
Și mîndre flori cîmpene eu pentru dînsa strîng
Și ea la îngrijirea-mi cea dulce îmi zîmbește,
Iar sufletul îmi rîde și inima îmi crește.

Crepuscular, într-o descriere prelungită a cătunului ipotestean, o evocă ceasuri fără număr lîngă salcîmul din vale, pentru încredințarea puternicei prime iubiri :

Sara pe deal buciumul sună cu jale,
Turmele-l urc — stele le scapără-n cale,
Apele plîng clar isvorînd în fîntîne ;
Sub un salcîm, dragă, m-aştepţi tu pe mine.

Luna pe cer trece-aşa sfîntă şi clară,
Ochii tăi mari caută-n frunza cea rară,
Stelele nasc umezi pe bolta senină,
Pieptul de dor, fruntea de gînduri ţi-e plină.

Nourii curg, raze-a lor şiruri despică,
Streşine vechi casele-n lună ridică,
Scîrţiie-n vînt cumpăna de la fîntînă,
Valea-i în fum, fluiere murmură-n stînă.

Şi osteniţi oameni cu coasa-n spinare
Vin de la cîmp ; toaca răsună mai tare,
Clopotul vechi umple cu glasul lui sara,
Sufletul meu arde-n iubire ca para.

Ah ! în curînd valea şi satu-amuţeşte,
Ah ! în curînd pasu-mi spre tine grăbeşte ;
Lîngă salcîm sta-vom noi noaptea întreagă,
Ore întregi spune-ţi-voi cît îmi eşti dragă.

Te-i rezema, dulce copil, de-al meu umăr —
Şi fir cu fir părul-ţi aurit am să-l număr,
Ap'am să beau din a ta gură frumseţe,
Dulci sărutări din ai tăi ochi de blîndeţe.

Îmbrăţişaţi noi vom şedea la tulpină,
Fruntea-mi în foc pe-ai tăi sîni se înclină,
Ce alături cresc dulci şi rotunzi ca şi rodii —
Stelele-n cer mişcă-auritele zodii.

Ne-om rezima capetele unul de altul
Şi surîzînd vom adormi sub înaltul,
Vechiul salcîm, — astfel de noapte bogată
Cine pe ea n-ar da viaţa lui toată ?

Se ştie puţin despre această Casandra, asemănată cu frumoasa Elena din *Iliada,* care trăieşte biografic în adevărurile poemei *Mortua est,* şi cu greu se vor putea

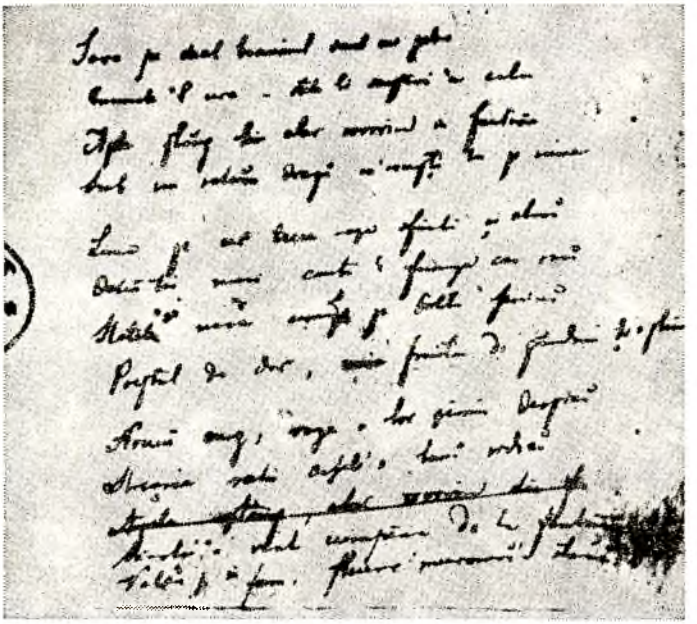

Autograful idilei ipoteștene *Sara pe deal*

aduce informații noi asupra celei stinse fără posteritate, într-un timp cînd singurele scripte pentru săteni erau mitricile parohiale, socotelile de clacă, răbojul și crucile de lemn din țintirime. Avea „păr blond", „de aur și mătase" tînăra „cu talia-i ca-n marmură săpată". Lucrul se îngreuiază și de-acolo că ipotești eanca a murit de dropică la 20 ianuarie 1864, în vîrstă de 19 ani :

Ea a murit. — Am îngropat-o-n zare
Sufletul ei de lume este plîns.
Am sfărmat arfa — și a mea cîntare
S-a înnăsprit, s-a adîncit, s-a stîns.

Crisalida acestei pasiuni se reconstituie în meditațiile suvenirului peripatetizant din ciclul *Iubitei de la Ipotești.*

Pentru oricine pătrunde esențele poeziei eminesciene, inițiat totodată în panoramicul local, comparatismul cu

orice peisaj convențional împrumutat de peste hotare, cu decorul construit de viziunea romantismului german, dispare. Fuga de arșiță, căutarea izvoarelor, lacul, măreția codrului acceptat confident sînt din Ipotești. Învăluirea imagistică nu merge — cum s-ar părea — la despersonalizare, ci la estimarea micului paradis ipotestean în generalizare și la fertilizarea lui homerizantă.

Stupina minunată

Țăranii și documentele locului amintesc de stupina căminarului așezată spre fundul curții părintești a poetului ; ba, ipotestenii vîrstnici, care-au apucat știubeile, ne-au condus, cu douăzeci și cinci de ani în urmă, către locul unde erau, iar schițele topografice le confirmă poziția. Este de remarcat proprietatea folosirii termenilor apicoli ca metafore și simboluri în opera lui Eminescu, pe temeiul observațiilor din vremea copilăriei.

În tradiția folclorică a proverbelor, zicalelor, cimiliturilor, cîntecelor, legendelor și în buchea cărților vechi poporane *Floarea darurilor* și *Fiziologul,* albina alegorizează hărnicia și trăirea în comunitate, sens ce n-a scăpat atîtora din scriitorii mari ai lumii, nici lui Eminescu.

Cîțiva scriitori din țara noastră, printre ei Cezar Petrescu și Gheorghe Tomozei, au romanțat plăcerea cu care copilul Eminescu asculta ceasuri întregi povestirile moșului prisăcar, uitînd și de-ai lui, și de casă, și de hotarele nopții, dar, mai osebit, pierzîndu-se pe sine cu închipuirea în feeria eposului rural. Prisăcariu fusese adus din Corni, și urmașii lui roiesc documentar în scriptele Cucoranilor pînă astăzi.

Loc comun în cultura oricărui cititor este finalul părții a VIII-a din *Călin — file de poveste,* în care legendara nuntă împărătească se însoțește, într-un „bîzîit ca de albine", de cortegiul microzburătoarelor, în universul felurimilor de gîze :

Şi albinile — aduc miere, aduc colb mărunt, de aur,
Ca cercei din el să facă cariul, care-i meşter faur.

Pe romanticii generaţiei de la 1848 Eminescu îi vedea „poeţi ce-au scris o limbă ca un fagure de miere", pentru sinceritatea creaţiei însufleţită de patriotism, pentru limba curată în care scriau, şi în poemul *Viaţa*, adîncind contradicţiile de inechitate socială şi raporturile de exploatare dintre patron şi măiastra brodeză tuberculoasă, foloseşte simbolul albinei nu numai ca învecinare de cadru în singurătatea muncitoarei, ci ca metaforă a trudei ce stă la baza realizărilor de calitate.

Cînd în „primăvara plină" nefericita cusătoreasă moare în mansardă,

... biata albină
În cîmp nu mai fuge, ci-mprejur se poartă,
Înconjură capul şi guriţa moartă ;
Ea zboară aproape şi tot mai aproape,
Şi vrea cu amica-i deodat' s-o-ngroape.

Traducerea *Naşterea albinei* de R. Karl Schachinger (în *Manuscrisul românesc 2256*, filele 268—271), notele şi fragmentele antologice publicate în *Curierul de Iassi*, între altele informarea asupra cărţii pomicultorului Cosma de la Sibiu, vădesc cunoaşterea apiculturii de către Eminescu.

Reforma agrară la Ipoteşti

În actul de adeziune la „dorinţele naţiunii", încheiat la 22 iunie/4 iulie 1856 (păstrat în arhiva lui Mihail Kogălniceanu), botoşănenii recunosc că „cea dintîi datorie" a lor este lupta pentru Unire, în care văd „singura temelie statornică pentru cele-alte reforme şi îmbunătăţiri de care avem trebuinţă, ca singurul mijloc pentru a da Românilor o patrie puternică şi fericită". Pe acest legămînt cetăţenesc se întîlnesc la loc de cinste şi semnăturile căminarului Gheorghe Eminovici de la Ipoteşti şi ale unora dintre rubedeniile

sale, clucerul Constantin Mavrodin din Botoşani, Constantin Iurașcu din Bacău şi Dimitrie Iurașcu din Piatra Neamț, încolonate unioniștilor. Țăranii ipoteşteni au păstrat amintirea sprijinului pe care tatăl poetului l-a dat, în partea locului, Unirii. Se cunosc şi din alte izvoare legăturile strînse pe care Eminovici le-a păstrat cu Comitetul Unirii din Iaşi, al cărui secretar era Constantin Hurmuzaki, cu care Eminovici lucrase la Balş şi la urmaşii lui.

Pe altă listă, căminarul apare cu stolnicul Vasile Iurașcu, socrul său, răzeş la Doljeşti, ca partizani siguri ai Unirii din ocolul Tîrgului-Botoşani. Sub nr. 9 este trecut : „Căminarul Gheorghe Iminovici, cu domiciliul în Ipoteşti".

În Ipoteşti şi-n satele din jur s-a păstrat amintirea luptei unioniste a căminarului Eminovici. Din gură în gură, a răzbătut amănuntul că după 24 ianuarie 1859, Gheorghe Eminovici a aninat de turla clopotniței din deal un steag tricolor şi că a sădit doi tei în dosul casei, fapt pe care unii biografi de ocazie l-au trecut asupra copilandrului Mihai Eminescu. În noaptea de 31 decembrie 1869, fiind student la Viena, el urează, cu cîțiva colegi, „Ani mulți şi sănătate" lui Alexandru Ioan Cuza, atunci locuind în cartierul Döbling şi care i-a primit „foarte bine". În jurnalistica lui Eminescu la *Timpul* străbat numeroase accente aprobative pentru reformele alesului din 1859.

Cînd căminarul Eminovici începu să stăpînească Ipoteştii, amintirea „răzvalei" de la 1848 agita masele populare, care se manifestau dîrze împotriva privilegiilor feudale ale proprietarilor de pămînt. La ordinea zilei a fost, înainte şi după Unire, problema agrară.

Reforma agrară din 1864 n-a expropriat revoluționar pe latifundiari în favoarea clăcaşilor, ea fiind inspirată de interesele burgheziei progresiste, care, temîndu-se de alte răscoale țărăneşti, a acordat pămînt plugărimii în funcție de inventarul de vite (săteni „cîte cu patru boi", „cîte cu doi boi", „locuitori cu palmele sau brațele"), ceea ce a făcut ca aria de plugărit pentru foştii clăcaşi să rămînă restrînsă. Țăranii urmau să-şi răscumpere scump „emanciparea" prin despăgubiri băneşti eşalonate în 15 anuități.

Către cei ce înțeleg!

Un svon pe care mintea noastră refuza să-l accepte plutea în atmosfera lăcută a orașului nostru. Azi zvonul s'a adeverit; e o realitate, e o ignominie. Am vrea să fie încă zvon, am vrea să putem să-l refuzăm încă; dar precum zădarnic ar fi ca închizând ochii să credem că soarele nu mai e pe cer, așa zădarnic încercăm să nu vedem stupiditatea unui gest ce ne izbește ca duhoarea unui cadavru în putrefacție.

Proprietarul moșiei Ipotești uzând de dreptul pe care legea trecătoare i-l conferă,

distruge până la pământ casa copilăriei lui M. Eminescu.

Pentru noi explicația acestui act este ușoară cu toate că e dureroasă. Un intelectual ce comite un asemenea sacrilegiu nu poate fi de cât un inconștient.

Legea îi conferea acest drept; dar stupid, lipsit de poezie și religiune este timpul când legea din coduri e singura care să guverneze. Noi credem în cealaltă lege mai largă care și ea ne conferă nouă un drept; acela de a presenția opiniei publice spre judecare gestul proprietarului moșiei Ipotești.

Să ne înțelegem asupra dela individ la societate, a'e privire pe scenele societate grăitoi, adesea trecutul ca ceva inutil și fără preț, străini și prejudecăți numai momentul trecut sentimentalismului și care... e cuiva o mângâiere... înălțează în preocupările sale ființe să se mai gândească la viitor; viață, ființă fără trecute.

Te întrebi și vezi societăți, fii și conducători de azi sunt înființate pentru viitorul generațiilor, pentru pregătirea unor generații mai sănătoase, mai puternice. Totuși multe acestea nu au suflet; ca poate progresa, trecutul ațat trăește inconștient în ea căci ființa ca și ea nu poate trăi fără puncte, ea fi sec, va fi vulgar.

Casa lui Eminescu a fost ființa de azi ca care vedea în ea niște bârne și niște cărămizi (prin galicismul sufletului său nu putea vedea decât galicisme); pentru noi această casă nu au exactitate, era o biserică. Gândiți-vă că în ea a ființat sufletul mare, creator, și poetului, că în acea atmosferă a respirat, că acei pereți îl adăpostiseră pe el cu visurile lui.

Gândiți-vă că fiecare cărămidă, că fiecare lemn avea ceva din acea atmosferă, că erau relicve sfinte pe care cu pietate, sfințenie și iubire trebuiau să păstrăm.

Acum toate stau ridicate pe pământ, ca vre-un negustor să cumpere aceste fărâmături pe bani sunători.

SOCIETATEA NOASTRĂ ȘI VINDE SUFLETUL

De mai putem crede în alte timpuri, aceasta o facem trăind cu gândul în trecut, pentru a ne salva sufletul nostru, ce sperăm și pentru ființele ce face să ființeze cu melancolie, durere și dezgust, o tempora! o mores!

Cercul studențesc „M. Eminescu" Botoșani

Protestul Cercului studențesc „M. Eminescu" din Botoșani față de ignominia dărîmării casei copilăriei poetului de către moșierii Maria și Costi Papadopol în vara 1924

Părintele poetului semnează în scriptele împroprietăririi Cuza-Kogălniceanu ca „împuternicit" al Anei Balș (Bălușoaia) și al fiului ei Dimitrie-Muți, la Sarafinești, Brehuești, Mîndrești, Corni, Hrișcani, Bursuceni, Dum-

Muzeul memorial „Mihai Eminescu" din Ipoteşti, construit în 1939 pe locul casei dărîmate

brăveni, Vlădeni, Siminicea, iar la Ipoteşti pentru lotul său agricol, alături de ceilalţi coproprietari.

Legea rurală din 14 august 1864 se „aplicase" la Ipoteşti spre „mulţămirea" căminarului, cum scrie însuşi în procesul-verbal, şi pe parcela lui intrau în prevederile legii 26 de ţărani, dintre care :

Clăcaşi : 7 — cu drept de împroprietărire pe pămîntul proprietarului ;

Fără clacă : 19 — dintre care 5 urmau să fie împroprietăriţi pe ţarina lui Eminovici, 6 pe moşiile statului. La 6 văduve li se specifică „dritul" numai pentru loc de casă şi grădină.

În contra lui Eminovici, mic proprietar cu omenie, nu s-au produs contestaţii ca pe foarte multe latifundii.

Numai cinci din familiile celor cuprinşi pe *Tabloul de măsurători în total a pămîntului locuitorilor clăcaşi din Cotuna Cucorani înpămînteniţi la delimetarea din 1864*, de pe lotul lui Eminovici, dăinuiesc în Ipoteşti : Ţibuleac, Smidai, Fedeleş, Chiriac, a Nechitei. În 1904, două familii mai puteau spune la Ipoteşti că păstrează pămîntul dat la „64".

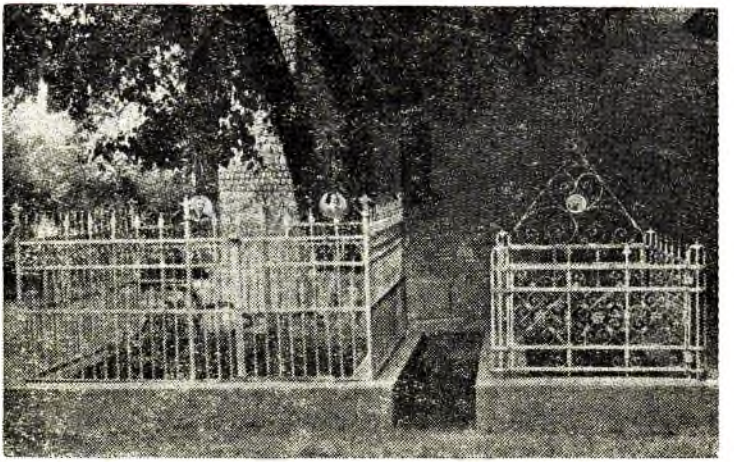

Mormintele părinților și fraților lui Eminescu, Iorgu și Nicolae, lîngă bisericuța „dulcei mame" din Ipotești

Relațiile Ipoteștilor, prietenii dintîi, valorificarea creației populare, căutarea izvoarelor, priveliștilor lacustre, măreția codrului, întîia iubire pătrund în universul intim al poetului copilandru, stăruind asupra unor imagini, care, și ele, adăugate celorlalte metafore, configurează psihologic pe titanul artei noastre lirice.

Astăzi, pe locul casei copilăriei lui Eminescu, Muzeul memorial „Mihai Eminescu" expune în vitrine și panouri bogate materiale documentare asupra vieții și artei poetice a lui Eminescu. În fața muzeului, vizitatorul este întîmpinat de doi salcîmi vîrstnici, pe care un indicator scrie : „Acești salcîmi au fost martori ai copilăriei poetului".

La învățătură

Pansionul Ladislau Ferderber

În reconstituirea drumurilor de viață ale copiilor căminarului există spații albe în privința anilor lor de învățătură. Octav Minar prindea pe vremuri tradiția că pentru instruirea frățînilor Eminovici „venea de la Botoșani o dată pe săptămînă" la Ipotești un meditator, de la care și Mihai deprinsese „nemțeasca".

În Botoșani, pe lîngă școala domnească de la Uspenie, școala publică a profesorului Vasile Paulini, școala elementară cu un „clas lancasteric" și două clase normale și o altă școliță elementară, mai funcționau 19 școli particulare conduse de preoți și dascăli și pensionatele de băieți Georges și Pulcheria Olivari, Iacob Vitru, Ladislau Ferderber, Adolf Naihaus, Kovilinski, Metei, Victor Blanchin, Danilan, Simionovici, Mironovici, Mărgineanu, precum și pensioanele de fete conduse de polonezele Soculska, Zawirska, Glovaska și Zelinska.

Parțial, dar nu la Ipotești, ci la Botoșani, se verifică în matricolele raportate Direcției școlilor din Moldova de către „pansionul" Ladislau Ferderber din Botoșani, în toamna și iarna 1852, că doi dintre micuții Eminovici, Ilie, în vîrstă de 7 ani, și Iorgu, de 9 ani, frecventaseră cursurile amintitei școli particulare, la care se învăța în trei limbi. Înaintea lor deprinseseră literele, cititul, scrisul la Ferderber frații Șerban și Nicolae Eminovici. În românește acolo se predau : citirea, scrierea, gramatica, aritmetica, geografia și religia. Disciplinele in-

Panorama oraşului Botoşani în a doua jumătate a secolului al XIX-lea

cluse francezei erau : citirea, scrierea, gramatica, traducerea şi dictarea, iar pentru germană : citirea, scrierea, gramatica, traducerea, dictarea şi „Analis"-ul literar.

În rubricaţia matricolelor se citeşte că frăţînii Eminovici sînt fii de căminar ; că s-au născut la Dumbrăveni, unde între 1843—1845 căminarul Gheorghe Eminovici a funcţionat ca administrator ; că fuseseră înscrişi la Ferderber la 1 septembrie 1852. La sfîrşit de lună au notări de promovabilitate, nu „eminent", ca la conşcolarii lor.

Cadrele didactice ce propuneau : diaconul G. Vasiliu la disciplinele în limba română, Peter Kollmann la cele franţuzeşti, iar pentru cele din grupajul „germana" — însuşi „pansionerul" Ladislau Ferderber.

Actele, atestate de C. Vîrnav, de doctorul Al. Jianu — cel ce vremelnic va locui în casa bătrînească de la Ipoteşti, ulterior dărîmată de Eminovici — şi de D. Aronovici, membrii „Comitetului Şcolar de Botoşen", îi prezintă pe fiii căminarului între ceilalţi colegi. Printre aceştia, vărul lor, Vasile Mavrodin, a cărui mamă, Maria, născută Iurăşcu, era soră cu „dulcea mamă" şi al cărui

tată, cultivatul ban Mihalache Mavrodin, elev în junie al lui George Asachi din Iaşi, tradusese „moralnica istorisire" *Tripodul Elenei*, „romanţul" adaptat *Antigona* şi „fragmenturi din literatura franţuzească de Noël şi Laplace", pentru care la 10 şi 17 ianuarie 1839 ceruse cenzorilor din Iaşi autorizaţie de tipărire.

Categoric că despre Eminescu, în trimestrul octombrie-decembrie 1853 în vîrstă de nici patru ani, nu putea fi vorba în evidenţa şcolară citată.

Dar mai tîrziu ?

Este posibil pentru primele două clase, dacă s-ar fi putut urma sau da în particular într-un singur an. Însă pînă la aflarea cataloagelor pensionului Ferderber pe 1857—58, acte oficiale ce lipsesc din fondurile arhivistice, răspunsul îl aproximează deducţia că şi Mihai şi-a făcut iniţierea de învăţămînt tot acolo, dacă prima clasă şi nu a doua n-a frecventat-o la Cernăuţi.

La Arhivele Statului din Iaşi se păstrează paşapoartele cu care, ani de ani, căminarul trimisese la studii peste Cordun, şi în septembrie 1857 iarăşi, pe feciori. În urma lui Şerban, Nicolae, Iorgu, Ilie Eminovici, în paşaportul eliberat în 1857 apare specificat şi fratele lor mai mic *Mihai*. Prin Iachint Iuraşcu, care slujea în Iaşi, căminarului i se eliberase la 17 august un paşaport „pi zăbavă de 11 luni", în care rugase şi obţinuse „să se înscrie al cincilea fiu al meu *Mihail*, care iaste în vîrstă de 7 ani :

Statul : *crescători*
Părul : *negru*
Ochii : *negri*
Nasul : *potrivit*
Faţa : *smolită*

avînd şi acesta a urma studii".

Eminovici intenţionase — cum rezultă din paşaport — ca pe Mihai să-l dea să-şi înceapă sau să continue instrucţia şcolară la Cernăuţi cu un an înainte ca el să apară în matricolele clasei a III-a, de la National Hauptschule.

Spre Feldgasse nr. 17—19

Pe drumul Mihăilenilor, ce şerpuia din Botoşani urcînd şi coborînd coame despădurite, peste Bucecea, Bălineşti, pornea spre locuri străine în toamna anului 1857, pentru învăţătură, un copil de şapte ani. Depărtat de ambianţa ipoteşteană prin distanţe ce sporeau, dar nu rupeau sufleteşte, Eminescu continuă să simtă dor pentru mamă, iubire pentru surorile şi fratele Matei, mai mici, pentru lumea ţăranilor între care pînă atunci copilărise, pentru sat.

Şi-atunci, ca-n fiece toamnă, căminarul şi-a condus copiii la învăţătură, să-i înscrie la şcoli şi să le aleagă gazde.

În „naţionalele" (= matricolele) din 1857—1858 frăţînilor Eminovici li se indică locuinţa pe Feldgasse nr. 17—19, adică la Aron Pumnul, între zidurile casei bine păstrate, cu verandă şi chilioare umbroase.

Ridicată pe braţe de zid, clădirea privea uliţa care coboară ocolind spre Roşa. Din fund, o ajungea pieptiş un deal cu pomet. Pe tăpşanul aromelor grase de verdeaţă, la jumătate domneşte nucul rotat despărţind prin gard curtea veche de ograda lui Pumnul, în două parcele : cea cu numerotaţia 17, pe care inimosul magistru o vîndu, şi alta, la uliţă, purtînd nr. 19. Pe cea dintîi rămaseră două zidiri ale lui Pumnul : una cu ferestre deschise asupra drumului, sărăcăcioasă, lîngă care s-au temeluit cu timpul cîteva odăi, şi alta dărăpănată, mai spre coastă, în rînd cu prispa lui Arune. Este cocioaba ce l-a adăpostit în trei rînduri pe Eminescu, pe fraţii săi şi pe alţi elevi sîrguincioşi, despre care scrie T. V. Ştefanelli : „casa cea din stînga, mai mică şi mai joasă era menită pentru studenţii ce-i găzduia Pumnul". Şi mai departe : „în această căsuţă se afla şi o mică bibliotecă a studenţilor români, ferită de ochii profesorilor străini, căci, după legile şcolare, studenţii nu aveau voie să întreţină biblioteci şi ar fi fost confiscată şi această bibliotecă dacă în ochii lumii nu ar fi trecut de proprietatea lui Pumnul". Biblioteca — reluînd pe acelaşi memorialist — cuprindea cărţi dăruite de Pumnul, de

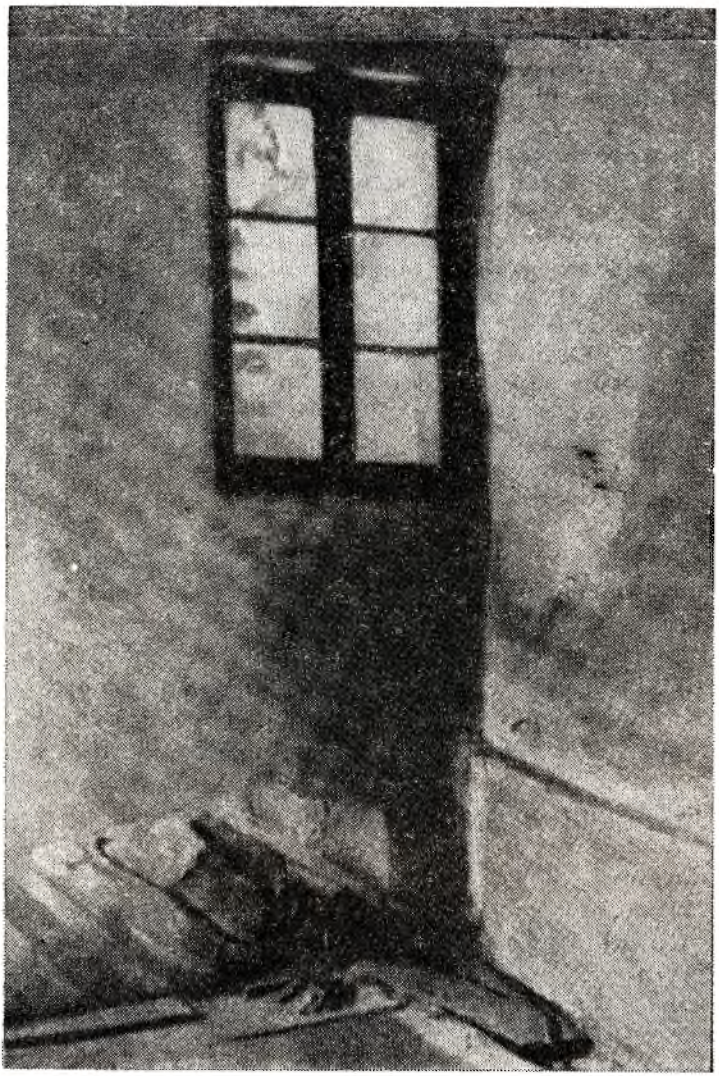

Colț al camerei locuită de Eminescu la Aron Pumnul, în Cernăuți

gimnazişti, de alţi prieteni ai tineretului şi ai culturii neamului nostru, pentru că în liceu toate obiectele se predau în limba germană, iar limbii şi literaturii româneşti i se rezervase numai o oră pe săptămînă, în care pe furiş se ghemuia şi istoria naţională. Programele şcolare nu permiteau să se predea studioşilor români istoria neamului lor.

„Era unica bibliotecă bucovineană unde studenţii puteau citi cu înlesnire şi împrumuta după voie cărţi româneşti. Biblioteca Hurmuzăkeştilor, de la Cernauca, avea un statut restrîns familiar. Bibliotecar era un elev găzduit de Pumnul, rezervîndu-i-se să locuiască în camera bibliotecii. Aceasta a fost întîia bibliotecă consultată de Eminescu", conchide Ştefanelli.

În rafturi cuprinzătoare se adunau, legate, *Povestea frumosului Arghir* cu *Şezătoarea la ţară* a lui Anton Pann, lîngă *Păţaniile şugubăţului baron Münchhausen, Don Quichotte* cu *Robinson în insula sa,* prelucrat de Campe, *Povestirile* lui E. Th. Hoffmann, *Olandezul zburător,* libretul lui Richard Wagner, *Bianca Capello* de A. G. Meissner, *Halimaua,* poezii de Th. Körner, ba chiar romanul picaresc *Corbea Haiducul.* Eposul *Iliadei,* tălmăcit de Costache Aristia, se învecina cu *Jalnica tragodie* eteristă a lui Alecu Beldiman, cu poema *Aprodului Purice* şi cu traducerile pentru educaţie ale profesorului unionist Grigore Melidon, cărţi des împrumutate. Bibliofilie de preţ ! Pumnul îşi caligrafie numele, ex-libris pe *Cartea românească de învăţătură* (1643) a mitropolitului Varlaam, pe *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei (1673) şi pe *Cheia pre înţeles* a vlădicului muntean Varlaam (1678). Apoi istoriile şcolare ale lui Laurian, reprezentative pentru vremea lor în cîteşitrele provinciile româneşti, *Hronicul* şincaian, *Istoria imperiei rosiene* tradusă de aga G. Asachi, cititul *Răsboi catilinar* imprimat în 1840. Şi poeţii antologaţi în *Lepturariu* s-au întregit în această bibliotecă adevărat românească : scrierile lui Ion Eliade Rădulescu, culegerea din „48" a Văcărescului, lirica lui Grigore Alexandrescu, în cîteva ediţii, Alecsandri colector poporan, Alecsandri din *Doine şi lăcrămioare,* dramaturgul

Alecsandri, beletristica lui Pelimon, Donici și a altora, printre care, fără număr și din locuri depărtate, *calendare de petrecere,* foliantele revuistice începînd cu *Crestomaticul românesc* al lui Teodor Racoce, zeci de ani neștiut, *Dacia literară,* iridenta *Foae pentru minte, inimă și literatură, România literară* din 1855 și manuale școlare, texte din clasicii antichității, gramatici, tratate — daruri, copieri pe întrecute între învățăcei și cumpărături, cu precădere dintre lucrările despre adevărurile existențiale ale poporului român. Aur al poeziei, cuminteniei, al trecutului de luptă și de afirmare națională, aur al cuvîntului adunat de pretutindeni spre podoaba minților, la îndemîna copiilor sărăcuți porniți să citească.

La o căsuță din deal, cu acoperiș de șindrilă, se intra pe ușă strîmtă într-un ungher bătrînesc cu plită. La stînga — ușă, la dreapta — ușă, ușă ce da chiar în cămara locuită de școlarul Eminovici și în 1858 și în 1864 și din octombrie 1865 pînă după 22 ianuarie 1866, cînd Pumnul se stingea. Prin mărturia aceluiași coleg al lui Eminescu, cititor și el, ca și Nico și Ilie Eminovici, toți donatori ai „Bibliotecei gimnasiaștilor români de'n Cernăuți", este dovedit că fiul căminarului de la Ipotești „cerceta foarte sîrguincios", „și-și împrumuta cărți acasă", ca unul care „deslușea lesne chirilica și mai cu seamă cărți vechi".

Lui Pumnul îi murise în 1856 unicu-i fiu, Ioan, și, peste doi ani, în conscripția parohiei de care ținea se înregistrează la partida emeritului profesor : *„Copil de suf/let/ Mihail 858".*

Nu cumva preotul a operat sumar înfierea lui Mihai Eminovici de către Aron Pumnul ?

Școala primară pe lîngă Sf. Paraschiva nu era departe, și mezinul „Eminowicz Michael" o frecventă între septembrie 1858 — iulie 1860, avînd institutori pe Ioan Litviniuc într-a III-a și pe Ioan Zibacinschi într-a IV-a, în penultima terminînd al 15-lea din 72 de școlari, iar în clasa a IV-a, mai bine, al 5-lea din 82 de elevi. Purtarea și silința îi sînt notate *foarte bună* și *bună.* Clasificarea la absolvență îl așază între eminenți.

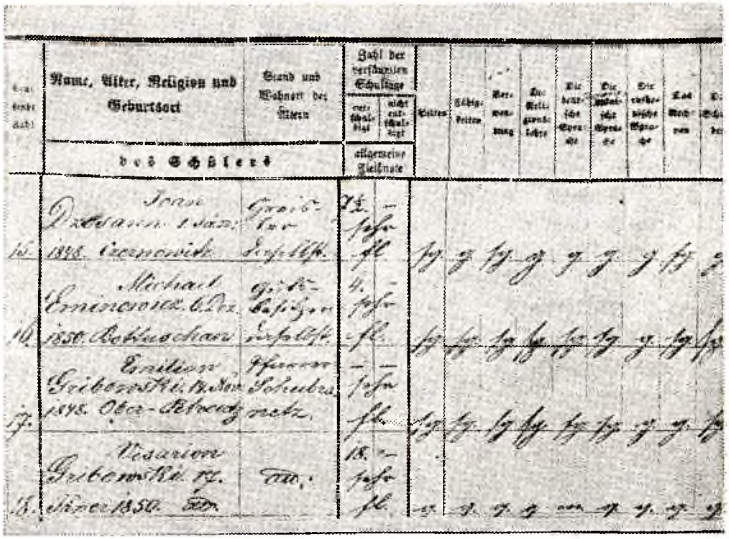

Foaie matricolă cu notele „foarte bine“ ale elevului M. Eminovici la „National Hauptschule“

Elev la gimnaziu

În toamna 1860, la intrarea în gimnaziu, un coleg şi-l amintea : „mic şi îndesat, cu părul negru pieptănat de la frunte spre ceafă, cu fruntea lată, faţa lungăreaţă, umerii obrajilor puţin ridicaţi, ochii nu mari, dar vii, colorul feţei întunecat prin care străbătea însă rumeneala sănătoasă a obrajilor. Era totdeauna curat îmbrăcat“. Pedagogul Vasile Bumbac îi cunoaşte plăcerea de-a recita şi de-a asculta balade populare.

Deveni în clasa I-a A discipolul iubit al lui Pumnul şi al suplinitorilor acestuia : Ion al lui Gh. Sbiera şi Miron Călinescu. Matricolele îl arată locuind pe Schulgasse nr. 799 şi, în continuare, pe Dreifaltigkeitstrasse nr. 1309, la caretaşul Nikolaus Dzierdzeck în anul şcolar 1860—1861. Autografele din *Manuscrisul românesc 2291*, fila 35 : „Teatru l-am jucat odată în odaia din pod în care şedeam eu cu Armanu (=Const. Aronovici), a

doua în grădină : *Landhaus an der Heerstrasse* şi *Liebelei am Fenster*", comedii de A. Kotzebue, se localizează la Dzierdzeck. Cămara lui Eminescu avea fereastră cu gratii de metal ce dădea în pometul şi butucii de vie ce înconjurau casa. *Suveniri din copilărie* descriu această locuinţă, pe Grosspapa, care nu-i altul decît Dzierdzeck, un plop în care-şi făcuse copilăreşte cuib şi bostanul găurit transformat în felinar.

Pe artera principală a oraşului, Hauptgasse, pe care funcţiona un staţionar adevărat cu cai, ipoteşteanul se alerga de-a „poşta cu surugii". I se ştiu excursii la Caliceanca, la colegul Dimitrie Şcurei, iar alt coleg, Ion Sahin, l-a întîlnit într-un rînd jucînd taroc într-o hrubă subterană.

Odată ce Eminovici îşi vedea copiii trecuţi în Bucovina şi-i ştia plasaţi personal la gazde nu se mai interesa de soarta lor, ocupat cu treburi gospodăreşti care-l făceau prizonierul grijilor, fie că-l reţineau procesele sau restrîngerile băneşti. În cîteva veri nu numai că n-a recoltat nimic, dar a pierdut şi grîul şi păpuşoiul ce semănase pe ogorul său. Ani secetoşi în care, cum raportează prefectura de Botoşani, ţăranii din vecinătăţi s-au hrănit cu mămăligă din scoarţă de copac !

Frăţînii Eminovici erau lăsaţi la gazde mai ieftine, fără condiţii prielnice de trai şi de pregătire. Acesta este cazul la Dzierdzeck, cu încă cinci colegi în cameră, şi la beţivanul profesor de franceză Victor Blanchin, la care viitorul poet stă în clasa a II-a gimnazială în anul şcolar 1862—1863, pe str. Domnească de jos, într-o cămăruţă jumătate îngropată în pămînt.

Amintirile lui Teodor V. Ştefanelli pentru etapa gimnazială relatează că elevul de peste Cordun exprima ataşament fierbinte lui Arune, în psihologia lui întreţesîndu-se iubire pentru om şi respect pentru erudiţia profesorului de limba română, fruntaş al revoluţiei paşoptiste. În răspuns, colegii apreciau „iubirea părintească" a magistratului pentru Eminescu, întărind că „Pumnul îl iubea foarte mult".

Pentru a-şi cumpăra cărţi de la anticar sau de la ofertanţi hămesiţi, copilul Eminescu uita de foame. Alteori se hrănea din ce primeau de-acasă colegii de cameră sau îşi mînţea pofta cu boabe de porumb fierte în lapte.

Copil ca toți copiii, nu ocolea jocul ; dar în timpul liber se îndrepta mai degrabă spre lecturi. Colegii relatează, printre citirile lui favorite, despre o istorie universală *(Weltgeschichte,* de S. Welter din Münster) și o mitologie populară germană de G. Reinbeck, din acest compendiu completîndu-și datele manualului și explicația lui Ernst Rudolf Neubauer, profesorul de istorie, austriac adaptat, care a scris studii, poeme și proză despre români și Bucovina. La Pumnul copia, ca și alți școlari, cursurile autografe. La ambii profesori avea note maxime și colegii nu-i contestau întîietatea.

Și ceilalți profesori pe care Eminescu i-a avut la Obergymnasium erau cadre stimate în Bucovina. Unii sufereau detașare pe graniță pentru adeziunea lor la 1848. Directorul Ștefan Wolf purta însă inel sigilar cesarocrăiesc, cea mai înaltă distincție acordată atunci profesioniștilor de catedră.

La matematică îl deconcerta nervozitatea lui Wilhelm Vyslozil, „profesor dr", rigid în exigența specialității, pe care Eminescu îl va încondeia mai tîrziu : „Eu știu chinul ce l-am avut însumi cu matematicile în copilărie, din cauza modului rău în care mi se propunea [...], tocmai pentru că nu se pusese în joc judecata, ci memoria. Și, deși aveam o memorie fenomenală, numere nu puteam învăța pe de rost, încît îmi intrase în cap ideea că matematicile sînt științele cele mai grele de pe fața pămîntului". Cu propunătorul de latină, la fel (Eminescu va dona bibliotecii pumnulene un *Lectionariu latinu,* prelucrat de Ion Micu Moldovănuț după M. Schinnagl). Punînd în balanță neatențiile și absențele repetate ale lui Mihai, vădite în caracterizările de „mediocritate" la atenție și sîrguință, nu-i de mirare repetența în clasa a II-a, trebuind s-o reia, dar fără s-o ducă pînă la capăt, căci după 13 aprilie 1863 n-a mai intrat în clasă.

Citea cu interes romane, poezii populare, teatru, memoriale de călătorie și frecventa teatrele din Cernăuți, prioritar Hôtel de Moldavie, de cîte ori elevilor săraci li se dădeau gratuit 40 de bilete, plătite de spectatori cu dare de mînă, cînd veneau trupe nemțești, ruteano-polone și românești, după care cîteva zile în șir, cu colegii de cameră, imita guraliv roluri, scene, cîntecele.

De alăturarea sa la formația Fani Tardini-Vlădicescu n-a putut fi vorba în 1863 și nici în toamna 1864 în decursul turneului în Transilvania, dar a colindat tîrgurile Moldovei cu trupa lui Ion Lupescu, pînă cînd fu găsit, adus acasă cu forța, înfruntînd sudalmele; unii pomenesc chiar de brutalitățile boiernașului de la Ipotești.

Fugar la Ipotești, conțopist în Botoșani

La 20 ianuarie 1864, cum s-a văzut, închisese ochii Casandra lui Gheorghe a Lupului, țărăncuța lunară ce dăinuie în factologia meditației *Mortua est :*

Și era atîta de frumoasă
Cum numa-n vis odată în viața ta
Un înger blînd cu fața radioasă
Venind din cer se poate arăta ;
Iar părul-i blond și moale ca mătasea,
Grumazul alb și umeri
Prin hainele de tort subțire, fin,
Se vede trupul ei cel alb deplin.

Spre a-l potoli pe căminar, Eminescu fugar promise să se cumințească, să promoveze ca „privatist" clasele restante și ceru, de unul singur, Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice o bursă. Departamentul, cu nr. 4307 din 21 februarie 1864, ceru la rîndu-i gimnaziului din Botoșani referințe asupra elevului Eminovici :

„Subsemnatul, dorind a fi informat asupra purtării și învățăturei elevului Mihail Eminovici din acel gimnaziu, are onoarea a vă invita să-i trimiteți, cît se va putea mai curînd, o asemenea știință,

p. Ministru, Al. Zanne",

la care, Gh. Pădure, directorul gimnaziului, raporta peste trei zile : „prin ord. off. No. 4307 îmi cereți a vă informa despre conduita și învățătura unui elev numit Mihail Eminovici ; am onoare, deci, a vă aduce la cu-

noştinţă că între elevii acestui gimnaziu nu se găseşte nici un elev cu o asemenea familie şi apoi nici în cataloagele de la înfiinţarea acestui gimnaziu nu se vede figurînd ca atare".

Ministru al învăţămîntului, în cabinetul Mihail Kogălniceanu, era la acea dată Dimitrie Bolintineanu.

Pe vremuri, arhivele păstrau încă o comunicare ministerială care informa că Eminescu şi-a dorit să înveţe la Botoşani, solicitînd o bursă. Este ordinul nr. 9816/21 martie 1864, trimis conducătorului gimnaziului de-acolo : *„Elevul Mihail Eminovici din cl. a II gimnazială, prin suplica înregistrată la nr. 11 041, în urma informaţiunei ce vi s-a cerut de acest minister despre purtarea şi progresul numitului elev, înaintează acte justificative la aceasta, cu rugămintea de a i se acorda o subvenţie ; subsemnatul vă invită, Domnule Director, spre a i se pune în vedere, că, acum nefiind nici un loc vacant de bursier, ministerul îl va primi negreşit la ocaziune de vacanţă, după ce, însă, va îndeplini condiţiile concursului. Se alătură testimoniul spre a i-l înapoia".*

Poetul a semnat de primire : *Mi-am primit atestatul. M. Eminovici*

Certificatul atesta probabil că este în clasa a II-a de gimnaziu. Lucrul n-a trecut de promisiune în privinţa bursei ; iar învăţătura va încerca s-o reia, nu la Botoşani, ci la Cernăuţi, unde se găsea în ianuarie 1866, la moartea lui Aron Pumnul.

La 5 octombrie 1864, spre a nu fi povară alor lui şi ruşine vanitosului părinte, petiţionă un post de copist la tribunalul din Botoşani, ceea ce obţinu neîntîrziat prin relaţiile tatălui cu magistraţii locali şi datorită scrisului caligrafic. Se bucură aici — într-un edificiu din mahalaua Vrăbienilor, „casă cu două rînduri şi 12 despărţituri [...], toate acoperite cu şăndrilă şă îngrădit cu zaplaz" — de colegialitatea liricului Grigore Lazu, cu care în timpul liber convorbea tinereşte de-ale literaturii, se zbenguia şi se întrecea la stihuri. Cele mai vechi manuscrise literare ale lui Eminescu datează din 1864.

Din calcul, din ifosele căminarului sau pentru cine ştie cît plus mărunt de galbeni, Eminescu trecu con-

ţopist la Comitetul permanent al Consiliului judeţean din Botoşani, redactînd şi transcriind corespondenţa obişnuită sau sintetizînd cu slova-i citeaţă într-o condică, ajunsă pînă astăzi, dezbaterile forului de conducere judeţean.

Din nou la Cernăuţi

Rămase la tribunal pînă la 5 martie 1865, cînd, cerîndu-şi salariul pe februarie, îşi prezentă demisia :

Avînd dorinţa de a urma studiile collegiale la gymnasiul plenariu din Bucovina, me ved constrins de a abdica îndătorirelor querute de la personalul postului de scriitoriu, que 'l-am occupat penă acum la cancelaria dirigeată de Dms.

Pe asemenea considerente, ve rog, Domnule Preşedinte, a'mi accorda demissia şi a regula şi eliberarea salariului cuvenit mie pe luna Februare în sumă de doă sute cinci deci lei cursul tesaurului, quăci preved necessitatea aquésta din mai multe punte de vedere, quare essercită o mare influenţă asupra intereselor melle şi quare negligeate nu me vor putea feri de òre quare consequante relle.

Fiţi buni, ve rogu încă odată, Domnule Preşedinte, de a regula de urgenţă îndeplinirea quererei melle şi de a primi şi la aquéstă occasie assigurarea profundului respect, que ve conserv şi ve voiu conserva pentru perpetuitate.

1865 Mart în 5 dille. *M. G. Eminovicz*

D-néei salle

D-lui President all Comitetului permanent al consiliulzi judeţean de Botoşani.

Dar cum era zorit să prindă din urmă trupa Fani Tardini, care îşi anunţa la Cernăuţi ultimele spectacole, peste două zile lăsă procură de salariu fratelui mai mare,

Şerban („în consideraţia quă circunstanţiele nu-mi permitu de a mai îndelunga presenţa mea în România, ve rog Domnule President de a da în primirea fratelui meu Şerban Eminovici salariul cuvenit mie pe luna Februarie an. cor. în sumă de două sute cinci deci lei cursul tesaurului pentru quare va adeveri şi în condica eliberării onorarelor"), şi porni la Cernăuţi.

Familiei şi unor cunoscuţi întîlniţi le pretexta completarea studiilor. La Cernăuţi se adăposti iarăşi la Pumnul, din ce în ce mai bolnav.

În Cernăuţi, capitala Bucovinei, cu 20 000 de locuitori, efervescenţa culturală o dădeau în acest răstimp, pe cele cinci scene, trei „societăţi de teatru" : una românească, alta germană şi alta polonă, mişcarea de intelectualizare patronată de Hurmuzăkeşti şi de foaia *Bukovina*. Revista *Aurora română* aprecia că, în ambianţa socială cernăuţeană, spectacolele trupei Fani Tardini inspirau „curagiu pentru fapte şi sentimente măreţe". Alex. Hurmuzaki consemna că, în educarea publicului, repertoriul acestui întîi turneu românesc în Ţara Fagilor reînvia educativ „suveniri măreţe a unora din bărbaţii istoriei Românilor, a unor eroi străluciţi, a unor întîmplări glorioase şi fapte patriotice".

Din Botoşani, la 8 februarie 1864, Fani Tardini, „o persoană cu talent rar şi bine desvoltat", ceruse Agenţiei austriace din Iaşi aprobarea de-a susţine la Cernăuţi 20 de spectacole în limba română pe scena Mikuli şi, peste două zile, suplica lua drumul către guvernămîntul Bucovinei, de la care se primi răspuns pozitiv, cu condiţia ca formaţiunea să nu urmărească permanentizarea acolo. Reprezentaţiile începură cu succes de public la 29 februarie cu vodevilul *Radu Calomfirescu,* bucurîndu-se de sprijinul familiilor Vasilco, Costîn, Zotta, Stîrcea, al lui Theodor Buchental, Gheorghe Hurmuzaki şi-al altora. *Radu Calomfirescu* fu urmat de cîntecele *Baba Hîrca* şi *Tuzu Calicu* de Matei Millo, de comedia *Un trîntor cît zece,* de *Chiriţa şi însurăţeii, Iaşii în carnaval,* de *Doi morţi vii,* de *Herşcu Boccegiul, Scara Mîţei, Corbul român, Piatra din casă* de V. Alecsandri, de vodevilurile *Cimpoiul dracului* şi *Hoţul şi*

Fanaragiul, de melodrama *Iancu Jianu căpitan de haiduci* de I. Anestin, de *Fata cojocarului* de D. Miclescu, de prelucrările, traducerile și vodevilurile *Gabrina* sau *Camera leagănului* de Alecu Poenaru, *Cine vrea, poate* de D. Stăncescu, *Omul care își ucide femeea* de I. Pop, *Urîta satului și Munteanu' român* de Eug. Carada, de *Învierea Babei Hîrca* și *Viitorul României* de M. Pascali, de *Doi pricopsiți, Idiotu' sau Suteranele* și *Doi soldați români* de Mihăilescu, *Onoare franceză sau Jorj și Maria* de Grigorescu, de *Bogdan Vodă* de Ioan D. Lacia (după Al. Pelimon), de *Fătu Haiducu'* de Pănescu, *Săracu cinstit* de C. Halepliu, de comedia-vodevil *Bărbierul din Sevilla* tradusă și adaptată de Costache Caragiali. Cu acest „adio" se termină la 27 mai 1864 seria de spectacole a turneului. Eminescu fusese cîștigat de stilul interpretărilor Faniei Tardini, lui Evolschi, Comino și Alexandru Vlădicescu.

. Din Viena, bucovineanul Vasile Bumbac, întîi pedagog și mai tîrziu coleg cu Eminescu la Facultatea de filozofie din Viena, gratula în *Aurora română* „Teatrul român din Cernăuți" :

Salutare bravi Luceferi și voi stele radioase,
Ce vestiți patriei noastre un ferice viitor
Ce e-al nostru dulce vis ;
Voi ce faceți prin aceasta nume mari și glorioase,
Nume ce vor fi păstrate, ca paladiu salvator,
Într-al nostru piept deschis.

După ultimul spectacol din 27 mai 1864, trupa Tardini-Vlădicescu, încărcînd în camioane recuzita și în „eilvagene" pe actori, străbătu Bucovina și Moldova pe drumul median spre Pasul Buzăului, avînd țintă Brașovul. Dar pe hîrtiile pașaportare, în declarațiile la frontieră și în listele călătorilor sosiți, apărute în ziarele brașovene, dacă se înregistrează întreg personalul turneului, numele lui Eminescu lipsește, fapt ce infirmă categoric tradiția venirii lui în Transilvania cu această formație în vara 1864.

Repertoriul celui de-al doilea turneu Fani Tardini-Vlădicescu, dintre 2 noiembrie 1864—mai 1865, păstra

parte din repertoriul primului descălecat dramatic, peste care se adăugau alte comedii de salon, vodeviluri și adaptări sau traduceri, în total 54 piese de teatru.

Preferințele lui Eminescu îl alergau, însă, către evocări istorice, precum : *Maria Tudor* de Victor Hugo (trad. de Cost. Negruzzi), *Bătălia de la Călugăreni* de I. Maniu, *Clenarvonii sau Puritanii din Londra* de I. Poni, *Cruciații* de A. von Kotzebue, *Ciurel sub numele de Tunsu Haiducu', Umbra lui Mihai Viteazul* de Petre Grădișteanu, *Cine vrea, poate, Credința, nădejdea și iubirea* și *Bărbatul anonim* (trad. A. Manole), *Castelul de Montlurie* (trad. Fani Tardini), *Catarina Howard* și *Crucea și secretul* de Alexandre Dumas-tatăl (trad. Porfiriu), *Moartea fraților Costinești* de I. Lacea, *Arderea tîrgului Baia* de Nic. Istrati. Atari reprezentații îl transportau către tumultul de glorie a evului mediu. Dacă la aceste trăiri se adaugă lectura pieselor lui Bolintineanu și ale altor dramaturgi romantici, precum și citirile repetate, pe cît de adîncite, din *Letopisețele Țării Moldovei,* editate de Mihail Kogălniceanu, din care se aflau exemplare în biblioteca de la Ipotești și în rafturile lui Pumnul, atunci se intuiește punctul de plecare al patriotismului, concepției conservatoare și idilismului paseist al lui Eminescu. Entuziasmul patetic în fața vredniciei poporului său în apărarea independenței naționale în trecut îl desprindea de prezent și-l transpunea, copleșit de măreție respectuoasă, în slăvile istoriei.

Peste ani, un alt gimnazist întărea că „toată învățătura noastră în decursul celor opt ani din liceu n-a avut atîta influență asupra dezvoltării noastre naționale ca acest teatru".

„Pumnul nu mai este"

Rămînerea lui Eminescu la Cernăuți, cînd dăruia „Bibliotecii gymnasiaștilor Români" zece cărți, înregistrate în *Cunsemnăciunariu* în a doua parte a anului

1865, pare în primul rînd legată de vegherea lui Pumnul în suferințele sfredelitoare ale cancerului, care aveau să-l bage în pămînt la 12 ianuarie 1866. Cînd Teodor Ștefanelli, zorit de știrea decesului, veni în dimineața următoare în cămara lui Mihai, îl găsi înlăcrămat, scriind aplecat, ștergînd, îmbunătățind elogiul *La moartea lui Aron Pumnul :*

Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină,
Cu cipru verde-ncinge antică fruntea ta,
C-acum din pleiada-ți auroasă și senină
Se stinse un luceafăr, se stinse o lumină,
Se stinse-o dalbă stea !

Metalica, vibrîndă a clopotelor jale
Vuește în cadență și sună întristat ;
Căci, ah ! geniul mare al deșteptării tale
Păși, se duse-acuma pe-a nemuririi cale,
Și-n urmă-i ne-a lăsat !

. . . . . .

Era întîia poezie imprimată a lui, care apăru în cinci strofe în placheta ortografiată pumnulist : *Laecrimioarele învaețaeceilor gimnaseiași de'n Cernaeuți la mormîntul pré iubitului lor profesoriu Arune Pumnul într'a 12/24 Ianuariu 1866,* ce, cu încă șase elogii ale colegilor lui Eminescu, se distribui omagial în ziua înhumării la cimitirul din Horecea.

Eminescu nu părăsi definitiv Cernăuții, cum lăsa a crede romanțînd Aglaé Drogli în citata epistolă din 3 iulie 1889 către Maiorescu : „Gimnasiul superior nu l-au terminat aice din disperare că murise Pumnul. Îmi aduc aminte că după înmormîntarea lui Pumnul și-au depus cărțile sub un scaun în grădina publică ș-au plecat spre casa părintească“ — anunțînd în plînset că părintele lui sufletesc se sfîrșise : „mai mult n-am ce face... Pumnul nu mai este — au murit“, umplînd de îndurerare familia de la Ipotești.

Peste cîteva luni, expedia din Cernăuți poezii *Familiei* din Oradea — cea dintîi *De-aș avea,* apărută la 25

februarie 1866 — şi răspunzîndu-i-se de Iosif Vulcan la poşta redacţiei pe adresa din Bucovina, astfel :

la 15 martie :

„Cernăuţi, M. E. Vom primi toate cu bucurie, numai te rugăm ca, încât se poate, să scrii după ortografia ce-o urmăm noi".

la 5 aprilie :

„Cernăuţi. M. E. Ţi-am trămis epistolă privată".

la 15 iunie :

„Lanţul de aur" aşişdere va eşi. N-ai primit epistola noastră ? De ce nu mai trămiţi nescari poesii ?"

Iosif Vulcan va coresponda redacţional cu Eminescu la Blaj abia la 12 octombrie 1866, cînd pribeagul pornise spre Bucureşti.

Debutul *De-aş avea...* la *Familia* fusese conceptat în 1865, anterior deci elogiului funebru al lui Pumnul, de învăţăcelul ce-şi ridica mlădiţa în lumina bardului de la Mircești şi Iosif Vulcan, care, în chip fericit, îi schimbase numele din Eminovici în Eminescu, fără să-l consulte, îl întîmpină profetic : „Cu bucurie deschidem coloanele foaiei noastre acestui june numai de 16 ani, care cu primele sale încercări poetice, trimise nouă, ne-a surprins plăcut".

Dincolo de meritele redacţionale, culturale şi beletristice personale, lui Iosif Vulcan i se cuvine neuitare perenă pentru înţelegerea dovedită primelor poezii ale lui Eminescu, pentru caracterizarea de altitudine a talentului lui şi pentru fixarea numelui genialului visător.

Cînd Titu Maiorescu în articolul *Observaţiuni critice* (1869) respinge valoarea *Lepturariului,* cînd în acelaşi 1869 poetul Dimitrie Petrino critică etimologismul lui Pumnul, zeflemisindu-i moştenirea culturală, iar Alecsandri în *Dicţionar grotesc* ataca frontal ciunismul, Eminescu fu singurul ce luă apărarea magistrului într-un întins articol din *Albina.*

Recunoscînd exagerările etimologizante ale lui Pumnul, pe care, ca izolate, nu le socoteşte hotărîtoare să împiedice dezvoltarea limbii literare şi ferind de în-

tinare amintirea strălucitului apostol prin circumstanţe, poetul de 19 ani aprecia întreit ştiinţa, pasiunea revoluţionară şi activitatea culturală a lui Pumnul, „părintele său sufletesc", binemeritat de la posteritate cu însemnele nemuririi. Astfel, Eminescu rămînea consecvent apologiei ce făcuse în *La mormîntul lui Aron Pumnul :*

Căci umbra ta măreaţă în falnica-i zburare
O urmă-ncet cu ochiul în tristă lăcrimare
Ce-i simţ naţional !

„Bate ceasul mai presus de vreme"

Prin trecătoarea Dornei, spre Blaj

Ce-l va fi îndemnat pe Eminescu s-apuce calea Transilvaniei în vara anului 1866 ?

Pelerinaj pe urmele lui Pumnul, spre cetatea deschisă a cărturarilor iluminişti, unde, după metafora lui Blaga, bătea „ceasul mai presus de vreme" ? Vruta învăţăturii la Blaj ? Sau călca drumul frăţînilor mai mari spre Sibiu la şcoli nemţeşti ?

Sătuc multisecular în centrul Transilvaniei, Blajul s-a dezvoltat după ce vlădicul Inocenţiu Micu-Klein zidi aici, în 1749, mănăstirea întregită peste cinci ani cu Şcoala de obşte pentru fiii de poporeni, ca prin instruire, datorită în primul rînd canonicilor profesori de istorie, de filozofie, de teologie, magiştrilor de retorică şi de ştiinţe aplicate, să devină luminătorii neamului lor oprimat.

Ca unul ce nu numai că n-a lovit în universurile vechi româneşti, ci le-a exprimat cultul tradiţiei sănătoase, Eminescu se descoperea trecînd pe uliţa Trandafirilor nr. 65, înaintea casei lui Gheorghe Şincai, cînd călca ţărna Cîmpiei Libertăţii sau cînd întîlnea pe eruditul Timotei Cipariu ce locuia peste drum de seminar într-o construcţie păstrată pînă astăzi, ca şi sălaşul lui Şincai, în Piaţa Republicii nr. 10.

Apostolatul lui Pumnul nu-i rămăsese încifrat. Activităţile de profesor, lingvist, istoric, de om politic, străbătînd cîteştrei provinciile româneşti, desfăşurate cu o

ridicată conştiinţă naţională, şi, peste toate, suvenirul, îi rechemau numele, meritele, recunoştinţa în panteonul culturii. Magistrul participase la revoluţia din 1848, sprijinise agitaţia ideologică a lui Simion Bărnuţiu şi, în vederea adunării de pe Cîmpia Libertăţii din 3/15 mai, redactase manifeste convocative, difuzate prin alumni, cum li se spunea şcolarilor la Blaj.

Cînd armatele imperiale au înăbuşit revoluţia de peste munţi, situaţia lui Pumnul deveni critică şi a fost condamnat la moarte în contumacie.

Travestit şi cu greutate reuşi să treacă pe la Turnu-Roşu în Ţara Românească şi să se ascundă cîtăva vreme în Bucureşti. Contaminat de holeră, bolì îndelung. Descoperit de poliţia caimacanului Constantin Cantacuzino, fu transportat sub arest la Iaşi, în vederea deportării. Sprijinit de inteligenţa progresistă din capitala Moldovei, Arune, scăpat, se îndreptă spre Cernauca, la fraţii Hurmuzăkeşti, primit sărbătoreşte. De aici, merse la Stupca spre a revedea pe Iraclie Porumbescu, tatăl lui Ciprian. Numit prin concurs profesor de limba şi literatura română la „Obergymnasium", Pumnul rosti prelegerea inaugurală la 28 februarie 1849, desfăşurînd în marginea catedrei o susţinută activitate publicistică. Tipări: *Convorbire între un tată şi fiul său asupra limbei şi literelor româneşti* (1850), *Lepturariu românesc din scriptorii români* (6 volume, 1862—1865), o gramatică a limbii române (în nemţeşte, 1864), cercetarea *Privire peste 312 din proprietăţile din care s-a format Fondul religionar* (1865), redactase numeroase cursuri-studii, parte publicate postum de Ion al lui Gheorghe Sbiera, parte, odoare scumpe, rămase la gimnazişti, păstrate, rătăcite, azi multe pierdute. Aron Pumnul activizase culturalizarea tineretului, punînd la dispoziţia „gimnaziştilor români" pînă la moartea sa, din 12 ianuarie 1866, propria-i bibliotecă.

În creşterea lui Eminescu, Aron Pumnul a avut un rol hotărîtor, nu numai ca profesor, ci şi ca determinant îndrumător de conştiinţă naţională.

Putea discipolul fanatizat să pregete să cunoască Emausul locului de predanie al magistrului, seminarul

pe-ale cărui catedre luminaseră trei generații Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Timotei Cipariu ? Blajul intuit de el, cu faima marilor biruințe naționale, pe deasupra știind că „studenților" neajutorați li se da adăpost și masă gratuită, îi stîrnise gîndul să-și treacă „în particular" clasele gimnaziale neterminate la Cernăuți.

Romanul *Geniu pustiu* îi oglindește autobiografic desprinderea din Bucovina : „Într-o zi frumoasă de vară îmi făcui legăturica, o pusei în vîrful bățului și o luai la picior pe drumul cel mare-mpărătesc. Mergeam astfel printre cîmpii cu holde [...]. Holdele miroseau și se coceau de arșița soarelui [...], eu îmi pusesem pălăria în vîrful capului, astfel încît fruntea rămînea liberă și goală și fluieram alene un cîntec monoton și numai lucii și mari picături de sudoare îmi curgeau de pe frunte de-a lungul obrazului".

Interesant rămîne că drumul spre „Mica Romă" l-a parcurs pe jos în cea mai mare parte : Suceava, Gura Humorului, Cîmpulung-Moldovenesc, Vatra-Dornei, Bistrița Năsăudului, Reghin, Tîrgu-Mureș, Iernut, Tîrnăveni, Mediaș, Copșa Mică, Blaj, cînd și cînd luat de chervane și care, oprind și dormind pe unde putea, mîncînd din ce primea sau găsea pus pe policioarele porților de gospodari omenoși pentru îndestularea drumeților înfometați. „Zi de vară pîn-în seară am tot mers fără să stau de fel. Soarele era la apus, aerul începea a se răcori, holdele păreau că adorm din freamătul lor lung, de-a lungul drumului de țară oamenii se-ntorceau de la lucrul cîmpului, cu coasele de-a spinare, fetele cu oale și donițe în amîndouă mîinile, boii trăgeau încet în jug și carul scîrțîia, iar românul ce mergea alături de ei și pocnea din bici își țipa eternul său hăis, ho !... Ascuns în maluri, dormea Murășul, pe el trosnea de căruțe podul de luntri, pe care-l trecui și eu".

Zona Mureșului o străbătu pe îndelete în trei săptămîni, privi moara plutitoare a unui sas, ce „se legăna liniștită pe Mureș cu roțile ei asurzitoare ce se rostogoleau ca doi balauri, scăldîndu-și oasele de lemn mucegăit în apa albită de spume a rîului". În Tîrgu Mureș ajungea seara, la 1 iunie 1866, și fu adăpostit de protopopul Partenie Trombițaș în clopotniță („M-am co-

vigrat în clopotniță cu dinții clănțănind și muiat pînă la piele ; părul meu cel lung îmi cădea peste ochi, mînuțele mele slabe și reci le băgam în mănecile ude. Așa am stat toată noaptea").

În Tîrgu Mureș, la „Calul alb"

La hanul „Calul alb", aproape de Casa Görög, în care la 1849, în drum spre Sighișoara, trăsese poetul revoluționar maghiar Petöfi Sandor, Eminescu întîlni pe elevii Ioan Cotta, din Bicaz, pe Teodor Cojocaru, din Corbu, care în 5 iunie îl luară cu căruța spre Blaj, oprind la Diciosînmartin (astăzi Dumbrăveni), unde aflau că hoinarul este „poet" și adună folclor, și la Sîncel.

Clădirea „Calului alb" s-a dărîmat și pe zidurile reconstruite o placă reamintește popasul lui Eminescu pe acel loc acum 110 ani :

Așezatu-s'a această placă comemorativă pe acest edificiu, fost odinioară HANUL „LA CALUL ALB", astăzi la 13 SEPTEMBRIE 1936, întru amintirea popasului făcut aici în vara anului 1866, acum 70 de ani, de către marele nostru poet
MIHAI EMINESCU
în trecere prin Tîrgu Mureș — vizionar de 16 ani atunci, a devenit mai tîrziu cea mai înaltă expresie a poeziei românești și a aspirațiilor de unitate națională a neamului românesc, Admirație și recunoștiință nemuritorului poet.

În sfîrșit, la Roma Mică !

Cotta observă pe calea dintre Tîrgu Mureș și Blaj că Eminescu făcea însemnări. Ajungînd pe Hula Sîncelului, deal pe care azi străjește, monument al naturii și al memoriei literare, „teiul lui Eminescu", de unde

Teiul lui Eminescu de pe dealul Hula-Blaj

se deschide panoramicul Blajului, poetul s-a descoperit transfigurat şi cu voce ridicată a rostit :

— Te salut din inimă, Romă Mică ! Îţi mulţumesc, Dumnezeule, că m-ai ajutat s-o pot vedea !

Apoi, în galopul bidiviilor, coborîră în orăşel, unde Cotta, Cojocaru şi Eminescu, surîzători, opriră la baciul Văsălică Bugnariu, unde erau în cvartir Petru Uilăcanu, şcolar şi mai tîrziu memorialist al poetului, şi fraţii săi. Dar nu locui mult acolo, plecînd să se adăpostească la Ştefan Cacoveanu, pe Calea Otelului, la văduva Laura lui Gozsi, megieşă cu paracliserul Raţiu Papăgol, unde mai stăteau în gazdă Georgiu Bucşa, Teodor Toleş şi nevîrstnicul Ion Paul, viitorul profesor universitar de

estetică. Vestea ajungerii lui trecu din gură în gură : „E aici Eminescu !“

Dormea pe saltea de iarbă cosită şi s-acoperea cu o velinţă, lîngă patul său înghesuindu-se — cum comunică în *Geniu pustiu* — „trei paturi şchioape, unul cu trei picioare, altul cu două la un capăt, iar celălalt aşezat pe pămînt, astfel încît te culcai pe el pieziş, cu un scaun de paie la mijloc cu o gaură gigantică, nişte sfeşnice de lut cu lumînări de seu, o lampă veche cu genealogie directă de la lampele filosofilor greci a căror studii puţiau a untdelemn, mormane de cărţi risipite pe masă, pe sub paturi, pe fereastră şi printre grinzile cele lungi şi afumate a tavanului, ce erau de coloarea cea mohorîtă — roşie a lemnului pîrlit“.

Năzdrăvan, se culca uneori sub streaşina mănăstirii, alteori în podul seminarului şi lîngă iazul Chereteului.

Predilecţiile i se îndreptau către plimbări şi înot în Tîrnava Mare, „La moară“ şi în Tîrnava Mică, la gră-

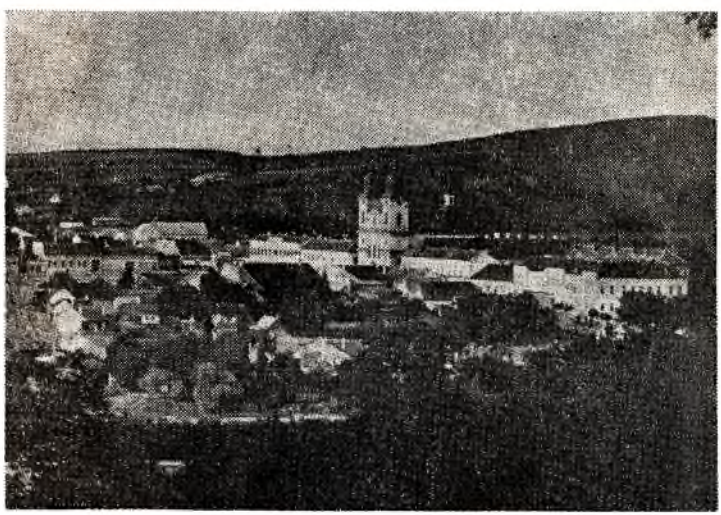

Vedere generală dinspre miazăzi a Blajului, avînd în centru catedrala şi construcţiile şcolare. În planul fundal : „teiul lui Eminescu“

dina Podului, rîu pe care-l descrie într-o variantă la epistola lirică *Amicului F. I. :*

Tîrnava prinsă în galbine maluri
Murmură'n aburi gîndirea sa
Pe cînd plimbarea se rătăcea
Visări, speranţe pe frunţi de valuri...

Gimnaziastul Filimon Ilia îi era tare apropiat. Au fost dăţi cînd şi-a potolit foamea cu poame; cineva l-a privit culegînd grîu pe ogoarele mărginaşe ale Blajului, sfărîmînd spicele şi mîncînd boabele verzi.

Aştepta 5 galbeni de la părinţi, cu care visa să se sature, cumpărînd un cuptor de pîine. Şi crăiţarii ajunseră după ce el se rupse de Blaj, astfel c-au fost returnaţi la Botoşani.

Cînd Petru Uilăcanu lăuda meritele lui Andrei Mureşanu, Eminescu îi replica :

— Lasă, frate, nu mai sta înainte cu Mureşanu vostru, căci el nici n-a fost poet, ci un simplu versificator ; Alecsandri e poet adevărat.

Îl ştia pe de rost integral, recitind expresiv din *Doine şi lăcrămioare,* ca şi din macabrul George Baronzi şi din legendele lui Bolintineanu. Pe Aron Pumnul îl proslăvea. Alt tînăr de atunci adevereşte că Eminescu avea pe poeţii români „în degete", caracterizînd just pe fiecare.

Se apropiase de Neculai Mihu, care, cu măgarul său, căra şi vindea apă proaspătă cu vadra, măgărar ce-i povestea cu şart minunăţii folclorice, pe care le asculta transportat. Uneori şi le nota.

Colegului de-o vară, Gregoriu Dragoşiu, îi dedică trei strofe şi-i dărui un tratat german de poetică. Nicolae Petra-Petrescu îi mijloceşte împrumuturi de cărţi de la prepositul Ion Micu-Moldovănuţ şi-l ştie luptîndu-se cu materiile de fizică şi matematică, în care înainta greoi.

Dar va fi venit Eminescu la Blaj pentru a-şi da clasele ? Nu s-a păstrat nici o dovadă, cu toate cercetările întreprinse în matricolele, procesele-verbale şcolare şi în dosarele de petiţii ale celor înscrişi să dea acolo exa-

mene fără frecvenţă. Nu-i de conceput nici anecdotica examenelor de netrecut la limba elină cu canonicul Alimpiu Blăjanul.

„Cu primele sale încercări poetice ne-a surprins plăcut"

Familia, cît a stat poetul la Blaj, i-a tipărit *Din străinătate, La Bucovina, Speranţa ;* Iosif Vulcan i se adresa aici prin poşta redacţiei din 16 octombrie 1866, însă după toate probabilităţile la această dată plecase. În Blaj, Eminescu a conceptat şi netezit, în afară de începutul la *Geniu pustiu, Mortua est, La o artistă, Ondina, Lida, Os magna sonaturum (La Heliade),* poate şi *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie.*

Între 27—28 august participă la adunarea generală a „Asociaţiunii" de la Alba Iulia, urmărind atent dezbaterile ca seara să se culce — dacă-i de crezut — pe podeaua unui birt. Nesigură rămîne şi colportarea c-ar fi ajuns în satul originar al lui Ion Maiorescu, Bucerda Grînoasă, ca să culeagă literatură populară.

Reveni la Blaj, de care-şi legase inima, şi la sfîrşitul lui septembrie, pe nevestite — dar cu hotărîrea de-a trece în Muntenia, pe care n-o călcase pînă atunci, şi de a-şi face un rost practic — dispăru îndreptîndu-se spre Sibiu. Norocos, aici cunoaşte, în str. Măcelarilor, pe Nicolae Densuşeanu, student la Academia de drept *(Rechtsakademie)* din localitate, colaborator cu „fantezii poetice" la revista orădeană, însă fără veleităţi. Patetica descriere a hoinarului de 16 ani lăsată de Densuşeanu concordă cu detaliile blăjenilor asupra îmbrăcămintii lui Eminescu : *„Abia se mai vedea pe la gît un mic rest de cămaşă neagră, iar pieptul de sus şi pînă jos era gol şi cu mare necaz încerca bietul ca să-şi acopere pielea cu o jachetă ruptă, în toate părţile zdrenţuită, de la mîneci pînă la coate, şi cu nişte simpli pantaloni zdrenţuiţi din sus şi pînă jos".*

Densuşeanu îi dărui haine, îl ţinu pe cîteva zile în Sibiul în care învăţase pe apucate frate-său, Ilie Eminovici, şi-apoi porni cu o recomandaţie scrisă la protopopul Bratu din Răşinari, bunicul dinspre mamă al lui Octavian Goga, rugînd să-l îndrume să treacă munţii în ţara liberă, cărturarul răşinean sprijinindu-l părinteşte. Alese itinerarul parcurs de Pumnul în 1849 la refugiul din Transilvania.

Cu Thalia de-a lungul țării

La București

Asemeni pojarului de lumini fără stingere, harta literară a țării înregistrează și cetățenia bucureșteană a lui Eminescu.

După pelerinajul la Blaj în vara anului 1866, Eminescu apuca pe toamnă calea către capitală, cu ce-avea pe el, pe Valea Oltului, strecurîndu-se pe la Turnu Roșu și urmînd, imaginar, malurile rîului spre Rîmnicu Vîlcea. De-acolo, peste Dealul Negru, prin Pitești, Golești, Găești, Titu, Chitila — la București !

S-ar fi putut îndemna către altceva decît către lumea teatrului, ca să-și cîștige existența ? Categoric, nu ! Fraterniza cu himerele scenei și se complăcea în boema actorilor. Fani Tardini și principalii companioni se găseau în București, dar situația teatrului era îngrijorătoare : lipsa oricărei platforme organizatorice din partea statului, protagoniștii trupelor se defăimau în campanii de presă pentru „seri de spectacole", cei mai mulți actori rămăseseră muritori de foame, năzuindu-și salvarea pe spectacole „în benefis", în turnee riscante sau cerînd mila publică. Concesionarea Teatrului cel Mare de către Constantin Dimitriade a dat faliment. În bugetul țării prevederile pentru teatru se ajustau de la an la an și, pe deasupra, creștea dihonia dintre Millo, Pascaly, Iorgu Caragiali.

În toamna 1866 capitala s-a resimțit economicește, politic și cultural de pe urma răsturnării prințului Unirii, de la 11 februarie, și de instaurarea lui Carol de Hohen-

zollern peste cîteva luni, de manevrele monstruoasei coaliții, de aranjamentele noii camarile față de care fracțiunile politice se concurau în obediențe și intrigi calculate. De-aici instabilitățile guvernelor. În primii cinci ani de „domnie prusacă" izbucniseră răscoale țărănești în numeroase puncte ale țării, răsunetul cel mai prelungit în presă și în adunările legiuitoare îl avură răzvrătirile de la Cuca-Măcăi (Argeș) din 1867 și 1869. Mișcarea de stradă împotriva prințului domnitor din 1871 semnala rezistență. La cîrma Principatelor Unite (dar cine le mai evoca astfel ?) se perindară cu instabilitate multe cabinete ministeriale curînd remaniate sau demisionare.

Cine-ar presupune că hoinărind cu trupa Fani Tardini pe parcursul turneului din 1864 către Transilvania și că, la înapoiere, Eminescu ar fi trecut prin București, se amăgește. Documentarea lipsește total. Numitul ansamblu, parcurgînd Moldova pînă la Adjud, a străbătut Carpații — cum informează *Gazeta Transilvaniei*, nr. 52 din 1/13 iulie acel an — prin Întorsura Buzăului : „Trupa de artiști dramatici ai doamnei Fani Tardini sosi aici de abia în săptămîna trecută, între cele mai mari greutăți, de la Bucovina prin Moldova și prin pasul Buzăului". Numele lui Eminescu lipsește din avizele de intrare a colectivului artistic în Transilvania, la fel din dosarul încuviințării spectacolelor, ca și din inserările presei brașovene, care consemnau zilnic „tragerile la hotel ale sosiților din alte părți". Între membrii trupei ajunsă în Brașov la 14 iunie 1864 nu se citește numele copilandrului visător. Nu se sprijină pe nimic nici ipoteza recentă a unui biograf al lui Ilie Eminovici, medicinist la spitalul maternității și la Colentina, după care Eminescu s-ar fi găsit în 1864 prima oară în capitală, chibzuind să frecventeze Școala națională de medicină de pe str. Știrbei Vodă. În circuit vicios se născocește hilariant că poetul atunci s-ar fi atașat trupei Tardini-Vlădicescu din „cetatea lui Bucur".

Actorul Găvănescu știe că pe Eminescu, aflat muncind în port — adăpostindu-se într-o caretă, unde citea pe Schiller — Iorgu Caragiali îl angajase la Giurgiu și a fost mulțumit de el. Poetul redactează corespondența trupei, extrage și copiază roluri, intră în cușca sufleru-

lui, face figuraţie, ajută la montajul decorurilor, sună cu clopoţelul începutul actelor, suflă la repetiţii.

Cum arătau Bucureştii la venirea lui Eminescu cu trupa lui Iorgu Caragiali ? Din *Geniu pustiu,* iată o privelişte de noapte umedă a urbei, cu ulicioare fără pavaj, neluminate, cu întretăieri noroioase printre case mărunte, cu cîrciumi slinoase şi lupanare, cu cheflii ameţiţi şi păsări de întuneric : „Era o noapte tristă. Ploaia cădea mărunt pe stradelele şi uliţele nepavate ale Bucureştilor, ce se trăgeau strîmte şi noroioase în noianul de case mici şi rău zidite, din cari constă partea cea mai mare a aşa-numitei capitale a României. Tropăiam prin bălţile de noroi, ce te împroşcau cu apa lor hleioasă, îndată ce aveai cutezarea de-a pune piciorul c-un pas înainte. De prin cîrciumi şi prăvălii pătrundea prin ferestrele mari şi nespălate o lumină murdară, mai slăbită încă prin stropii de ploaie ce inundau sticlele".

Într-o cafenea frecventată de poet, cutare tînăr, „aplecat asupra unui biliard" şi scriind cu creta pe postavul verde numele iubitei de peste munţi sau al unei eroine din romansurile lui Jokay Moricz, are

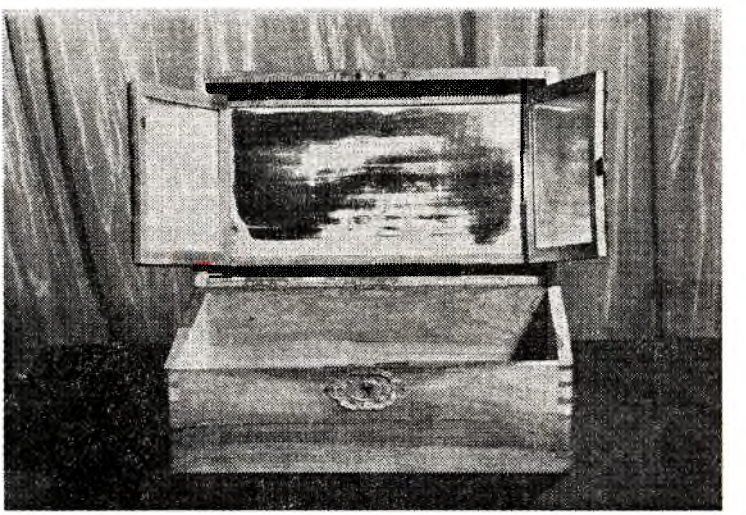

Caseta de machiaj a lui Eminescu în perioada turneelor teatrale

prototip pe „suspinătorul" Ioniță Scipione Bădescu, întîlnit de liric în societățile transilvănenilor din capitală și devenit prieten pe toată viața. Îi creionează portretul byronian și-l surprinde aplecat pe coloanele unui „ziar românesc", ironizînd întreprinderea muzicală a lui Papanicola, pronunțînd titlul unui spectacol de Meyerbeer, perorînd agitatoric :

„Schimbați opiniunea publică, dați-i o altă direcțiune, răscoliți geniul național — spiritul propriu caracteristic al poporului din adîncurile în care doarme, faceți o uriașă reacțiune morală, o revoluțiune de idei, în care ideea românească să fie mai mare decît uman, genial, frumos, în fine, fiți români, zise el încet și răgușit.

— Cine s-o facă asta ? Nu sunt toți astfel ? Nu sunt toți numai receptivi — francezi, italieni, spanioli, tot — numai români nu ?"

Copleșit, noctambulul reținu bizareria „anarhistului cu buze subțiri și palide", patosul lui de ton pașoptist :

„Cei mai mulți și mai veninoși nori sunt monarhii. Cei după ei asemenea de veninoși sunt diplomații. Trăsnetele lor cu care ruină, sacă, ucid popoare întregi sunt rezbelele.

Sfărâmați monarhii ! Nimiciți servii lor cei mai linși, diplomații, desființați rezbelul și nu chemați certele popoarelor decît înaintea tribunalului popoarelor și atunci cosmopolitismul cel mai fericit va încălzi pămîntul cu razele sale de pace și de bine".

Notarea fugitivă din *Manuscrisul românesc 2257*, fila 183 : „Urmărirea din partea mea a acelei fete de boeri în Cișmigiu — cînd am venit din Blasiul", îl reconstituie pe Eminescu firesc temperamentului său romanțios.

În trupa Iorgu Caragiali-Daniil Drăgulici

Nu se știe unde a locuit în faza așezării la Iorgu Caragiali. Și totuși, în *Geniu pustiu* Eminescu și-a zugrăvit propria cămară bucureșteană : „O cameră înaltă, spațioasă și goală. Pereții erau negri de șiroaiele de ploaie ce curgeau prin pod și un mucegai verde

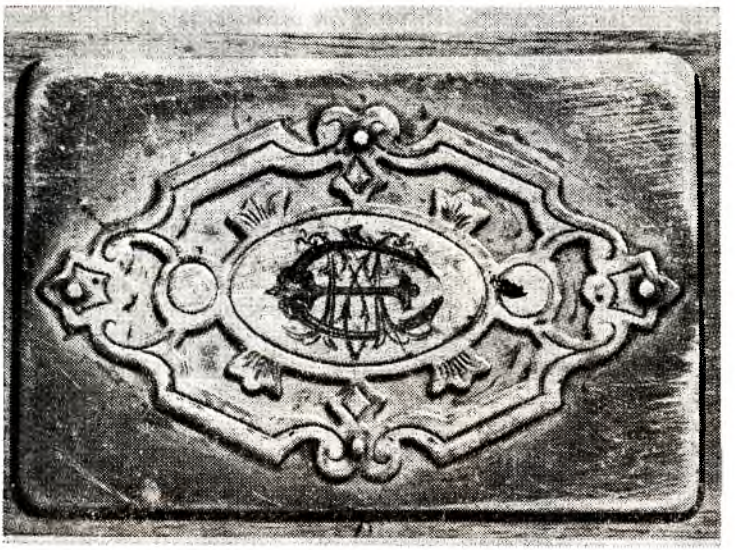

Plăcuța metalică de pe caseta de machiaj a lui Eminescu, purtînd inițialele M,E

se prinsese de var, cercevelele ferestrelor se curmau sub presiunea zidurilor vechi și gratiile erau rupte, numai rădăcinile lor ruginite se iveau în lemnul putred. În colțurile tavanului cu grinzi lungi și mohorîte, paianjenii își executau tăcuta și pacinica lor industrie ; într-un colț al casei, la pămînt, dormeau una peste alta vre-o cîteva sute de cărți vechi, multe din ele grecești, pline de învățătură bizantină ; în alt colț un pat, adică cîteva scînduri pe doi căpriori, acoperite c-un mindir și c-o plapomă roșie. Înaintea patului o masă murdară, al cărei lemn grunzuros de vechime era tăiat cu litere latine și gotice ; pe ea hîrtii, versuri, ziare rupte, broșuri efemere din cîte se-mpart gratis, în fine, o neordine într-adevăr pîgînească".

În 1867 el era integrat „Teatrului de vodevil" al lui Iorgu Caragiali din sala Cornescu, formație din care făceau parte, pe lîngă renumitul conducător, soția sa, Elena Caragiali, Alecsandrina Teodorescu, Ecaterina

Dimitreasca, Anetta Constantinescu cu soţul, Lina Popescu — muza reală a poetului pentru *Amorul unei marmure* —, Susana Caminschi, E. Cecilia, Drăgulici, Şt. Mihăileanu, G. Brătianu, Mincu, Solomonescu, Găvănescu, Vitaly, „trei choriste şi chorişti". O parte îi erau ştiuţi de la Cernăuţi şi din turneele în Moldova.

Manuscrisul românesc 3215 din colecţiile Bibliotecii Academiei R.S.R. grupează o serie de texte copiate de poet pe cînd slujea trupa Iorgu Caragiali — Daniil Drăgulici : *Smeul nopţii* (cu titlul *Un sărut dulce)* de Hippolite Lucas, vodevilul *Margo Contessa,* traducere din limba franceză de T. Profiriu şi *O palmă* (cu titlul *Voinicos, dar fricos*), comedie bulevardieră franceză. D. C. Ollănescu, în memoriul academic *Teatrul la români,* lărgeşte informaţia despre repertoriul jucat de această trupă cu *Fundarea mînăstirii Argeş* de Ioan Pennescu, *Rigoletto* de V. Hugo, *Jertfa lui Avram,* melodrama *Rezbelul cel mare de la Skafia.*

În vara 1867 Eminescu a străbătut cu formaţia lui Iorgu Caragiali Muntenia, dîndu-şi contribuţia scenică la Ploieşti, Brăila, Galaţi, Giurgiu şi în alte localităţi.

Sub nr. 6077 şi 6079 din 19 octombrie 1867 au fost înregistrate la Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii cererile lui Iorgu Caragiali, scrise de Eminescu, dar autentificate de vestitul actor, care solicita — în lipsa „subvenţiunii" — aprobare pentru o stagiune în paralela concesiei bucureştene Millo-Pascaly.

V. A. Urechia le încuviinţă 15 reprezentaţii, după care suplica trecu la Serviciul şcoalelor pentru emiterea autorizaţiei, care specifică zilele puse la dispoziţia lui Iorgu Caragiali şi o subvenţie inferioară celei repartizate trupei Millo-Pascaly. Caragiali-Drăgulici revenira printr-alt memoriu polemic caligrafiat tot de Eminescu, care peste un an se va transfera la Pascaly.

Ministrul D. Gusti puse în aceeaşi zi pe al doilea memoriu rezoluţia :

„12 Dec.

Însă decisiunea... din 8 Decem. regulează darea subvenţiunii", ceea ce, în fapt, nu soluţiona litigiul ridicat de noua formaţie dramatică. Aşa încît Iorgu Caragiali

se sfătui cu Eminescu pentru o întîmpinare de noi precizări.

Angajamente de neconcurență meschină, lăsînd loc întrecerii de valori, se luaseră formal. Acum se cerură alte hotărîri în privința zilelor repartizate companiei Iorgu Caragiali — Daniil Drăgulici, întrucît Millo și Pascaly ridicau pretenții, peste dispozițiile ministerului, pentru spectacolele duminicale. Între cele două formații existau încordări și între ele nu se putuseră purta tratative. Dar, cu toată „asocierea", Millo nu s-a-nțeles cu Pascaly și reciproc se detestau, între ei vehiculînd intriganți și intrigante din lumea scenei.

În direct, Eminescu întreținu de-atunci raporturi cu D. Gusti, căruia îi va introduce, în 1871, în Bucovina *Poemul Putnei.*

Martor al disputelor de existență dintre Millo, Iorgu Caragiali și Pascaly, fără ca vreo clipită să-și coboare respectul față de cîteștrei marii slujitori ai Thaliei, Eminescu rămase lîngă Iorgu Caragiali pînă ce acesta, șicanat de Pascaly, care-i trecuse înainte la conducerea Teatrului cel Mare, scîrbit și torturat de sărăcie, părăsi scena și se angajă ipistat.

Cu Pascaly peste munți

La începutul verii 1868 Pascaly pornea un prestigios turneu peste munți, căruia Eminescu i s-a alăturat, turneu ce-a însemnat pentru poet documentarea în continuare asupra vieții transilvănenilor intelectuali și de la țară, după cunoștința imaginară prin Aron Pumnul și după drumurile în vest, la Blaj, și-n sudul Țării Oltului. S-a adîncit o dată mai mult în legendarul martirilor de la 1784 și 1848, culege folclor, leagă prietenii al căror număr îl lărgește la Viena și în societățile culturale bucureștene : Nicolae Onea, Filimon Ilea, Ioniță Scipione Bădescu, Ștefan Cacoveanu, Miron Pompiliu, Ioan Slavici, Ion Hossanu, Teodor Nica, Teofil Frîncu, Gheorghe Ocășanu, Constantin Simțion, Grimm, Nicolae Ciurcu, Nicolae Făgărășanu, intrați în biografia lui.

Cu peregrinările de teatru ale lui Eminescu de-a lungul Ardealului s-au ocupat în studii şi semnalări G. Bogdan-Duică, Şt. Mărcuş, Letiţia Gîţă, I. Massoff. Materiale noi referă asupra pregătirilor de turneu şi primirii formaţiei de teatru a lui Mihail Pascaly în oraşele transilvănene în 1868, turneul din acest an constituind, în condiţiile dualismului „cesaro-crăiesc", un eveniment naţional în istoria culturii româneşti din Transilvania în deceniul al şaptelea al secolului.

Printre susţinătorii lui Pascaly în Transilvania trebuie subliniat numele lui Al. Papiu Ilarian. La autoritatea cărturarului rămîne de adăugat trecerea de care dispunea îndeosebi pe lîngă Gheorghe Barițiu, căruia i-a scris pe imprimat cu antetul cabinetului procurorului general al Curţii de casaţie şi justiţie din Bucureşti, recomandînd trupa din care făcea parte şi Eminescu : „D. Mich. Pascaly, întîiul artist dramatic al României, face împreună cu trupa sa o escursiune la românii de peste Carpaţi. Avînd Dumnealui cunosciintiă de starea românilor de dincolo, nu vré un cîscigu material l-îndeamnă la această escursiune ; singurul seu scopul e de a areta şi în acele părţi, străinilor nu mai puţin ca românilor ce a atins arta dramatică în România, fiind mulţumit a-şi acoperi cheltuielile escursiunei şi representaţiunilor sale".

Cu excepţia cîtorva spectacole de diletanţi şi a cîtorva trupe de turneu slab organizate, pe scenele ardelene jucaseră pînă atunci doar trupe străine. Repertoriul dramatic al lui Pascaly însemna punerea în acord a romantismului de dincoace de munţi cu sensibilitatea românească şi cu lupta naţională a transilvănenilor prin cultură.

Pascaly vroise întîia oară să întreprindă acolo un turneu în 1865, se pare că la chemarea intelectualilor lugojeni (garantîndu-i-se „subsistenţa"), dar asemenea poftiri fuseseră adresate şi din alte oraşe. Actorul cerea să i se asigure cîte 300 florini seară de seară.

Familia din 14 mai 1868 făcea cunoscut repertoriul trupei. Comedii : *Nevasta trebuie să-şi urmeze bărbatul, Un pahar de ceai, Ştrengarul din Paris, Femeile care plîng, Planul Bertei, Femeile limbute, Bărbatul văduvei, Uită-te, dar nu te atinge, Nu e fum fără foc, Pricopsiţii,*

Noaptea unei stele, Boala romanţelor, Orbul şi nebuna, Gărgăunii, O glumă, Nu vătămaţi fetele bătrîne, Sterian păţitul. Drame : *Mihai Vodă după lupta de la Călugăreni, Idiotul, Prizionerul din Bastilie, Sărmanul muzicant, Ea este nebună, Dalila, Martorul familiei, Fericire la nebunie, Tata moşu, Cerşetorul, Copilul Greciei, Visul unui român murind.*

Succesul moral şi material al reprezentaţiilor la Braşov între 15 mai — 16 iunie 1868 a întrecut aşteptările. Relatările presei, amintirile şi corespondenţa contemporanilor, contul reţetelor, atenţiile şi recompensele de care s-au bucurat actorii, demonstraţiile publicului spectator dezlănţuit în entuziasm pe străzi au înscris pagini de biruinţă.

Atunci şi aici cată să fi scris Eminescu oda *Învia-vor voevozii ! :*

Mîndri voevozi ce-nvie din a cronicelor bracuri,
Fac să tremure cetatea nedreptăţilor de veacuri ;
Crainici resbunării sîntem, ce nu poate să-ntîrzie,
Prooroci mărirei dalbe a zilelor, ce vor să vie.

Dom regal cu mîndre turle, a lui Neagoe tesaur,
Pe Mihai ce adunat-ai în zenitul său de aur
Şi slăvit-ai a lui Radu îndoita biruinţă
În a doua înviere s-ar putea să n-ai credinţă ?

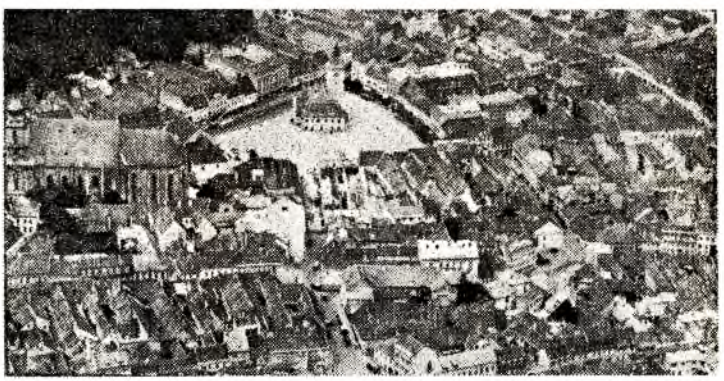

Panorama Braşovului, centrată pe Piaţa Sfatului

Juni semeți, cu surle-n frunte și cu zumzet de cimpoaie,
Scuturã din letargie inimile ce se-ndoaie,
Împlini-se-va destinul cînd sfărma-vor buzdugane
De vătafi ș-armași isbite a cetății porți dușmane.

Învia-vor voevozii, rumpînd lanțuri de sclăvie,
Surpînd legi și privilegii de urgii, din temelie,
Și va fi stăpîn Românul peste-a țărilor hotare,
Ce din vechi le străjuiește cu a doinii-nviforare.

Cum a sprijinit Bariţiu turneul Pascaly reiese şi dintr-o scrisoare din 16 iunie 1868, pe care marele protagonist o adresează directorului *Gazetei Transilvaniei* şi, prin el, presei transcarpatine, publicului ce-l aplaudase, expunîndu-le sinceră gratitudine : „Înainte de plecare, cer a vă putea mărturisi o parte din recunoştinţa ce vă sunt dator de concursul de bună voinţă cu care aţi primit pe artistul şi pe românul ; graţie iniţiativei Domniei tale, subt patronarea şi auspiciile Domniei tale, greaua mea misiune s-a făcut mai lesnicioasă, începutul s-a făcut, arta a cîştigat un resunet şi artistul duce cele mai dulci suvenire de îmbrăţişarea românilor din Braşov.

Dea cerul ca România să aibă multe căpetenii ca Domnia-ta, căci desigur s-ar găsi mulţi soldaţi ca mine care să se devoteze cu totul Propăşirei Naţionale.

Cît despre mine, Domnul meu, umbrit de departe ca şi de aproape de puternica şi buna voinţă a Domniei-Tale, sper se pot ajunge la scopul ce mi-am propus ca artist şi ca român.

Dacă pana mea nu poate esprima cîtă recunoştinţă vă datorez, vă rog primiţi espresiunea simţiminteloru cele mai respectuoase".

Şi din alte părţi se confirmă sprijinul inimos pe care l-a dat Bariţiu ansamblului bucureştean, prin epistole trimise anticipativ pentru asigurarea condiţiilor materiale şi spre învederarea misiunii propagandiste a „Societăţii dramatice a artiştilor superiori din Bucureşti". Unele din epistole s-au pierdut, altele se reconstituie din răspunsuri păstrate, cum este, de exemplu, scrisoarea de confirmare şi asigurări expediată lui la 31 mai 1868 de către Athanasie Marienescu, din Lugoj,

care informează amănunţit asupra condiţiilor în care se va desfăşura turneul lui Pascaly pe graniţa de vest a românimii :

„Ne-am adunat mai mulţi şi sfătuindu-ne ne-am esprimat dorinţa ca Dl. Pascaly să cerceteze şi Lugoşiul.

Fontînele de venit a unei representaţiuni în Lugoşiu sunt : 1) 23 loge a 2 fl. 50 ; 2) 100 scaune a 50 ; 3) parterre a 40 cr. ; 4) galeria a 20 cr.

Aceste sunt preţiurile regulate cînd vinu societăţi nemţeşti şi maghiare.

Noi ne-am descriminat se ridicăm o loge la 3 fl. şi scaunul la 60 cr. Preţiuri mai mari cu greu se pot face.

Spesele teatrului pe o seară pentru : a) localul 5 fl. ; b) iluminarea 10 fl. ; c) orchestra cam 10 fl.

Mai multu de şase reprezentaţiuni cu greu se vor putea da ca se învingă 160—180 fl.

Teatrul acesta cînd e de tot plin de nu se mai încape, atunci aduce 200 fl. pe sară pe lîngă preţiurile regulate.

Noi credem că 1000 fl. pe 6 reprezentări vom putea asigura. Acum o întrebare, pe cînd poate veni dl. Pascaly în Lugoşiu ? Să ni scrieţi cînd positiv, pentru că se apropie sezonul de băi şi unii vor pleca, pentru ca se putem începe a subscrie abonamentul pe 6 reprezentaţiuni, ca de timpuriu să ne îngrijim.

Străinii vor participa doară 1 de 2 ori din curiositate, şi sarcina în ori ce mod e a românilor, cari nici nu sunt cu stare materială ca şi în Braşiov — dar ni vom face datorinţia cătră arta română.

Noi ne vom sili încă ca pe Dd. teatralişti se-i primim prin cartelele noastre, ca şi în acest mod se-i cruţăm de spese.

La Timişoara se adresează în casu aceasta cătră D. Petru Cernescu, la căpitănia de oraş d-lui Ştefan Adam, advocat ;

La Arad către Dl. Justin Popoviciu Desseanu advocat, şi Miron Romanu, protosingel şi vice preşedinte alu Societăţii de lectură ;

Cu Timişoara sunt cam în îndoială, dacă prejurulu nu se va interesa ; cu Aradul mai multe speranţiă“.

La Sibiu succesele se continuară între 20—30 iunie, consemnate de ziarul săsesc *Hermanstädter Zeitung,*

care la venirea companiei înregistrează şi pe Eminescu între actorii sosiţi şi cazaţi la hotelul „Bukarest".

Studentul Ieronim Bariţiu l-a privit admirativ pe Eminescu la banchetul dat de sibieni trupei din Bucureşti la hotelul „Römischer Kaiser" : „Avea ochi mari de tăietura migdalelor, plini de veselie melancolică, nişte ochi espresivi, vorbitori, totodată misterioşi [...]. În capul acelui artist de statură mijlocie, dar bine legat, ei îţi făceau impresia unui om predestinat, unui om fatal".

De la Sibiu căruţele cu paiaţe ajunseră la Lugoj, prin Ilia, primite exemplar de localnici şi unde trupa dădu zece spectacole între 3—14 iulie. Matildei Pascaly i se zvîrliră pe scenă buchete omagiale şi cununiţă de flori legată cu panglică tricoloră pe care se aşternuse dedicaţia „Junimea română. Doamnei Matilda Pascaly. Pentru arta română. Lugoj, 1868".

La Timişoara trupa Pascaly a jucat de trei ori între 28—31 iulie, iar la Arad, unde Eminescu cunoscu perso-

Hanul „Bucureşti" din Sibiu, în care a fost adăpostită în 1868 trupa lui M. Pascaly

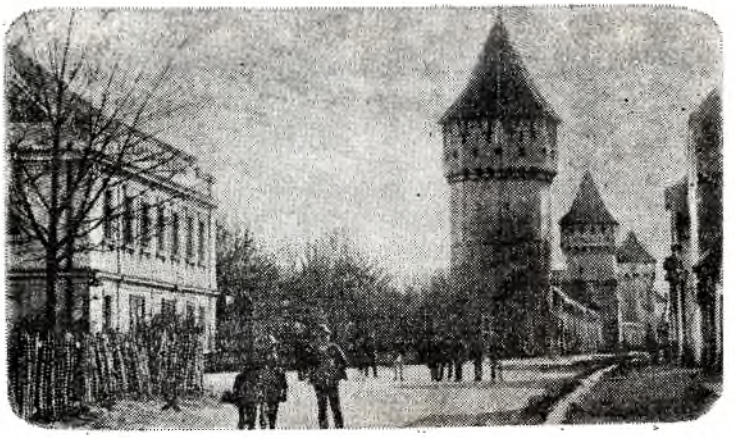

Clădirea teatrului vechi din Sibiu

nal pe Iosif Vulcan, ajunse la 1 august, pe seară, pentru un şir de spectacole încheiat la 27 august, Pascaly declarînd în faţa cortinei că este „îndoit recunoscător pentru răsunetul şi patronarea ce-a găsit în însuşirile tuturor românilor ideea progresului artei române".

La trenul de Arad, orăviţenii întîmpinară trupa cu „un conduct" de 12 trăsuri, gătiţi de sărbătoare şi săteni din Comorişte, Măidan, Cîrnecea, Ciclova, Cacova, Ciuchici, străbătînd orăşelul pe 7 kilometri şi ovaţionînd frenetic.

Despre dicţia impecabil naţională pe scenă, cronicarul local al *Familiei,* Sofroniu Pascu, scria : „am simţit puterea magică, am auzit şi văzut ceea ce pînă acum numai cugeta şi ofta am putut, am cunoscut sublimitatea limbii noastre".

De-aici compania dramatică se orientă în sud spre Baziaş, unde se îmbarcă pe Dunăre cu destinaţia Giurgiu. Actorii şi calabalîcurile de scenă vor reintra în Bucureşti în jur de 10 septembrie 1868. Cortina se va ridica la Teatrul cel Mare asupra primului spectacol din stagiunea 1868—1869 în seara de 30 septembrie.

Peste trei ani, Pascaly, în preajma altui „descălecat dramatic", reaminteşte cu satisfacţie într-o scrisoare

Teatrul din Lugoj, pe scena căruia Eminescu „a suflat“ și a interpretat în piesele repertoriului reprezentat de trupa Mihail Pascaly în 1868

sosită lui Bariţiu la 8 mai/26 aprilie 1871 : „escursiunea mea artistică“ din trecut, anunţînd traseul noului turneu : Braşov, Sibiu, Blaj, Cluj, Năsăud, Oradea Mare, Arad, Lugoj, Timişoara şi cerîndu-i acelaşi concurs de propagandă şi plasare a biletelor ca-n 1868. Urma să dea în tot locul cîte şase reprezentaţii „cu abonament“, iar al şaptelea spectacol îl punea la dispoziţia comunităţilor orăşeneşti de peste Carpaţi „pentru înfiinţarea unui teatru“, necesitate de care marele actor îşi dădea seama şi pe care românii o simţeau cu jind, concuraţi de celelalte naţionalităţi privilegiate de Habsburgi. Pascaly încheia patetic apelul trimis : „Theatrul este historia viă de cultură, de mărire, de poleire unei naţiuni. Poporu fără theatru este poporu fără cultură, fără mărire, fără historie“.

Din asemenea trăiri se împărtăşeşte şi tînărul liric din trupa Pascaly. Trăise iluminarea românilor de peste munţi în frenezia spectacolelor slujite şi de el, cu modestia omului nevăzut din cuşcă.

La Teatrul Naţional

Desfăcîndu-se formaţia de la sala Bossel, în care figura şi Fani Tardini, alături de soţii Pascaly, Maria Flechtenmacher, Raliţa Mihăileanu, Lina Stoinescu, Tudoriţa Petraşcu, Mariţa Constantinescu, Mariţa Ionescu, Const. Bălănescu, Al. Vlădicescu, I. Gestian, Ştefan Mihăileanu, Petre Vellescu, Sepeanu, N. Ionescu şi alţii ce-aveau peste cîteva zile să intre în formaţia Teatrului cel Mare, unde Mihail Pascaly şi Matei Millo fuseseră aleşi să conducă „asociaţia“, Pascaly — recunoscător ataşamentului ce simţise neîntrerupt din partea lui Eminescu, apreciindu-i calităţile morale şi spre a nu-l lăsa pe drumuri — recomandă elogios pe fostul său sufleor ca să fie angajat în aceeaşi funcţie. Termenii scrisorii, dusă chiar de Eminescu directorului Gr. Bengescu, probează, pe lîngă înţelegerea nobilă din partea celebrului actor şi ireproşabila umanitate pentru personalitatea colaboratorului de pîn-atunci :

Domnul meu,

Îmi iau libertatea să-ţi recomand pe aducătorul acestei epistole : om al literelor şi bun român. Domniei-tale dar ţi-l recomand. Este un străin român din Moldova, cu studiile terminate în Cernăuţi, foarte cult, foarte studios, cu cunoştinţe minunate de literatură germană şi română.

Este săracu şi pe drumuri, l-am avut sufleru la mine ; pe lîngă ştiinţă, este laborios, activ, exact şi foarte cumsecade.

Dacă vei putea să-i acordezi locul de al II-lea sufler, cu toate că poate fi foarte bun pentru locul întîi, ai face lui un mare serviciu, un mare bine, care ar fi prin drept acordat unui tînăr inteligent, capabil şi care vă va datori multu, căutînd a se face demn de susţinerea ce-i veţi acorda. Împlinindu-mi o sîntă datorie,

Primiţi încredinţarea respectelor mele celoru mai profund devotate

M. Pascaly

Bengescu reţinu pe junele recomandat şi în arhiva instituţiei s-a îndosariat angajamentul-contract pe şase luni între administraţie şi Eminescu :

Direcţiunea Generală a Teatreloru

CONTRACTU

Între Direcţiunea Generală a Teatreloru şi Dnu Mihail Eminescu s-a încheatu acestu contractu cu condiţiile mai jos notate :

Art. I. Se angajează ca Sufleru II-a şi copistu alu Teatrului Naţional şi se obligă a sufla şi còpia, precum şi a veni regulat la repetiţii şi reprezentaţii.

Art. II. Durata obligaţiuneloru este de şése luni cu începere de la prima representaţiune.

Art. III. În urma acestui angajamentu, Direcţiunea îi va plăti D-lui Eminescu pe toată luna un salariu de lei vechi patru sute cinci zeci N. 450.

Art. IV. Orice contravenţiune din partea Dlui Eminescu se va pedepsi dupe regulamentul Teatrului.

Drept aceia s-a făcut două contracte spre reciproca conformare.

1868 Septembre 29

Eminescu

Pascaly îi obţinu şi un avans de 10 galbeni, necesar rostuirii lui Eminescu cît de cît la revenirea din Transilvania, scriind el în numele lui Eminescu şi semnînd neîndemînatic petiţia către conducere :

Domnule Directore

Avînd trebuinţă a mă instala aici şi mai cu osebire a putea subsista pînă cînd va fi timpul de a primi lefurile, timpu în care noi lucrămu, şi găsindu(-)me aici cu totulu streinu şi cu totulu întrebuinţatu, vă rogu Domnule Directore să binevoiţi în considerarea posiţiunei mele a face se mi se acorde o sumă de zece galbeni ca avansu din leafa mea.

Primiţi, Domnule Directore, espresiunea profundului meu respect cu care amu onoarea a fi

devotat
M. Eminescu

Domnului

Directore generalu al Theatrului Naţionale

Petiţia a fost aprobată de Gr. Bengescu prin apostilă.

Din cabina de sufleor, salariat cu 166,66 lei lunar, Eminescu sprijini cele două formaţii ce-şi propuneau să joace fiecare repertoriul ei de pînă atunci, vizionat de marele public, şi nicidecum montări noi, cum cereau spectatorii, presa şi directorul general Bengescu.

În culise, pe după gheretele de îmbrăcat şi machiat ale actorilor, poetul parcurgea peisajul-harababură al recuzitei : „Pe o uşă la capăt puteai privi pe scenă, cu toată crasa ei desordine naintea represintărei, cu boschetele a căror verde e amestecat cu pete roşii, rose adică, cu bănci ce stau încă trîntite pe scenă, cu fundaluri ce spînzură pe la jumătatea scenei, cu fundalul în care vezi încă stînd mobilele grămădite una peste alta, candelabre peste scaune, mese culcate cu picioarele-n

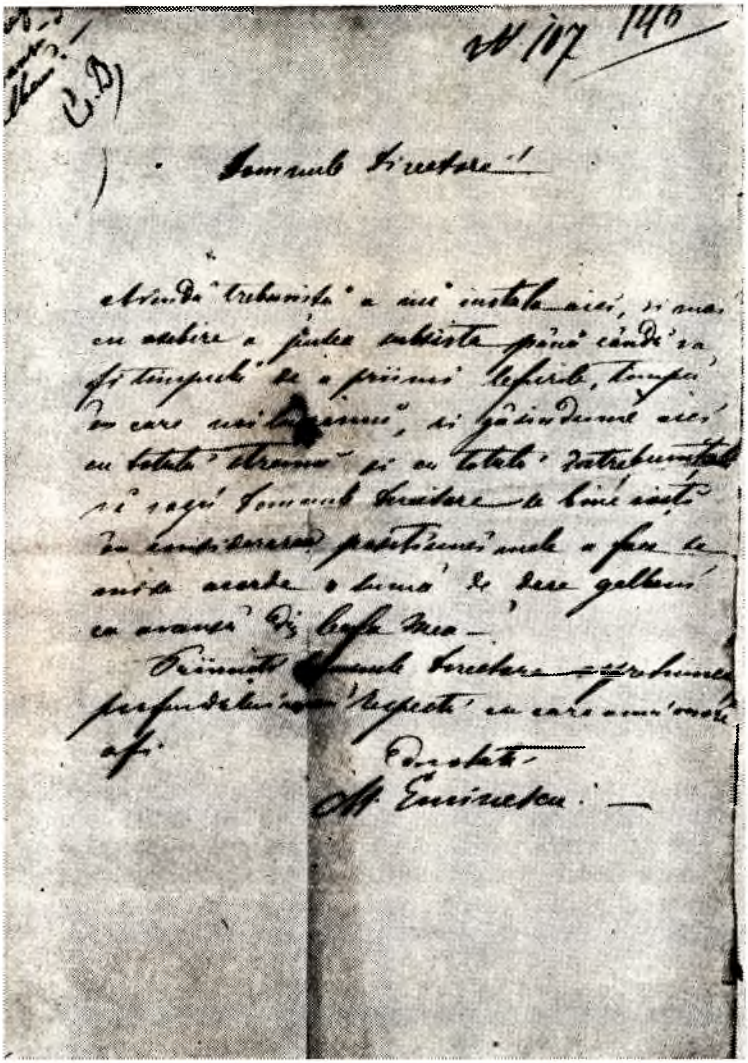

Cererea făcută de Mihail Pascaly pentru Eminescu de a i se acorda acestuia un avans în contul salariului de sufleur la Teatrul cel Mare din București (1868)

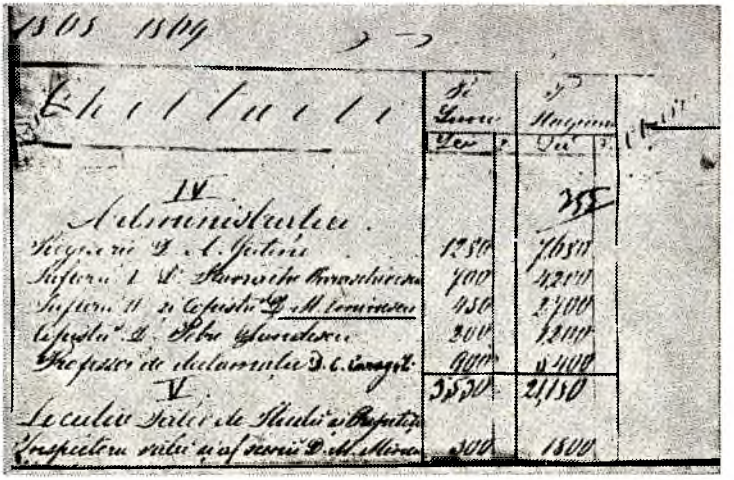

Prevederea bugetară a Teatrului cel Mare din Bucureşti pentru stagiunea 1868—1869, cu specificaţia retribuirii lui Eminescu ca „sufleur II şi copist"

sus pe canapele, oglinzi întoarse cu sticla la perete, scoarţe învălătucite, recvisite aruncate una peste alta şi-n stînga şi-n dreapta cabinete de scînduri numite garderobe în care se îmbracă şi se spoiesc actorii şi actriţele".

Acasă copia roluri şi compunea cuplete la comedioare, după moda în curs. La repetiţii era văzut îmbrăcat, de la garderobă, cu o bluză de muşchetar, purtînd tricou de marinar sau, vara, avînd pieptul gol ; pe picioare trăgea bufanţi de nobil sau pantaloni cu lampas.

În spectacolele *Testamentul lui Cezar Girodot, Ştrengarul din Paris, Doi sfioşi, Amor de inimă, amor de spirit şi amor de dobitoc, 33333 franci, Poetul şi regele, Trîntorul, Paraponisitul, Cine vrea poate, Piatra din casă, Paracliserul, Intimii, Vicontele, Coana Chirița în Iaşi, Ce-aduce ceasul n-aduce anul, Uită-te, dar nu te-atinge, Băiatul, Catarina Howard, Criminalul, Leul înamorat, Lipitoarele satelor, Ruy-Blas, Pianul Berthei, Ninon sau lăptăriţa şi marchiza, Barbu lăutarul, Fîntîna pîndarului, Copiii lui Eduard, Supliciul unei*

femei, Tuzu Calicu', Tribulațiile, Indiana și *Charlemagne,* Eminescu s-a mișcat în stagiunea 1868—1869 printre actorii Mihail și Matilda Pascaly, Matei Millo, C. Bălănescu, C. Demetriad, Petre Vellescu, Maria Flechtenmacher, Gestian, Cristescu, Sepeanu, Frosa Sarandi, Nina Valéry, Vasilache Siderescu, Mincu, Tudoriţa Pătraşcu, Raliţa Mihăileanu, Maria Vasilescu, Fraivald, Felbariad, Ionescu, Alexandrescu, Merişescu.

Sufleor cl. a II-a la Teatrul cel Mare, alterna o săptămînă spectacolele de seară cu suflatul, în altă săptămînă, la repetiţii. Slujba îi convenea, căci, pe lîngă transcrierile de roluri, îi rămînea vreme și pentru lectură, „fiind el un mare ceteţ". Piesele de teatru, rolurile extrase și cărţile ce parcurgea îi încărcau masa din cameră.

În viaţa de toate zilele

În *Ironie,* I. L. Caragiale scrie că, înainte de a-l întîlni pe Eminescu, un actor, „vara director de teatru în provincie", i-l descrisese entuziast : „Am și eu un băiat în trupă care citește mult, este foarte învăţat, citește nemţește și are talent, face poezii, ne-a făcut cîteva cuplete «minunate». Eu crez că ţi-ar face plăcere să-l cunoști..."

Mihail Pascaly fusese actorul-director. Și în aceeași seară Caragiale cunoscu pe poet, „copil al unei rase nobile și bătrîne", revelîndu-i prezenţa geniului : „Era o frumuseţe ! O figură clasică încadrată de niște plete mari negre ; o frunte înaltă și senină, niște ochi mari — la aceste ferestre ale sufletului se vedea că cineva este înăuntru, un zîmbet blînd și melancolic. Avea aerul unui sfînt tînăr coborît dintr-o veche icoană, sau copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare".

Natural și modest, îi întinse mîna.

„— Mă recomand Mihai Eminescu !"

Pe cei ce i-au exagerat complacerea în neglijenţe, dezordinea din locuinţă și pasiunile contradictorii în

care se desfășura, Caragiale i-a vestejit cu argumentul contrariilor înnăscute ale colegului său de veșnicie : „Era, în adevăr, un om dezordonat, dar nicidecum vițios. În lumea asta, mulțimea celor de rînd crede că plăcerile materiale ale vieții sunt privilegiul lor exclusiv și că oamenii mari nu au voie să aibă și ei defecte.

Avea un temperament de o excesivă neegalitate, și cînd o pasiune îl apuca era o tortură nemaipomenită. Am fost de multe ori confidentul lui.

Cu desăvîrșire lipsit de manierele comune, succesul îi scăpa foarte adesea. Atunci era o zbuciumare teribilă, încordare a simțirii".

Ștefan Cacoveanu, care-i citise poeziile din *Familia* și-l adăpostise cîteva zile la Blaj, evocă în amintirile publicate în revista *Luceafărul* din Sibiu pe Eminescu locuind la Pascaly, în spatele hotelului „Hugues" de pe Podul Mogoșoaiei, într-o clădire înconjurată de case igrasioase, în fața gimnaziului „Mihai Bravu", clădire cu caturi, la mansardă, pe un culoar îngust și sumbru : „Odaia lui Eminescu, numai cu o fereastră mică, era în lățime cam de 4 pași, în lungime cam de 5 pași. Cum intrai din coridor în odaie, în față cu ușa, în fund, era fereastra. Intrînd pe ușă, de-a stînga, în colțul odăii era un cuptoraș făcut din cărămizi. De două palme de la cuptoraș, de-a lungul peretului din stînga, o canapea mică, care servea de pat ; în el dormia cu picioarele la foc, fără alt așternut. Canapeaua fusese odinioară roșie, dar acum de tot decolorată. Înaintea canapelei era o masă mică de brad, iar lîngă masă, de cealaltă parte, un scaun de brad nevăpsit ca și masa. Acesta era tot mobilierul din odaie. Cărțile și le ținea întinse pe jos, de la fereastră pînă lîngă masă, pe padiment. Vor fi fost pînă la 200 de volume, mai cu seamă cărți vechi, nemțești cea mai mare parte. Pe masă erau tot felul de hîrțulii scrise și nescrise. O mașină mică de tinichea de făcut cafea turcească, — ici cafea, colo zahăr pulverizat, caiete și cărți și alte multe și mărunte. În odaie nu se ștergea, nu se mătura, pe sus și prin unghiuri se țesuse păienjeniș". Zid în zid cu Eminescu locuia un frate al lui Pascaly, amploiat.

Rămînea acasă cît să doarmă. Peste zi nu se odihnea. Era la teatru, în cafenea, unde citea presa și scria, pe

străzi ; se preumbla în Cişmigiu, la Şoseaua Kiseleff şi rămînea ore întregi în faţa anticariatelor improvizate de pe cheiul Dîmboviţei, în Piaţa Teatrului, pe str. Doamnei, înaintea rafturilor cu manuscrise, cărţi, stampe, reviste, unde răsfoia, citea şi nota. Lipsit de bani, rar putea să cumpere. Mite Kremnitz va relata că pentru un manuscris vechi Eminescu şi-a amanetat paltonul.

Despre lucrul lui poetic era discret. Începuse să prelucreze, versificată, *Istoria lui Arghir şi a prea frumoasei Elena,* după Ion Barac.

Profesînd convingerea că limba impune pe scriitori, după cum „unelta bună face pe meşter", Eminescu obiecta transilvănenilor nefirescul ortografiei etimologice. Latinizantului August Treboniu Laurian, ale cărui tratate le folosea, îl prefera „cu laude" pe Alexandru Papiu Ilarian ; mesianismului lui Andrei Mureşanu pe Vasile Alecsandri (fără să se iluzioneze că rapsodul *Deşteptării României* ar fi putut concepe epopeea naţională a românilor, la care el visa plenar). În politică recunoştea îndreptăţit merite lui Mihail Kogălniceanu, printre partizanii unionişti ai căruia în 1856 se afirmase şi căminarul Eminovici. La *Timpul,* peste un deceniu, pe legiutorul literar al *Daciei literare* îl tratează cu deferenţă.

Dintre actori — se mira de superficialitatea acestora sub raportul culturii ! — dădea opţiune lui Matei Millo.

Amator de poezie populară, asculta, nota, împrumuta colecţii, manuscrise. Preţuia pe cronicarii Miron Costin şi Neculce. În curent cu întreg repertoriul poeziei româneşti apărute, emitea judecăţi de competenţă. Superior lui Iorgu Caragiali, Pascaly, actor cult, autor şi semnatar a peste treizeci de prelucrări, dar necunoscător al germanei şi preocupat de metodologia interpretării, îl rugase să-i traducă teatrologia lui Heinrich Theodor Rötscher, ediţia a II-a, *Arta reprezentării dramatice,* autograf păstrat la Biblioteca Academiei R.S.R. *(Manuscrisul românesc 2254,* filele 310—446).

După nevoile distribuţiei, Eminescu apărea rar şi în figuraţie sau în cîte un rol mărunt. Cum în ciobanul din *Răzvan şi Vidra,* Eminescu, „atît de frumos şi roşcovan",

artificializase rolul, Miron Pompiliu, în prezența altora, îi servi ironia :

„— Se vede, măi, că n-ai fost păcurar, cum am fost eu, că-mi venea să sar pe scenă, să-ți iau bîta și traista din spate, să-ți arăt eu cum se calcă ciobănește, cu bîta și cu traista de-a umăr", la care Eminescu, chibzuind că a fi artist în interpretare e „lucru greoi", îi replică :

„— Bine și apoi astfel aș ajunge artist cum a ajuns maimuța împărat".

Era mai totdeauna în mediul junilor transilvăneni. Odată șfichiuia cu expresivitate paremiologică naivă placheta lui Ioniță Scipione Bădescu, *Poesii originale*, imprimată la Budapesta în 1868: „A ieși în publicitate nu-i glumă. Mai de multe ori îmi pare rău c-am publicat ceea ce am publicat. Este o zicală din bătrîni : «Gura să aibă trei lacăte : în inimă, în gît și a treia pe buze» ; cînd îți va scăpa cuvîntul din inimă, să nu scape de cealaltă, că dacă ai scăpat odată vorba din gură, n-o mai prinzi nici cu calul, nici cu ogarul, ba nici cu șoimul. Trebuie să cumpănești de-o sută de ori o scriere pînă o dai publicității». Stihologia ocazională, stîngace și banală a lui Scipione merita atari analogii.

De statură mijlocie, trupu-i se lega bine și fotografia făcută peste un an la Praga îl prezintă cum arăta în acest stagiu la București : „Frunte înaltă, trăs(ăt)uri frumoase și regulate, păr bogat și negru dat înapoi pînă pe umere, cum poartă artiștii. Cu un cuvînt, un cap roșcovan foarte frumos. Mustățile și barba le rădea". La mers și vorbă, fără grăbire ; beneficia de dicție melodică. Eleganța căutată n-o prețuia nici pentru sine, nici la alții. „Un rînd de haine îl purta continuu pînă se strica ori se murdărea, pînă atunci altul nu-și cumpăra. Haine de sărbători nu ținea. Și ghetele le purta pînă se rodeau binișor. Se îmbrăca fără pic de vanitate, nu ca să placă, ci ca să poată cît de cît ieși cuviincios între oameni. Din toaletă mai totdeauna-i lipsea un amănunt, deși nu neapărat de lipsă, dar totuși necesar, d.p. un nasture, ori batista".

Cînd și cînd, călătorind în vis, fredona detașat transcendental. Nu fuma încă. Vinul nu-l îmbia special. Răgazurile nu le cheltuia la partide de noroc ; fără pre-

judecăți moraliste, ocolea obscenitățile. Nu se angaja în ispite amoroase.

Nu vedea în mîncare scop pînă nu-l strîngea foamea ; atunci intra — numărînd de cîteva ori gologanii din buzunare — în restaurante de mîna a doua. Se manifesta indiferent meniurilor și protocolului culinar. Circulă anecdota că, poftit la masă de către Pascaly, ar fi strănutat în șervet și pe urmă, la aceeași cină, s-ar fi șters cu șervetul de masă pe obraz.

Dispus sau înnorat, după împrejurări și toane, era în discuție „cu casa în spate" ori de cîte ori se vorbea de patrie. Își încorda pumnul, lovea în masă, gesticula : „Pentru răzbunarea neamului e sfînt orice mijloc". Ridica tonul în imprecație la adresa dușmanilor : „Bată-i mînia lui Dumnezeu !"

Rupt de contingent, mîzgălea la flacăra petrolului sau a lumînării, acasă, în birturi, la cafenea, stive de rime. Cineva relatează că l-a întîlnit cu ocazia unui concurs al Societății „Transilvania", patronată de Al. Papiu Ilarian, amestecat printre ardeleni. Poetul, nenorocos în obținerea burselor, nu se sfia să cheme la realitate pe candidații de stipendii, spunîndu-le : „Să deie Dumnezeu ca cei veniți aici pentru studii, ca porumbelul lui Noe să se întoarcă la barcă cu ram de finic în gură !"

La „Românismul" și „Orientul"

De activitatea lui Eminescu în societățile „Românismul" și „Orientul" din București este legată o dată mai mult valorificarea folclorului ca expresie a geniului creator al maselor muncitoare, într-o ambianță de publiciști grupați în jurul lui Hașdeu și Grigore N. Grandea, la *Foaia Societății Românismul* și la *Albina Pindului.* Încă din copilărie, poetul arătase interes literaturii sătești și la „Orientul" propusese ca, întovărășit de Vasile Dumitrescu-Păun, să culeagă folclor din Moldova. În 1869 își pusese în gînd să conferențieze în Maramureș despre poezia populară.

Manuscrisele lui de folclor atestă pentru această perioadă perseverență de culegător, pe care Eminescu o

va continua în peregrinările actoriceşti ; după aceea, în etapa revizoratului şcolar în judeţele Vaslui şi Iaşi, ca redactor la *Curierul de Iassi* şi la *Timpul*, printre preocupările jurnalistice.

Aducem dovezi noi despre participarea poetului la cele două societăţi bucureştene „Românismul" şi „Orientul".

„Românismul" îşi inaugurează existenţa la 6 aprilie 1869 prin discursul lui Gh. Dem. Teodorescu, apologie a „spiritului de asociaţiune", îndemn la luminism iredentist prin „litere, arte şi sciinţe". Îşi avea sediul la hotelul „Steriade", camera 3 din str. Rosetti de-atunci, pe una din intrările Cişmigiului.

Statutele societăţii indicau mijloace de manifestare : 1) întrunirile ; 2) conversaţiunile ; 3) lecturile şi disertaţiunile ; 4) adunarea de literatură populară. Membrii se împărţeau în trei categorii : a) activi, b) onorifici, c) corespondenţi, recomandările urmînd să întrunească majoritatea absolută a adunării.

„Românismul" îşi număra anii existenţei de la 24 ianuarie 1869, zi aniversară a Unirii, care în simbolica ei repudia aducerea lui Carol de Hohenzollern în ţară, restituind astfel istoria pe făgaşul amintirii naţionale a lui Alexandru Ioan Cuza.

În primul comitet al „Românismului", biografia morală a lui Eminescu distinge preţuiri pentru Haşdeu, preşedintele societăţii, pentru Ştefan Mihăileanu, Gh. Dem. Teodorescu, Grigore Tocilescu (ca folclorist) şi D.C. Ollănescu-Ascanio, viitorul junimist.

Din darea de seamă a comitetului prezentată la 13 septembrie 1869 reiese că, din 101 membri, cei mai mulţi nu-şi plătiseră cotizaţiile. Se spera în subscripţii voluntare. Se ţinuseră, între 6 aprilie—13 septembrie 1869, şase disertaţii şi în mijlocul membrilor se înscrisese scop : „adunarea de literatură populară". La 1 aprilie 1870, grupul editează *Foaia Societăţii Românismul*, pe informările căreia istoricul literar urmăreşte afirmările unor tineri luptînd împotriva scepticismului şi cosmopolitismului, în timp ce „Junimea" susţinea că „naţionalităţile trebuie să se piardă în grandioasa concepţiune a umanităţii". Periodicul a publicat studii şi folclor cules de Gr. Tocilescu şi I. Minescu.

„Românismul" a cultivat adunări închise şi demonstraţii publice în marginea Bucureştilor. Nicolae Scurtescu, în mijlocul grupării, rostea la 24 ianuarie 1870 o filipică anticarlistă pe dealul Cotrocenilor, din care, dincolo de clauzele mutualităţii sectare, se reţin pasajele referitoare la linia progresistă a culturii, critica literaturii burgheze, critica latinomaniei din „Societatea Academică" şi interesul declarat pentru folclor. Recomanda studiul „istoriei naţionale şi literatura poporană în care românismul este adînc sculptat cu obiceiuri, datine şi cutume. E destul să meargă cineva prin colibele acoperite cu şovar şi le va afla ascultînd poveştile bătrînilor şi cîntecele flăcăilor. Nu este folos ca literatura poporană să fie culeasă ? Este cel mai mare folos pentru două argumente : întîi, că poporul a conservat-o instinctiv, şi instinctul e bine ca să devie conştiinţă şi, al doilea, că Românismul care este în colibe trebuie dus şi în palate, de unde este de secole alungat". Scurtescu, despre a cărui viaţă au informat N. Ţinc şi G. Călinescu, făcea parte din grupare.

La „Românismul" se mai asociaseră numeroşi publicişti ardeleni, cunoscuţi şi prieteni : Miron Pompiliu, Ştefan Cacoveanu, Ioniţă Scipione Bădescu, Dionisie Miron, Filimon Ilea, N. Droc-Barcianu, G. Comşa, I. Manliu, V. Marţian. La acest pas îl va fi hotărît şi autoritatea de savant a lui Haşdeu, precum şi renumele politic al revoluţionarului Al. C. Golescu-Albu.

După evidenţa contabilicească, reiese că primul înscris şi care-şi achitase cotizaţia pe două luni (februarie şi martie 1869) a fost Filimon Ilea. Odată cu el a venit şi Eminescu, al cărui nume în *Registrul membrilor Societăţii Românismul,* nr. I se află pe chiar fila I, în ordine alfabetică (la numărul 17), specificîndu-i-se :

Suma subscrisă : 4 lei
Suma încasată : 4 lei,

iar la partida individuală din cuprinsul registrului se citeşte : *„Eminescu Mihaiu (a răspunsu : quotisaţiunea pe luna Fevruarie (No. 15)".*

Societatea profera caracter antimonarhic şi profesa un crez democratic, deviat ulterior spre naţionalism. Membru al „Românismului" în perioada studiilor universitare

la Bucureşti, fabulistul Ştefan Cacoveanu îl reîntîlneşte pe Eminescu în numita confrerie şi scrie : „Pe vremea aceea tinerimea din Bucureşti avea mai multe societăţi, societatea „Românismul" şi altele. În aceste societăţi era multă mîncărime de vorbă. Tinerii oratori pe-ntrecute, să nu rămînă cumva de pagubă, care de care luau cuvîntul, în chestiune de regulament, în chestiune personală, şi se părea un parlament în miniatură. Eminescu în astfel de adunări rămînea mut. Nu mi-a fost dat să-l văd vreodată luînd cuvîntul. I se deslega limba numai într-un cerc restrîns de doi-trei prieteni iubitori de literatură. Aici era în apele lui. Pe Eminescu, aşadară, ca orator nu mi-a fost dat să-l cunosc". Mărturia o dă un apropiat, care şi în alte amintiri a relatat aspecte semnificative din viaţa poetului.

Eminescu n-a activat îndelung la „Românismul" şi în orice caz mai puţin decît la „Orientul". La 15 martie 1869 angajamentul său de sufleor încetă şi în ziua următoare, el, Ioniţă Scipione Bădescu şi Vasile Dumitrescu-Păun, aplaudă *Dama cu camelii*, interpretată magistral de Matilda şi Mihail Pascaly. Cei doi prieteni ai poetului dedicară un sonet numiţilor fruntaşi ai scenei.

Peste trei zile, Eminescu, asistînd din scaunul său de spectator la recitalul Carlottei Patti, închină cîntăreţei italiene o graţioasă dedicaţie:

...poetul cu inima-n ceruri
Răpit de-a ta voce în rai de misteruri
Ş-aduce aminte că-n cerul deschis
Văzut-a un geniu cîntînd Reveria
Pe-o aripă de aur c-un Ave Maria
Şi-n tine revede sublimul său Vis.

Pe la Ipoteşti nu mai dăduse de trei ani, nu coresponda cu ai lui, n-avea veşti dintr-acolo, nu primea sprijin. Căminarul autoritar nu se-mpăca defel cu existenţa lui boemă în teatru. Eminescu exclama în Cişmigiu, în vara 1869, după o convorbire cu un „domn" ce-l trăsese de o parte şi-i vorbise de familie :

„— Ce-au cu mine ? Pîinea nu le-o mănînc, pragul nu li-l calc. Lase-mă să-mi merg calea mea şi să trăiesc din puţinul meu !"

Cînd la 1 aprilie Barbu Dimitrie Ştirbei închidea ochii la Nisa, Bădescu, V.D. Păun, Eminescu au alcătuit şi imprimat pe foi volante apologia versificată celui contestat de paşoptişti şi în etapa Unirii : *La moartea principelui Ştirbei :*

Cine-i acvila ce cade ? Cine-i stînca ce se sfarmă ?
Cine-i leul ce închide cu durere ochii săi ?
Cine-i tunetul ce moare umplînd lumea de alarmă ?...
— Este Domnul României : Barbu Dimitrie Ştirbei !...

În luna următoare, Eminescu, „cu ghetele rupte", părăsea capitala cu trupa de turneu refăcută a lui Pascaly, îndrăgostit, cum vibrează încă din 1868 *Amorul unei marmure*, de tînăra interpretă Lina Popescu, confundată de Teodor Ştefanelli cu Eufrosina Popescu-Marcolini, şi după el, în şir, de toţi biografii sufleorului trubadur :

Căci te iubesc, copilă, ca zeul nemurirea,
Ca preotul altarul, ca spaima un azil,
Ca sceptrul mîna blîndă, ca vulturul mărirea,
Ca visul pe-un copil.

Cacoveanu asemuia, pentru 1869, travaliul lui Eminescu cu „albina în coşniţă".

Fabulîndu-şi strămoş adulterin pe fugosul Byron, cînd de fapt era aromân stabilit la Bucureşti, macabrul Grigore H. Grandea, epigon al lui Bolintineanu, şi-a avut în epocă faimă prin poezii şi proză picareşti.

În tabloul valorilor timpului, el secondează pe Eliade, Alecsandri, pe Grigore Alexandrescu, George Sion, G. Tăutu, Costache D. Aricescu şi, din 1869, conduce revista *Albina Pindului*, afiliindu-şi un cerc în care conlucrau tineri iredentişti din Transilvania, mulţi publicişti şi studenţi la litere, istorie, drept. Secretari ai cenaclului erau Vasile Gramen Pop şi Ioniţă Scipione Bădescu.

Ce-a fost gruparea culturală „Orientul", specifică *Albina Pindului*, an. II, nr. 57, pe iunie 1869, periodicul grupării. Cercul se formase în Bucureşti la 1 aprilie 1869, propunîndu-şi scop „cultura literară prin discu-

ţii, lecturi, comunicări intime şi publicaţii. Se va ocupa şi cu strîngerea basmelor, poeziilor populare şi a documentelor cari interesează istoria şi literatura patriei".

Se enumeră conferinţele, criticile scrise, discuţiile purtate, comunicatul că la 29 iunie 1869 dintre membri au fost formate cîteva comisii care în iulie şi august vor întreprinde „excursii în părţile Daciei" ca să culeagă poezii populare, basme, după cum urmează :

1) Miron Pompiliu, I. Bădescu, N. Droc-Barcianu, pentru Ardeal şi părţile lui.
2) Minescu şi Columbeanu, pentru judeţele de peste Olt.
3) Gr.H. Grandea şi C. Cîrlova, pentru judeţele muntene de dincoace de Olt.
4) V. Gramen Pop, pentru Bucovina.
5) Basarab, *Eminescu* şi V. Dimitrescu, pentru Moldova.
6) Gr.H. Grandea, pentru corespondenţele din Macedonia.

Biroul central al cercului funcţiona în Bucureşti, în Pasajul Român.

Istoricul literar G. Bogdan-Duică conclude asupra relatării din *Albina Pindului* : „Mihai Eminescu nu apare nici cetind, nici criticînd ; dar este gata a culege, în Moldova, poezia populară din această provincie. Deci în «Orientul» trebuie să ni-l închipuim ascultător modest al colegilor de litere, despre cari astăzi abia se mai aude cîte o vorbă din cînd în cînd. Totuşi, literatura acestora trebuie cercetată pentru a se urmări eventuale influenţe, sau, cel puţin, pentru a zugrăvi exact tot mediul lui Eminescu în anul 1869".

Ultimul turneu

Pentru 3 iulie—20 august 1869 trupa lui Pascaly, la care Eminescu s-a ataşat, îşi porni turneul către Galaţi, Iaşi, mai departe în Bucovina, unde, la Cernăuţi, a dat nouă reprezentaţii cu *Supliciul unei femei* de E. Girardin, *Odă la Eliza* de V. A. Urechia, *Gură-cască* şi *Piatra din casă* de V. Alecsandri, *Doi sfioşi* de C. Bălănescu,

Mihai Bravul după bătălia de la Călugăreni de D. Bolintineanu, adaptată de M. Pascaly, *Idol Rişca, gardist naţional din Iaşi* şi *Nevasta trebuie să-şi urmeze bărbatul*, traduceri de M. Pascaly, *Vasile Lupu, domnul Moldovei* de M. Pascaly, *Procopsiţii, Nebunie şi durere.*

La înapoiere, prin Botoşani, Eminescu şi-a despărţit drumul de Pascaly, cotind spre Ipoteşti pentru ca, intrat în voia părinţilor cu care se conciliase, să se pregătească pentru a pleca la Viena.

De cînd venise în Bucureşti şi colindase ţara cu caravanele lui Iorgu Caragiali şi Pascaly, între 1866—1868, îi apăruseră în *Familia* traducerea nuvelei *Lanţul de aur* de Onkle Adam, tulburătoarea urare *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie,* oda *La Heliade, La o artistă, Amorul unei marmure, Junii corupţi, Amicului F.I.* Pe şantier avea romanul autobiografic *Geniu pustiu,* poemul *Mureşanu, Mira* şi multe exerciţii lirice, concepte transcrise, retranscrise, sortite pînă la urmă postumităţii.

Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie, apărută la 2 aprilie 1867 în *Familia,* dospise din patriotismul trăirii ardelene şi al unui mesaj vizionar adresat românilor de pretutindeni, în 1867 neadunaţi toţi în ţara lor firească, vrednici de istorie, ca şi de virtuţile naţionale ale apărării ei :

Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie,
Ţara mea de glorii, ţara mea de dor ?
Braţele nervoase, arma de tărie,
La trecutu-ţi mare, mare viitor !
Fiarbă vinu-n cupe, spumege pocalul,
Dacă fiii-ţi mîndri aste le nutresc,
Căci rămîne stînca, deşi moare valul,
Dulce Românie, asta ţi-o doresc.

Vis de răzbunare negru ca mormîntul
Spada ta de sînge duşman fumegînd,
Şi deasupra idrei fluture cu vîntul
Visul tău de glorii falnic triumfînd,
Spună lumii large steaguri tricolore,
Spună ce-i poporul mare, românesc,
Cînd s-aprinde sacru candida-i vîlvoare,
Dulce Românie, asta ţi-o doresc.

. . . . . .

Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie,
Tînără mireasă, mamă cu amor !
Fiii tăi trăiască numai în frăţie
Ca a nopţii stele, ca a zilei zori,
Viaţa în vecie, glorii, bucurie,
Arme cu tărie, suflet românesc,
Vis de vitejie, falâ şi mîndrie,
Dulce Românie, asta ţi-o doresc !

Simţirea torenţială în tonul „sfintelor firi vizionare" de la 1848 s-o confruntăm acum cu confesiunea, fie şi glumeaţă, a îndrăgirii de ţară, lăsată de Costache Negruzzi în *Eu sînt român* din *România literară,* cu doisprezece ani în urmă, la 16 aprilie 1855 :

La masă beau adesea vin străin —
Tocai, Bordo, Şampanie iubesc,
Dar mai ales prefer vinul de Rin,
Dacă nu am Cotnar şi Odobesc ;
Cînd însă am, deşert pahare pline,
Apoi încerc să cînt vre o manea,
Şi sînt tot beat cît ţin zilele-amare !
Eu sînt român, mi-e dragă ţara mea !

ca oricine să-şi dea seama şi de entuziasmul profetic al celui ce se închina patriei, şi de sufletul cel nou cu care se recomanda fosforescentă, prin Eminescu, la 17 ani, poezia românilor acum nouă decenii.

Alma mater studiōrum

Spre Viena lui Johann Strauss

Presupuneri intrate în tradiţie atribuie lui Şerban şi, separat, lui Iorgu Eminovici hotărîrea căminarului ca, trecînd peste dezertarea şi tăcerile de ani, să mai facă o încercare cu fiul rătăcitor — ce-l va fi liniştit pînă la urmă cu promisiunea că-şi va încheia clasele restante — şi să-l îndrume pe Eminescu la studii superioare la Viena. Pentru siguranţă, îl vor conduce la înscriere el, Raluca, Aglaé şi Matei.

Nepăstrîndu-se cererile de paşapoarte, însemnări şi amintiri, nu se ştie cînd cei cinci au pornit spre capitala Imperiului Habsburgic. Probabil că au plecat cu trăsura, după 10 septembrie 1869, pînă la Dorneşti, continuînd de-acolo cu trenul pe rută reticulară către Bohemia.

La Praga moldovenii s-au fotografiat în atelierul lui Ján Tomaš din piaţa Sf. Venceslas. Gheorghe Eminovici purta jachetă sură de ceremonie şi a pozat cu micuţul Matei ; Raluca lîngă Aglaé, amîndouă gătite evropieneşte, „dulcea mamă“ într-o rochie de tafta neagră şi cu şal brodat pe cap, iar Aglaé, sperioasă în faţa obiectivului, în rochie lungă „empire“, galbenă. Separat, Mihai Eminescu s-a fotografiat bust, care, la 19 ani, exprimă în fizionomie avînturile luciferiene şi, din nou, Aglaé purtînd iie şi maramă ţărănească. În urechi poartă cerceii grei ai căminăresei şi-n jurul gîtului alesida despre care se ştie că fusese dăruită bunicii materne, Paraschiva Brihuescu, din Serafineşti, de generalul Jeltuhin, după tratatul de la Adrianopol. Dotale ale mamei lui

Eminescu la 19 ani, fotografiat la Praga

Eminescu, podoabele vor fi trecute Aglaei la căsătoria cu profesorul Ion Drogli.

La 2 octombrie 1869, Eminescu se înscria la Facultatea de filozofie din Viena, ca student „ausserordentlich", audiind în primul semestru al anului universitar 1869 —

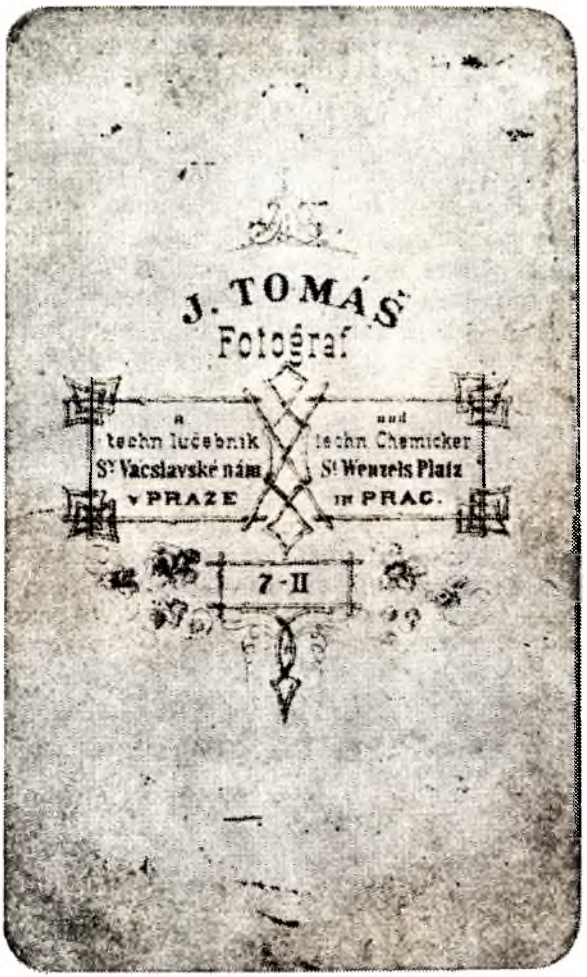

Reversul aceleiaşi fotografii, cu specificarea atelierului J. Tomás, în care a fost executată

1870 cursurile lui Robert Zimmermann de „Istoria filozofiei" şi de „Filozofie practică", pe-ale lui Theodor Vogt de „Metafizica aristotelică" şi pe-ale lui K. S. Barach-Rappaport : „Principii filozofice şi introducere în

filozofie", „Exegeze din Descartes, Spinozza şi Leibnitz". Eminescu n-avu bani să plătească şi pentru alte cursuri. La Facultatea de filozofie urmează cu regularitate primul semestru al studenţiei.

Audierilor, la care el întîlnea vechi colegi şi cunoştinţe, poetul le adăugă, din 20 octombrie 1869, activităţi susţinute la asociaţiile studenţilor români din Viena, atît la „România", plătind taxă de înscriere un florinţ şi în al cărei album iscăleşte la 29 mai 1870: *„M. Eminescu, filosof"*, cît şi la „Societatea literarie şi sciinţifică", întemeiată în 1864 de Aron Pumnul şi preluînd tradiţiile rarelor întîlniri din cadrul bibliotecii româneşti de la „Santa Barbara", unde învăţase Maiorescu. Adunările erau sprijinite de Al. Hurmuzaki, George Sion, August Treboniu Laurian, onorate cîteodată chiar cu prezenţa lor. Cum însă între cele două comunităţi existau rivalităţi juvenile, poetul se strădui să medieze între conduceri şi luptă pentru fuzionarea lor, ceea ce izbuti, fără însă ca disensiunile dintre tabere să înceteze.

„Casa cu trei fete" (în prim-plan) şi localul Universităţii din Viena (în planul fundal din stînga), pe vremea studiilor lui Eminescu

În ședința „României" din 9 decembrie 1869 el ținu să se treacă de către secretar în procesul-verbal : „Propun unire necondiționată ; societățile să se declare de unite ; minuțiozitățile numelui și statutului să se dezbată de societățile întrunite. M. Eminescu", iar unui opozant, Prodan, îi replica în dezbateri : „Iubesc poporul român fără a iubi pe semidocți și superficialitățile sale. Și apoi cînd e vorba la adică, cine conspiră mai mult contra Societății «România» ? Noi, — unioniștii necondiționați, sau acei Domni membri cari ni fac onoarea opositiunii ? Eu cred că ei împreună cu Senatul «României»... Cine conspiră dar contra Legii fundamentale a «României», acela e mai conspirator decît cel care conspiră contra numelui".

Cu Slavici făcuse parte, de la 23 octombrie 1869, și din „Societatea literarie și științifică", unde achitase taxa de 2 forinți, ca membru activ, iscălind *Mihaiu Eminescu, auditoriu la filosofie.*

Este semnificativă urarea de pluguşor pe care Eminescu, Vasile Burlă și L. Nastasi o adresară fostului domnitor Alexandru Ioan Cuza la 1 ianuarie 1870 la Döbling — Bilrothstrasse nr. 26, unde locuia, bolnav de cancer. La serbarea studențească de început de an, din 3 ianuarie 1870, ținută în palatul Schönborn din Josephstadt, Eminescu rosti o cuvîntare „bine arangiată și aleasă".

La adunarea din 15 ianuarie 1870 el fu invitat și ales în comisia de comasare a statutelor, alături de Aurel Mureșanu, Ieronim Barițiu, Neculai Oncu, Vasile Burlă, G. Băleanu, Neculai Peligrad.

Îi fu dat nu o dată să sufere din pricina dihoniilor dintre colegi și, în chip deosebit, din partea fracțiunii condusă de Ioniță Bumbac.

Concomitent cu Comuna din Paris, Eminescu fu martor, în februarie 1870, la ciocnirile dintre muncitorii vienezi și jandarmi, soldate cu morți, răniți, arestări masive, privelişte ce se așază fond primar la poema *Proletarul,* intrată ulterior în satira *Împărat și proletar.*

Eminescu, în faza dintîi a fuzionării celor două societăți în „România jună", simțind lîngă el chibzuiala organizatorică, tactul și tenacitatea lui Slavici, cel mai

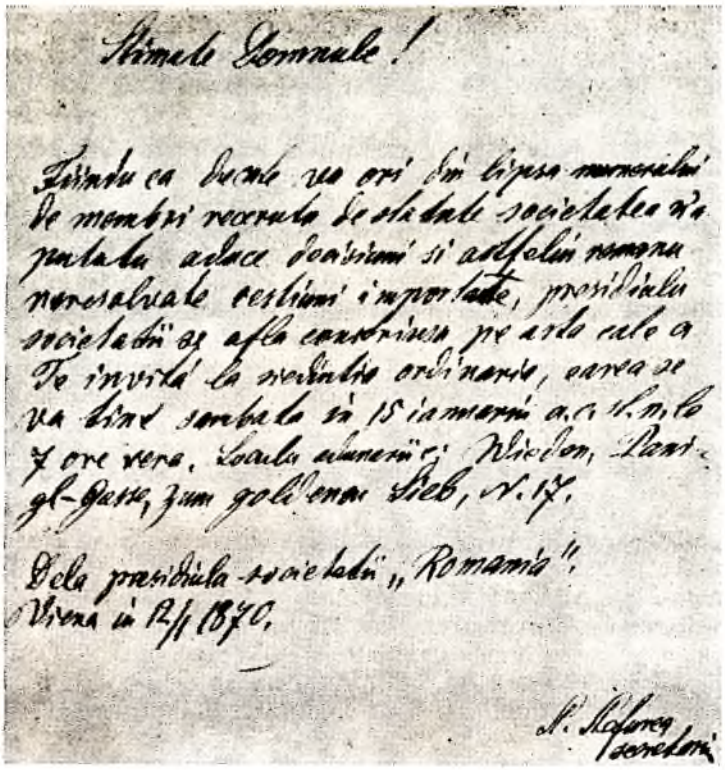

Convocarea lui Eminescu ca să participe la şedinţa societăţii studenţeşti „România“ din Viena, la 15 ianuarie 1871

apreciat dintre tinerii români veniţi pentru specializare la Viena, dar şi adeziunea colegilor Petru Piteiu, Pamfil Dan, Vasile Morariu, Ioan şi Ilie Luţia, Sterie Ciurcu, Nicolae Teclu, Teodor Ştefanelli, Vasile Burlă, Teodor Nica, Ion Hossanu, Ion Neagoe, Theodor Micheru, Şt. Ştefureac şi-a altora, se dedică organizării aniversării tîrnosaniei Putnei şi celui dintîi congres studenţesc, înfăptuiri ce-aveau să rămînă — cum a arătat istoricul Teodor Bălan în meticuloasa sa monografie asupra *Serbării de la Putna, 1871*, 1932 — o puternică manifestare pentru unitatea naţională.

Praznicul voievodal şi Congresul de la Putna

Ion Grămadă a dovedit în teza de doctorat : *Mihail Eminescu. Contribuţii la studiul vieţii şi operii sale,* Heidelberg, 1914, că în semestrele de vară şi iarnă 1870 poetul n-a frecventat universitatea şi că de la 14 aprilie 1870 dispare din evidenţa arhivistică a Societăţii academice „România jună". Este de gîndit că, suferind de reumatism, fusese adus la Ipoteşti de către fratele Şerban. Să fi fost absorbit în această durată de pregătirile pentru Congresul de la Putna ?

În 1868, fără noimă şi fără succes, studentul Gh. Dem. Teodorescu din capitală, viitorul folclorist, propusese adunarea unui congres la Sinaia. Cîţiva istorici literari consideră că ideea comemorării ctitoriei Măriei Sale Ştefan cel Mare şi a congresului studenţesc de la Putna ar fi aparţinut lui Ioan Slavici, în timp ce alţii atribuie gîndul aniversării lui Al. Mureşeanu, din Braşov, şi medicinistului Const. Aronovici. Apreciem plauzibilă ipoteza că iniţiatorul impresionantei adunări studenţeşti şi pelerinajului putnean a fost Eminescu, pentru că personalitatea lui Ştefan cel Mare apare obsedant în conştiinţa lui. Lucrul se documentează şi prin proiectele pieselor lui de teatru (din *Dodecameronul dramatic),* în cîteva poeme şi în articolele din *Timpul.* De altă parte, este greu de închipuit că în 1871 un arădean, braşovean sau botoşenean să fi profesat o veneraţie egală cu a lui Eminescu apărătorului „maicii Moldove".

La 15 august 1870 se rotunjeau patru veacuri de la tîrnosirea mănăstirii Putna şi membrii celor două societăţi socotiră potrivit momentul ca să organizeze, în marginea comemorării, primul congres al studenţimii române de pretutindeni. În aprilie acel an, Eminescu devenise secretar în comitetul organizator prezidat de chimistul N. Teclu. Poetul redactă două apeluri agitînd „în ochii generaţiunilor ce sunt şi a celor ce vor fi" deziderатul „nivelării Carpaţilor politici" şi „formarea unui lanţ indisolubil între toate ţările române" ; apoi se adresă în scris comunităţilor studenţeşti şi de elevi din Bucureşti, Iaşi, Cernăuţi, Sibiu, Blaj, Gherla, Craiova şi din străinătate : Paris, Torino, Berlin, Viena, Graz,

Mănăstirea Putna, în care s-au desfăşurat în august 1871 sărbătorirea aniversară şi primul congres studenţesc la români

ca să se organizeze în vederea participării. Personalităţile epocii erau solicitate să ia parte şi să sprijine în toată ţara, prin liste de subscriere, ideea, urmînd ca din fondurile realizate — într-o primă estimare erau necesari 5 000 de florini — să se acopere spesele de deplasare,

construcţia unui portic şi a două arcuri de triumf la Putna, ornamentarea mănăstirii şi a dealurilor din împrejurimi, împodobirea cu flori şi lauri a mormîntului lui Ştefan cel Mare, cheltuielile praznicului popular, comandarea unei urne de argint în valoare de 1 468 florini, care să fie aşezată pe cripta voievodală, confecţionarea de steaguri.

Se răspunse cu însufleţire de pretutindeni.

Studenţii bucureşteni, printre care folcloristul Gh. Dem. Teodorescu, poetul N. Scurtescu, Şt. C. Mihăilescu, Iancu A. Brătescu, N. Ath. Poppovici, Mih. Manolescu salutară iniţiativa, trecură la constituirea comitetelor de acţiune şi răspunseră cu asigurări de sprijin. La fel ieşenii, printre care Ioniţă Scipione Bădescu şi, pe liste, colectară 1 250 lei. Din Paris, „frămîntaţi de acelaş ideal politic", studenţii români colectară 850 lei.

Maria C.A. Rosetti scrise că doamnele române din Bucureşti şi Iaşi vor coase două învelitoare şi că au făcut apel la Al. Papiu Ilarian, V. A. Urechia, la tînărul pictor N. Grigorescu să-şi dea concursul.

În Bucovina apelul a fost difuzat de Ana Vasilco, Maria Cîrstea, Eufrosina Hurmuzaki, iar la Iaşi, de unde se expediară 769,25 lei, subscrierile sînt semnate de Veronica Micle, Victoria Alexandrescu-Urechia, Elena Istrati, Elena Mîrzescu, Emilia Gherghel şi altele. Nu se răspunse pozitiv, din prudenţă politică, din partea „Astrei" din Sibiu şi de „Societatea pentru cultură" de la Cernăuţi.

Comitetele din Bucureşti şi Drăgăşani trimiteau 430,36 lei. Printre subscriitori : Spiru Haret, Gh. Dem. Teodorescu, C. Mitilineu, M. Averescu, societatea „Românismul" „adăugînd obolul mic" de 100 lei. Liste din Tecuci, Vaslui, Bîrlad sînt raportate în *Curierul de Iassi*, semnificativă fiind contribuţia tipografilor de la „Junimea".

Pe rînd, sosiră încă 450 de florini din Bucovina ; 1 484 de la Paris ; 220 de la Zürich ; 94 taleri de la Berlin.

Cu aceste centralizări, „România jună" putu trimite la jumătatea lui iunie trei membri — printre ei nu se găseşte Eminescu — care să înceapă amenajările la Putna, dar faptul trezi suspiciuni autorităţilor bucovinene, ce

raportară Ministerului de Interne vienez inițiativa studenților.

Două evenimente de netrecut intervenire între timp : războiul franco-german, cu implicații în toată Europa, și falimentul Casei de economii „Perlea și Murășanu" din Viena, la care fuseseră depuse fondurile colectate. Președintele N. Teclu anunță atunci telegrafic și prin presă : „Comitetul central pentru serbarea la mormîntul lui Ștefan cel Mare, față cu situația actuală critică, a decis amînarea festivității pe 15/27 august 1871".

Prin scrisoare oficială, Slavici și Eminescu se văzură obligați să închine și să încredințeze mănăstirii Putna, în totalitatea lor, primele daruri primite pentru mormîntul lui Ștefan cel Mare, cerînd egumenului Arcadie Ciupercovici păstrare pioasă :

Nrul. 137/772/3

COMITETULU CENTRALU
PENTRU SERBAREA
DE LA PUTNA
1871

Preacuvioase Părinte !

Închinîndu Comitetul darurile aduse la mormîntul lui Ștefan V cel Mare sfintei Mănăstiri Putna spre a împodobi biserica din Mănăstire și în deosebi mormentul Măritului Erou, care zace într-acea biserică, le pune totodată sub părinteasca îngrijire a Sănției Voastre și Vă roagă ca să primiți atît aceste daruri aduse de evlavioșii români, cît și protectoratul, ce prin aceasta Vi se oferește.

Primiți, Preacuvioase Părinte, espresiunea celei mai profunde reverințe a noastre.

Ianuariu 1871
Viena în 12/24 *Ioanu Slaviciu* *Pentru Comitetu*
președinte *M.Eminescu, secretariu*

Expusă astăzi în bogatul muzeu de artă feudală al Putnei, între omofoare brodate cu artă, steaguri de luptă, resturi de hlamide, evanghelii caligrafiate cu chinovar și în cerneluri vegetale, lîngă epitaful Mariei din Mangop, epistola face temeiul corespondenței starețului Arcadie cu consistoriul mitropolitan la 14/27 fe-

bruarie 1871 și cu Comitetul central pentru serbarea de la Putna, căruia-i mulțumește pentru „acea mult plăcută și îndestulată știre" a daniei, apreciată la 4987 de florini, asigurînd gratitudinea „la toți care au conlucrat, sprijinit și participat" la acele daruri, ce urmează să se păstreze lîngă cripta Domnului din Suceava.

De la amînare urmară alte febre, conciliabule ; se întreprinseră noi acțiuni. Decepțiilor li se aninară speranțe. Între timp, Eminescu se îmbolnăvi grav, fratele său Șerban îl aduse acasă și-l tratâ cît putu, astfel încît numele poetului nu mai apare în matricole.

În cinci numere din *Convorbiri literare*, cu începere de la 15 mai 1871, a apărut studiul *Direcția nouă în poezia și proza română*, în care, pe baza a numai trei poezii apărute în periodicul junimist, Titu Maiorescu salutase talentul lui Eminescu „în toată puterea cuvîntului", situîndu-l îndată după gloria lui Alecsandri și înaintea poeților din cenaclul ieșean. Atare consacrare a trezit invidii în rîndurile adversarilor poetului din aripa „națională" a „României june", condusă de Ioniță Bumbac, care, pretextînd criticile lui Maiorescu la adresa etimologismului și ideologiei bărnuțiene, acuzară pe Eminescu, Slavici, T. Nica, Șt. Ștefureac și Chibici de cosmopolitism, de spirit apatrid. La violențele lui Ioniță Bumbac, „vicepreședintele" Slavici și „bibliotecarul" Eminescu demisionară din comitet, situație ce provocă protestul cvasiunanimității membrilor adunați în sala a III-a a Universității, în seara de 18 noiembrie. Recrudescențele dintre „naționali" și „junimiști" reizbucniră la 5 ianuarie 1871, cînd se alese un comitet mixt concentrînd pe exponenții celor două grupări, organ în care a fost ales și poetul, care în această vreme interveni la Iași în favoarea unui stipendiu de acordat „franchielui gye ghyncolo", Slavici, fapt confirmat de autorul *Vecinilor* în memorialistica sa : „În urma stăruințelor lui, mai mulți membrii ai «Junimei» au luat între dînșii înțelegere să-mi deie un ajutor [...]. Cu primii 15 galbeni primiți prin mijlocirea lui Eminescu m-am întors la Viena".

La 18 martie 1871, un comitet interimar pentru pregătirea serbării de la Putna, prezidat de Vasile Bumbac

şi, lîngă el, secretar, Ilie Luţia, a ascultat darea de seamă pentru anul din urmă, citită de Slavici. I-a mulţumit şi, procedînd la alegerea altui comitet, prezidat de Nicolae Teclu, din care face parte şi Slavici, s-a adus la cunoştinţă greaua situaţie financiară după irosirea celor 2 400 de florini la banca „Perlea şi Mureşanu" şi s-a hotărît ca pînă la adunarea generală din 10 iunie 1871 să se treacă la organizarea sărbătoririi, trimiţîndu-se alte apeluri de subscriere. În cîteva săptămîni se adună 4 175 florini şi printr-o adresă către „tinerele române" din toate regiunile istorice ale românilor li s-a cerut acestora să confecţioneze stindarde, pe care să se scrie: „Cultura este puterea popoarelor". Cu o adresă către „toţi fraţii juni români academici", se întreprinse un concurs, sub prezidenţia lui Vasile Alecsandri, pentru alocuţia ce-avea să fie rostită în numele studenţilor.

Adevărata contopire a „României" cu „Societatea literarie şi ştiinţifică" în „România jună" s-a realizat în şedinţa din 8 aprilie 1871, în care Eminescu, „membru ordinariu" cu 30 de voturi, se alege bibliotecar, Slavici, cu 32 de voturi, este desemnat preşedinte.

Cînd la 15 iulie Onesim Ţurcan a propus „României june" ca o delegaţie stipendiată să plece la Putna pentru organizarea festivităţii şi congresului studenţesc, plenul s-a hotărît şi asupra lui Eminescu. Ţintele misiunii pivotau geograficeşte pe Cernăuţi şi Putna. Din capitala Bucovinei, poetul şi Pamfil Dan adresează prin ziarul *Românul* o epistolă de mulţumire dezidentului liberal Dimitrie Brătianu pentru sprijinul ce le dovedise. Eminescu retipăreşte vechea apologie a lui Ştefan cel Mare, prelucrare de Vartolomei Măzăreanu, imprimă discursul ce-avea să fie rostit de A. D. Xenopol, student la Berlin, indicat în acest scop de junimiştii T. Maiorescu, Vasile Pogor şi Iacob Negruzzi, şi pentru care, din Ipoteşti, la 6 august 1871, poetul ţinea, ca secretar, să le mulţumească protocolar. Pentru serbare, Eminescu scrie marşul *La arme,* dar i se preferă o apologie redactată de V. Alecsandri.

Ziarele *Românul* şi *Telegraful român* publicitară planurile sărbătoririi şi „întîlnirea studenţimii române" din

toate țările românești. Ieșenii, cu altă subscriere de 1 000 de lei, vesteau că la Putna vor participa Mihail Kogălniceanu și Dimitrie Gusti.

La 11 august poetul sosea, pentru formalități, la Cernăuți, de unde trimite un nou apel. Apoi plecă la Putna. Din urmă, ocupați cu examene și alte treburi, îl ajunseră, în preajma manifestărilor, unii venind cu trenul, alții cu trăsura la Putna : Slavici, Petru Piteiu, Vasile Morariu, Sterie Ciurcu, Ilie Luția, Ioan Cocinschi, după ce făcură vizite protocolare în Cernăuți.

S-au bătut două medalii de argint și aur, una de către studenți, cu inscripția : ÎN MEMORIA LUI ȘTEFAN CEL MARE — JUNIMEA ROMÂNĂ ACADEMICĂ — PUTNA 15 AUGUST 1871, având pe revers : UNIȚI SUNTEM ÎN CUGET, UNIȚI ÎN DUMNEZEU, și o a doua, adusă de la Iași, de Kogălniceanu : MONASTIREA PUTNA — 15 AUGUST 1871, purtînd pe verso inscripția : MEMORIEI LUI ȘTEFAN CEL MARE. RIVNITORII GLORIILOR STRĂBUNE.

Porticul fu pictat de Epaminonda Bucevschi, așezînd pe fronton stemele tuturor provinciilor românești. Ridicată din scînduri de brad crud, construcția sărbătorească primea 1600 de ascultători și la masă tot atîția.

Sîmbătă 14 august a început festivitatea anunțată cu 21 salve și cu primirea protocolară a oaspeților sosiți cu miile.

După cuvîntul de bun sosit al lui Slavici, duminică se desfășură procesiunea la mormîntul voievodal, lîngă care dădeau onorul cîte un student din Bucovina, Transilvania, Moldova și Muntenia. Egumenul Arcadie Ciupercovici binecuvîntă după predică mulțimea și, spre a fi trecute în pavilionul uriaș, prinosul flamurilor și urna de argint. Alexandru D. Xenopol își citi elogiul, sfîrșit în acordurile corului ce intonă *Imn închinat lui Ștefan cel Mare* de V. Alecsandri, armonizat de Alex. Flechtenmacher.

Kogălniceanu participă emoționat, dar, din motive politice, nu luă cuvîntul și nici n-a prezidat prînzul popular. La sfîrșit, cărturarii tineri bătură pasul într-o horă lărgită, lîngă țărănci și țărani. Peste larmă, răzbăteau

Medalia festivă bătută de studenții români din Viena cu prilejul festivității de la 15 august 1871

acordurile strunelor lui Moș Grigori Vindireu și Ciprian Porumbescu — acesta din urmă scriindu-i la Stupca tatălui său că la Putna a cîntat „pentru toată Dacia".

Purtînd eșarfă tricoloră în calitate de președinte, tot Slavici anunță pe seară încheierea adunării populare.

A doua zi, luni, la 8 dimineața, egumenul Putnei citi în portic elogiul lui Vartolomei Măzăreanu. În dangătul clopotelor, se porni către lăcașul inaugurat la 1470 cortegiul avînd în frunte steagurile, clerul, flamurile comitetelor de femei din Iași, Vaslui și Arad, pe care se citeau numele lui Traian, Dragoș, Radu Negru și Iancu de Hunedoara, Horia, Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu, urna ridicată pe un piedestal purtat de patru studenți, cele două învelitoare ținute la ciucurii din colțuri de

patru fete în costume naţionale, steagul cu chipul lui Ştefan cel Mare, restul asistenţei. Pictorii Const. Szathmari, din Bucureşti, şi P. Verussi, din Iaşi, au fotografiat procesiunea în vederea unor tablouri în ulei.

Colonelul Boteanu, după o cuvîntare înflăcărată, îşi descinse iluminat centironul cu fire de aur şi, semn de închinare, îl aşeză pe piatra Măriei Sale, în timp ce corul cînta în surdină *Imnul lui Ştefan cel Mare.*

Congresul îşi deschise lucrările în trapeza Putnei luni pe seară, în asistenţa a peste treizeci de studenţi reprezentînd centrele importante universitare. Ordinea de zi, aprobată de prefectul rădăuţean Oreste de Renney, cuprindea următorul punctaj de discuţii :

Prin ce s-ar putea dezvolta omogen întreaga junime română.

Prin ce-ar putea generaţiunea prezentă contribui la generalizarea culturii.

În ce direcţiune să proceadă junimea română spre a crea condiţiunile unei desvoltări sigure şi permanente.

Care ram al desvoltării trebuie să atragă mai cu deosebire atenţiunea junimei.

Au luat parte la discuţii Grigore Tocilescu, Gh. Dem. Teodorescu, Ioan Slavici, Const. Istrate, Iancu Petrescu şi dezbaterile asupra primului punct se prelungiră pînă la ora două noaptea. Reluarea de-a doua zi nu trecuse la al doilea punct al ordinei de zi, cînd Eminescu îi şopti lui Slavici : „Acela care vrea să facă ceva nu discută, ci lucrează... ! facem ce ştim şi lumea vine după noi !"

Nu s-au redactat concluzii, planuri de măsuri. Cei prezenţi au opinat asupra necesităţii înfiinţării de societăţi studenţeşti în toate centrele universitare, iar acestea să editeze „un organ publicistic comun".

Egumenul îi pofti la prînzit pe congresişti, care părăsiră mănăstirea miercuri 18 august.

Scoica vremii păstrează încă auzului reflecţia studentului în istorie Grigore Tocilescu la văzul flamurilor festivităţilor din 1871 : „Abia peste o sută de ani va putea să ne spună dacă au ori nu valoare steagurile noastre".

Din nou la Viena

În semestrul de iarnă 1871—1872 Eminescu audiază mai departe prelegerile lui Robert Zimmermann de „Istoria filozofiei" și de „Filozofie practică", pe Heinrich Siegel la „Dreptul roman" și „Istoria dreptului", pe Rudolf Ihering la „Instituțiile și istoria dreptului roman"; în ultimul semestru de vară 1872 se află printre ascultătorii aceluiași Robert Zimmermann la „Istoria filozofiei" (partea a doua) și audiază prelegerile lui Theodor Vogt de logică și pe-ale lui Ludwig Arnoldt, „Pandectele" (partea întîi).

Îl interesau cursuri la Facultatea de medicină, era nelipsă și la experiențele de chimie făcute de Nicolae Teclu, de la Academia comercială, care se ocupa și cu exercițiile de gimnastică ale lui Eminescu. La „litere" audia, cu Vladimir Repta, cursurile celebrului romanist Mussafia.

Pentru traiul de toate zilele și pentru „înscrieri", poetul, strîmtorat, unde putea cere bani decît de la părinți ? cum arată epistolele trimise în martie și aprile 1872.

În scurte răgazuri frecventa spectacolele de la Burgtheater, urmărindu-le de la galerie, și pe-ale Operei vieneze. La Teatrul Curții aplauda frenetic pe Wagner, Lewinsky, Baumann, Gabillon și făcea haz rîzînd cu lacrimi de comicul Meixner. Invitat, ia parte la reuniunile actrițelor de la Burgtheater și Teatrul Curții imperiale : Frederica Bognár (locuia pe Hauptstrasse) și Augusta Bandius-Wildbrant.

Cronologia poeziilor lui Eminescu tipărite și a manuscriselor lui de șantier fixează pentru perioada Vienei, pe lîngă poeziile citate, *Noaptea, Egipetul, Cugetările sărmanului Dionis, Împărat și proletar, Mureșan* și altele, ciclul *Marta, Fragmentarium, Panorama deșertăciunilor,* începutul traducerii *Rațiunii pure* de Kant, dar nu-i plăcea să vorbească despre ce scrie. Chiar Slavici, cu care era intim, lua cunoștință de unele poeme după ce apăreau în *Convorbiri literare.*

Panoramă a Vienei pe vremea studenției lui Eminescu

Citea felurit, din toate, urmărea periodicele sosite de la București și Iași, și împrumuta cărți germane și franceze de la Biblioteca Universității, rar de la Biblioteca Curții împărătești, de la care, cînd și cînd, îi aducea ce dorea Samuil Isopescu ; colinda anticarii achiziționînd fascicole răzlețe din *Literarische Blätter* ale lui Rudolf Gottschall și *Philipp Reclams jun. Universal Bibliotek*, din care făcea extrase și pe care le revindea. Apoi dispărea dintre colegi durate mai mari sau mai mici, făcînd excursii sau închizîndu-se în casă, suferind : „Astăzi es pentru prima oară din casă după o troahnă îndelungată și după o desăvîrșită lipsă de apetit, care a ținut mai douăzeci de zile. Înainte de două zile am început a avea un apetit mai bun și acum reintru în obicinuințele și în traiul ce-l duceam înainte de boală. Mă simt mai tare și gălbinarea e ca și dispărută de pe piele și din față, numai în albul ochilor se mai vede".

Ar fi scris mai multe la Ipotești, dar „în stare sufletească atît de amărîtă și de răutăcioasă din cauza boalei", agravată și de știrile triste de-acasă, nu se îndemna : „Nimeni nu venia la mine, pentru că oprisem pe ori

şi cine de a veni, şi astfel rămăsesem numai în prada cugetărilor şi închipuirilor mele, care numai senine nu puteau fi.

Doctorul mi-a spus că principala cauză a boalei mele a fost izolarea deplină în care trăiesc şi încunjurarea societăţii şi a oamenilor. Eu nu cred să fie asta. E drept că nu mă duc decît foarte rar în adunare, însă totuşi mă duc cîteodată".

Cerea familiei, la 18 martie, să i se trimită bani, căci, chiriaş la „oameni săraci, cari aşteaptă ziua în care am să le plătesc locuinţa ca pe o sărbătoare", neplata l-ar fi pus în situaţie jenantă, mai ales că primise ajutorul lor în timpul bolii : „Vă spun drept, că trăiesc cu mare greutate".

Informa însuşi că, aparent „scăpat de catarul de stomac şi de gălbinare", îl năruise „o aprindere de maţe" ce ţinuse trei săptămîni şi-un început de otită îl îndurera ceasuri întregi. Peste toate, scumpirea vieţii : „În momentul în care vă scriu aceste şiruri mă aflu în lipsă deplină de bani, aşa încît voi trebui ca mîni să împrumut dela cineva, deşi şi împrumutarea e grea, căci cunoscuţii mei, studenţi ca şi mine, n-au nici ei de unde".

Aştepta 8 galbeni de-acasă pe aprilie, necesari pentru taxele semestriale, îi cerea „în grabă" peste contribuţia lunară, şi constata asupră-şi că, odată cu venirea primăverii, „m-am îndreptat foarte mult şi astfel se vede că scap de toate relele cîte m-au bîntuit în iarna aceasta". Afară se încălzise, şi-i trebuia „pardessus, neputînd merge pe stradă cu paltonul sau în jachetă".

Cînd ajutorinţa şi veştile din familie întîrziau, cînd termenele de împrumut expirau, transformîndu-se în imputări şi sîcîieli, condiţiile vieţii lui fiind sub presiune, Eminescu se adresa în ţară prin telegrame de tipul celor din *Manuscrisul românesc 2255 :*

Eminovici
Bottoşani

N-am respuns, căci asceptam la zi întîi scrisoare. Cînd trimiteţi lunarii. (Am trebuinţă). Respundeţi telegrafic.
Mihai

Casa din Viena IX, Porzellangasse nr 9, în care a locuit poetul ca student

sau :

G.E. Botoşani
Pînă azi n-am primit banii lunei curente. Am necesitate. Rog trimiteţi la moment. Respundeţi telegrafic.
Mihai

Matricolele universitare păstrează specificarea locuinţelor lui Eminescu în intermitenţa cursurilor audiate la Viena. În octombrie 1869 locuia în Alsergrund (IX), pe Porzellangasse nr. 9, de unde către primăvară se mută pe Dianagasse nr. 8. Din 8 aprilie şi pînă-n octombrie 1871 Eminescu şezu întîi în Landstrasse (III), — pe Adamgasse nr. 5, etajul II, şi apoi pe Kollergasse nr. 3, etajul întîi, apartamentul 19. Pe zidul acestei clădiri, Uniunea Scriitorilor din R.S. România a pus o tablă comemorativă. În octombrie 1871 se adăpostea în Wiednergasse (IV), pe Schaumburgergasse nr. 15, iar ultima locuinţă, din aprilie 1872 şi pînă la finele anului universitar, a avut-o iarăşi în cartierul Landstrasse (III), pe Gärtnergasse nr. 5.

Ţinea contabilitatea creditorilor lui, bifîndu-le numele îndată ce se despovăra :

Cocinschi	70
Andreievici	50
Slavici	8 f
Lupu	1,50 f.
Mărginean	1 f.
Dragoş	1 f.
Oltean	4 f.
Jean	15 f.
Magdu	20 f.

Altă listă de datorii din ultimul an de audieri la Viena :

Weber	1 f.
Dragoş	1 f.
Ghibu	1 f.
Purcherea	1 f.
Dan	2 f.

Casa din Viena III, Kollargasse nr. 3, în care a locuit Eminescu

Slavici	4 f.
Oncu	8 f.
Andreievici	2 f.
Stamati	2 f.
Aronovici	1 f.

Casa din Viena IV, Schaumburgergasse nr. 5, în care a locuit Eminescu tot în perioada studenției

Casa din Viena III, Gärtnergasse nr. 5, în care a locuit studentul M. Eminescu

Lupu	1,80 f.
Zoie	1 f.
Mărginean	1,50 f.
Stoian	1 f.

La 14 noiembrie 1871 îşi însemna :

Baba	3 g.
Luţia	— 30 + 10 + 26
Ghibu	1 f.
Mărginean	1 f.
Dan	2 f.
Slavici	3 f.
Oncu	13 f.
Andreievici	3 f.
Aronovici	1 f.
Zoie	1 f.
Stamati	2 f.
Ştefureac	10
V. Bumbac	2

Iar mai tîrziu contabiliza între creditori pe chiriaşii la care subînchiria şi datoriile „la birtaşi şi chelnăr pentru prinzariu" :

25 loc(uinţa) pe 2 luni
25 prînzul pe 2 luni
30 cărţile Aglaei
12 lei lui Oncu
15 la cafenea
12 la cafenea
6 f. 35 datorii

Elementul care-l recomanda prioritar pe Eminescu în comunitatea studenţilor vienezi era poezia. Publicase în cele mai recunoscute reviste ale vremii : la *Convorbiri literare* şi *Familia*. În *Federaţiunea* din Pesta semnase articole critice, care nu numai că se citiseră cu interes, dar dăduseră loc şi la aprinse dispute polemice în presă. Atacînd dualismul în articolul *Echilibrul*, el a fost citat înaintea judecătorului de instrucţie în afaceri de presă

Tuschner, la procuratura din Budapesta (str. Kerepes nr. 65).

Luase apărarea țăranilor români din Tofalu, izgoniți iarna din case și din sat, de către „domnul de pămînt" Carol Apor, președintele „Tabulei regale" din Mureș-Odorhei. Mai mult, cu colegii săi, Eminescu subscrie personal 1 florin pentru ajutorarea tofălenilor.

Faptul îi rezerva însă revers invidia amplificată de corozivitățile unor studenți bucheri, orgolioși, amatori ai publicității.

Cine-l întîlnea și-l privea pe Eminescu încerca sentimentul admirației, pe care-l trăim și noi înaintea fotografiei-portret executată la Praga în drum spre „Alma mater rodolfina".

Prin Toma Nour — deși unii istorici literari au identificat în prototipul lui pe Ioniță Scipione Bădescu — Eminescu se autoportretizează cu caracteristici romantice pregnante în *Geniu pustiu* : „Era frumos — d-o frumusețe demonică. Asupra feței sale palide, musculoase, expresive, se ridica o frunte senină și rece ca cugetarea unui filosof. Iar asupra frunței se zburlea cu o genialitate sălbatecă părul său negru strălucit, ce cădea pe niște umeri compacți și binefăcuți... Ai fi crezut că e un poet ateu, unul din acei îngeri căzuți, un satan, nu cum și-l închipuiesc pictorii : zbîrcit, hidos, urîcios, ci un satan frumos, de-o frumusețe strălucită, un satan mîndru de cădere, pe-a cărui frunte Dumnezeu a scris geniul și iadul îndărătnicia — un satan dumnezeesc, care trezit în ceri a sorbit din lumea cea mai sîntă, și-a îmbătat ochii cu idealele cele mai sublime, și-a muiat sufletul în visurile cele mai dragi".

Iacob Negruzzi a povestit în *Amintiri din Junimea* revelația trăită de el și Maiorescu la primirea celor dintîi poezii trimise *Convorbirilor literare* de către Eminescu din Viena : *Veneră și Madonă, Epigonii, Mortua est,* și, așijderea, întîlnirea sa cu poetul la cafeneaua „Troidl", prilej de a se cunoaște personal : „Deodată se deschide ușa și văd intrînd un tînăr slab, palid, cu ochii vii și visători totodată, cu părul negru, lung, ce i se cobora aproape pînă la umeri, cu un zîmbet blînd și melancolic, cu fruntea înaltă și inteligentă, îmbrăcat în haine negre, vechi și cam roase. Cum l-am

văzut, am avut convingerea că acesta este Eminescu şi fără un moment de îndoială m-am sculat de pe scaun, am mers spre dînsul şi, întinzîndu-i mîna, i-am zis :

— Bună ziua, domnule Eminescu.

Tînărul îmi dădu mîna şi privindu-mă cu surprindere...

— Nu vă cunosc, răspunse el cu un zîmbet blînd.

— Vedeţi ce deosebire între noi, eu v-am cunoscut îndată.

— Poate nu sînteţi din Viena.

— Nu.

— După vorbă sunteţi din Moldova... poate din Iaşi ?

— Chiar de acolo.

— Poate sunteţi domnul... Iacob Negruzzi ? zise el cu sfială.

— Chiar el.

— Vedeţi că şi eu v-am cunoscut !"

După o săptămînă de convorbiri cu Eminescu, Iacob Negruzzi i-a propus ca, după absolvenţa universitară, să se aşeze la Iaşi. Într-o epistolă de mai tîrziu (16 septembrie 1872) Slavici — locuind la Viena pe Floriangasse (VIII), nr. 32 — va relata confirmarea alegaţiei : „Eminescu se află la Iaşi. Foarte bine. Are el însă să şi rămînă în Iaşi ? — ar fi foarte bine, fiindcă el are lipsă de o societate respectată de către el. Altfel „mortua est".

Tinerei doamne Veronica Micle, sosită la Viena ca să se tămăduiască de o eczemă supărătoare, de care medicii moldoveni n-o curarisiseră, nu-i trecea prin gînd, în drum către adresele dermatologilor austrieci, că printre studenţii din colonia română de-acolo se numără şi poetul de la *Convorbiri literare*.

Oricît îl contesta „Fracţiunea liberă şi independentă", partid politic în fruntea căruia se găseau profesorii ardeleni stabiliţi în Iaşi, Maiorescu însemna o autoritate şi el remarcase, după valoarea primelor trei poezii apărute în revista „Junimei", pe proaspătul colaborator la *Convorbiri literare*, „poet în adevăratul înţeles al cuvîntului".

Gh. Melidon, stihuitor unionist şi slujitor al învăţămîntului din Moldova pe linia directivelor lui Kogăl-

niceanu, îi dedica lui Eminescu în acelaşi an o odă în ziarul *Secolul* (5 septembrie 1870), din admiraţie pentru poeziile citite, formulînd totuşi şi rezerve în privinţa scepticismului. L-ar fi dorit călăuzit, stimulator, de optimism :

EMINENTULUI POET EMINESCU

Pentru ce sombru de gînduri scoţi din lira ta duioasă
Cîntul trist al disperării, minţind geniul tău,
Cînd accentul tău sonore, şi-a ta limb'armonioasă,
Pune omul în uimire, ca la cîntul unui zeu.

Pentru ce pe fruntea-ţi dalbă, unde-o rază străluceşte,
Întinzi vălul alb şi rece ca un giulgi peste-un mormînt
Şi ne spui, cu glasu-ţi jalnic, că o lume se sfîrşeşte,
Şi că alta nu începe pentru noi aşa curînd ?

Aste forme-s trecătoare, fiice o necesităţei ;
Ea constrînge şi pe naţii şi pe om a le-mbrăca ;
Timpul trece, timpul zboară, însă zeul existenţei
Pe a lumei oceanuri poartă vecinic slava sa !

Cînd un fruct apare searbăd pe-o mlădiţă obosită,
Sau vr-o floare încă junâ pleacă fruntea-i veştejită,
E un verme care roade sînul lor cel delicat.
Cînd un popor tînăr încă, în loc fruntea să-şi ridice,
Pleacă capul ca o plîntă care stă numai să pice
E că vermele îndoinţei peptul său l-au strămuşcat...

O întîlnire pentru eternitate

După cîte aflăm despre temperamentul lui Eminescu din amintirile colegilor din Viena, cunoştinţa dintre Eminescu şi Veronica Micle presupune, înainte de alte exteriorizări, respectul timid al studentului pentru soţia rectorului ieşean, tînără care nu călca grav precum cuconiţele spilcuite ale timpului. În atari împrejurări, biograful îi descifrează şi-n ora cunoaşterii gingăşie politicoasă cu cei din patrie, din Iaşi şi din alte locuri.

Fotografie a Veronicăi Micle

După mărturia lui Slavici, Eminescu a condus-o pe Veronica Micle pe largile artere de circulaţie ale Vienei, în marile parcuri, la monumentele istorice. În galeria de artă de la Belvedere, cuprinzînd pictori din toate şcolile şi sculptori, se extazia înaintea tablourilor lui Rafael şi Giaccomo Palma-fiul.
Veronica citise la vremea aceea poeziile lui Eminescu ? Răspunsul îl dă poezia ei *M-am gîndit...:*

M-am gîndit cu drag la tine pînă nu te-am cunoscut,
Te ştiam numai din nume...
Şi-am dorit să pot odată să te văd pe tine eu,
Să-ţi închin a mea viaţă, să te fac idolul meu.

Ideea o reia cu autoanaliză psihologică dedicaţia *La portretul unui poet,* omagiu caligrafiat pe versoul fotografiei lui Eminescu. Trimiterea în vreme obligă să admitem că sentimentala soţie a lui Ştefan Micle a privit chipul luciferian al poetului înainte de a-l fi întîlnit aievea şi, oricum, înainte de a primi de la Eminescu fotografia lui într-unul din cele şase exemplare originale executate la Praga. Îl va fi admirat pe fotografia dăruită de poet lui Miron Pompiliu, prieten cu amîndoi şi arătată de acesta „îngerului blond" ? Pe imaginea dată lui Ioniţă Scipione Bădescu, la fel amic al amîndurora ?

Privindu-ţi faţa de farmece plină,
Luci o rază în al meu sin ;
Crudă fu însă a ei lumină,
Din peptu-mi scoasă un lung suspin !

Dară suspinul ca nălucire
Zbură cu vîntul ce-au adiat ;
N-a zburat însă şi-acea simţire
Ce-adînc în suflet l-a deşteptat.

Şi-acum mă-ntreb eu : simţirea adîncă
Cum de se naşte pentr-un portret?
Căci nu văzusem ochii tăi încă,
Ştiam atîta că eşti poet !

Întrevedem pe poet stăpînindu-şi surprinderea în faţa femeii frumoase, spirituală, căreia sfiiciunea lui pornită din cuviinţă îi respira frageda aromă. Deferenţa şi simţul protocolar l-au recomandat pe Eminescu în ochii tinerei cunoştinţe, impunîndu-i, pe lîngă mulţumirea cunoaşterii, discreţia întipărită în neuitare ani mulţi după aceea :

Cînd te-am văzut, copilă, treceai aşa frumoasă
Cu ochii mari albaştri în bolţi întunecoase,
Ca marmura de albă, şi mîinile de ceară
Urcau pe sînu-ţi mîndru o mantie uşoară.

Postuma *Cînd te-am văzut, Verena* reînvie nemijlocit tăcerea de împietrire a poetului în momentul cunoştinţei lor :

Şi îţi aduci aminte cum mă feream în laturi,
De dulcele-ţi cuvinte şi lunecoase sfaturi,
Ştiind cum biruieşte poftirea frumuseţii,
Ştiind ce vierme pune în sîmburul vieţii,

Ştiam că sunt copilul nefericitei secte
Ce are sete adîncă de formele perfecte
Şi inima-mi trecut-au mai rece ca oţelul
Ca s-o împlînte chinul, ca să-mi iubesc modelul.

Eminescu revelează în Veronica Micle, care a rămas la Viena mai multe luni, locuind la pensiunea Löwenbach, prototipul ingenuităţii, trăind prin ea aspiraţiile iubirii romantice.

Încîntările tinereţii

Iese din limite să-l presupunem pe Eminescu în oraşul lui Johann Strauss înveninat de „răul veacului", refractar societăţii, bucuriei de a trăi şi privilegiilor tinereţii. Copilărise în voioşia ţîncilor la sat, urmase mai tîrziu cu greutăţi băneşti clasele gimnaziale, „dat în cust" la gazde care, pentru cîştigul vieţii zilnice, îngră-

mădeau cîte şapte-opt şcolari într-o cămăruţă. Călătorise în diligenţe de-a latul pămîntului românesc cu trupe de turneu. Eminescu nu putea fi refractar lumii şi exuberanţei. Dealtfel, aşa-l prezintă şi scrisoarea către redactorul *Convorbirilor literare,* prin care-şi legitimează oda scandată *Epigonilor,* „firilor vizionare" de la 1848 : „Ideea fundamentală e comparaţiunea dintre lucrarea încrezută şi naivă a predecesorilor noştri şi lucrarea trezită, dar rece. Prin operele liricilor români tineri se manifestă acel aer bolnav, deşi dulce, pe care germanii îl numesc Weltschmerz. Aşa Nicoleanu, aşa Skeletti, aşa Matilda Cugler". Continuă adîncind rezerva împotriva societăţii burgheze contra căreia unii scriitori luptaseră deschis, în timp ce alţii se retraseseră în turnul de fildeş al disperării : „Predecesorii noştri credeau în ceea ce scriau... noi cești mai noi cunoaştem starea noastră, sîntem treji de suflarea secolului, şi de aceea avem atîta cauză a ne descuraja... de strigătul gunoiului ce înoată asupra apei"/.

Decepţionismul contagios al generaţiei lui, degenerat în modă paralizantă, nu-l atinsese şi Eminescu, la douăzeci de ani, găsea în conştiinţa sa destule resurse sănătoase ca să-i reziste lucid şi să-l critice : „Voi credeaţi în scrisul vostru, noi nu credem în nimic !"

Momentul trebuie reţinut pentru diferenţierea dintre comunicativitatea robustă a poetului în etapa vieneză şi scepticismul duratei berlineze, dar şi pentru a demonstra că pesimismul lui de mai tîrziu este vădită continuare din filozofia kantiană şi din postkantianul Schopenhauer, grefată pe decepţiile vieţii şi din dispreţul pentru ipocriziile şi convenţionalismele contemporane.

Pentru Ştefanelli, „Eminescu cît timp a petrecut în Viena arăta de regulă foarte bine [...]. Prin peliţa curată a feţei sale străbătea o rumeneală sănătoasă, iar ochii săi negri, nu mari, dar pururea vii, te priveau dulce în faţă şi se închideau pe jumătate cînd Eminescu rîdea. Şi rîdea adese, cu o naivitate de copil, de făcea să rîză şi ceilalţi din societatea lui, iar cînd vorbea prin rîs, glasul său avea un ton deosebit, un ton dulce, molatic, ce ţi se lipea de inimă. Părul său negru îl purta

lung, pieptănat fără cărare spre ceafă și astfel fruntea sa lată părea și mai mare de cum era, ceea ce-i da o înfățișare senină, inteligentă, distinctă".

Pentru Ioan Slavici, colegul „tînăr oacheș, cu fața curată și rasă peste tot, cu un lung clabăț bănățenesc peste pletele negre", era „om care trăiește mai mult pentru alții decît pentru sine însuși, vede toate cele ce se petrec împrejurul lui, judecă drept, se bucură de cele bune și stăruie cu îndărătnicie pentru înlăturarea celor rele". Șirianul și-l reamintește „luminos, sugestiv și plin de vervă".

Maldărele lui de manuscrise păstrează strofe amabile despre tinerele ce-l serveau în restaurante și în pensiuni de mîna a doua, la cafeneaua „Troidl" pe Wollzeile, la birtul „Zu den drei Tauben" pe Marokkannergasse, la restaurantul „Der liebe Augustin" pe Griechschergasse, la bodegile „Moretti" pe Landstrasse și „Radetzki" pe Riemerstrasse, la berăria „Curtea imperială", la restaurantul „Obermayer", ca și despre alte vieneze din vecinătatea Universității de pe Beckerstrasse :

Unde-i vreme aurită,
Oare cînd s-a fi înturs
Cînd l-aceeași școală naltă
Vizitam același curs ?

Prin ferestre ulițernici
Noi pîndeam la Madam Maier
Și priveam cum Mamzell Rezi
Și cu Seppi joacă Staier.

Pre frumoasa Mamzell Rezi
Amîndoi cum o văzurăm
Într-o clipă — foarte tragic —
Noi de ea ne-amorizurăm.

În 1876 reamintea în stihuri iambice lui Alexandru Chibici-Rîvneanu, coleg și prieten, orele de curs, cînd, și unul și altul, suprapuneau cu ștrengărie peste cadrul

prelegerilor ex-catedra chipul vienezelor cu surîs îmbietor :

Cu murmurele ei blînde
Ca isvorul... hărum hōrum
Ne primea în a ei braţe
Alma mater philistrōrum,

Iară tu cu străşnicie
Ascultai de regii libici —
Unde sunt acele vremuri
Te întreb amice Chibici ?

La colaţiunile studenţeşti cînta plăcut doine din Bihor. Samuil Isopescu îşi aminteşte de-o fotografie a sa în grup cu Eminescu şi Ştefanelli făcută la atelierul „Löry" de pe Marschilperstrasse.

La Iaşi

Protocoalele „Junimei" îl arată pe Eminescu, la 1 septembrie 1872, citind acasă la Maiorescu *Egipetul* şi *Sărmanul Dionis* grupului restrîns : Vasile Pogor, Iacob Negruzzi, N. Gane, Leon Negruzzi, Miron Pompiliu, A. D. Xenopol. La *Sărmanul Dionis* Maiorescu şi Pogor obiectară că „sfîrşitul şi modul dezlegării nu corespunde cu caracterul întregei scrieri".

Peste o săptămînă — de data aceasta în salonul de la etaj al lui Pogor, deschis cu balcon larg asupra grădinii — în prezenţa gazdei, a lui Maiorescu, Iacob Negruzzi, N Gane, A. D. Xenopol şi a lui Vasile Tassu, el făcea lectură din *Înger şi demon* şi *Floare albastră,* primite cu apreciere unanimă. Procesul-verbal redactat de Xenopol programa post-scriptic ca la 15 septembrie „Junimea" să discute subvenţiunea de acordat lui Eminescu pentru a-şi continua studiile la Berlin şi lui Slavici pentru a şi le încheia la Viena.

Eminescu nu mai este prezent în şedinţele ulterioare. Plecase la Ipoteşti, dar procesul-verbal din 22 septembrie specifică la alineatul al treilea : „Se decide ca să

se dea lui M. Eminescu subvenţiunea acordată pînă acum lui Slavici".

Contribuţiunile „declarate" pentru gratificaţia lui Slavici de 20 galbeni şi pentru subvenţia lunară a lui Eminescu se onorau de Vasile Pogor : 1 galben ; T. Maiorescu : 1 galben ; Theodor Rosetti: 1 galben; N. Gane: 1 galben ; P.P. Carp : 1 galben ; Iacob Negruzzi : 1 galben ; N. Culianu : 1/2 galben ; Ciurea : 1/2 galben ; St. Vîrgolici : 1/2 galben ; A.D. Xenopol : 1/2 galben ; P. Paicu : 1/2 galben ; Ştefan Ney : 1/2 galben ; Ciupercescu : 1/2 galben.

Etapa Berlinului

La 6 octombrie, în şedinţa cenaclului convorbirist ţinut în salonul lui Maiorescu, la care Eminescu nu mai ia parte, Xenopol rezumă astfel punctul prim al ordinei de zi : „Se cetesc poesiile lui Eminescu publicate pînă acum", ceea ce înseamnă simpatie pentru creator şi valorificare a liricii lui de către grupare.

Din moment ce poetul se înscrie la Facultatea de filozofie berlineză abia în 18 decembrie, este de imaginat că el se abătuse şi întîrziase o vreme acasă şi la Botoşani. Dar nu-i mai puţin adevărat că-i lipseau şi sumele necesare pentru înscris, gazde, hrană. Poate şi pentru drum.

Contrariat de lipsa rezultatelor studentului-auditor la Viena şi-n subsidiar a restanţelor liceale, Gh. Eminovici, neîncrezător în vreo perspectivă a continuării studiilor la Berlin, către care poetul fusese orientat de junimişti, sceptic şi faţă de promisiunile acestora de a-l stipendia, socoti, după firea lui nemărturisită, că-i mai potrivit să-l lase în grija colegilor de literatură.

Mai ales că, peste toate, era închingat de obligaţiile băneşti faţă de ginerele Ioan Drogli şi de taxele şcolare (22 de galbeni) ale fiului mai mic Matei la gimnaziul din Botoşani. Acasă aflîndu-se fără rost Şerban şi Iorgu, grav suferind de tuberculoză, tatăl poetului n-a mai fost dispus să-i avanseze lui Mihai în valută înscrierea la

universitatea din capitala Prusiei și întreținerea. Ca și la Viena, sprijinul familial, cît va fi fost, întîrzia deliberat și niciodată nu acoperea cît se convenise. Acum rezistențele se pronunțau mai dîrze ca niciodată.

Cu puținul obținut, Eminescu plecase spre Prusia spre sfîrșitul lui septembrie și, odată ajuns la Berlin, strîmtorarea își spuse cuvîntul; dar răbdă cu dinții încleștați. Supărat, nu scrise acasă ; pînă la urmă însă își vărsă focul asupra căminarului într-o epistolă care la Ipotești căzu în mîinile fratelui medicinist. Acesta îi dezvăluia la 30 noiembrie 1872 situația din familie :

„În absența Tatei astăzi am primit epistola ta către D-lui, din ea m-am informat, ceea ce foarte mult regret, cum că tu nici măcar te-ai înscris la Universitate, alminteri ai trebuit să fi primit epistola mea, care de mult timp ți-am adresat (acolo la Universitate). Ieri chiar a fost vorba de tine, că de atîtea săptămîni ai plecat, fără să ne fi înștiințat pînă acum, și că dacă vei scrie, apoi numai ca să ți se trimită bani. Tata mîne trebuie să fie la Botoșani, unde aproape de 6 săptămîni mă aflu împreună cu Iorgu, care a fost foarte bolnav și încă este. Toate aceste le vei afla mai cu de-amănuntul din epistola care deacă nu ai primit-o deja, o vei primi, mergînd la Academie. Trebuie să-ți observ însă cum că tata, după cum s-a exprimat ieri, nu-ți poate trimite banii înainte de 10 decembrie stilul vechi (22 stil nou) și chiar putînd nu va vroi. Asta este așa de sigur, încît nici trebuie să mai aștepți, de aceea ar fi bine să te adresezi la Junime unde e posibil ca să ai mai multă trecere. Eu voi face împreună cu Iorgu tot ce ne va sta în putere pentru a-l îndupleca".

La Facultatea de filozofie berlineză, din cadrul Friedrich Wilhelms Universität, Eminescu s-a înscris la 18 decembrie 1872 — după ce-a primit crăițarii de-acasă — și peste două zile, cînd era înmatriculat, intra la cursurile lui Dühring, scuzîndu-se de întîrzierea fortuită. Dacă la Viena declarase, drept studii liceale, c-a frecventat un pensionat din București, la Berlin s-a justificat (după formularul tip) cu un certificat de absolvență a gimnaziului din Botoșani. Nu s-a găsit niciodată vreo adeverință în acest sens și nici c-ar fi absolvit ca

„privatist" vreo școală la Cernăuți, Sibiu, Iași sau Beiuș, cum a presupus, între alții, Slavici.

Eminescu figurează în matricolele Universității din Berlin între 18 decembrie 1872 — 26 iulie 1873 și între 6 decembrie 1873 — 22 ianuarie 1875, fără să fi declarat că a frecventat anterior cursuri la Viena. Presupunerea biografului Corneliu Botez că poetul s-ar fi înscris cîndva la Jena nu se confirmă.

În semestrul de iarnă 1872—1873 Eminescu audiază pe dr. Dühring la „Logică" și „Principiile filozofiei", „Concepția istoriei la istoricii renumiți", pe Zeller la „Istoria generală a filozofiei" și pe Lepssius la „Istoria și monumentele Egiptului".

Locuiește pe Albrechtstrasse nr. 6, în căminul-pensiune „Breme-Hof", cinci minute zăbavă de Universitate, unde avusese locuință și Șerban.

În semestrul de vară 1873 ascultă pe Droysen la „Istoria modernă", pe Lepssius la „Obiceiurile și moravurile egiptenilor", pe Althaus la „Dezvoltarea și critica filozofiei hegeliene" și pe dr. Dühring la cursurile despre „Optimism și pesimism filozofic și politic", „Logica și principiile filozofiei", „Concepția istoriei la istoricii vestiți". Notițele sale la numitele cursuri se păstrează în *Manuscrisele românești 2276 II, 2275* și au început să apară în *Caiete eminesciene.*

Sub nr. 683 din 14 iulie 1873, facultatea atestă lui Eminescu, în vederea eliberării unui certificat, situația partidei lui de student, specificîndu-se în anexă că „a restituit toate cărțile împrumutate de la Biblioteca universitară regală", după care rectorul berlinez îi elibera, peste douăsprezece zile, certificatul cumulativ :

Nr. 76

Noi, Rectorul și Senatul
Universității regale Friedrich Wilhelm din Berlin,

atestăm prin acest certificat de absolvire că Domnul Mihai Eminescu, născut în Botoșani, în România, fiul proprietarului Eminescu, a fost pregătit pentru studiile academice la Gimnaziul din Botoșani și a fost înmatriculat la noi la 18 Decembrie 1872 pe baza unui certificat de absolvire de la acest gimnaziu ; a stat aici ca

Orangestrasse din Berlin, arteră principală din cartierul Charlottenburg, pe care a locuit Eminescu în etapa studenției sale berlineze

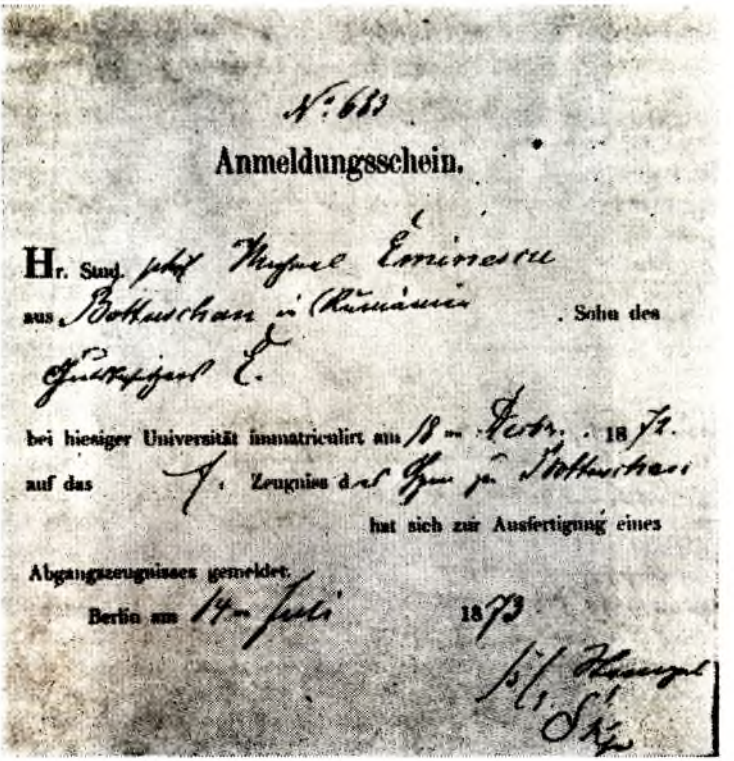

№ 683

Anmeldungsschein.

Hr. Stud. phil. Theodor Eminescu

aus Botoschan in Rumänien . Sohn des

Gutsbesitzers E.

bei hiesiger Universität immatriculirt am 18. Octbr. 1872.

auf das 1. Zeugniss der Univ. Jassy

hat sich zur Ausfertigung eines

Abgangszeugnisses gemeldet.

Berlin am 14. Juli 1873.

Adeverință atestînd la 14 iulie 1873 că Eminescu a fost înscris în matricolele Universității din Berlin la 18 decembrie 1872

student de atunci și pînă la sfîrșitul semestrului de vară 1873 și a studiat filozofia [...].

Referitor la comportarea avută în această Universitate nu este nimic de remarcat în defavoarea sa din punct de vedere moral sau material.

Ca atestare a acestora i s-a eliberat sub sigiliul Universității acest certificat, sub propria iscălitură a actualului rector Richter și prorector, precum și a actualului decan al Facultății de filozofie.

Berlin, în 26 Iulie 1872

Gneist, Schenst, Hirschoff

Eminescu nu rupse însă în vara 1873 cu studenţia la Berlin, dovadă că din decembrie 1873 pînă în iulie 1874 audiază înainte prelegerile vestiţilor profesori Bonitz —la „Principii de filozofie", Nitsch — la „Istoria romanilor", Poggendorf — la „Geografia fizică", Nunk — la „Fiziologia nervilor", Dernberg — la „Instituţiile romane" şi „Istoria şi antichităţile dreptului roman".

Numărul studenţilor români din capitala Prusiei era redus faţă de al colegilor din Viena. Entuziast şi aci, Eminescu încearcă să întemeieze o societate studenţească cu gînd s-o numească „Familia", dar fără rezultat.

Simpatia romanţioasă şi teribilistă pentru o tînără Milly lasă trecătoare urme în poezie şi fixează traseul turistic de duminică al poetului :

Din Berlin la Potsdam merge
Drum de fier, precum se ştie,
Dară nu se ştie încă
C-am luat bilet de-a trie.

C-am plecat de dimineaţă
Cu un taler şi doi groşi...
Şi de gît cu blonda Milly,
C-ochi albaştri, buze roşi.

Zice Brahma, tata Brahma,
Cum că lumea asta nu e
Decît arderea-unei jertfe
Într-o vecinică căţuie.

Am aprins şi eu luleaua
Şi jertfesc lui tata Brahma,
Lîngă mine-un şip cu Kümmel
Ş-o bucată de păstramă.

Zice Brahma, tata Brahma,
Cum că omul e-o maimuţă
Am umăr de maimuţoi
Milly-nsă de pisicuţă.

Şi mă urc în tren cu grabă,
Cu o foame de balaur,
Între dinţi o pipă lungă,
Subsuori pe Schopenhauer.

Şi-acum şueră maşina,
Fumul pipei lin miroasă,
Sticla Kümmel mă invită,
Milly-mi rîde. — Ce-mi mai pasă !

Înger trecător şi stea căzătoare fu în etapa berlineză, ca şi Milly, Clarisse Vernetz, faţă de care, în exerciţiu francez, asigură că-i rămîne „le même charmant gentil".

Rămas cu sine însuşi

Ca şi la Viena, împrumută cărţi şi citeşte la Biblioteca Universităţii şi la Biblioteca regală. Interiorizat şi cu conştiinţa personalităţii sale diferenţiare, frecventează cercuri studenţeşti, aici neconstituite în societăţi.

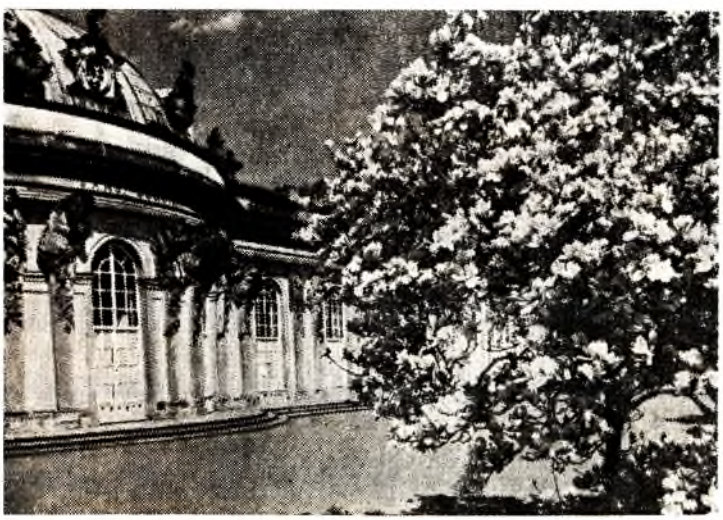

Castelul „Sans Souci" din Potsdam, vizitat de Eminescu în etapa studenţiei berlineze

Din „penibilă nesiguranță", adresa corespondență primarului Timișoarei, rugîndu-l să-i dea relații despre fratele Nicolae Eminovici, secretar la avocatul Emerich Christiani. Tîrziu, va afla că Iorgu s-a sinucis la Ipotești.

Arareori întîlnea pe fratele mai mare, Șerban, student pe sfîrșite la medicină, încurcat în datorii, bolnav de tuberculoză și cu semnele alienației, care-l va și secera în 29 noiembrie 1874, la Charité.

Cînd îl răzbeau nevoile, telegrafia lui Xenopol, secretar al cenaclului junimist :

Alexander D. Xenopol, Iassy

Primit-ai scrisorile prin cari ceream bani ? Trimite minimum pe o lună. Răspunde dacă binevoiești telegrafic.

[M. E.]

Cum cu ce primea de la „Junimea" și cu ce nu-i sosea din familie nu putea duce traiul, Eminescu se angajează translator și secretar pe lîngă Theodor Rosetti, primul agent diplomatic al României în capitala Sfîntului Imperiu, numit la 13 mai 1872. Cînd acesta, înălțat în ierarhia justiției, fu chemat în patrie și dădu în primire cancelaria la 2 martie 1874, îndeplini timp scurt aceleași rosturi la Agenție și sub N. Krețulescu.

În iunie 1873 Eminescu comunica unui frate că dorește să-și mîntuie examenele „și m-oiu-ntoarce în țară. Aștept cu nerăbdare capătul vieții mele de student, care desigur, pentru mine numai plăcută n-a fost". Cum Eminovici îl presa să revină în țară, Eminescu îi replică explicativ și cu parapon : „N-am putut pleca la moment din Berlin pentru că Rosetti mi-a făcut cu putință ca să rămîn. El mi-a ridicat leafa la agenție la 10 napoleoni pe lună, și fiindcă era singur aici, neavînd pe nimeni la cancelarie, am crezut de datoria mea să rămîn c-un om la a cărui opinie bună am ținut și țin. El în urmă a fost numit membru al Curții de Casație și la urmașul lui, fostul ministru Krețulescu, am intrat în aceleași condiții, într-o vreme în care eram la neapărată trebuință aici. Dacă ți-aș fi scris asta D-tale ai fi zis, după cum obicinuiești, că umblu cu minciuni, că umblu să te-nșel,

ş.a. N-am voit să mă expun la asemenea laude şi de aceea am tăcut. În sara asta chiar în care am primit banii din Lipsca prin Casa Wertheimer, m-am dus la agenţie ş-am anunţat lui Rosetti plecarea mea, şi, dacă n-am plecat, D-ta vei crede că nu-s aşa de nebun să fi stat numai de flori de cuc aici".

Dar, cum s-a văzut, în iarnă Eminescu reveni la cursuri, pornit pe absolvenţă, închiriind la nişte bătrîni o cameră (azi demolată) în suburbia liniştită Charlottenburg, pe Orangenstrasse nr. 6, avînd legătură spre centru prin tramvaiul cu cai.

Perioadei berlineze i se circumscriu temporal: *Glossa, Călin nebunul,* nuvela *Cezara,* parte din dramaturgia *Dodecameronului,* traducerea în continuare a *Criticii raţiunii pure* a lui Kant, numeroase proiecte din categoria postume: *Dacă treci rîul Selenei, Adîncă mare, Cum oceanu-ntărîtat, O arfă pe-un mormînt, Stam în fereastra susă, Ghazel, Ah, mierea buzei tale, Privesc oraşul-furnicar, Mitologicale, Epigrame, Preot şi filozof, Antropomorfism, În căutarea Şeherazadei, Pustnicul, De vorbiţi mă fac că n-aud, Cum negustorii din Constantinopol, Într-o lume de neguri, Îmbătrînit e sufletul din mine, De ce n-aflăm împlinirea..., Cîntec de nuntă, A fost odată-un cîntăreţ, Milly, Bismarqueuri de falsă marcă, Medicul săracilor, Aducînd cîntări mulţime, Confesiune* şi altele. Duse mai departe redactarea la *Împărat şi proletar,* începută la Viena.

Un semn de atenţie

Cu mai bine de două luni înainte de a veni în fruntea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii, fapt pe care-l anunţa: „în timpul din urmă mai mulţi dintre noi încep a avea oarecare influenţă asupra lucrurilor din ţară şi se poate că Ministerul Cultelor îndeosebi să fie încredinţat vreunuia din noi", Titu Maiorescu i s-a adresat lui Eminescu, la Berlin, printr-o scrisoare din 29 ianuarie 1874, rugînd să-i relateze stadiul examenelor şi dacă s-a hotărît să treacă titlul universitar în capitala Pru-

siei sau altundeva. Criticul îi propunea catedra de filozofie de la Universitatea din Iaşi, de la care Maiorescu fusese îndepărtat cu brutalitate, trei ani în urmă, de generalul Christian Tell, ministru în cabinetul Lascăr Catargiu, catedră pe care acum o suplinea Constantin Leonardescu. Cu prevenirea caracteristică scrisorilor sale şi cu apreciere pentru poet şi extinsă cenaclului junimist, Maiorescu încheia : „te rog să vezi şi-n această întrebare un semn de atenţie şi de considerare ce o avem toţi cei din cercul nostru pentru D-ta ; asemenea cuvinte ar fi de prisos pentru alţii, căci ei ar simţi dela sine ceea ce se cuprinde în ele ; pesimiştii de felul D-tale trebuie, poate, să fie din cînd în cînd deşteptaţi din visul concentrat al microcosmosului lor interior şi îndreptat în atenţia lor spre legăturile intime ce-i uneşte cu noile încercări de viaţă în patria comună". E. Lovinescu apreciază ca ieşită din comun intervenţia lui Maiorescu : „un viitor ministru, un ministru care solicită pe cine ar trebui să-l solicite pe dînsul. Cazul e atît de singular şi psihologia poetului atît de specială, încît merită să fie analizate".

Criticul nu greşea în atari învederări, căci Eminescu, mergînd peste hotare să studieze filozofia şi disciplinele adiacente, nu-şi pusese în gînd oficializarea lor printr-o diplomă, ci, potrivit psihologiei sale ieşită din comun, vasta cunoaştere. Dealtfel, poetul şi răspundea : „Un titlu de doctor m-ar aranja cu lumea şi cu legile ei de ordine, nu însă cu mine însumi".

Faţă de solicitudinea Olimpianului, Eminescu a replicat modest că funcţia propusă, în măsura în care constituia o atenţie, „după conştiinţa mea totuşi ea vine devreme". Asigura că „familiaritatea unui titlu academic ar fi, desigur, piedica cea mai mică şi cel mai uşor de trecut", şi pînă la obţinere contrapropunea o „docentură liberă" la Iaşi, în limitele căreia să predea sistemele filozofice ale lui Kant şi Schopenhauer, care lui îi căzuseră în mînă „prea tîrziu", după Viena, unde fusese „sub influenţa nefastă a filozofiei lui Herbart pînă la tocire". Simţea trebuinţa pregătirii sporite în domeniul ştiinţelor naturale (şi în mod deosebit al antropologiei), dreptului de stat şi istoriei, comunicîndu-şi scepticismul în privinţa capacităţii metodice. Acuza neajunsuri băneşti,

nefiind sprijinit de familie. Aprecia ca necesare aprofundărilor lui încă două semestre universitare şi cerea „un ajutor", argumentînd că parte din timpul pentru studiul individual i-l răpea serviciul. La agenţia diplomatică, N. Kreţulescu, „Bătrîna mea excelenţă", îi scăzuse tocmai atunci salariul. Încheia cu o vagă perspectivă de natură să ridice semne de întrebare lui Titu Maiorescu : „Aşa stau lucrurile, depinde acum întrucît ar putea fi schimbate".

Scrisoarea ce urmă din partea criticului nu s-a păstrat, dar răspunsul de la Berlin învederează că Maiorescu dorise să fie informat asupra timpului şi mijloacelor trebuitoare lui Eminescu pentru dobîndirea doctoratului.

Justificare a întîrzierii noului răspuns, Eminescu invocă o trecătoare paralizie reumatică a mîinii drepte. De la bun început, el declara că, potrivit clarificărilor primite în epistola sprijinitorului său, îi stăruie piedici neîndeplinirea „unor condiţii formale", şi acestea erau esenţiale, în primul rînd îi lipsea absolvenţa liceului. Urma să se pregătească la trei obiecte universitare şi, rugînd să i se pună la dispoziţie ajutoare din ţară, se obliga să le ramburseze „cînd mă voi vedea ajuns cu titlul meu academic".

La 28 martie 1874, el înştiinţa că în luna viitoare va trata în schemă plănuitele prelegeri, urmînd ca în durata speratei funcţionări să se pregătească sistematic la două discipline din programul „doctoratului". Nutrea iluzia să se reînapoieze pe toamnă în Germania. Acuza, din scrupul, unele „confuzii de noţiuni" şi, pentru a le îndepărta prin aprofundare sistematică, chibzuia să demisioneze de la agenţie, cum a şi făcut.

În revenire, Titu Maiorescu, de la 7 aprilie 1874 titular al Departamentului Instrucţiunii Publice, îi preciza prin epistola din 1 mai că numirea ca profesor universitar este condiţionată de diploma de doctorat şi că ilegalităţi la titularizare nu se pot face. Continua ultimativ : „Aştept doctoratul Dumitale pe la mijlocul lui iulie" şi cerea ca Eminescu să-i comunice răspicat suma trebuitoare încheierii studiilor, ca „avans ce se va scade treptat din viitorul Dumitale salariu de profesor".

Prin scrisoare şi prin telegramă, amîndouă expediate din Berlin la 7 mai 1874, Eminescu aproxima la 300 de

taleri necesarul pentru transport, pentru trei luni de studii la Jena, pentru trecerea doctoratului la începutul lui august şi pentru înapoierea în patrie. Dar, lipsit de ambiţia diplomei şi a încadrării universitare, poetul nu reflecta la acestea. Pentru a deplasa atenţia de la studiile pe care nu şi le putea termina, scrisoarea lui Eminescu se prelungea printr-o „listă cu oameni de ştiinţă, ce-ar putea fi eventual întrebuinţaţi pentru ridicarea nivelului nostru cultural", listă pierdută pînă la postscriptumul prin care el portretiza în recomandare pe Nicolae Oncu de la Baia Crişului, fostu-i coleg la Viena.

„Îmi calc pe inimă"

Călăuzit de mirajul investigaţiilor istorice în fondurile arhivistice de peste hotare, Eminescu dădu altă întrebuinţare stipendiului primit, care, contabiliceşte, va furniza peste doi ani adversarilor politici ai lui Maiorescu acuza de „adevărată risipă în banii statului, dînd cu împrumut".

În 1910, un discipol al lui Maiorescu, căruia acesta îi încredinţase spre publicare corespondenţa berlineză, trăgea concluzia, după ce ţinuse să consulte într-adins pe critic : „Cu firea sa, Eminescu nu s-a putut hotărî să treacă examenul de doctorat. Domnul Maiorescu nu şi-a putut, dar, realiza gîndul ce-l avusese în privinţa lui".

Nevoind să împărtăşească soarta fraţilor lui risipiţi printre străini sau sfîrşiţi tragic, neavînd certitudinea că mijloacele pentru a mai rămîne în străinătate vor putea fi reînnoite de „Junimea" sau de familie şi, refuzînd sacrificiile personale ale unor apropiaţi, se hotărăşte să revină în patrie : „am decis să mă întorc în ţară peste cîtăva vreme — scrie Eminescu, la începutul verii anului 1874, lui Miron Pompiliu din Iaşi — şi să m-arunc iarăşi în valurile vieţii practice. Mi-e indiferent cum — eu şi aşa nu pot fi fericit în lume ; iar muncind nu-mi vor lipsi trebuinţele de toate zilele, precum îmi lipsesc adeseori azi. Îmi venise într-un rînd ideea, adică-n anul trecut, ca să cer un ajutor de la „Junimea",

VI. Imprumutul făcut d-luĭ M. Eminescu și ajutorul făcut d-luĭ I. Slavici, studinți la Universitatea de Viena și Berlin

Există ordonanța No. 21. din 26 Aprile 1874, a prevenitului fost Ministru de Culte și Instrucțiune Publică T. Maiorescu, prin care autorisă emiterea pe numele agentului financiar al aceluĭ Minister a unuĭ mandat în suma de 140 galbenĭ, din suma de leĭ 3776 rămasă disponibilă din pensiunile mensuale prevĕdute la art. 51, cap. 3 al bugetuluĭ pe 1873; din carĭ 40 galbenĭ să se trămiță ca ajutor d-luĭ I. Slavicĭ, student la Universitatea din Viena, și 100 galbenĭ d-luĭ Mihail Eminescu, student în filosofiă la Universitatea din Berlin, pentru depunerea doctoratuluĭ și tesă, *cu condițiune ca în urmă să înapoieze Ministeruluĭ acestĭ una sută galbenĭ.* (Anexa, pag. 315).

S'a vĕdut mandatul No. 10,734, prin care se constată că acestĭ banĭ s'aŭ liberat.

Prin acest fapt, prevenitul Maiorescu a comis uă adevĕrată răsipă de banĭ Statuluĭ, dând cu împrumnt banĭ publicĭ și cu termen nelimitat la favoriți de aĭ sĕĭ.

Nicĭ uă lege, nicĭ un capitol din buget nu l autorisa a se constitui în casă de bancă și a face nisce aseminea împrumuturĭ.

Punerea sub acuzare a lui Titu Maiorescu (1874) pentru faptul că a sprijinit la studii pe Slavici și Eminescu

Aspect din Cracovia feudală, străbătută de Eminescu în vara anului 1874

dar am fost în Iași și m-am convins în persoană cum că Societatea nu are mijloace, iar din sacrificii personale în sensul strict al cuvîntului nu mi-a trecut nici prin minte v-odată ca să trăiesc. Am deci o rugă către tine. Știu că — supărătoare, și numai eu știu cît m-a costat pînă m-am decis a lua condeiul ca să-ți scriu. Caută-mi o ocupație în Iași — ea poate fi foarte modestă și neînsemnată, căci nu sunt pretențios și știu a trăi cu puțin. De vei găsi ceva, scrie-mi, dar nu spune nimănui. Dacă s-ar

putea să trăiesc la Iaşi, să lucrez fără să ştie nime, mi-ar părea şi mai bine. De nu vei găsi o ocupaţiune pentru mine, fă-te ca şi cum n-ai fi primit scrisoarea mea, scrie-mi de altele şi eu voi tăcea. Mă vei întreba poate că de ce nu m-am adresat către persoane mai influente, să îmi calc mai mult pe inimă pentru a mă adresa la ei. Ei nu cunosc aceste stări sufleteşti, la ce să te expui la oameni, cari prin vorba lor cred că-ţi fac o onoare dacă ţi-o adresează ! Voi să reintru în nimicnicia din care am ieşit".

Eminescu călători la Weimar, la Königsberg, la Cracovia, Lwow, cu gîndul deshumărilor arhivistice, al documentărilor asupra trecutului românilor, năzuind să transcrie mărturii istorice, să-şi însemne cote, să facă regeste. Nu era pregătit pentru aceasta, polona n-o cunoştea, peste vară instituţiile arhivalice erau închise şi, cu talerii cheltuiţi, nu-i rămase decît s-apuce trenul spre Moldova.

Iaşi, între Veronica, Biblioteca centrală şi „Foaea vitelor de pripas"

„Bine ai venit la Eşi, domnule Eminescu !"

Muzeografii Iaşilor susţin că la sosirea din 1874 Eminescu s-ar fi îndreptat, dintru început, cu bagajele, la casa Pogor de pe urcuşul Copoului (mahalaua Muntenimea de Jos, azi str. I. C. Frimu, nr. 4), întîmpinat de amfitrion cu urarea : „Bine ai venit la Eşi, domnule Eminescu !" şi că ar fi şi locuit într-o odaie a falnicei clădiri, pusă la dispoziţie cu bunăvoinţă. Totul ar fi şi frumos şi orînduit în această istorie pornind de la adevărul că, în salonul lui Pogor, Maiorescu a citit în 1870 cu limpede intonare *Venere şi Madonă,* iar poetul însuşi a lecturat *Sărmanul Dionis* şi *Floare albastră* peste doi ani, ca şi cele opt poeme apărute în *Convorbiri literare* între 1874—1877. Cazările lui certe la Iaşi rămîn în vremea bibliotecariatului, revizoratului şcolar, redacţiei la *Curierul de Iassi* şi prigoanelor dirijate de Andrei Vizanti, la intimii din „Caracudă" : adăpostit la Samson Bodnărescu, la Miron Pompiliu şi Creangă, la Trei-Ierarhi şi pe Valea Plîngerii.

Surpriza pentru Titu Maiorescu, la reîntoarcerea poetului, fu cu atît mai decepţionantă cu cît trăise impresia că, de la Iaşi şi din Bucureşti, îi dirijase cu autoritate adîncirile filozofice peste hotare. Eminescu n-a ajuns la examenele finale şi nici nu şi-a început lu-

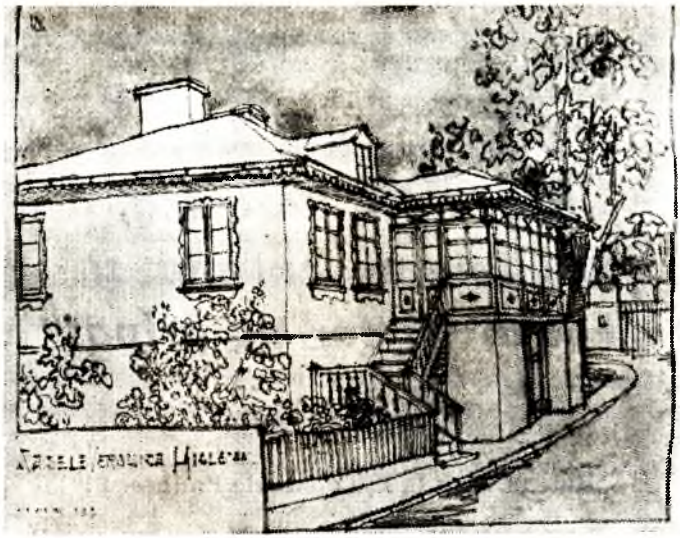

Perspectiva arhitecturală a casei Veronicăi Micle, din Iași, str. Butului

crarea de titlu pentru motivul că nu putuse depune diploma de bacalaureat secretariatului Facultății de filozofie din Berlin, cum nu-i putuse dovedi existența nici la Viena și n-ar fi putut-o proba la Jena, admițînd că s-ar fi înscris la a treia facultate, cum un moment lăsa speranța.

Pus în fața situației fără echivoc, Maiorescu reținînd speranța că „doctorandul" își va încheia pînă la urmă universitățile, se gîndi la soluția numirii lui Eminescu la Biblioteca centrală din Iași, post ocupat pînă atunci de Samson Bodnărescu, convertind căzutul plan al profesoratului universitar în direcție la bibliotecă. În cumpăna alegerii stăruiau Slavici, care în vara 1874 vizitase Iașii, și Eminescu. Fără să recurgă la concesii și pentru scriitorii citați păstrînd sentimentul vocației, chibzui ca pe Slavici să-l oprească la București profesor sau secretar al Comisiei pentru publicarea documentelor Hurmuzaki, pe Samson Bodnărescu să-l transfere la direcția Școlii normale „Vasile Lupu" din Iași și, în lo-

cul lui, Eminescu să ia conducerea Bibliotecii centrale. O rezolvare în felul arătat, satisfăcînd pe cîteşitrei prietenii de boemă convorbiristă, nu susceptibiliza pe nici unul.

Capitală administrativă şi culturală, Iaşii păstrau în neuitare fascinaţia istorică prin numeroase personalităţi şi fundaţii moldovene. Ştefan cel Mare îi zidise biserica Sf. Gheorghe, ruinele palatului lui Lăpuşneanu se vedeau la poalele Copoului, Vasile Lupu, mitropolitul Varlaam şi Grigore Ureche îi hărăziseră între 1639—1650 academie şi tiparniţă lîngă Trei-Ierarhi. Uliţele-i fuseseră călcate de cronicarii Miron Costin, Ion Neculce, iar Dosoftei psaltul le-a binecuvîntat ca vlădică. În el au primit întîia învăţătură voievodicii Antioh şi Dimitrie Cantemir. Zorii culturii moderne româneşti răsăriră prin reviste, beletristică şi teatru cu George Asachi, continuat de romanticii M. Kogălniceanu, Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri ; Matei Millo şi N. Luchian formaseră talentele necesare scenei din Deal, întocmai cum B. P. Haşdeu dădu statut şi va organiza Biblioteca centrală.

Casa „Vasile Pogor“ din Iaşi, sediu al celor mai multe şedinţe ale „Junimei“. În prezent — „Muzeul literaturii române din Moldova“

Revoluția de la 1848 se încercă întîi aici ; de-aici porni *Hora Unirii* în 1856, ca tot aici să se aleagă domnul Unirii, Alexandru Ioan Cuza, la 5 ianuarie 1859, muntenilor rămînîndu-le să-l realeagă la 24 ianuarie.

Iașul mai însemna pentru nostalgicul romantic regăsirea vechilor locuri străbătute de propria-i familie în slujba Bălșeștilor, a lui Constantin Hurmuzaki, care aveau acolo proprietăți, și de el ca sufleor în trupele de turneu. În capitala culturii românești de-atunci relua legăturile cu „Junimea", care-l stipendiase la studii prin contribuții. Se putea dedica împăcat muncii bibliotecărești, dragă lui, odihnitoare, cerebrală. Reîntîlnea aici cunoștințe și amici din București, de la societățile „Orientul" și „Românismul" : pe Miron Pompiliu, pe Ioniță Scipione Bădescu ; o vreme și pe Slavici. Nu se gîndise, în 1874, la marea frățietate cu Ion Creangă, pe care, în atribuția de revizor școlar, îl va cunoaște peste un an, îndrumîndu-l spre literatură. Cu Samson Bodnărescu — tăcut, cu reflexe încete, ordonat, de care se apropie cu gingășii și satire de mușcătoare intimitate, locuind împreună cîtăva vreme, citind, comentînd, gospodărind și cimentînd astfel prietenia lor proverbială — făcuse cunoștință în cercul *Convorbirilor.*

Dar dacă Eminescu nu aducea în țară diploma împăturită în buzunar, fapt ce-l contraria pînă la nemulțumire pe Titu Maiorescu, dobîndise în schimb o sinteză de cultură europeană, cu care nu puteau concura licențiații și doctorii vremii. Totuși, peste lipsa titlului superior nu se putea trece la numirea în post universitar, și criticului, devenit titular la Instrucțiune, nici prin gînd nu i-a trecut să procedeze ilegal.

Într-o scrisoare adresată lui Samson Bodnărescu la 14 august 1874, Maiorescu — interesîndu-se de bursele pentru străinătate acordate lui Alexandru Lambrior și Gheorghe Panu, de soarta lui Miron Pompiliu — îi notifica : „Din bibliotecariat vei trebui să demisionezi, însă mai tîrziu. Vreau să păstrez locul pentru vreunul din tinerii ce trebuiesc atrași la Iași, fie Slavici, fie Eminescu sau altul". Preocupat și de numirea unui custode, ministrul întrebă și de studiile tînărului Anton Robert Kugler, sub rezerva grijuliu specificată : „dum-

neata ştii că locurile aceste sînt de regulă rezervate pentru studenţii buni din universitate". Kugler, fiul arhitectului local Carol Kugler, era fratele poetei Matilda Kugler-Poni.

Cum Sămsune în corespondenţă descrisese ruinarea zidurilor bibliotecii, Maiorescu îi indică să facă propuneri, şi, în continuare, spre a neutraliza orice opoziţie din partea lui Bodnărescu, care ar fi dorit să cumuleze, pe lîngă direcţia de la „Vasile Lupu", funcţia de bibliotecar-şef la Universitate, îi administră sfaturi filozofice menite să-l determine să cedeze conducerea Bibliotecii centrale lui Eminescu. Bodnărescu îi facilită noului venit, între altele, gratuitatea locuinţei într-o chilie restaurată la Trei Ierarhi. Absenţa oricărei referinţe scrise face improbabilă locuirea lui Eminescu în str. Sf. Atanase pe care, pentru vechime şi stilul clădirii, specific veacului poetului, i-o atribuie astăzi tradiţia locală.

Cum a fost numit poetul bibliotecar la Iaşi ?

Prin ord. nr. 7818 din 24 august 1874, Maiorescu încredinţa lui Samson Bodnărescu direcţia Şcolii normale „Vasile Lupu", specificînd în contextul adresei pe urmaş în bibliotecă. Formele ierarhice pentru obţinerea jurnalului aprobativ al numirii lui Eminescu la Iaşi, Maiorescu le îndeplinise cu o zi înainte, adresîndu-se Consiliului de Miniştri.

Prin raportul nr. 7719 criticul, eliberînd postul de bibliotecar, propune pe poet în locul lui Bodnărescu, cerînd ierarhic, el, Maiorescu, şi nu Vasile Pogor, semnarea jurnalului de numire. Conceptele din dosar şi originalul jurnalului de la Arhivele Statului din Bucureşti sînt explicite :

JURNAL

Astăzi 23 August 1874, Consiliul Miniştrilor luînd în deliberare referatul d-lui Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice sub nr. 7719, prin care se propune numirea d-lui M. Eminescu, doctorand în filozofie, în postul de bibliotecar al Bibliotecei Centrale din Iaşi,

În virtutea dreptului ce ni se acordă prin Înaltul Decret al M. S. Domnitorului cu nr. 1382 de la 3 iulie expirat,

Decide:

Domnul Mihail Eminescu, *doctorand în filozofie, este numit provizoriu în postul de bibliotecar al Bibliotecii Centrale din Iaşi în locul d-lui Samson Bodnărescu, trecut în alt post şi sub rezerva confirmării ulterioare a acestei numiri de către M. S. Domnitorul, după întoarcerea în ţară.*

Miniştrii :

L. Catargiu
Al. Lahovary
G. Gr. Cantacuzino
T. Maiorescu

Calificarea „doctorand în filozofie" este adăugată de către Maiorescu, în locul gol din concept, prin folosirea cernelii negre la sfîrşitul jurnalului.

Prin adresa nr. 7816/24 august 1874, i se comunica lui Eminescu — dat fiind că domnitorul călătorea peste hotare — numirea „provizorie" la Biblioteca centrală din Iaşi, urmînd ca ulterior să se obţină confirmarea ; îl invita să preia atribuţiile pe data de 1 septembrie 1874, să depună jurămîntul la rectorat şi să ia în primire legal întregul inventar de la Samson Bodnărescu. Cînd Maiorescu recomanda să se aibă „în vedere cu cataloagele existente", ministrul se gîndise ca noul numit să confrunte cărţile din rafturi cu registrul-inventar şi cu cataloagele.

Tot atunci s-a conceptat adresa către *Monitorul oficial* ca să publice „jurnalul" numirii lui Eminescu şi s-au dat dispoziţii departamentale pentru a i se „regula" salarizarea. Maiorescu notificînd rectorului Micle — în aceeaşi zi — numirea lui Eminescu, dispunea să fie „introdus" în post şi să i se ia jurămîntul legiuit.

Anticipînd intrarea în funcţie, poetul depune jurămîntul : „De a-mi împlini cu sînţenie datoriele ce-mi impune funcţiunea mea. De a aplica legile şi de a mă conforma legilor întru toate şi pentru toţi : fără pasiune, fără ură, fără favoare, fără consideraţiune de persoană, fără nici un interes direct sau indirect". Protocolul se desfăşura în faţa lui Ştefan Micle, rectorul Universităţii din Iaşi, care contrasemnează actul solemn

şi-l certifică : *„Astăzi în treizeci August anul una mie opt sute şapte zeci şi patru, jurămîntul de faţă s-a săvîrşit în aula Universităţei din Iassy*

Rector Ştefan Micle"

Solemnitatea depunerii jurămîntului l-a impresionat pe Eminescu în cîmpul afectiv, devenind gospodarul cărţilor Universităţii.

Monitorul oficial nr. 188 din 29 august 1874 imprimă numirea lui Eminescu pe chiar prima coloană. La 3 octombrie Maiorescu înainta domnitorului, revenit, jurnalul Consiliului de Miniştri, cerînd confirmarea prin decret. Actul semnat la 16 octombrie în Sinaia este contrasemnat de critic şi genera adresa :

„Prin Înaltul Decret al Măriei Sale Domnitorului nr. 1784 de la 15 ale curentului, Dv. fiind confirmat în postul de bibliotecar al acelei biblioteci ce vi s-a încredinţat provizoriu prin Jurnalul Consiliului de Miniştri nr. 20 de la 23 August trecut, am onoare a comunica d-voastră această dispoziţie spre ştiinţă.

Ministru,
Titu Maiorescu

Pasiunea lui Eminescu pentru carte, pentru răsfoiri în biblioteci, în propria-i zestre de cărţi şi în fondurile publice îi prilejuise satisfacţii încă din copilărie.

În cămara căminarului de la Ipoteşti se găsea un dulap cu cărţi felurite. Din perioada studiilor s-au păstrat notate pe filele manuscriselor titluri ce-l interesau, iar colegii de învăţătură amintesc despre altele de istorie, de mitologie, de folclor, de teatru, de lingvistică, de drept, de biologie. Marii poeţi şi dramaturgi ai lumii : Omer, Horaţiu, Dante, Shakespeare, Goethe, Schiller, Gogol, Victor Hugo şi alţii dau materiale artistice culturii lui în timpul peregrinărilor prin ţară şi numele lor apar în articole, comentarii, aforistică. Unora dintre clasicii universali le-a dedicat ode.

Prin două scrutine, poetul fusese ales, în etapa vieneză, bibliotecar al „României june" şi istoria numitei confrăţii studenţeşti reţine muncile lui de atunci cu cartea. A treia oară scriitorul depune străduinţe pentru

bibliotecă începînd cu 1 septembrie 1874, cînd mulţumit deplin funcţionează ca bibliotecar la Iaşi. „Sunt fericit că mi-am ales un loc potrivit cu firea mea singuratecă şi dornică de cercetări. Ferit de grija zilei de mîine, mă voi cufunda ca un budist în trecut, mai ales în trecutul nostru atît de măreţ, în fapte şi oameni", încredinţare pe care glumele lui N. T. Orăşanu o desfigurau nesărat în pamfletul *Ghimpelui,* cu ricoşeuri şi în Maiorescu :

Şi pe junel-Eminachi
Din Berlin abia sosit
În locul lui Bodnarachi
Peste biblii l-a numit.

Etapa aceasta de un an fu bogată în acte de dispoziţie, de realizări, de creaţie poetică şi în postul său urma personalităţilor de competenţă şi devotament : B. P. Haşdeu, Cezar Cătănescu, Samson Bodnărescu. Biblioteca avea înregistrate în perioada respectivă 26 970 de volume. Cum rezultă din corespondenţa cu organele locale şi cu Ministerul Instrucţiunii Publice, Eminescu dă dovadă de o matură concepţie în organizarea fondului existent, întregind colecţiile speciale de imprimate vechi şi de manuscrise populare, importante achiziţii menite să constituie baza sigură pentru studierea sistematică a limbii şi literaturii trecutului românesc.

Slavici aminteşte jovial cum în 1874, venind la Iaşi, s-a găzduit la Samson Bodnărescu, director al Şcolii normale, în ograda Trei-Ierarhilor, la un loc cu Eminescu, Miron Pompiliu şi Sămsune, „toţi patru oameni foarte cuminte, dar nu ni se potriveau ceasornicile şi nu puteai niciodată să ştii cînd se culcă unul şi cînd se scoală celălalt, cînd să-i găseşti pe toţi îmbrăcaţi şi care cînd e gata să stea la masă".

Eminescu „mai înainte de toate, nu ţinea seama de împărţirea pe care noi ceilalţi o făceam în ziuă şi noapte. Pe noi ne înveselea lumina zilei, pe el îl încîntau mai mult umbrele nopţii — mai ales cînd luna-şi revărsa razele asupra pămîntului. Mă purta pe la Copou şi mai la deal pînă la grădina lui Pester, pe la Socola, printre vii, prin valea Bahluiului. Cînd ne întorceam de obiceiu tîrziu după miezul nopţii, eu eram frînt de

oboseală şi cădeam răpus de somn, iar el se aşeza la masă şi începea să scrie ori să-şi revadă şi să-şi corecteze cele scrise.

Se întîmpla cu toate aceste ca să nu-l mai găsesc acasă cînd mă deşteptam din somn. Era dus la treburile lui".

Matilda Kugler, care-i invita la ea acasă sau în pavilionul din fundul curţii sale ca să facă lecturi „în ceasuri plăcute împreună", îi judeca glumeaţă „necăpătuiţi" şi „claia peste grămadă". „Deavalma" de la Şcoala normală o numea „balamuc". Burlacii au fost primiţi şi de soţii Micle, iar vinerea seara participau cu regularitate la şedinţele „Junimei", obicei păstrat şi pe mai tîrziu la reuniunile bucureştene. Comedia *Toane sau vorbă de clacă* şi nuvela *Popa Tanda,* Slavici acolo le-a definitivat, „amîndouă lucrate sub înrîurirea discretă, dar hotărîtoare a lui Eminescu". Astfel refăcute, au văzut lumina tiparului în *Convorbiri literare.* Cîteşipatru iau parte în 26 octombrie 1874 la aniversarea „Junimei", festivitate pentru care Maiorescu a venit special de la Bucureşti.

La 15 octombrie 1874, după ce obţinuse aprobările lui Şt. Micle şi N. Culianu, Eminescu solicita departamentului aprobarea unui credit de 385 lei pentru achiziţii de texte din secolele al XVII-lea şi XVIII-lea : *Şapte taine* (1646) a lui Varlaam, *Psaltirea în versuri* şi *Acatistul* de la Uniev (1673) ale lui Dosoftei, *Divanul sau Gîlceava înţeleptului cu lumea* (1698) de Cantemir, şi manuscrisele *Isopiei, Istoriei universale de la zidirea lumii pînă la Constantin şi Iulian* (1728), un *Sinopsis* al lui Grigore Sinaiteanul, obţinînd, după tîrguieli cu anticarul, şi o reducere de 185 lei la preţul pretins iniţial.

Cunoscutul bibliofil Iancu Codrescu salută în *Buciumul român* intrarea *Acatistului* lui Dosoftei în colecţiile bibliotecii ieşene : „Biblioteca centrală din Iaşi a făcut frumoasa achiziţiune de această rară carte, tocmai acum în timpul ministeriatului D-lui T. Maiorescu, după recomandaţiunea şi nemerita alegere făcută de Domnul Eminescu, actualul bibliotecar".

Luptînd cu micşorarea fondurilor de procurări, urmaşul lui Haşdeu la biblioteca ieşeană insista pentru

cumpărare, pătruns de importanţa textelor rare ce i se semnalează. În limitele prevederilor bugetare ce i-au stat la dispoziţie (pentru 1875 departamentul anunţase c-a redus din buget 2000 de lei la cărţi), el a îmbogăţit pentru totdeauna şi cu titluri de temei instituţia ieşeană. Stăruie însufleţit şi realizează economii băneşti pe care le foloseşte la alte cumpărări de lucrări valoroase, între altele manuscrise din succesiunea colecţionarului local Gh. M. Stihi. Este singura perioadă de mulţumire întreagă în trudnica-i viaţă, perioadă propice creaţiei artistice, în care optimismul robust şi principial dă caracter definitoriu poemelor *Împărat şi proletar* şi *Făt-Frumos din tei.*

Multe imprimate ale fostei Biblioteci centrale (azi Biblioteca universitară „Mihai Eminescu") din Iaşi poartă adnotări, identificări, semnătura poetului, table de cuprins întocmite de el, sublinieri lexicale : *Cazania lui Varlaam* (1643), *Propăşirea* (1844), *Album ştiinţific şi literar* (1847) şi altele, precum asemenea sublinieri prezintă şi hronograful de tip Danovici, ce-i aparţinuse, astăzi expus în colecţiile „Casei Dosoftei" din capitala Moldovei.

Din privaţiuni, Eminescu a cumpărat totuşi pentru sine cîteva manuscrise şi tipărituri vechi, între care *Iliodor* (astăzi *Manuscrisul românesc 3142* din Biblioteca Academiei Române) şi *Elisabeta sau adică Istoria celor surguniţi,* de la moştenitorii lui Gh. M. Stihi şi ai lui C. Carp. Mult nu putea plăti. Cînd, urmărit să despăgubească debitul fratelui său Şerban, mort la Berlin, poetul ce visase la „un traiu singuratic şi la puterile mele proprii", răspundea din Iaşi diplomatului Ioan Samurcaşi „că nu am nici un fel de avere şi că traiul meu modest, cum este şi va fi întotdeauna, nu este cu toate acestea uşor", dezvăluia adevăruri din existenţa-i cotidiană la 1 decembrie 1874.

Salariat cu 200 lei noi, grevat de datorii din popriri pentru datoriile lui Şerban, urmărit postum de proprietăreasa Lange prin Agenţia diplomatică din Berlin, poetul suplini, între 1874—1875, la logică pe Xenopol şi pe Samson Bodnărescu la limba germană la Institutul academic de pe str. Muzelor, strălucind prin organizare şi abuzînd în exigenţă. Plănuise ca, în unire cu

Miron Pompiliu, să editeze o antologie didactică şi începuse să adune răzleţ, să traducă materiale. Maiorescu, ocupat, l-a propus colaborator pentru „biografiile bărbaţilor din România" la marele lexicon Brockhaus (1875), pentru care criticul literar scrisese casete microbiografice în 11 ediţii. Începe laborios traducerea gramaticii paleoslavei de A. Leskien, apărută la Weimar în 1871, traduce, de asemenea, primele capitole din gramatica sanscrită a lui Franz Bopp, Berlin, 1845, şi continuă traducerea *Criticii raţiunii pure* de Kant, începută la Berlin.

Într-o vizită, negăsindu-l acasă, Xenopol, i-a scris şi i-a lăsat suplinitorului său Eminescu un bileţel versificat :

Neuitatu-te-am,
Căutatu-te-am,
Negăsitu-te-am,
Mult doritu-te-am.

A. D. Xenopol

Relaţiile dintre Eminescu şi A. D. Xenopol nu vor fi tulburate în 1882 de agresivităţile polemicii poetului cu N. D. Xenopol, fratele istoricului, la Bucureşti. La rîndu-i, A. D. Xenopol a prefaţat ediţia populară a poeziilor lui Eminescu în colecţia „Şaraga" şi a elogiat arta poemelor lui ori de cîte ori i s-a prilejuit. Gazetarul V. Scînteie relata în 1909 că poetul uita de timp ori de cîte ori trecea prin faţa rafturilor anticarului Hain Şmelkes din Piaţa Unirii, lîngă cafeneaua „Bruxel" (pe locul căreia s-a construit mai tîrziu hotelul „Europa"), răsfoind texte vechi, venind să vîndă cărţi ce consultase (se indică, între altele, trei imprimate greceşti ce-ar fi fost folosite pentru *Sărmanul Dionis).*

Pe măsură ce eminescologii consemnează informări autografe, editorii restabilesc textele eminesciene încifrate, iar comparativismul încearcă să scoată la lumină izvoarele şi paralelismele creaţiei lui Eminescu în perioadele Vienei, Berlinului, Iaşilor, în *Manuscrisul românesc 2291* din fondul Bibliotecii Academiei (cu versiunile la *Împărat şi proletar),* notările lui citează lucrări informative de prestigiu şi numeroase monu-

mente ideologice (printre care *Das Kapital* de Karl Marx, citat la fila 9 recto), de economie, de sociologie, istorie, ştiinţe juridice, reportaje. Cu siguranţă nu de la cursuri, cît din ce văzuse, din lecturi şi pătrunderi amalgamate ca structură şi tratare, fostul student „ausserordentlich" şi acum bibliotecar îşi fixa conceptul perspectivei sociale : *„Socialismus der Communismus muss sein"*. Satira, apărută cu erori de cules în *Convorbiri literare* din 1 decembrie 1874, a provocat uimiri, riposte politice, glume răutăcioase din partea unor conservatori şi detractori ai „Junimei".

La cîteva luni după întoarcerea de la Berlin, rectorul ieşean delega pe poet să participe ca observator într-o comisie restrînsă la examenele elevilor Şcolii normale „Vasile Lupu", la începutul anului 1875.

Poetul mai primise delegaţii de reprezentare oficială în învăţămînt şi în septembrie 1874, cînd, în urma telegramei lui Titu Maiorescu, luă parte, lîngă profesorii Samson Bodnărescu şi Zaharia Columb, universitarii Şt. Micle, N. Culianu şi academicienii N. Quintescu şi I. Caragiani, în juriul examinator pentru ocuparea catedrelor vacante la liceul din Botoşani, concurs de la care în arhiva Universităţii din Iaşi se păstrează 10 procese-verbale semnate de Mihai Eminescu.

În aceeaşi calitate, viitorul revizor şcolar a asistat la examinările publice din 18—21, 23 şi 28 iunie 1876 la „Pensionatul Normal", iar „joi 26 iunie 2—3 oare, însuşi a ascultat la istoria patriei Prof. D(omnul) Eminescu", după ce cu un an în urmă, tot la Şcoala normală „Vasile Lupu", Eminescu asistase ca „profesor" delegat împreună cu Petre Rîşcanu şi A. D. Xenopol la examenele de la sfîrşitul lui 1875.

Cum Biblioteca centrală depindea de rectorat, firesc rămînea ca în această durată cunoştinţa dintre poet şi Veronica Micle să evolueze de pe treptele prieteniei în ale familiarităţii înlesnite de oficiile subierarhiei, care-l puneau pe Eminescu în contact direct cu Ştefan Micle, dar şi prin intermediul „amiciţiei" exuberante a lui Miron Pompiliu, secretar al rectoratului ieşean, acceptat, apreciat şi zilnic în familia Veronicăi.

Destinul are bizareriile lui. Cînd Eminescu în 1874 revenea, după audierile de filozofie la Berlin, fără titlu,

stabilindu-se în Iaşi ca director al Bibliotecii centrale, dar cu ţelul nemărturisit de a trăi în apropierea Veronicăi, Ştefan Micle şi universitarul Neculai Culianu se străduiau să prindă în lunetă parabola Luceafărului în dreptul Soarelui. Eminescu numea atunci pe Veronica „Luceafărul" lui, iar el, lumina cu razele liricii solare adîncul iubirii ei.

În perioada august 1874 — octombrie 1877 au fost redactate cele mai frumoase poezii de dragoste ale lui Eminescu, fie c-au apărut în *Convorbiri literare,* fie c-au văzut lumina tiparului în *Familia* după prăbuşirea din 1883, fie rămase postumităţii. Unii istorici literari, în fruntea lor Perpessicius, au denumit acest răgaz de trei ani din creaţia lui Eminescu *perioada veroniană.*

Sub discreţia caracteristică redactării, în *Manuscrise* se simte obsesia pentru „nobila amică". Prin alegorii şi detalii ce-o portretizează maiestuos pe zeci de file din caietele lui, poetul încearcă să sugereze doamnei Micle sentimentele ce-i cultivă. Alteori recurge la proiecte de teatru şi-n scene istorice eroinele au fizicul Veronicăi („cu ochii în stele şi de o frumuseţe luminoasă"), colindă cetatea Sucevei şi Iaşii medievali, iar îndrăgostiţii scandează pasiunile lor.

Pe manuscrisele eminesciene din faza Iaşului s-au păstrat încercări stîngace de-a desena din memorie pe Veronica şi jocuri de cuvinte etajate, din literele ce-i compun onomastica, alcătuind prin metateză o ingenioasă familie de nume : Veronica / Acinorev, iubit prieten / Verona / Aronev / Anorev / Aquinora / Aquinore / Aroniqua / Eronvica / Vicenora / Acivrone / Civrancoe / Neocivra / Vranceova / Norviace / Narvioce / Vreona / Voerna / Vnoera / Vanoer / Arnoev / Aornev.

Calamităţi neaşteptate

Funcţionează la bibliotecă pînă la 1 iulie 1875, cînd, în urma unui aranjament de culise între liberalii ieşeni, în frunte cu Andrei Vizanti, şi organizaţia de centru a conservatorilor, Eminescu, împotriva dorinţelor şi in-

„Teiul lui Eminescu" de la Copou, după o fotografie de epocă

tereselor lui proprii, fu trecut, pe neașteptate, revizor școlar peste județele Iași și Vaslui în locul lui Agura.

Încrezător în onestitatea lui Dimitrie Petrino ca poet, confrate și om, deși din zvon și-l știa dușman personal și adversar al „Junimei", Eminescu procedase sumar la darea în primire a Bibliotecii centrale către înlocuitor, printr-un proces-verbal din 2 iulie 1875, în care patrimoniul instituției se specifică pe capitole și cifre

globale. Formalitate grăbită şi de faptul că, abia numit, Petrino ceruse concediu pe două luni. Astfel, Eminescu giră mai departe conducerea bibliotecii, suplinind de data aceasta postul din care plecase.

În istoria maşinaţiilor liberale pentru compromiterea (dacă s-ar fi putut arestarea) lui Eminescu, adresa nr. 7364 a ministrului G. Chiţu trimisă lui D. Petrino la 12 iulie 1877 şi înregistrată ca „sosită" peste două zile la Biblioteca centrală este probantă : „Vă rog să-mi arătaţi care este rezultatul proceselor ce aţi intentat pentru reintrarea statului în posesiunea cărţilor şi obiectelor ce s-au constatat că lipsesc de la bibliotecă în timpul pe cînd D-nii Bodnărescu şi Eminescu au fost însărcinaţi cu direcţiunea şi dacă s-au găsit din cărţi şi cîte mai lipsesc".

Corespondenţa lui Petrino către procurorul general din Iaşi dă urmare dispoziţiilor ministerului în vederea deschiderii anchetei penale : „În urma ordinului prin care Onorab. Minist. Cultelor îmi cere a da relaţiuni despre starea în care se află procesul intentat D-lor foşti bibliotecari Bodnărescu şi Eminescu, iau libertatea a vă ruga să binevoiţi a dispune ca să mi se deie (relaţiuni) informaţiile cerute pentru ca să fiu în poziţiunea de a răspunde Onorab. Ministeriu".

La 27 iulie 1877, directorul Bibliotecii centrale informa pe ministru că Eminescu înapoiase mobilierul şi parte din cărţile împrumutate. Asupra demersurilor pe lîngă parchetul din Iaşi relata că, în urma corespondenţei schimbate cu Bucureştii şi după estimarea „lipsurilor", el şi Cătănescu fuseseră citaţi ca informatori în faţa judecătorului de instrucţie. Raportul lui D. Petrino din 26 iulie 1877 afectează insidios că nu s-a primit din partea procuraturii „înştiinţarea despre mersul afacerii", că încă nu fuseseră restituite toate cărţile împrumutate, fapt pentru care poetul bucovinean, dînd curs patimii şi în nota apăsărilor ordonate de ministrul G. Chiţu, opina că „foştii bibliotecari trebuie făcuţi responsabili". Anexa o listă a cărţilor negăsite momentan, „ce lipsesc fără cauze ară(ta) te".

Prin adresa nr. 3783/1877, procuratura generală din Bucureşti răspundea lui Petrino că nu poate da pre-

cizări întrucît dosarul face obiectul cercetărilor judecătorului de instrucţie de pe lîngă Tribunalul Iaşi („Dosarul afacerei privitoare pe Dl. Bodnărescu şi Eminescu, foşti bibliotecari, nu se află la acest parchet, ci la parchetul Tribunalului, de unde Dvs. puteţi uşor căpăta orice informaţie în cauză").

Cît priveşte instrumentarea „penalităţii" în orice condiţii, adresa ministerului nr. 7952 din 2 august 1877 trimisă Bibliotecii centrale, comunica intervenţia directă către organele anchetatoare. Instigarea lui Petrino la denunţ nu lasă îndoieli asupra înscenării : „în ceea ce priveşte sustragerea cărţilor de la acea bibliotecă, s-a scris D-lui Prim Procuror a activa lucrările în privinţa acestui proces ; cît pentru celelalte cărţi ce arătaţi că mai lipsesc, veţi binevoi a mai cerceta, şi dovedind pre făptuitori îi veţi denunţa parchetului".

Din împrejurările neprevăzute atunci de către Samson Bodnărescu şi Eminescu, s-au păstrat, scrise de mîna lui Samson Bodnărescu, documentele confruntării listelor de „cărţi date lipsă" din diferite fonduri ale bibliotecii, în care totuşi, pînă la sfîrşit, au fost identificate. Autorul lui *Rienzi* a participat răbdător la verificarea bibliotecii. Neîndoindu-se că uneori adevărul nu este crezut şi că minciuna triumfă, Eminescu, strivit de roţile vieţii inclemente, reflectă că nimic nu e mai greu decît să faci verosimil adevărul. Titlurile semnalate lipsă au fost găsite, cînd, asistat de organele procuraturii pe care le sesizase, Petrino a făcut verificarea în rafturile instituţiei, aflîndu-le nu la locul lor, ci în dulapuri şi fonduri diferite. Sistemul de cotare şi de depozitare moştenit de Bodnărescu şi de Eminescu se dovedea defectuos. În două rînduri, Eminescu declara anchetatorului, la 9 noiembrie 1876 :

a) „Pînă în prezent nu sunt convins că cărţile în cestiune lipsesc într-adevăr. După a mea părere, sistemul vicios de ţinere a bibliotecii produce aparenţa acestei lipse" ;

b) „Cărţile din procesul-verbal al D-lui Prim Procuror într-adevăr nu se vor fi găsind în rafturi la locul lor, pentru că sistemul vicios de a ţine patru-cinci biblioteci într-una face ca să se întîmple foarte uşor aşezarea

unei cărți în capitolul de același număr din celelalte biblioteci. Astfel, eu cred că acele cărți nu lipsesc în realitate, ci trebuie să fie neregulat puse în bibliotecă. Și acesta este purul adevăr".

La această situație se adăugaseră neatențiile și nepriceperea mînuitorilor.

La 20 octombrie, în urma raportului primit de la primul procuror ieșean, ministrul recunoștea, prin altă adresă : „acțiunea îndreptată în contra D-lui Eminescu n-a reușitu". Închiderea dosarului de către magistratul Petre Stoica n-a putut fi pe placul calomniatorilor din oficialitate. În numele ministrului și pretextînd reînapoierea cărților lipsă, ceea ce s-a dovedit a fi inexactitate, D. Ghidionescu, prin adresa nr. 11472/1877, dispunea să se continue totuși urmărirea lui Eminescu.

Cumpănind probatoriile verificării, împotriva cărora Petrino nu se mai putea înscrie, și corect profesional, judele instructor P. Stoica, dîndu-și seama în cursul anchetei de inocența lui Eminescu și a predecesorului său, a clasat dosarul cauzei, cu toate insistențele ministrului și organelor lui în subordine de a compromite cu orice preț pe poetul *Florii albastre*.

Ros de invidie, călcînd legile nescrise ale confraternității poeților, angajat prin înscenări ce nu s-au susținut, Petrino mai încercă din umbră încă o dată punerea pe rol a anchetei, sperînd, printr-un ultim raport, că va nimici pe Eminescu : „Comitetul mai vine a Vă ruga, Domnule Ministru, să binevoiți a interveni cu autoritatea D. Voastre pentru ca biblioteca din Iași să revie în posesiunea cărților ce lipsesc din ea, din timpul Direcțiunei D. D. Bodnărescu și Eminescu, parte cu totul, fără a se ști cum s-au pierdut, și parte împrumutate fiind contra statutelor bibliotecei, precum s-a constatat la fața locului, prin un proces-verbal de către Domnul Prim-procuror, în urma ordinului Onorabilului Ministeriu sub nr. 6568.

Acțiunea penală, care, pe această bază, a fost intentată contra menționaților Domni, după ce s-a tărăgănat mai bine de un an, a fost închisă fără rezultat și în contradicțiune cu constatările făcute de domnul Prim-procuror,

din motive necunoscute, atît d-lui Bibliotecar cît şi Comitetului.

Rămîne dar ca Onorabilul Minister să binevoiască a însărcina pe un advocat al Statului de a uza (de toate) de mijloacele legale (pentru a trage la răspundere pe cei) ce-i stau la dispoziţiune, pentru a urmări pe cei în drept responsabili pentru cărţile ce lipsesc Bibliotecei şi care pînă acum nu s-au putut redobîndi".

Eminescu era plecat de două luni din Iaşi la această dată.

Pătruns de conştiinţa valorii sale, dar lipsit de vanitate, poetul polemiza încă din iulie 1876 cu Petrino în manuscrise şi-l portretiza satirist. Cînd însă adversarul bucovinean muri în 1879, Eminescu, ridicat pe colinele morale, i-a scris necrologul cu cuviinţă umană şi recunoaşteri naţionale.

Revizor peste Iaşi şi Vaslui

La 15 iunie 1875 Maiorescu adresă lui Eminescu o scrisoare de „înălţare în rang", vestindu-i viitoarele munci de revizor şcolar, iar pe 1 iulie poetul fu înlocuit de la bibliotecă.

Scos din universul cărţilor, de care se pasionase întotdeauna, şi pus în faţa acestei situaţii, poetul primea un post care, rupîndu-l de mediul bibliotecăresc şi de creaţie, îl pornea douăzeci de zile pe lună să bată satele. Punctul de vedere conciliant al lui Eminescu se cunoaşte din răspunsul trimis lui Maiorescu la 18 iunie : „aş intra în contact cu populaţia rurală, singura care mă interesează îndeosebi", preocupîndu-l, într-o viziune democratică, problemele lărgirii şi adîncirii învăţămîntului primar în masele ţărăneşti.

Perioada revizoratului lui Eminescu peste judeţele Iaşi şi Vaslui (1 iulie 1875 — 4 iunie 1876) nu prezintă goluri de documentare pentru biograf. În arhiva fostului Minister al Instrucţiunii Publice se păstrează în întregime corespondenţa dintre autoritatea de vîrf şi

revizoratul Iaşi-Vaslui, iar la Iaşi cîteva dosare ale fostului revizorat precum şi centralizarea rapoartelor primite de Eminescu.

Poetul — oricît ar părea de paradoxal la un autodidact superior care n-alergase după certificate, diplome şi titluri universitare — a crezut în şcoală, în adîncirea învăţămîntului, în practica educativă şi în funcţiile lor cultural naţionale.

Conferinţele organizate cîte 20 de zile pentru învăţătorii din Iaşi (20 iulie—10 august) şi Vaslui (10—30 august 1875) pe teme metodologice îl fac de la început să constate racilele reale ale învăţămîntului românesc la acea dată, în primul rînd nivelul profesional scăzut, în cultura celor mai mulţi propunători din mediul rural.

În fruntea revizoratului peste judeţele Iaşi şi Vaslui, el întreprinde conştiincioase activităţi de îndrumare, de control, de evidenţă şi cancelariat, „vecinic în revizie", fără nici un alt funcţionar lîngă sine, împreunînd „toate activităţile unei cancelarii într-o singură persoană, fiind curier, copist, registrator, administrator, examinator etc.", şi, pe deasupra, urmînd să pună la punct arhiva „nu tocmai în bună regulă" a înaintaşului Agura. El redactează şi caligrafiază întreaga corespondenţă, rapoarte, tabele şi statistică adresate ministerului, administraţiei judeţene şi comunale, unităţilor de învăţămînt, cadrelor didactice. Participă la examene ; este for de anchete.

S-a străduit pentru cuprinderea unui număr cît mai ridicat de copii în şcoală şi a cerut alfabetizarea maselor. În judeţul Iaşi, 230 de sate erau lipsite atunci de şcoli ; la fel în Vaslui. S-a zbătut să asigure baza materială a învăţămîntului în două judeţe istorice ale ţării şi a militat neînţeles pentru structuri superioare de instrucţie şi etică.

Pe vreme însorită sau rea, ziua, noaptea, Eminescu a străbătut toate drumurile judeţelor Vaslui şi Iaşi, cu trenul, în brişcă, în trăsură, pe jos, ca să îndeplinească îndatoririle de revizor, inspectînd şcolile săteşti şi urbane. După terminarea conferinţelor metodologice în capitalele de judeţ, vizitează şcolile şi cercetează situaţia învăţămîntului în 54 de sate vasluiene.

Şcolile primare inspectate în Vaslui sînt cele din Surăneşti, Ţibăneşti, Tanacu, Muntenii de Jos, Dumeşti, Drăguşeni-Scheia, Telejna, Zăpodeni, Butucănei, Laza-Hîrşova, Poieneşti-Floreşti, Rediu, Brodoc, Puşcaşi, Bălteni, Mărăşeni, apoi Rafaila, Deleşti, Băleşti, Bărzăşti, Codăreşti, Scheia, Tutova, Vaslui, Gărceni, Roman, iar Vaslui şi Laza, Lipova. Între 26—30 august 1875 subscrie constatări, în revenire, la Brodoc, Laza, Ivăneşti, Pungeşti Lipova. La fel de prodigios inspectează şi îndrumă unităţile din judeţul Iaşi. La 11 decembrie 1875, raporta ministerului, odată cu constatările negative („administraţia comunală e neîngrijitoare faţă de şcoale, că reparaţiile localurilor sau nu le face la vreme sau de fel, că lefile învăţătorilor (de la comună), se plătesc la trilune, că lemnele prevăzute pentru şcoale se dau prea tîrziu, că amendele celor avertizaţi nu se execută, că frecvenţa din cauză aceasta e mică"), tabloul sinoptic al inspecţiilor lui efectuate pe lunile noiembrie şi decembrie :

plasa Bahlui

Şcoala de băieţi din Podul Iloaiei
„ de fete „ „ „
„ din satul Erbicenii
„ „ „ Totoeştii
„ „ Şipotele
„ „ satul Andrieşenii

plasa Copou

Şcoala din satul Movileni
„ „ „ Gropniţa

plasa Turia

Şcoala din tîrgul Bivolarii
„ „ satul Tabăra
„ „ tîrgul Damachi
„ „ satul Hermeziu
„ „ „ Cirnicenii
„ „ „ Rediul Mitropoliei
„ „ „ Perienii
„ „ „ Borşa
„ „ „ Epurenii

plasa Branişti

Şcoala din tîrgul Sculenii
„ „ satul Stînca (Cîrpiţii)
„ „ Ecuşenii
„ „ Golăeştii.

Se extindea ulterior la Tîrgu-Frumos, Gropniţa, Cotnari, Cristeşti, Herleşti, Buhalniţa şi în capitala de reşedinţă la cele două „primare" din Păcurari, la „primarele" din Tătăraşi, Podul Lung, Sărărie şi altele.

Faţă de ritmul acestei multiple activităţi, cît de bizară apare astăzi înscenarea factorilor ieşeni conjugată cu instigarea ministerului de a-i imputa lui Eminescu grave lacune şi cît de explicită este riposta dată de el avizului Consiliului permanent din departament : „Am fost cu drept cuvînt surprins de ordinul D-voastre no. 3483, prin care sunt invitat de-a arăta de ce în intervalul de la 15—31 Martie a.c., n'am inspectat nici una din şcoalele rurale ale judeţului Iaşi şi ce m'a împiedicat de a-mi îndeplini această datorie ? Mai întîi am căutat a justifica acest ordin prin vr-o greşeală de adresă a organelor de control din acel onorat Ministeriu, căci nu ştiu din care articol al legii instrucţiunii s'ar putea deduce regula că revizorul, care împreunează toate activităţile unei cancelarii într-o singură persoană, fiind curier, copist, registrator, administrator, ecsaminator, etc. trebuie să fie cu toate acestea şi vecinic în călătorie, încît la fie-care 15 zile să facă şi revizie, şi toate aceste în marginile a cei 212 1/2 l.n. pentru fie-care judeţ. Dacă există un asemenea revizor în ţară, rog a mă informa unde-i acel preţios individ, ca să apelez la vasta sa experienţă şi să aflu, în care mod — mai mult sau mai puţin apostolic — îşi îndeplineşte susmenţionata datorie. Eu, din contra, ştiu că norma de pîn'acuma este ca revizorul să inspecteze de două ori pe an fie-care şcoală. Considerînd acuma numărul de 152 şcoale publice şi private din circumscripţia subsemnatului, împrăştiate pe o suprafaţă de mai multe sute de kilometri pătraţi (1 143,570 m.p.), considerînd minunatele căi de comunicaţie dintre comună şi comună, că amîndouă judeţele nu sînt şese, ci pline

de dealuri şi păduri, că pentru inspectarea lor sînt abia şease luni lucrătoare, dacă sustragem sărbătorile şi vacanţele de peste an, considerînd în urmă că într-o zi nu se poate inspecta conştiincios decît două şcoale, de vreme ce ziua şcolară are numai 5 ore (ba Joia numai 3), veţi vedea, Domnule Ministru, că sarcina subsemnatului este de a inspecta de două ori 152 şcoli în timpul de 180 de zile, iar pentru lucrarea administrativă şi de cancelarie i-ar rămînea în acest timp 28 de zile. Şi care este lucrul său administrativ ? 500—600 de hîrtii intrate, care trebue resolvite, apoi o mulţime de plîngeri verbale, toate aceste îngreuiate încă prin lipsa de autoritate faţă cu primăriile şi subprefecturile şi prefecturile.

Fiindcă legile timpului şi al(e) spaţiului sînt apriorice şi nu sufăr nici o discuţiune, de-aceea vă veţi convinge că îndatorirea de a inspecta şcoalele din 15 în 15 zile este o imposibilitate, asupra căreia n'a insistat nici chiar Ministrul, care-a emis ordinul respectiv. Căci această dispoziţie cuprinsă în circulara ministerială No. 8. 114 din 26 August 1872, n'au avut alt efect, Domnule Ministru, de cît ca Prefectura de Iaşi să raporteze cu regularitatea unui ceasornic tot la 15 zile, dacă revizorul a făcut inspecţii. Aceste raportări sînt preţioase, întru cît se poate constata că revizorul nu spune neadevărul faţă cu superiorii săi, nici odată însă nu ştiu ca aceste raportări să se fi tîlcuit drept o îndatorire a revizorului de a fi vecinic pe drumuri. De aceea, îmi pare foarte rău că sînt silit a respinge ca nefondat avizul onor. Consiliu permanent, că nu mi-aş împlini datoria. Din contra, cred că din August şi pînă astăzi puţini vor fi revizorii, cari să fi inspectat atîtea şcoli ca respectuos subsemnatul. Rog să iertaţi, dacă tonul acestui raport este aspru, dar circulara No. 8114 au mai avut odată o reflectare analoagă cu aceasta din partea predecesorului meu Agură prin raportul său nr. 253 din 12/24 Sept. 1872".

Constatările şi sesizările lui Eminescu către departament, ca şi cele raportate organelor regionale, îi deschid circuite conflictuale cu prefectul de Iaşi, nu altul decît junimistul Leon Negruzzi, care într-o notă către Titu

Maiorescu protestează : „Nu știu de ce se plînge Eminescu, ar face bine să se adreseze la mine înainte de a se plînge, rog să-i ordoni să urmeze astfel, fiind mai regulat, și mai practic", dar mai frecvent cu prefectul de Vaslui. Se simte obiectivitate în confruntări, curajul raportării oneste față de scăderile învățămîntului, tact, pricepere, justă orientare în soluționări.

Eminescu recomanda învățătura minuțioasă, treptată și sigură a materiei de învățămînt. A criticat dogmatismul didactic, avizînd cunoașterea temeinicită pe practică. A dat sfaturi metodice utile predării mai tuturor disciplinelor. A insistat asupra cultivării limbii naționale : „Studiul principal al unei școale rurale sau primare e limba românească, ea este totodată organul prin care neamul își cunoaște ființa sa proprie, organul prin care acest neam moștenește avîntul intelectual și istoric al strămoșilor lui. Copilul nu învață numai a vorbi corect, el învață a gîndi și a simți românește". A apărat drepturile cadrelor didactice meritorii și nou numite, cerînd de la primari, și prin „revizuirea budgetelor comunale", să li se asigure existența într-un mod mai distins, a înfierat ignoranța, abuzurile și dezertarea, a smuls cu iubire de țară obrăzarele impostorilor ce compromiteau misiunea didactică, oblăduiți de rude sus-puse și de politicieni ; a sprijinit înființarea de școli și construirea lor, a luptat pentru manuale inteligente, pentru întronarea unui învățămînt formativ românesc, educativ și național.

Cînd și cum va fi ajuns la Buhăeștii Vasluiului nu-i anevoie de presupus în conjunctura obligațiilor de control. Acolo, pe valea Rebricei, revizorul peregrin a urcat în parcul lui Nicu Racoviță, cumpărat de la unionistul Grigore Cozzadini, suind în rotocol, pe alei de nisip, pînă la chioșcul octogonal de stejar așezat pe butuci. Înaintea lui drumeagul îl urcase, venind de la Roman cu unchiul domnitorului Al. I. Cuza, și Vasile Alecsandri. Eminescu admira Valea Bîrladului și și-a semnat cu creionul de plumb numele pe tăblia din stînga intrării în chioșc, sub scrijelarea numelui bardului de la Mircești. Peste ani, parcul de la Buhăești intră în patrimoniul Rîșcanilor și scriitorul Theodor

Rîşcanu şi-a scrijelat, la rîndu-i, numele pe un stîlp al foişorului de pe gorganul vasluian.

Comisia pentru examinarea manualelor didactice din Iaşi descompletîndu-se la începutul lui 1875, Maiorescu s-a adresat oficial lui Petre Poni, vicepreşedintele forului metodic ieşean, rugînd să-i fie recomandate „două persoane competente, cu care să poată fi înlocuiţi Domnii Panu şi Lambrior", trimişi de critic cu burse în străinătate.

După aproape trei luni, ministerul primi propunerile Iaşilor pentru trei din membrii ei componenţi, întrucît între timp demisionase şi N. C. Catargi. Petre Poni recomandă pe N. Culianu, pe Şt. Vîrgolici şi pe M. Eminescu, ceea ce duse la rezoluţia aprobativă a criticului.

Comunicarea oficială a numirii către Eminescu s-a făcut prin adresa nr. 6 066/15 iul. 1875, al cărei concept se păstrează :

Domnului M. Eminescu
la Iaşi.

Prin Înaltul Decret Domnesc nr. 1 221 din 5 ale curentei, după propunerea făcută de subsemnatul prin raportul nr. 5699, D-voastră fiind numit membru onorific în Comisiunea pentru examinarea cărţilor didactice din Iaşi,

Am onoarea a vă face cunoscut de aceasta pentru sciinţa Dv., rugîndu-vă să binevoiţi a intra cît de neîntîrziat în îndeplinirea însărcinărilor ce vi se pune.

Primiţi...

Ministru
Titu Maiorescu

Poetul accepta cu sentimentul apăsării atribuţiile „onorifice", în pofida discreţiei şi a tacitului protest faţă de orice-i îngusta modestia, obligaţiile profesionale, timpul de creaţie şi de citit.

Cu prilejul festivităţii inaugurale a Universităţii din Cernăuţi, la sfîrşitul lui septembrie 1875 Eminescu călătoreşte într-acolo — trăgînd la un prieten al său — şi introduce, iredentist, multe exemplare dintr-o cu-

legere de documente istorice a lui Kogălniceanu și Slavici.

Ștefanelli, care l-a întîlnit, și cu care a prînzit la restaurantul „Pajura neagră", relatează că Eminescu a ținut să revadă mormîntul lui Arune de la Horecea și locul în care el fusese găzduit la Pumnul, exclamîndu-i din stradă îngîndurat : „— Uite, colo am locuit eu și în căsuța cea mică era biblioteca studenților români, la care am fost și eu bibliotecar un timp !"

La ce se recunoaște îndeobște meritelor pedagogice ale lui Eminescu și onestelor sale raportări asupra realităților învățămîntului contemporan, un detaliu nou implică folclorul. Entuziast, el promisese în 1875 lui Titu Maiorescu și bunului prieten Teodor Nica, director general în Ministerul Instrucțiunii, să întocmească un chestionar folcloric, care urma să fie ulterior multiplicat de autoritate sau prin *Monitorul Oficial* și să fie expediat școlilor sătești din țară.

Cunoscător al literaturii populare, și fără să știe că merge pe drumul lui Odobescu pentru prețuirea și grija de a se culege folclorul, Eminescu vedea cu îndreptățire în învățător elementul capabil, chemat și util pentru culegerea tezaurului popular. Teodor Nica, de la care au rămas amintiri, a cerut lui Eminescu să-i trimită materialul promis.

La Arhivele Statului din Iași s-a păstrat originalul telegramei în speța chestionarului folcloric : „Cînd trimiteți chestionarul relativ la poessile și obiceiurile populare cu care v-ați însărcinat ? Respundeți astăzi".

A fost redactat acest chestionar ? Răspunsul, multă vreme neștiut, îl dă chiar Eminescu, care ar fi putut să întocmească de unul singur chestionarul, ca unul ce copilărise la Ipotești, mai tîrziu activînd în societăți cu investigații de cultură rurală, culegînd ca sufleor și revizor școlar literatura țărănească pe drumurile felurite din Ardeal și pînă la Vaslui, prețuind creația orală a poporului român și prelucrînd-o artistic. El, însă, și-a asociat pe Ion Creangă, „povestitorul poporal", cum îl caracterizase tot el în *Timpul* din 1 aprilie 1882. Într-o notiță bibliografică asupra revistei *Columna lui Traian*, ce tocmai reapăruse, amintind de răspunsurile unor învățători harnici și conștiincioși ce consemna-

seră obiceiurile noastre juridice — răspunsuri publicate în revista lui Hașdeu — scria între altele : „încă sub ministeriatul D-lui Maiorescu se împărțise, după cum știm, un cestionar privitor la datinele poporului la naștere, înmormîntări și la alte ocazii solemne. La cestionarul acesta a lucrat mai cu seamă Ion Creangă". Pe Creangă Eminescu l-a cunoscut la consfătuirile învățătorești din iulie-august 1875 ; el îl introdusese la „Junimea", îl stimulase să scrie, legase o prietenie pilduitoare, lîngă care simțea chezășiile perfectului devotament.

Prețuirea și dragostea prietenească pentru povestitorul din Humulești, în care vedea cu justețe întruparea geniului național, îl fac pe Eminescu să-l viziteze deseori pe Creangă în bojdeuca din Țicău, pe prispa căreia își petrec după-amieze, seri și nopți, în discuții, amintiri, povestiri și gînduri, pînă cînd pe dealul Aroneanului apunea luceafărul de dimineață.

Pe caietele de revizor, Eminescu înregistrează sute de doine, cîntece, balade, povești, zicale, frînturi de limbă populară. *Manuscrisul românesc 2275*, excelînd în locuțiuni din vremea revizoratului, se cronologizează prin cîteva date : 13 august, 29 noiembrie, 2 decembrie 1875.

La 4 iunie 1876, același ministru G. Chițu aducea telegrafic la cunoștința lui Eminescu că a fost „pus în disponibilitate prin decret domnesc" și-i cerea să predea arhiva revizoratului, inventariată, institutorului Darzeu, delegat girant și acesta raportă de executare.

Doamna Micle

Pe o filă din *Amartolon sotiria,* din biblioteca sa, astăzi *Manuscrisul românesc 1064* (fost *6003*), fila 82, poetul și-a însemnat, muind în cerneală violetă, un moment înălțător din iubirea pentru Veronica Micle. Ea îi dăruise flori de culoarea seninului din ochii ei și poetul, în cerul fericirii, o asemuia madonelor rafaelice: „Ziua de 4/16 febr. 1876 a fost cea mai fericită a vieții

mele. Eu am ţinut pe Veronica în braţe, strîngînd-o la piept, am sărutat-o. Ea-mi dărui flori albastre pe care le voi ţine în toată viaţa mea".

Textul descrie de-aproape portretul femeii îndrăgite. Cum cartea populară respectivă îi va fi cerută împrumut peste cîţiva ani de filologul Mozes Gaster, spre consultare, în vederea scrierii *Literatura populară* (1883), Eminescu a şters însemnarea intimă trecînd peste ea vîrful peniţei muiată în cerneală de fum gras, apăsînd violent şi străpungînd hîrtia. Cuvintele vechi s-au putut întregi şi, odată cu ele, consemnarea emoţiei îndrăgostitului.

Transportat imaginativ, el scruta în 1876 teogoniile Asiei şi integra plenar mitului iubirii propria sa făptură, împrumutată alegoric zeului Kamadeva :

Părul negru, chipul oacheş
Şi obrazul arămiu,
Ochii mari se uit cu sete,
Lucesc negri, moale, viu.

Marginal compunea, după un ingenios *Călindariu turcesc,* anagrama *Uxe Nimé,* care, răsturnată şi urmărită invers, literă cu literă, dădea numele *Eminescu.*

Pe alt manuscris, de factură prozodică populară, redactarea introduce în context numele Veronicăi Micle :

Alei, Veronică dragă,
Uite, frunza cea pribeagă
E ca viaţa noastră-ntreagă ;
Alei, dulce Veronică,
Despărţirea rău ne strică,
Viaţa trece, frunza pică.

Poetul renunţă la versul

Din viaţa noastră mică.

Conjuncturi din psihologia poetului trec în micile prelucrări folclorice *Mă-ntrebi, dragă-ntr-o zi, Alei, mică, alei dragă,* şi după ce se va depărta de Iaşi Eminescu retopeşte materialul pe fluenţa a trei strofe, in-

troducînd în cea de-a doua declarația directă a afecției.

Acelorași reversibilități ale beatitudinii prin care treceau ei li se alătură madrigalul nefinit *Lumineze stelele.*

În *Manuscrisul românesc 2262,* care adună, copiate citeț de mîna lui Eminescu, *Cîteva irmoase, ce se cîntă la masă, Cîntece de lume din jumătatea întîia a secolului (Extrase dintr-un manuscris cu cîntece),* se citește la cîntecul 25 anagrama Acinorev, care prin inversare dă numele Veronica. *Acinorev* scrie el și peste cîntecelul de lume *Înger cu păr blond* din *Manuscrisul românesc 2281.*

În riposta intitulată *Minte și inimă,* poetul se substituie prezent convorbirii de casă dintre Ana (numele de botez al Veronicăi), o „mătușă" — în fond mama ei — și copiii Bibi și Muți, figurări ale fiicelor poetei.

Aluziile privesc pasiunea celor doi lirici și explică pentru cine scrisese Eminescu *Povestea codrului,* ce apare la 1 martie 1878, cu tîlcul rememorării drumeției făcută cîndva și însoțind pe prietena sa în vecinătățile Vărateculuí.

Cînd era adolescentă, maica Epraxia Diaconescu (+7 ianuarie 1967, în vîrstă de 107 ani), care văzuse întîia oară pe Eminescu la Văratec, cu cîțiva tineri ieșeni, își amintea și de prezența Veronicăi Micle acolo : „El era de-o statură mijlocie, frumos, cu plete mari și răvășite, așa cum îi era și sufletul lui tînăr și dornic de viață. Nu prea dichisit și pururea dus pe gînduri.

Cînd venea la mănăstire, trăgea la o maică, Asinefta Ermoghin, ce-și avea casa în susul colinei după cimitir.

În casa mult retrasă de restul celorlalte, stătea cîte trei-patru zile și apoi își lua valea în lumea lui de băjenie.

Tot în acea vreme am cunoscut-o și pe Doamna Veronica Micle, care venea cu cele două fete ale ei — după cîte se spune, una din ele ar fi dat la tiparniță scrisorile purtate între mama ei și Eminescu.

Doamna Veronica era foarte frumoasă, cu părul bălai și răvășit, ochii mari albaștri ca cerul senin, cînta ca un înger de nu se auzea nici musca în toată mănăstirea și pînă hăt departe cînd da gura versului și melodiei de pe cerdacul casei unde locuia și, cîteodată, de pe poiana Țigăncei sau de pe la Pădurea de Argint".

Totu-i credibil, Veronica Micle avea casă la Tîrgu-Neamț față-n față cu școala primară „Grigore Ghica". La Văratec a venit vară de vară, locuind la maica Fevronia Sîrboaica, pe-aproape de intrarea în mănăstire.

Localnicii din Filioara, comună pe raza căreia se înalță Văratecul, pornind din șoseaua Piatra Neamț-Tîrgu Neamț, susțin că feericul peisaj din *Călin-file de poveste* redă două topice de-acolo : „pădurea de argint", astăzi rezervație de mesteceni lîngă Ocolul Silvic Văratec și „codrul de aramă", făgetul pe dealul despărțitor de Agapia și care cîteva săptămîni toamna prinde cromatica arămiului:

De treci codri de aramă, de departe vezi albind
Ș-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint.

În carnavalul din 1876, poeta n-a participat la nici o reuniune, preferînd familiaritatea gospodăriei și reveria discretă a lui Eminescu : „pentru a simți farmecul carnavalului am trăit, draga mea prietenă — scrie Eugeniei Frangolea — într-o mare intimitate și amiciție cu mine însămi, în care-ți pot spune că-mi aflu atîta mulțumire și-mi doresc să nu treacă de fel această stare a sufletului meu, care m-a făcut mai fericită decît o mie de alte plăceri".

Vrednică de subliniat se înscrie epistola ei din 15 februarie 1876 : „Sînt momente în viața mea, iubita mea prietenă, cînd simți că se petrece ceva în suflet; dar eul meu încă nu-i în stare să-și dea seama precis de toate cîte încearcă și le simte, o stare care se poate traduce în modul ce urmează : sînt lucruri cari se înțeleg, dar nu se spun, în care inima simte în așa chip, încît nu găsești cuvinte care să explice acest sentiment care nu e altceva decît o năzuință vagă".

Lipsește scrisoarea următoare, prin care am fi cunoscut aprecierile Veronicăi asupra prelegerii *Influența austriacă asupra românilor din Principate*, ținută de Eminescu duminică 14 martie 1876. Pentru modul cum, dintre contemporani, un străin cultivat privea pe Eminescu, este raportul lui Hans Wenzl, consulul austriac din Iași, prin care transmite contelui Iulius von An-

drassy, ministru de externe la Viena, buna opinie personală asupra conferinței rostite de poet în sala universității ieșene.

Consulul îl credea pe Eminescu „profesor universitar", știa că este și redactor-șef la *Curierul de Iassi*. Comunicarea lărgește informația și asupra interesului cu care auditorii urmăriseră expunerea lui Eminescu. Anexă și pentru documentare, Hans Wenzl trimitea traducerea în limba germană a conferinței lui Eminescu după textul apărut în *Curierul de Iassi*.

La puțin timp după destituirea lui Eminescu din revizorat și în timp ce opozanții partidului conservator, politicaștri de tipul Andrei Vizanti, George Missail, Pantazi Ghica, George Vernescu, D. Giani și „tutti quanti", calomniau pe antecesori, pregătind trimiterea în judecată a miniștrilor din cabinetul Lascăr Catargiu, prevenitului Titu Maiorescu i se incrimina „împrumutul făcut d-lui M. Eminescu și ajutorul d-lui I. Slavici, studenți la Universitatea din Viena și Berlin", comițînd, după expresia mandatului nr. 10734, „o adevărată risipă de banii Statului, dînd cu împrumut bani publici și cu termen nelimitat la favoriți de-ai săi". Contabilitatea generală a departamentului Învățămîntului îi mai imputa că salariase lunar pe poet cu 500 lei cît fusese revizor, trecîndu-se sub tăcere faptul că Eminescu exercitase atribuțele de îndrumare-control peste două județe, poetul fiind înscris în bugetul fiecărui județ cu retribuție lunară de 250 lei.

Conștient de valoarea creatoare a „favoriților" care onoraseră paginile *Convorbirilor literare* cu opere intrate în tezaurul scrisului românesc și găsind sprijin în intențiile oneste ce-l călăuziseră la acordarea „ajutorului" bănesc lui Slavici și bursei de studii lui Eminescu, „împrumut" condiționat contabilicește de rambursare după promovarea poetului la o catedră universitară, Titu Maiorescu în cercul etic al convingerilor sale a sfidat cu „ironică indiferență" pe cei ce-i răstălmăceau buna-credință, contestîndu-le dreptul acuzării.

Veronica îi scrise încurajator lui Eminescu, care îi răspundea rănit, dar mîndru printr-o epistolă ce nu s-a păstrat decît în copie : „De acum rămas fără o poziție materială asigurată, purtînd lovitura morală ca o rană

care nu se mai poate vindeca, voi fi nevoit să reiau toiagul pribegiei, neavînd niciun scop, niciun ideal... O singură fericire ar renaşte în sufletul meu, dacă aş putea să ascund nedreptatea. Posteritatea nu vreau să afle că am suferit de foame din cauza fraţilor mei.

Sunt prea mîndru în sărăcia mea. I-am dispreţuit şi acest gest e prea mult pentru un suflet care nu s-a coborît în mocirla vremurilor de azi".

Într-altă scrisoare către Eugenia Frangolea, Veronica dă dovada perfectei informări asupra situaţiei cînd înfierează actele arbitrare ale conducerii de stat şi ia apărarea „oamenilor distinşi şi capabili", între care Eminescu, Slavici, Bodnărescu şi alţii, care, deşi ocupaseră funcţii modeste, fuseseră aruncaţi pe drumuri, ţinte ale calomniilor. Rîndurile scrisorii ilustrează că ea înţelegea maşinaţiunile politice ale zilei : „Aşa se întîmplă întotdeauna într-o ţară guvernată de partide ; îndată ce unul ajunge la putere, vine cu o întreagă suită, cele mai adeseori oameni de mică importanţă ; şi dacă se poate spune acelaşi lucru despre d-l Maiorescu, cel puţin suita lui era elita lumii noastre intelectuale".

Eminescu anunţa în *Curierul de Iassi* nr. 36/1877 căsătoria Eugeniei Frangolea cu Samson Bodnărescu.

Destituit şi prigonit de guvernanţi, Eminescu şi-a aflat salvarea lîngă inima prietenului Ion Creangă, care a împărţit frăţeşte cu el bucătura de pîine şi căldura din bojdeucă.

Evenimentele următoare au înăsprit şi mai mult zilele poetului la ştirea agoniei mamei sale. La mijlocul verii 1876 orice nădejde pentru salvarea Ralucăi, canceroasă şi cu nervii zdruncinaţi, se excludea. Bolnava nu se mai putea ridica în capul oaselor. La început de august moartea da tîrcoale casei din Ipoteşti şi acolo se găseau : căminarul, Harieta şi Nicolae. Din Bucovina fu chemată cu îngrijorări Aglaé ; de la Iaşi erau aşteptaţi Mihai, care mai zăbovi, şi Matei, ce se pregătea să devină ofiţer.

Ostenită în retortele ei, inima celei ce dăduse făptură poetului, încetă să bată la 13 august 1876 „la ora două spre zece din zi". Trupul slab şi de culoarea paiului uscat, izbăvit de dureri, lăsă urmaşă fără sfîrşit marea-i amintire.

Ipoteştenii au păstrat în minte zeci de ani chipul îndurerat al poetului la ceasul înmormîntării maicii sale, cum însuşi mărturiseşte în *Pierdută pentru mine, zîmbind prin lume treci,* poem scris în acea vară pentru Veronica Micle :

Pe maică-mea sărmana atîta n-am iubit-o
Şi totuşi cînd pe dînsa cu ţărînă-a acoperit-o,
Părea că lumea-i neagră, că inima îmi crapă
Şi aş fi vrut cu dînsa ca să mă puie-n groapă [...]
Cînd clopotul sunat-au, plîngea a lui aramă
Şi rătăcit la minte strigam unde eşti, mamă ?
Priveam în fundul gropii şi lacrimi curgeau rîu
Din ochii mei nevrednici pe negrul ei sicriu.

Ei desluşeau că Eminescu venea cînd şi cînd la movila din ţintirim, stînd în prelungă reculegere, parcă încercînd să ajungă în meditaţie şi recunoştinţă umbra celei din care pornise.

Postuma *Pierdută pentru mine, zîmbind prin lume treci,* aşternută polemic într-un trecător impas al dragostei, este o relicvă încărcată de imputări pentru fericirea pierdută şi de chezăşii asupra participării lui torenţiale la întreţinerea acestei iubiri :

Pierdută pentru mine zîmbind prin lume treci !
Şi eu să-mi ştiu osînda... să te iubesc în veci,
În veci dup-a ta umbră eu braţul să-ntind,
De-a genelor mişcare nădejdea să mi-o prind,
Zîmbetul gurei crude să-mi fie al meu crez —
Purtînd în suflet moarte, tu vesel să mă vezi.

Candorile ivite din iubire îi dau lui Eminescu conştiinţa diferenţierii şi replicii celor „vicleni, făţarnici" şi care pătează iubirea „cu umbra plăcerii unei zile".

Argumentul afectivităţii ce poartă „copilei" cu păr de aur „ce mintea mi-o pierde" este pur, declarînd că nici „pe maică-mea sărmana, atîta n-am iubit-o". Prelungită, destăinuirea alunecă spre elogii aduse rostului existenţei ei feminine în viaţa sa, ca urmare a dimensiunilor crescute pe care amorul îl luase în sim-

ţirile şi în concepţiile lui. Momentan pare că se resemnează, durerea-i devine dragă (principiul romanticilor intimişti : *dureros de dulce)* ; preţuirea pornită din iubire face loc, iar ca la romantici, lirismului generos.

Etapa protestului acuzator trecuse şi, înapoiat la vestigiile suvenirului tandru, poetul, ajuns la hotarul contrastului, amnestia cu largheţe. Regăsirea armoniei, întruchipată în subtilul joc intelectual al împăcării transpune în penel de cuvinte peisajul ulicioarei pe care Veronica venise cu paşi „de copil" pe uliţa Butului nr. 4 din Iaşi către el :

O stradă prea îngustă
Părea că se făcea —
Şi case lungi şi negre
Pe două părţi era.
Pe dînsa nu luceşte
Un singur felinar —
Eu trec încet şi fluier
În suflet cu amar,
Deodată simt în urma-mi
Venind, tiptil-tiptil,
Pas sfiicios de fată,
Uşor ca un copil.

Vasile Gramen Pop, pe care Eminescu îl întîlnise în 1868 la societăţile „Românismul" şi „Orientul" în Bucureşti, scosese în 1873 de sub tipar un amplu repertoriu al scriitorilor români. Lucrarea aduna, pe provincii, biografiile literaţilor noştri din cele mai vechi timpuri, începînd cu harnicii tipografi şi traducători bisericeşti din evul mediu şi cronicarii, şi pînă la contemporani. Cum imprimarea dicţionarului depăşea posibilităţile lui Vasile Gramen Pop de a plăti imprimarea nu-i rămase decît ca-n 1873 să tipărească jumătate din lucrare, partea I, urmînd ca în 1876 să apară şi partea a II-a.

În coalele *Conspectului asupra literaturii române şi scriitorilor ei de la început şi pînă astăzi, în ordine cronologică* (urmare) Eminescu şi Veronica Micle se regăsiră, la vîrsta de 26 de ani, prezentaţi cuviincios în

casete biobibliografice, care le consemnează prețuirea generației. Tomul prezenta casete similare și pentru Miron Pompiliu, Ioniță Scipione Bădescu, Samson Bodnărescu, prieteni buni ai lui Eminescu și Veronicăi.

În aceeași vară 1876, Eminescu călătorește la București, vizitînd pe Maiorescu, pe cînd familia acestuia făcea menaj comun cu Kremnitzii pe str. Vestei nr. 13 A. Atunci Eminescu cunoaște pe Mite Kremnitz, informată de mai înainte asupra fizicului și talentului lui de către Maiorescu, Thoderiță Rosetti și Wilhelm Kremnitz. Potrivit obișnuințelor vremii, poetul citește după o cină la Kremnitzi secvențe din *Călin—file de poveste*, pe care — notează Mite — „toți o găsiră foarte bună, dar eu nu eram de aceeași părere, pentru că poezia pomenea foarte mult de licurici și de multe alte gîngănii de tot felul care vorbeau ; un gen de poezie care nu mi-a plăcut niciodată și mai ales pentru că atunci nu eram în stare să judec farmecul limbii, pe care n-o cunoșteam de ajuns". Mite nu-l recepționează favorabil nici cînd îl descrie fizic vestimentar, nici în privința disciplinei spirituale.

Monahii mănăstirii Rîșca, din jud. Suceava, la 25 km de Fălticeni, spuneau în 1909 despre Eminescu, că a sosit cîndva acolo (de presupus în etapa 1876—1877) și că a locuit „o chilie izolată, mai mult o baracă" în grădina din dosul mănăstirii (zidită de Petru Rareș în 1542), „loc de o frumusețe feerică rară, mai ales seara pe lună". Odaia, de aproximativ trei metri lungime, era căptușită cu șipci de molid, pe dinăuntru fiind humuită și dată cu var. Mobilierul primitiv consta din masă și scaun bătute în pămînt, sobă și un pat. Informatorul Felician Batist continuă : „Mulți de prin împrejurimile mănăstirii cunosc versuri de-ale lui Eminescu cari n-au fost scoase la iveală, fie din prejudiții, fie din neștiință". Se citează o poezie, *Elisa*, de 20 de strofe, despre viața unei decăzute. Cu toate că în spusa vîrstnicilor înflorește imaginația, M. Sadoveanu i-a acordat crezămînt.

Din toamna 1876 pînă-n toamna următoare poetul trece prin redacția *Curierului de Iassi*, periodic în care

a publicat nuvelele *Cezara* și *La aniversară,* semnată cu pseudonimul Gajus. Veronica dă aici traducerea *Morellei* de Edgar Allan Poe (8 octombrie 1876) sub pseudonimul Tolla.

La „Curierul de Iassi"

Foarte buna ediție *Scrieri politice și literare,* vol. I (1870—1877), Buc., 1905 îngrijită de Ion Scurtu și G. T. Kirileanu, necontinuată, și prima parte din culegerea *Icoane vechi și icoane nouă* (1974) au publicat colaborările valoroase ale lui Eminescu — începînd din iunie 1876, în coloanele *Curierului de Iassi* — de politică internă și externă a românilor, articole istorice, literare, de critică dramatică, sociale, economice, de învățămînt, recenzii, note, știri, anunțînd pe ziaristul de concepție de la *Timpul.*

Puțin cunoscută este darea de seamă din *Curierul de Iassi* pe care Eminescu o face raportului de activitate a „Clubului studenților Universității din Iași" pe 1875—1876, semnînd cu inițialele *M. E.* și în care, după rezerve și sublinieri (tineretul din Iași dezaprobase vehement atunci convenția comercială încheiată între țara noastră și Austro-Ungaria), recomanda studenților activități practice legate de specificul fiecărei facultăți : „Filologii clubului ar putea să se ocupe, de exemplu, cu strîngerea locuțiunilor și proverbelor, cu chestiunile fonologice ale limbii române, cu stabilirea nomenclaturii științifice, cu adunarea numirilor de plante, insecte, metale și altele. E drept că acestea sînt chestiuni care cer muncă, dar n-ar suferi de sterilitatea tezelor cu totul generale. Am pune de exemplu întrebarea cum de se preface în limba română grupul *sc* în *șt* ? Ce înrăurire are *i* consonans (jot) asupra vocalelor și consoanelor cu care se întîlnește ? Cum se poate explica prefacerea lui *d* în *j* (putred — putrejiune, veșted-veștejit) ? Iată cîteva numai din sutele de chestiuni de detalii, care merită atenția unui filolog tînăr.

Venim la juriști. N-ar fi oare bine ca să cerceteze chestiuni istorice ale dreptului român ? Ce este em-

baticul ? Ce, instituţia răzăşilor ? Care sînt foloasele şi care defectele instituţiei breslaşilor ? Cum erau organizate breslele, ce puteri judecătoreşti aveau ? Apoi vine terenul larg al dreptului canonic, rămas cu totul în desuetudine astăzi. Care sînt principiile de drept ale «Obiceiului pămîntului», întrucît îl întîlnim în cronice şi documente ? Ce înţeleg documentele supt denumirea de «drept românesc»?

Cît despre ştiinţele naturale, aicea terenul e nemărginit. Las'că aproape toată nomenclatura de pîn-acuma este coruptă, dar chiar metodele pedagogice, cu totul neintuitive, în care sînt scrise cele mai multe cărţi de ştiinţă naturală ar merita serioasa luare aminte a actualilor studenţi şi viitorilor profesori la institutele secundare".

Firea indepedentă a poetului şi ieşirile avocatului Mircea, care dispunea de „Tipografia Naţională", de a-i impune ca Eminescu, dincolo de convingeri, să ia apărarea edilului ieşean Pastia, atacat de ziarul *Steaua României,* îl determină pe poet să părăsească „foaea vitelor de pripas", nepăsător de piedicile vieţii, dar liber în demnitate, şi asta-i ajungea — dincolo de lipsuri ! Porni iar către Creangă.

Emil Gîrleanu, informat de Tinca Vartic, gospodara din bojdeucă, povesteşte despre Eminescu şi Creangă că atunci „cînd li se ura de oraş şi de lume, apucau drumul Sculenilor, unde făceau băi şi rătăciau apoi ziua întreagă în păduricea de pe malul Prutului. Altădată fugeau tocmai în Tîrguşor, dincolo de bariera Iaşului, la crîşma lui Ţîru, dimpreună cu Zahei, fratele lui Creangă. Acolo, tolăniţi pe iarbă, puneau de le cîntau doi ţigani zdrenţăroşi — unul cu scripca şi celălalt cu cobza — cîntecele glăsuite altădată de către Barbu Lăutaru, iar ei mîncau friptură de hîrgău cu mămăliguţă ; aceste se preparau lîngă dînşii, pe iarbă. Şi trăiau în altă viaţă, în alte vremuri şi-n altă lume.

Dar mai ales scoborau cărarea din vale de casa lui Creangă şi suiau Dealul Ciricului, pe care îl măsurau în lung pînă la via regretatului Ianov — în lat pînă în zare, plimbîndu-se pînă la vremea mesei", pregătită cu arome şi dichisuri culinare de îngrijitoarea lui Creangă.

„Eminescu stătea la Creangă cîte două și trei zile, iar alte dăți cîte o săptămînă în șir. Atunci puneau ei multe la cale și multe mai plănuiau în odaia cu ferestre mici, tăiate în pereteie de vălătuci al casei".

Amănuntele concordă cu amintirile lui G. Panu.

Altă dată, Tinca Vartic destăinuia folcloristului Gh. T. Kirileanu că „Eminescu cînta frumos cîntece populare și avea un glas dulce de-ți dădeai și cămașa să-l asculți. Mai ales îi plăcea să cînte *Frunză verde baraboi, Durduleană hăi.*

În încheierea evocării lui Eminescu în geografia spirituală a Iașului, convorbirist, reproducem unul din „jocurile Junimei" — în iminența campaniei militare ruso-române-turce — ceea ce învederează o dată mai mult lipsa omogenității politice a grupării. „Jocul" s-a consemnat într-un pariu interesant :

PROCES-VERBAL

Astăzi în 2 Aprilie 1877 subsemnații membrii ai Societății Junimea apreciind rezultatul resboiului ce este a se începe între Rusia și Turcia, ne-am împărțit în două tabere. Tabăra întîia crede că Rusia va fi învingătoare ; eară tabăra a doua susține că Turcia va birui. Fie-care membru din tabăra ce va pierde prinsoarea se îndatorește a plăti un napoleon taberei ce va fi ghicit rezultatul resboiului.

TABĂRA ÎNTÎIA	*TABĂRA A DOUA*
B. Conta	*S. G. Vârgolici*
M. Eminescu	*P. P. Carp*
I. Creangă	*P. V. Missir*
P. Verussi	*A. Naum*
S. Bodnărescu	*D. I. Rosetti*
I. M. Melik	*V. Pogor*
M. Pompiliu	*Micheru*
Petre Grigoriu	

Ruși(i) bătuți, însă nu de turci
I. C. Negruzzi

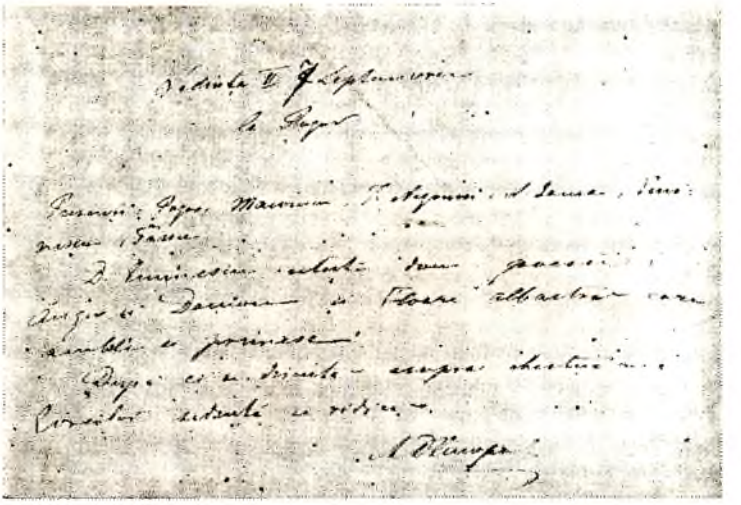

Protocolul şedinţei „Junimei“ din 7 septembrie 1872, în cadrul căreia Eminescu citise *Înger şi demon* şi *Floare albastră*. Textul e redactat de A. D. Xenopol

Reflectînd asupra anilor nefaşti de slujbaş la Iaşi, Eminescu îşi scria ironic, pe-o filă de manuscris poetic, fişa zădărniciei trudelor lui frînte de stîlpii societăţii în care-i fusese dat să vieţuiască : „D. Michalis Eminescu, vecinic doctorand în multe ştiinţi nefolositoare, criminalist în senzul prost al cuvîntului şi în conflict cu judecătorul de instrucţie, fost bibliotecar cînd a şi prădat biblioteca, fost revizor la Şcoalele de fete, fost redactor en chef al foii vitelor de pripas şi al multor jurnale necitite colaborator“.

Pe firul Ariadnei în Bucureşti

Sosit în Bucureşti

La începutul lui noiembrie 1877 Eminescu intra în redacţia *Timpului*, în care avea să conducă cinci ani şi opt luni comentariul cotidian, demascarea filistinismului liberal, dînd cu această frămîntare profesional-cetăţenească expresie criticismului său onest. Treptat, robusteţea sa fizică şi spirituală, supusă la încordări, este minată de privaţiuni şi astenie. Energie cheltuită pînă în cele mai neînsemnate compartimente de presă, obligîndu-se cu exasperare apelului de onoare al lui Titu Maiorescu şi muncii de baricadă legată de convingeri şi de nevoia pîinii.

Cruciada împotriva liberalilor nu putea fi comodă şi, cu firea lui, nu împărtăşea autolăudăroşeniile conservatorilor sensîbili la aluziile ce-i viza şi înscriind din nimic acuze *Timpului*.

La Bucureşti, Eminescu nădăjduia în sprijinul lui Maiorescu — de care-l distanţa diferenţa de vîrstă şi deferenţa de cultură. Socotea alt reazem colegialitatea lui Slavici. Din 1869, o temeinică amiciţie statornicise cu povestitorul, întemeiată pe stimă şi încredere mai mult decît pe afinităţi temperamentale. Ea se cimentase şi în săptămînile de şedere a lui Slavici la Iaşi... Maiorescu şi Slavici îl chemaseră la Bucureşti. Eminescu reia la *Timpul* comuniunile prieteneşti cu autorul lui *Budulea taichii*. Cînd poetul se înfunda în lipsuri de

nu-şi mai vedea capul, Slavici îl împrumuta şi, de cîte ori a fost nevoie, în casa lui s-a găsit o cămară pentru Eminescu. Subchiriaş la Slavici, Eminescu s-a bucurat de condiţiile gospodăriei ordonate a acestuia, cu toate că, refractar regulilor rigide, poetul nu li se putea adapta cu stricteţe.

Retribuirea la *Timpul* era nesigură şi în funcţie de subscripţiile junimiştilor, greu platnici cînd se găseau, ca atunci, în opoziţie. La intervenţia lui Maiorescu, din Bucureşti, către Pogor şi N. Drossu să întreprindă cotizări printre conservatorii ieşeni ca Eminescu şi Slavici să poată fi plătiţi în rostul de redactori, Vasile Pogor îi răspunse cinic : „Am rîs mult de chimera ce urmăreşti în privinţa celor 600 franci ai lui Slavici şi Eminescu.

Ai dori ca în România, unde toate stau ca frunza pe apă, numai Slavici şi Eminescu să fie scutiţi de fluctuaţiunile mării şi de spuma talazurilor. Vis încîntător şi prea quietîstu, pe care înse mă voi încerca de a-l realisa dacă se poate, înse fără mare speranţă de succes..."

La 4 noiembrie 1877, Maiorescu adresează lui Iacob Negruzzi o scrisoare, în care, după ce-l rugă să-i trimită biografia sa şi a lui Costache Negruzzi, de introdus în ediţia a 12-a a *Lexiconului Brockhaus,* vestindu-i că Franzos şi Wilhelm Scherer îi ceruseră volumul tradus *Rumänische Skizzen* (recenzat în Germania), încheia : „Cum stă(m) cu contribuţiile *Timpului ?* Fă bine, spune să se trimită banii adunaţi lui Rosetti. Căci Eminescu continuă a muri de foame — agonia poeţilor români".

Răspunzînd, Negruzzi se scutură de insistenţele intermediare pe lîngă Carp : „La cine să mă adresez pentru contribuţiile *Timpului ?* Carp şi Drossu vin mâni sau poimâni la Bucureşti. Înţelege-te, mă rog, cu dînşii".

Aceleaşi preocupări le reia altă scrisoare din 7/19 decembrie 1877 ; iar dezinteresul lui V. Pogor pentru traiul lui Eminescu şi Slavici, neplătiţi de cîteva luni ca redactori, peripatetizează pe Negruzzi : „Pogor mă scoate din sărite. Am fost la dînsul, am stăruit să adune bani şi să vi-i trimită, dar am fost totdeauna întîmpi-

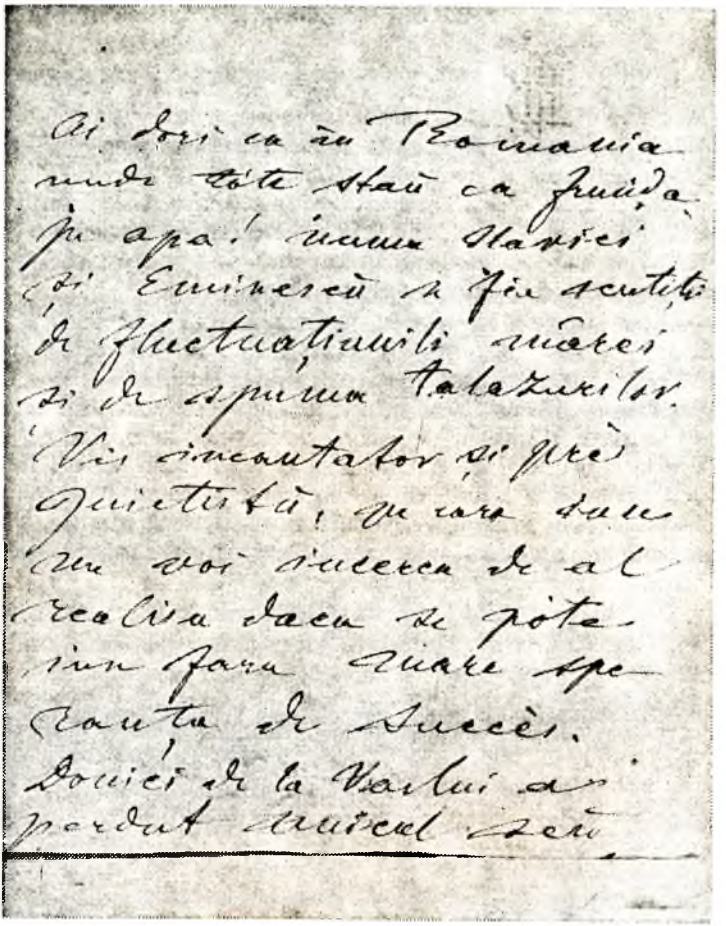

Pagina a 2-a dintr-o scrisoare a lui Vasile Pogor către Titu Maiorescu (19 noiembrie 1877), prin care se zeflemisesc condițiile de trai ale lui Slavici și Eminescu la București

nat cu aceeași liniștită supărare ce-l caracterizează. Cu dînsul nu e de făcut treabă. De geaba : Pogor nu-i omul care ar putea eși din nemișcarea și pasivitatea sa pentru nimic în lume. Țara piere, Pogor se piaptănă ! Adică se întinde pe canapea cu o carte în mînă și nu face nimic".

Locuințele poetului

În ordine cronologică, notările de mai jos identifică locuințele bucureștene ale lui Eminescu, azi năruite, dar fixate pe harta memorială a Bucureștilor prin perenitatea artistică a poemelor tipărite, de la *Povestea codrului* la *Luceafărul*, și a muncilor gazetărești la *Timpul*. Scurtele opriri vor fi însoțite de indicațiile contemporanilor, de date extrase din manuscrisele și corespondența scriitorului, de recunoașteri pe teren.

Cînd veni de la Iași în noiembrie 1877, Eminescu a locuit în str. Speranței, și Slavici în *Amintiri* a descris cu ochii vizitatorului acest prim adăpost bucureștean al poetului : „O căscioară în stil țărănesc, singură în curte, cu pridvor de stîlpi de lemn, două odăi la mijloc cu o tindă, în fundul căreia se afla o mică bucătărie". Era dereticat de o babă „muscălăgioaică", Raisa Iftimovici — și aceasta foarte rar, spre a nu-i încurca hîrtiile, însemnările, manuscrisele, cărțile prăfuite pe masă. Adevărată dezordine sub colb!"

Din Speranței își transportă lucrurile la Caimata. Mănăstirea Caimata „căzînd în ruină" era pe locul unde

Locuința lui Eminescu în curtea Caimatei din București

str. Sfinţilor ajunge azi în unghi ascuţit Bulevardul Republicii, lăsînd loc impozantului hotel turistic „Muntenia". Un semn de piatră, strîns în grilaj pe bulevardul amintit, la nr. 44, reaminteşte despre ctitoria Stanei şi a lui Nicolae Bozianu din 1732. Aici a locuit Eminescu într-o chilie, „sub nişte bolţi scunde şi afumate". Igrasia se ridica leproasă pe ziduri şi alt martor dă detaliul bureţilor din colţare şi la încheieturile duşumelei. Eminescu a scris despre ea între şirurile zorite ale unei epistole trimise din Floreşti, la 13 iulie 1878, lui Ronetti Roman şi I. L. Caragiale : „Măi oameni buni, ce mai face căsuţa mea ? Mai merge care-va din voi pe la dînsa, nu de alta de cît ca să se lege de fata popii cea ocheşică" de la Caimata. În trei strofe de notes intim, la care n-a mai revenit niciodată, s-a descris în ambianţa cămăruţei mănăstireşti :

O, chilia mea sărmană
Cu negritul, tristul zid,
Dacă n-aţi fi voi în lume
Aş fi stat să mă ucid.

Plicul scrisorii adresată de Eminescu în iulie 1878 lui Ronetti Roman, pe adresa redacţiei ziarului *Timpul*

Era chiriaşul bătrînei care mătura biserica şi duminica vindea lumînări la pangar. Ioniţă Scipione Bădescu, care-l văzuse acolo, evocă locuinţa aceasta de parc-ar fi fost a unui sărman student medieval : „înăuntru un pat de scînduri, cu o velinţă albă, în colţ o masă de brad cu un scaun de lemn, iar în jurul pereţilor policioare acoperite cu cărţi. Tavanul de scînduri afumate de vreme, roase de cari şi pline de păienjeniş. Masă, scaun, cărţi, pat, totul era acoperit cu un strat gros de praf. Pe jos, rogojină, iar de dedesubt pămîntul lipit şi netezit de baba bisericii".

La Floreşti-Dolj

După ce în vara 1878 autorul lui *Popa Tanda* l-a rupt greu din anvergura ziaristică, Eminescu, ajutat substanţial de Thoderiţă Rosetti, a mers la Floreşti-Dolj.

Ca să fie tradus în timp util vol. I din *Fragmente zur Geschichte der Rumanen*, documente transcrise din arhivele şi bibliotecile Vienei de Eudoxiu Hurmuzaki, Slavici, reţinut în vara 1878 cu probleme de şcoală şi cu treburi la Academie, s-a gîndit să recomande pe Eminescu pentru redarea în româneşte a bogatelor materiale interesînd istoria noastră feudală. Eminescu era indicat şi pentru cunoaşterea perfectă a limbii germane şi a limbii române arhaice, şi de pasiunea cu care urmărea textele cronicăreşti şi publicaţiile lui Haşdeu despre viaţa şi luptele românilor pentru independenţă naţională, zel istoric pe care povestitorul din Şiria i-l ştia din intimitate. Mai era ceva. Eminescu — de mai puţin de un an venit la Bucureşti, luptînd cu strîmtorile băneşti şi suferind — putea fi astfel ajutorat într-o formă demnă.

Fiind acceptată recomandarea lui Slavici, Eminescu a plecat pe linia ferată Bucureşti—Piteşti—Craiova la Floreşti-Dolj, invitat de junimistul Nicolae Mandrea, căsătorit cu Zoe Bălcescu, nepoata de frate a revoluţionarului.

Casa Nicolae Mandrea din Floreşti-Dolj, în care Eminescu a tradus *Fragmente Hurmuzaki*, vol. I, în vara 1878 (Ulei de Zoe Mandrea)

Strădaniile lui Eminescu, în aer curat, la Floreşti, ca să dea haină românească documentelor Hurmuzaki, au durat peste două luni, vreme în care, aşa cum informează Slavici, care l-a vizitat peste Olt, poetul s-a simţit „sănătos tun şi-n voie bună. Era numai el la conacul moşiei, singur, adică în foarte bună societate".

Din perioada Floreştilor se cunosc trei scrisori ale lui Eminescu. Prima sub redactarea de concept *(Manuscrisul românesc 2262,* fila 89), în care poetul comunică lui Thoderiţă Rosetti mulţumirile ce-l învăluiau în peisajul oltenesc : „Locul în care sunt e cît se poate de frumos. Rîuri, codru, şes, dealuri, munţi în depărtare, frumos adică în puterea cuvîntului, încît să fiu Bodnărescu aş nenoroci poate *Convorbirile* cu *Amintiri de călătorie ale unui june.* Dar numai grija asta n-o am, ci mă mărginesc a mulţumi zeilor îndeobşte şi Domnului Mandrea îndeosebi de îngăduirea unui colţ de pădure, care îmi dă toane bune şi sănătate".

Solicita adresantului 100 de lei din „o mie de lei noi, a căror destinaţie pare a fi în parte cel puţin de a vizita ţara Oltului". Poetul îşi indică adresa : *M. Eminescu,* co-

muna Floreşti, plasa Jiul de sus, judeţul Dolj, staţia telegrafică poştală Filiaşi.

A doua epistolă, păstrată în fotocopie şi într-o reproducere în *l'Indépendance roumaine*, a fost adresată lui Caragiale şi lui Ronetti Roman, rămaşi peste vară în Bucureşti. Prin şirurile ei, Eminescu, într-o vervă destinsă între glumă şi ironii, îşi ruga colegii de la *Timpul* să nu-l dea uitării şi să-i scrie despre încăperea igrasioasă pe care o locuia în curtea Caimatei din Bucureşti : „Mai întîi nu lipsesc a vă mulţumi pentru multele scrisori ce mi le-aţi trimis, puindu-mă pururea în curent cu ceea ce se întîmplă în lume şi în ţară.

Din scrisorile voastre cele multe s-au bucurat sufletul meu în adînc şi s-au uns cu undelemnul veseliei inimii mele. Despre partea mea, a lui Moş Iftimie Talpă-lată, veţi şti nu numai că tot mă ustură piciorul şi vă duc dorul şi vă trimit ciorilor în crucea hotărîlor, pentru că nu-mi scriseseraţi şi nimic îmi vestiseraţi din cîte s-a întîmplatără, arihnău dăntotăra.

Fiindu-mi teamă că de lene şi de frică de cheltuială mare şi ruină nu veţi merge nici unul la poştă, ca să cumpăraţi mărcuţă (vede-v-aşi la Mărcuţa) vă trimet una de 15 bani ca să-mi scrieţi o scrisoare : tu, Ronetti Roman, s-o scrii, că eşti mai priceput şi tu Caraieli să pui degetul... în loc de iscălitură şi să se spuie acolo în scrisoare cum vă mai merge, cum stă ţara, lumea şi politica, despre iubitul meu Rosetachi alias Berlicoco să-mi scrieţi dacă tot mai e mare şi tare în satul lui Cremene şi alte chiţibuşuri asemenea. Apoi să-mi trimiteţi „Timpul" ca să fac şi eu haz..."

Îşi indică adresa : *Filiaşi post-restante.*

De curînd a ieşit la iveală a treia scrisoare, trimisă din Floreşti unui cunoscut din Craiova, prin care-i solicita deslușiri în privinţa fratelui său mai mic Matei, de la care, în împrejurările treptatei demobilizări, nu mai primise ştiri :

Dragă Ghiţă,

Te rog informează-mă printr-un mic respuns dac'a sosit frate-meu cumva la Craiova, căci sperez să fi venit pentru că armata s-a desconcentrat.

Scrie-mi te rog mult, sub următoarea adresă : M. Eminescu, Poste restante, Filiaşi.

Nu uita şi respunde că se vez de-ai primit această scrisoare.

Al teu amic,
M. Eminescu

Ghiţă, către care se îndreaptă scrisoarea lui Eminescu, este Gheorghe Feraru din Craiova.

Sublocotenentul Matei Eminescu, de pe urma faptelor de arme pe cîmpiile Bulgariei, la Smîrdan şi Plevna, a revenit în ţară cu şase ordine, decoraţii şi medalii române şi ruseşti : „Virtutea militară", „Crucea trecerii Dunării", „Steaua României" cl. V-a de război, „Crucea de aur cu spade a Sf. Stanislav", „Comemorativa rusă", „Apărătorii Independenţii".

Încîntat de peisajul doljan, de linişte, de condiţiile cazării şi de lucrarea la care se angajase, poetul a rămas pînă în toamnă la Floreşti, timp dedicat intens traducerii *Fragmentelor* din tom. I (376 pagini), ce va vedea lumina tiparului în 1879. Aici, la Floreşti, sub impresiile materialelor cărora le da haină românească în 1878, s-a produs documentarea şi rămîne de fixat — cum a arătat Perpessicius în vol. III al *Operei* lui Eminescu — intenţia poetului de a redacta partea centrală a *Scrisorii III-a*, dialogul dintre Mircea şi Baiazid, urmat de episodul bătăliei de la Rovine. Iată ce se citeşte în traducerea lui Eminescu, la p. 270 : „Se făcu precumpănire nu mare în partea oamenilor prin adausul de trupe sîrbeşti şi bosniace, în temeiul cărora îndrăzneţul sultan, simţindu-se mare în puterea sa, se făcea că de pe pristolul bisericii Sf. Petru din Roma îşi va pune sirepul să mănînce ovăz".

Peste întîia versiune a traducerii, Eminescu a adus substanţiale îmbunătăţiri stilistice în redactarea predată pentru tipar.

Revenit în Capitală

Dovadă a admiraţiei, sincerului devotament, chiar a iubirii lui Titu Maiorescu pentru Eminescu este că, mutîndu-se, i-a transportat lucrurile în lipsă acasă la

el, în str. Herestrău nr. 27, într-un „iatac luminos". La înapoiere, poetul, refractar orarului casei şi ceremonialului de conversaţii la ceai, la cafea, seara, nesimţindu-se în largul temperamentului său de boem, după cîteva zile s-a mutat. Pe aceleaşi temeiuri a refuzat şi confortul familiei Kremnitz din str. Dionisie şi s-a întors la „muscălăgioaică", aşa cum reiese din înscrisul legat în *Manuscrisul românesc 2255*, fila 337 :

CHITANŢĂ

Am închiriat D-lui M. Eminescu odaia No. 1, din casele melle, cu preţul de patru zeci cinci lei noi pe lună împreună cu serviciul şi am priimit chirie pentru doă luni.

Iar în cazu de rupere a învoelii noastre, suntem dator a ne vesti cu 14 zille înainte.

Bucuresci 1878 Novembrie 28 st. vechi
Raisa Iftimovici

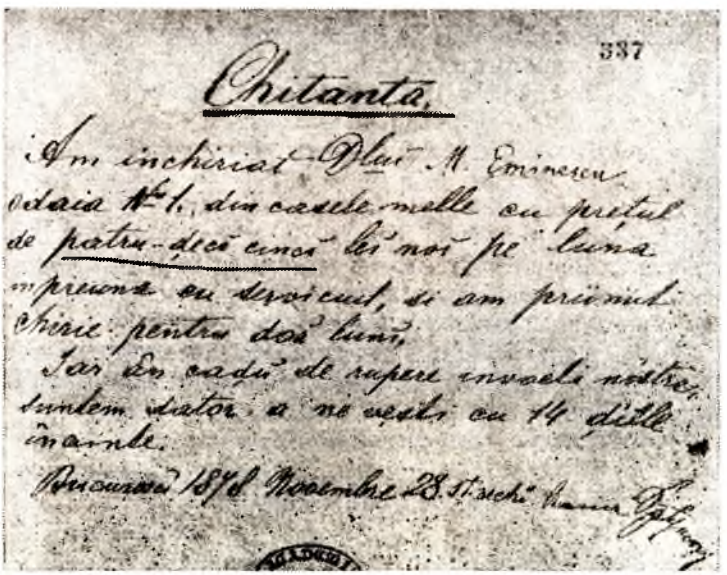
337

Chitanta.

Am închiriat D-lui M. Eminescu odaia No 1, din casele melle cu preţul de patru-zeci cinci lei noi pe luna împreună cu serviciul, şi am priimit chirie pentru doă luni.

Iar în cazu de rupere a învoelii noastre, suntem dator a ne vesti cu 14 dzile înainte.

Bucuresci 1878 Novembre 28 st. vechi

Contractul dintre Raisa Iftimovici şi Eminescu, care închiriază, la 28 noiembrie 1878, cameră în str. Speranţei — Bucureşti

De aici, la începutul lui 1879, își purtă calabalîcul în Calea Victoriei. În casa Raisei Iftimovici va poposi temporar în 1884, cînd pleacă de la Simțion, dată cînd îl cercetează adolescenții Dimitrie Stăncescu și Ionescu-Dobrogeanu. Ultimul evocă locuința de cvasirusticitate bătrînească, „întoarsă cu spatele spre stradă". În curte creștea necălcat troscotul peste care umbrea nucul rotat din mijloc. „Straşina din fața casei se prelungea peste prispă și se sprijinea pe niște stîlpi cu parmaclîc de la un capăt pînă la celălalt, nelăsînd loc decît intrării". Aici fiul Ipoteștilor regăsea, în două rînduri, adăpost cu cerdac sătesc. Poetul umbla desculț în intimitate și purta cămașă lungă cu rîuri, petrecută la gît cu ciucuri olteneşti.

Într-o scrisoare către N. Iorga, Zamfir Arbore, care în cîteva periodice și la ocazii diferite a publicat amintiri răzlețe despre Eminescu, prezintă locuința poetului din preajma Ministerului Finanțelor, pe calea Victoriei nr. 107, fosta casă a economistului Ion Strat.: „Amicul meu, răposatul Mihai Eminescu, mi-a citit la locuința sa de pe Calea Victoriei, de lîngă Calea Griviței, începutul dramei sale *Bogdan Dragoș*, pe la 1879 ; îmi aduc aminte că era toamnă ; la cetire a fost de față și C. Bărcănescu, care încercase a ni cînta o doină, cuvintele fiind scrise de răposatul Mihai. Această doină, zicea Mihai, o va cînta Ana C. Bărcănescu. El luă manuscrisul lui Mihai, ca să-l scrie pe note. Unde sînt aceste note și poesia ? Nu știu".

În 1880 poetul stătea în mahalaua Sf. Constantin, pe str. Segmentului nr. 9, proprietatea avocatului Ion Chiriţescu, „clădire făcută pentru a fi dată cu chirie", luminoasă și orientată spre sud, unde închiriase două cămăruțe. Cea din față, la care intra direct din drum printr-un culoar întunecos, se dimensiona astfel : lungimea de 3 metri, înălțimea de 2 metri și jumătate. Comunica prin două ferestre joase cu zarea uliții. În vecinătate se deschideau aleile parcului popular „Grădina cu cai" de pe cheiul Dîmboviței. Prin aceleași geamuri străbăteau aromele teilor, cîntecul păsărilor din Cișmigiu și romanțele îndrăgostiților, în bună vecinătate. În acel an, soția proprietarului condusese pe Titu Maiorescu venit pentru

prima oară la Eminescu, în curte fiind mai multe corpuri de case.

În *Manuscrisul românesc 2268*, fila 217 își creiona cu grijă inventarul de cameră : o oglindă, o sofa, două scaune, un dulap de cărți, un lavabou cu cele necesare, două rînduri perdele, un fotoliu, o masă foarte mare, o mașină de cafea, un cremariu, o carafă de apă, un lighean, două pahare.

Aici lucra, aici se odihnea așezat între prima fereastră și soba de culoarea moliftului. Ușa scundă din stînga încăperii dădea într-o cămăruță restrînsă pentru depozitat boarfe, lemne, teancuri de cărți, reviste, sticle. Din cînd în cînd, îl gospodărea și-i albea rufele spălătoreasa Maria Petre din str. Berzei nr. 1. După cincizeci de ani, cele două cămări au fost locuite de Eugen Jebeleanu.

Clădirea a fost bombardată de hitlerişti în dimineața de 24 august 1944 și pe perimetrul ei pustiit, cîtăva vreme parc pentru jocul copiilor din cartier, se înalță astăzi, în str. Ioan Slavici nr. 7, blocul inginerilor din Ministerul Minelor și Petrolului. Imaginea vremelnicului lăcaș eminescian o păstrează o fotografie din 1939 și schița în cărbune lucrată de o talentată pictoriță din vecinătate, Elena Zapan.

Bătrîna Maria Perdichi, fiică de antreprenor sas venit la București după incendiul din 1847, istorisea unui reporter că în casa ei din str. Domniței a stat două luni cu chirie Eminescu. Nu preciza anul, dar afirma că Eminescu, la plecare, i-a trimis grăbit chiria restantă și o scrisoare cu specificația că lucrurile neridicate îi rămîn dar. Maria Perdichi a păstrat pînă la moartea ei trei farfurii din amintita danie.

În 1881 poetul găzduia, pe str. Enei nr. 1, pe tatăl său venit la București să-i cumpere îmbrăcăminte, să-i dea ceva bani și ceasornic de aur. Lîngă locuința Mitei Kremnitz (astăzi str. Biserica Enei, nr. 16), Eminescu locuia o odaie la etaj, înfundată pe un gang. Radu Tudoran o aprecia în 1939 spațioasă, cu „o singură fereastră care dă de pe geamlîc în spre curtea interioară. Orientată către nord, această fereastră nu putea într-adevăr să primească niciodată lumina soarelui". Camera, prin grijile Ortansei Szathmari, păstră multe decenii parte din lu-

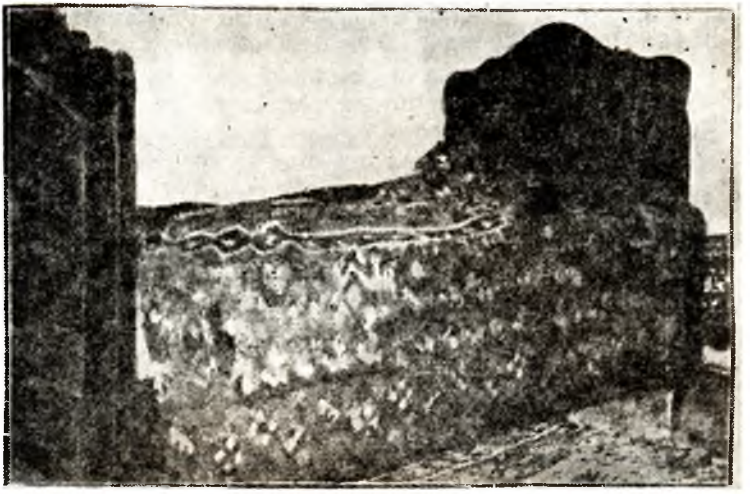

Patul lui Eminescu, din fosta sa locuință din str. Enei nr. 1, păstrat pînă în 1939 de Ortansa Szathmari

crurile de care se slujise poetul : soba, un pat de lemn înnegrit și cuvertura lui gălbuie. Situată lînă Baia centrală, în fața actualului institut de arhitectură, „Casa Carol Popp de Sathmari", la care se intra din stradă printr-un gang lăsînd pe dreapta și pe stînga cîte două prăvălii scunde, a fost dărîmată la 20 august 1939.

La 27 octombrie 1881, scriitorul își dă adresa pe Calea Victoriei nr. 102, iscălind ca martor protocolul căsătoriei gazetarului ardelean Dionisie Miron cu Valeria Voronca. Subînchiria la Slavici „o odaie largă în care avea un pat simplu, trei scaune de lemn, o masă de brad. cărți multe tixite pe două polițe lungi ca de vre-o patru metri, o mașină de cafea pe sobă, un lighean de pămînt într-un colț și-un cufăr vechi ; pe pereți, nici o cadră". Era suspendată deasupra unei tapițerii și a vizitat-o, ucenic fervent cîștigat de poemele tipărite în *Convorbiri literare*, Vlahuță. Casa, demolată în 1935, se găsea între str. Episcopiei și str. C. A. Rosetti, lîngă Ateneu, aproape de str. Fîntînii, pe care se păstra încă zidăria teatrului de la Fîntîna Roșie al Domniței Ralu Caragea. Slavici o motivează ca preferință pentru apropierea de redacție

și de birtul lui Enache. În aprilie 1883, în aceeași clădire se vor muta pasager birourile *Timpului.*

Veronica Micle sosise în decembrie 1881 la București, interesată să-și reglementeze pensia de pe urma lui Ștefan Micle, pe care i-o tărăgănau liberalii de mai bine de un an și jumătate ; se întîlnise și vorbise cu prietenii poetului, dar, bîrfită, pe Eminescu îl ocolise, ceea ce va regreta curînd. În 1882, poetul ședea provizoriu în str. Buzești nr. 5, unde, după conciliere, Veronica revine la 10 februarie 1882, chemată și rămînînd la el pînă la 16 februarie, cînd plecă. Sosită la Iași în 17 februarie, îi expediază un șir de telegrame pe adresa :

Dsale Eminescu
Strada Buzeștilor 5
la Buk(urești)

Poetul se mutase aici din circumstantă discreție. Împrumutase bani și haine pentru o fericire de cîteva zile :

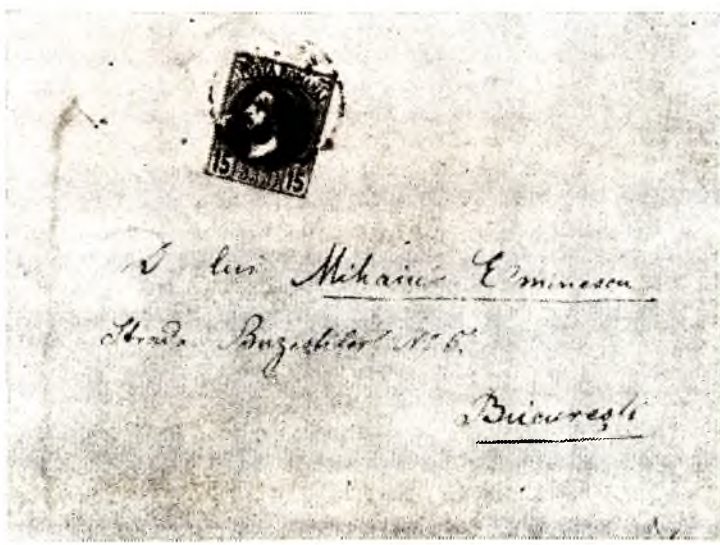

Adresa poetului pe plicul unei scrisori a Veronicăi Micle din iarna 1882

Şi'atunci prin casă-un dulce geniu trece
Frumos şi blînd... părea că-i geniul zinei
Celei mai mîndre-n astă lume rece.

Vlahuţă a vizitat locuinţele poetului de pe str. Episcopiei şi str. Ştirbei Vodă în decembrie 1882 (ambele clădiri demolate între timp). Altă dată îl întîlneşte pe drumul dintre gazetă şi casă, evocare inclusă în *File rupte*, Buc., 1909 : „Într-o dimineaţă, era prin sărbătorile Crăciunului, mă duceam la Eminescu. El sta în Ştirbei Vodă într-o căsuţă veche. Cum scoboram dinspre Episcopiei, pe lîngă otel Manu, îl văd înaintea mea viind zgribulit, cu gulerul ridicat, cu pălăria pleoştită trasă pe ochi, cu mîinile la piept, vîrîte în mînecile unui paltonaş cam subţirel. Venea repegior, în fuga mărunţă şi săltăreaţă a picioarelor îngheţate, căci era numai în ghete şi era zăpadă şi viscol mare... Îl gonise frigul de-acasă şi venea la cafenea să se încălzească. Am intrat la «Imperial», ne-am aşezat la o masă mai peaproape de sobă, — pe faţa poetului, pururea sfioasă, era în dimineaţa aceea o blîndeţe şi o bunătate de copil sfînt. Îmi întinse mîna, ca să văd cît e de rece, — îmi spuse că de două zile nu s-a mai făcut foc la el, că toată noaptea a tremurat, că e şi cam umedă camera lui, şi că multe sărbători triste a avut el de cînd face umbră pămîntului, dar prin aşa urîtă sărăcie şi gînduri urîte, ca de data asta, nu-şi aduce aminte să fi mai trecut".

Cum zidurile musteau, decorul interior era dezolant şi proiectele de căsătorie cu Veronica se zădărniceau iarăşi, Eminescu se întoarse pentru a doua oară la Slavici, de astă dată în noua locuinţă a acestuia din Piaţa Amzei nr. 6, lîngă brutăria lui Cristea Miciu, foarte aproape de Maiorescu, pe care-l frecventa zilnic. Şi aici acelaşi lung coridor suspendat la primul cat, cum intrai în curtea îngustă, pe dreapta ! În casa aceasta s-a produs primul lui şoc de alienaţie. Sub influenţa găzdoiului şirian, încerca să păstreze curăţenia şi rînduiala ; dar, după nopţi de delir, hîrtiile erau aflate pe jos, pe masă, pretutindeni, foi risipite dintr-o absurdă algebră erotică, istorică, economică, socială, vădiri ale intrării în tragica dezordine. Pe lîngă obsesii

Cafeneaua „Imperial" din București, frecventată de Eminescu, Slavici și Vlahuță

de cabale, Eminescu își scria în agenda de la vestă, în fața temerilor justificate ale Ecaterinei Szöke Slavici, părăsită de soț și plecat de cîteva zile la Sibiu :

„Nu ți-i rușine madam S(lavici) ?

Locuința lui Eminescu, subchiriaș al lui Slavici, în Piața Amzei din București

Am auzit servitoarea c-ai spart oglinda din cauza ei, din gelozie în contra ei. Bine-ți stă una ca aceasta D-tale femee serioasă ?"

În vecinătatea locuinței de atunci, astăzi se citește pe o placă aplicată pe blocul din Piața Amzei nr. 10—22 : „Pe acest loc s-a aflat casa în care scriitorul Ion Slavici l-a găzduit pe marele poet Mihail Eminescu în 1883".

În etapa primăvara 1888 — ianuarie 1889, după care a fost internat fără întoarcere, locui o „odăiță sărăcăcioasă situată într-o cotitură întunecoasă din fundătura unui coridor din etajul al III-lea al vastului labirint al hodorogitei case Mercuș din Piața Teatrului Național", închiriată la domnul Herman Weinberger. Chiria i-o plătea criticul literar Nicolae Petrașcu, tînăr diplomat, din ce putea obține cu titlul milei de la Ministerul Afacerilor Externe prin Petre P. Carp. S-a păstrat o chitanță din trista durată din urmă a zilelor poetului :

„*L.N. 50* Am primit suma de lei noi cincizeci de la d. M. Eminescu, plata chiriei de la 5 iuliu pînă la 5 august 1888.

Herman Weinberger".

Placa de marmură din Piaţa Amzei-Bucureşti, amintind de locuinţa lui Eminescu în ultima fază a muncilor lui ziaristice la *Timpul*

Eminescu, încălţat cu botine sparte, purtînd pălărie tare, înaltă, bortită şi decolorată ducea existenţă retrasă, neprimind pe nimeni, evitînd să apară între cunoscuţii de altădată şi cînd, totuşi, trebuia să-i viziteze o făcea cu sfiiciune, terorizat de amintirea claustrărilor, „cuprins de grija că a doua zi, neavînd cu ce-şi plăti chiria, va fi dat afară".

Redacţiile „Timpului"

Itinerarul eminescian se continuă cu locurile de muncă ale gazetarului, cu cămările de redacţie ale *Timpului,* în care Eminescu şi-a mistuit plinul maturităţii.

Cînd a sosit în Bucureşti la finele lui octombrie 1877, el află redacţia *Timpului* în pomposul palat „Dacia", de la începutul Căii Mogoşoaei colţ cu str. Lipscani, la etajul I, în aceeaşi clădire cu tipografia Thiel şi

Weiss, unde ziarul conservator continuă să se tipărească. Ştefanelli prezintă expresiv în *Amintiri* mediul de muncă al lui Eminescu în această redacţie mobilată sumar, pe care a vizitat-o la 14 august 1878. Un memento în marmură pe str. Lipscani desluşeşte astăzi pe trecător : „În această casă poetul Mihai Eminescu a lucrat ca redactor la ziarul «Timpul» între 1877—1879".

Munci în acest loc cu Slavici şi Caragiale aproape doi ani. În nr. 230 din 18 octombrie 1879 redacţia anunţă că îşi mută birourile pe str. Academiei la nr. 19, nu departe de Grădina „Union", despre care, în *O noapte furtunoasă,* povesteşte cu parapon Jupîn Dumitrache ipistatului Ipingescu păţania sa cu Rică Venturiano. Monitorul conservator se culegea acum în Tipografia modernă a lui Gregoire Luis din Calea Victoriei nr. 21, instalată în casa Hristodor, vizavi de cofetăria Anton şi Vasile Capşa. De la 16 februarie 1880 redacţia îşi duse mobilierul sumar pe str. Luterană nr. 9, administraţia continuînd să rămînă pe str. Academiei şi ziarul imprimîndu-se de la 1 martie acelaşi an la tipografia lui Ştefan Mihălescu din str. Lipscani nr. 11.

De la 6 martie 1880, redacţia fiinţează în str. Luterană nr. 11 bis, dar intrarea se făcea prin str. Calvină. Începînd cu nr. 92, din 23 aprilie 1880, tipografia lui Şt. Mihălescu este arătată pe str. Covaci nr. 14 — redacţia *Timpului* continuînd să funcţioneze în str. Luterană nr. 11 bis. O notă în fruntea nr. 220 din 2 octombrie 1880 precizează că redacţia şi administraţia *Timpului* s-au strămutat „de astăzi" în str. Covaci nr. 14. Recent a fost descoperită o piatră memorială pe clădirea reconstruită indicînd bucureştenilor şi turiştilor că „În acest imobil poetul Mihai Eminescu a lucrat ca redactor la ziarul «Timpul» între anii 1880—1881".

La 4 februarie 1881 administraţia ziarului trece în Pasagiul Român nr. 7, redacţia continuîndu-şi muncile tot în str. Covaci pînă la 3 martie, cînd se anunţă că „Redacţia *Timpului* s-a mutat în Calea Victoriei nr. 102 (casa Mandi)" şi tot de atunci ziarul începe să se culeagă la Tipografia N. Miulescu din str. Luterană nr. 1. În Calea Victoriei, în preajma Cafenelei Fialcovski, se găsea Clubul conservator (casa Vanicu) şi locuia vremelnic şi

Slavici, iar Eminescu, cum s-a văzut, s-a adăpostit acolo pe scurtă durată.

Începînd cu 23 aprilie 1882 şi pînă la 2 iulie 1883, cînd în nr. 144 al *Timpului,* pe coloana întîia, se înştiinţează că din ziua precedentă direcţia politică a periodicului a trecut asupra lui Mihai Paleologu, redacţia a funcţionat pe str. Ştirbei-Vodă nr. 2, aproape de noua locuinţă a lui Eminescu din Piaţa Amzei.

În 1888 poetul munceşte figurativ în redacţia *României libere* din Pasagiul Român nr. 3.

Între comilitonii conservatori şi prieteni

La şedinţele importante ale conducătorilor conservatori Eminescu participa în calitate de redactor principal al *Timpului,* expunînd răspicat opinii de natură să surprindă sau să indispună. Asemenea şedinţe se ţineau la clubul de pe Podul Mogoşoaiei (Casa Vanicu) — clădire în care, pentru o durată scurtă, a fost adăpostită şi redacţia ziarului, demolată ulterior, şi pe locul căreia se înalţă astăzi blocul de pe Calea Victoriei nr. 60 — la Lascăr Catargiu acasă, la Maiorescu, la generalul G. Manu, la prinţul Al. Ştirbei, la locuinţa lui bucureşteană pe Calea Victoriei nr. 107 sau la Buftea. Ulterior, clubul s-a mutat în casele Ion Strat, tot pe Calea Victoriei.

Lascăr Catargiu locuia lîngă biserica Amzei (astăzi str. Biserica Amzei), pe locul intrării din această stradă în Piaţa Amzei, între numerele recente 24—30, într-o clădire cu cat, împodobită în firidele exterioare cu statui de divinităţi antice. Deasupra intrării, veranda cu geamuri albastre da, după o seră de interior, în salonul calmului om politic. Pe frontonul construcţiei se îngemănau stemele Moldovei şi Munteniei, simbol legitimist că şeful partidului conservator fusese locotenent domnesc în 1866, iar de altă parte că el slujise ţara ca ministru şi prim-ministru în ambele principate.

Împotriva trimiterii în judecată a fruntaşilor conservatori, act de răzbunare politică întreţinînd o stare de spirit încordată în opinia publică şi parlament, Emi-

Casa fruntaşului conservator Lascăr Catargiu din Bucureşti (strada Biserica Amzei), frecventată de Eminescu

nescu, al cărui autograf s-a păstrat, a redactat lunga scrisoare de protest din 9 februarie 1878 a lui Lascăr Catargiu către principe.

Livia Maiorescu-Dymsza, fiica lui Maiorescu — de copilă participantă la cenaclul din casa părintească la

Bucureşti — fusese dezmierdată de Eminescu cu epitetul „copist inteligent“, pentru că ea cu gingaş îndemn transcria manuscrisele neciteţe sau cu ştersături, destinate să apară în *Convorbiri literare.* În repetate rînduri, ea a relatat că Eminescu purta zilnic discuţii politice curente în str. Herăstrău nr. 27 şi în str. Mercur nr. 1 cu tatăl său.

Oaspetele evita ora prînzului, preferînd să mănînce de unul singur la birturi ; dar după-amiază, în biblioteca mentorului literar, servea cafele şi fuma. Au fost însă numeroase dineurile şi cinele la care Eminescu s-a găsit printre invitaţii lui Maiorescu, făcînd „figură frumoasă“ şi fiind admirat de comeseni pentru trăinicia cunoştinţelor variate, pentru logica raţionamentelor şi dicţie. Jurnalul lui Maiorescu abundă de menţiunea prezenţei poetului la cine sau în familia criticului, pe str. Herăstrău nr. 27 şi str. Mercur nr. 1.

Cu prilejul turneului tragedianului italian Ernesto Rossi şi al spectacolelor sale din ianuarie şi martie 1878 pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti, Titu Maiorescu a organizat acasă la el recepţii la care a participat „copistul inteligent“ şi pe care le reţine epistolar : „Venise într-un timp un actor foarte renumit, Rossi, la Bucureşti, — juca pe *Otello, Hamlet, Regele Lear*

Locuinţa lui Titu Maiorescu, din str. Mercur nr. 1, în care Eminescu, la Bucureşti, a citit ultimele sale capodopere

nespus de puternic, italienește. Atunci s-a convocat un fel de «Junime» : Caragiale, Slavici, Eminescu, Ascanio, studenți, Teodor Rosetti cu nevasta, Nica, Burghelea, vre-o 50 de persoane și l-a poftit pe Rossi la noi — ținîndu-se o întrunire foarte entuziastă, Doamna Kremnitz cu bărbatul ei, D-ra Rosetti etc."

Faptul e confirmat de o cronică entuziastă a lui Slavici în *Timpul* și de un concept de scrisoare al lui Eminescu către Iacob Negruzzi, din *Manuscrisul românesc 2255*, fila 314 ; „Junimii de aici i s-a stricat rostul cu Rossi. Pîn-la venirea acestui genial actor, țineam regulat Vinerea ședință [...], c-un cuvînt Junimea de aici a mers strună. De la venirea lui Rossi serile toate ale săptămînii sunt prinse".

Timpul informa într-o notiță din 30 mai 1879 despre lectura lui Vasile Alecsandri din *Despot Vodă* la „Junimea" bucureșteană : „Citirea dramei *Despot Vodă* a făcut cea mai bună impresie asupra acelui distins auditor și serata s-a sfîrșit tocmai după miezul nopții, cînd oaspeții s-au retras. Fiecare dintr-înșii împreună cu oaspeții au mulțumit poetului de onoarea ce le-o făcuseră venind în sînul Societății și citindu-le noua sa producție. Asupra acestei producții dinainte sîntem scutiți de a mai face vreo laudă banală, credem a fi spus totul, arătînd numele autorului și cine erau auditorii, care i-au dat admirația lor integrală".

Ședința apare rezumată și într-o epistolă în franțuzește a Zoei Mandrea, participantă cu soțul său, vechi junimist, la reuniune.

Livia Dymsza se referă — într-altă scrisoare către I. E. Torouțiu, datată 3 ianuarie 1940 — la citirea din *Despot Vodă* din 1879 și nu la cea din *Fîntîna Blanduziei*, făcută public de bard în octombrie 1883 ; „Țin minte o altă Junime convocată cu prilejul cetirei *Fîntînei Blanduziei* — atunci mai multe doamne, Iacob Negruzzi cu «Consoarta *Convorbirilor*», Nicu Mandrea cu nevasta născută Bălcescu (nepoata lui Bălcescu istoricul), Ascanio cu sora măritată Argetoiano (țin minte, vopsită), Pulcherie Rosetti cu Conu Tudoriță, Eminescu, Caragiale, Slavici, nedespărțitul trio la toate Junimele, cu Chibici, acest din urmă devenit cunoscut numai prin strajn(ic)a lui călătorie cu Eminescu la Sanatoriul lîngă

Viena, apoi călătorind cu el prin Italia. Ţin minte că Alecsandri a fost foarte mulţumit şi măgulit".

Iosif Vulcan, luînd parte la sesiunea anuală a Academiei Române din 1883, participînd la aceeaşi reuniune literară de la Maiorescu, scria : „Aceste serate au deja istoria lor, de aceea cred că cei ce vor scrie odată istoria literaturii noastre vor trebui să amintească şi seratele literare ale d-lui Maiorescu. Acolo Alecsandri a cetit pentru prima oară *Fîntîna Blînduziei*, Maiorescu a introdus pe mai mulţi tineri, cetindu-le însuşi scrierile, Eminescu a electrizat pe toţi cu poeziile sale mai nouă, Haşdeu a revărsat lumină asupra unor enigme lingvistice, Slavici a delectat auditoriul cu novelele şi schiţele sale, Ispirescu a spus cîte o snoavă în neaoşă limbă românească. Acolo, mulţi din cei mai tineri, ca Roşca, Zamfirescu, Dulfu şi alţii, se prezintară cu scrierile lor".

Cu membrii familiei Maiorescu, cu Kremnitzii, Rosetteştii, Slavici, Chibici, T. Nica şi alţii din anturajul lor, Eminescu participă la cîteva excursii cu trăsuri în vecinătăţile Bucureştilor, la Căldăruşani, Cernica, Ţigăneşti, Snagov, Măgurele, Pasărea, la minunate prilejuri de destindere.

Cînd Titu Maiorescu se gîndi în 1882 să prezinte pe Eminescu, fără voia lui, reginei Elisabeta, poetul a opus rezistenţă. În anterior citata scrisoare a Liviei Dymsza către Torouţiu se arată : „Pe Eminescu d. Maiorescu l-a prezentat odată Carmen Sylvei ; nu voia cu nici un preţ, precum (de) toată publicitatea îi era groază, ţinea numai la judecata unor oameni".

Poetul şi-a păstrat independenţa opiniei şi a ieşit decepţionat. Repulsia o consemnează şi N. Petraşcu în monografia *M. Eminescu* : „Această atenţie îl nemulţumi peste măsură, gîndindu-se la urmările ei. Încercă să se eschiveze, dar nu putu. Cînd eşi din Palat, era amărît şi zicea că «Maiorescu l-a dat în spectacol». Tot aşa de contrariat a fost cînd i s-a propus medalia «Bene Merenti», pe care nu numai că o refuză de la început, dar se rugă chiar să nu se facă încercarea care ar trebui să dea naştere la zgomotul refuzului său".

Sînt documente pe mai multe linii care arată incapacitatea Carmen Sylvei de-a înţelege creaţia genialului

poet şi mizeria vieţii lui, iar din partea lui Eminescu reversul dispreţului lui reciproc pentru incapacitatea ei literară.

Refuzul tronului de-a ajuta pe poet după nenorocirea din 1883, ca şi opinia intimă a reginei Elisabeta în privinţa operei lui Eminescu, reies mai clar dintr-altă scrisoare a Liviei Maiorescu, „domnişoară de onoare" la palat, text în care ea apostrofează platitudinea suveranei : „Regina găseşte «*Luceafărul*» o proastă imitaţie din Alecsandri, limba şi versurile rele (creer regal)". Epistola, semnată cu apelativul „Copist inteligent", fusese trimisă informativ lui Iacob Negruzzi la 8/20 ianuarie 1883, căruia i se adresează în introducere cu formula „Supunere şi închinăciune vestitului Baltag". Iacob Negruzzi colabora în acest timp cu Caragiale la opera bufă *Hatmanul Baltag*.

Livia Maiorescu-Dymsza veştejeşte deprecierea liricii lui Eminescu de către Carmen Sylva, căci numai un „creer regal" putea afirma cu gratuitate că *Luceafărul* are „limba şi versurile rele". Atît înţelesese Elisabeta de Hohenzollern din creaţia zenitală a lui Eminescu, din sinteza ei de limpezimi şi mistuiri, din accentele meditative ordonate în acest monument riguros căruia nefericitul poet îi dăduse ofrandă ultimele puteri. Fragmentul reprodus din autograful scrisorii nu surprinde în gura exponentei monarhiei, cu toate că ea însăşi iscălise literatură, prelucrînd fără talent materiale folclorice şi pe romanticii germani, lăudată de critici curteni, în timp ce scriitorii cu demnitate profesională au negat fără cenzură paginile tipărite de regină. Eminescu a deschis şirul acestor critici, urmat de literatorii din mişcarea *Contemporanul*, de Delavrancea, Haşdeu, Macedonski şi alţii.

Cu Slavici şi Chibici, Eminescu se numără printre obişnuiţii Kremnitzilor, şi cînd aceştia făceau gospodărie comună cu Maiorescu şi după ce s-au mutat în str. Enei nr. 16, apoi pe str. Polonă nr. 29, într-o clădire etajată, cu peron şi seră, precedată la intrare de-o alee umbroasă ce-i imprima din stradă un caracter misterios.

Pentru revelionul din 1880, Eminescu a fost invitat la familia Kremnitz, ca, împreună cu colegii de literatură,

să petreacă pragul dintre anii 1879 şi 1880. Atenţia lui Maiorescu, prin care se adresase invitaţia — ca şi înţelegerea, valoarea ce criticul îi acorda, preţuirea personală, arătate în diferite ocazii şi pe care le atestă numeroase dovezi — a mişcat pe poet. Peste un an, cu acelaşi prilej, Maiorescu îi va dărui *Pravila* lui Caragea cu dedicaţia : „D-lui Mihail Eminescu, T. M. la Crăciun, 1881".

Zbătîndu-se în împrumuturi şi amărăciuni personale, el mulţumi cu deferenţă amfitrionului „Junimei". Şi mai ales că era vorba de Mite, veni la Kremnitzi, dar, sub pretexte politicoase ce nu sînt cunoscute, s-a scuzat că nu poate rămîne pînă la urmă, preferînd să plece, să rămînă singur grosul nopţii în odaia neîncălzită din str. Segmentului nr. 1. În timp ce în juru-i răsunau strunele lăutarilor, urările îndrăgostiţilor, cîntecele noctambulilor şi corul vecinilor adunaţi în jurul meselor opulente, poetul, aplecat asupra unui caiet (astăzi *Manuscrisul românesc Nr. 2277),* scria pe fila a 16-a, ca dintr-o trăsătură, elegia *O, mamă..., De profundis* folosind pe portativul suvenirelor apelul către fiinţa dragă şi receptînd, ecou hamletian, din partea „dulcei mame", chemarea de trist presentiment pentru finitul lui :

O mamă, dulce mamă, din negură de vremi
Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi ;
Deasupra criptei negre a sfîntului mormînt
Salcîmii îşi scutur floarea de toamnă şi de vînt,
Se bat încet din ramuri, s-asculte glasul meu...
Mereu s-or bate... tu vei dormi mereu.

Prin meşteşug artistic şi folosind simetrii de obsedant melos ritmat, Eminescu realiza trei dintre cele mai tulburătoare strofe în dulcea limbă românească — cum a caracterizat-o Perpessicius — „clară şi de un contur din cele mai simple", scrisă într-o noapte de Anul nou şi publicată în *Convorbiri literare* din 1 aprilie 1880.

Cel ce răsfoieşte amintitul manuscris citeşte chiar în josul primei redactări datarea autografă *1 Ianuarie 1880* în acelaşi duct grafic ca şi conceptul.

Scrisoarea I-a şi *Scrisoarea III-a* le citeşte în salonul Zoei Păucescu, într-o construcţie trapezoidală cu etaj, înconjurată de grădină, pe locul casei caimacanului Iancu

Manu, între str. Clemenţei, prin care se şi intra la nr. 4, şi str. C.A. Rosetti, vecine cu muzeul pictorului Theodor Aman. Pe perimetrul acestora astăzi se ridică Biblioteca centrală universitară (str. Oneşti nr. 1).

Grigore Păucescu, militant conservator, a avut responsabilităţi la *Timpul* şi *Epoca,* după ce în 1871 întemeiase revista de specialitate *Dreptul,* ocupînd în cîteva legislaţii portofoliul Domeniilor şi vicepreşedinţia Camerei. Eminescu îi înlesnise redacţional să tipărească la imprimeria Balassan, unde se culegea *Curierul de Iassi,* eseul *Despre partidele politice* (1877), apărut în *Convorbiri literare* în cîteva numere consecutive. Păucescu, în postumitatea poetului, va grupa într-o plachetă parte din articolele politice ale acestuia din *Timpul.*

Participînd ca redactor la şedinţele importante ale Camerei Deputaţilor şi izbit de împroprietăţile interpelărilor asupra problemelor de economie naţională, Eminescu aşternu pe o hîrtie — replică mută la ce-auzea şi încrezător în ce ştia din propriile-i lecturi, ca şi de la cursurile vieneze şi de la Berlin — proiectul unui dicţionar economic : „Fac un mic dicţionar economic naţional cu un sistem prevăzător de rezultante ale ideei generale". Producţiune, împăturind notarea, uitînd-o cu alte note şi cheile, şir de zile, în buzunar pînă s-o arunce pe masă şi s-o uite printre concepte manuscrise, însemnări, printre care pînă la urmă i-a fost soarta să se conserve în *Manuscrisul românesc 2267,* fila 319.

Purta consideraţie juristului Alexandru G. Djuvara — preţuit şi de Maiorescu ca orator — vizitîndu-l acasă şi căruia îi transcrise de mînă ineditele *Nu mă-nţelegi, Renunţare* şi *Scrisoarea a V-a,* dîndu-i-le omagial.

Bătea cînd şi cînd la uşa lui Dionisie Miron. La fel, deschidea uşile lui Chibici, pe str. Esculap, T. Nica, Ronetti-Roman, lui Vlahuţă, Lupu Costache, la Maiorescu. Peste ani, lui N. Petraşcu.

Pe str. Episcopiei era vizitat uneori, către orele 10 dimineaţa, de Mozes Gaster, tînăr erudit în ale literaturii populare universale, interesat ca Eminescu să-i împrumute din biblioteca sa vechi manuscrise româneşti, folosite şi citate în *Literatura populară* din 1883 : „Buchiseam împreună din «scripturile române»". Gaster pre-

cizează : „El care stătea întotdeauna ca şi cum ar fi visînd şi urmărea cu ochii gînduri îndepărtate, vorbind alene cum îi era obiceiul, îmi spunea : «Hai să vedem ce scrie !». După ce începeam să citesc, el parcă îşi venea din nou în fire şi asculta cu un viu interes. Cînd îi plăcea vreo frază îmi spunea : «Ia mai citeşte odată, că tare îmi place !» sau «Ştii că zice bine !». Şi din cînd în cînd lua cîte o fiţuică de pe masă şi copia sau o frază sau un cuvînt care-i plăcea mai mult. Nu mă îndoiesc că pe urmă aş fi putut uşor să le găsesc în poeziile sau scrierile lui. El avea obiceiul de a copia des ceea ce a scris odată şi a tot schimba şi netezi cuvintele şi nu am nici o îndoială că frumuseţea limbii sale se datoreşte citirii textelor vechi, pe care se vede că el le citise odinioară".

Din politeţe, Eminescu n-a refuzat pe Gaster ori de cîte ori i-a cerut împrumut hîrţoage, la care ţinea ca la ochii din cap, şi pe care acesta întîrzia să i le restituie, Pînă la urmă — poetul murind — i-au şi rămas şi le-a vîndut pe bani grei, prin Nicolae Titulescu, statului român. Împrumutase două gramatici mai vechi lui H. Tiktin. Poetul înţelegea să-şi ia măsuri de precauţie, să le ceară restituirea, ca apoi să le transporte în siguranţă la Constantin Simţion, prietenul din str. Apolodor, însemnîndu-şi spre neuitare (*Manuscrisul românesc 2255*, fila 303) : „Am să vorbesc cu Simţion să-mi dea odaia de alături cu el. Am să duc un dulap cumpărat din Tîrgul de vechituri [...] să măsor întîi uşa, să nu fie dulapul prea mare şi să nu dea loc la supărările cîte le-am avut pînă acum. Tot acolo duc cărţile de la Gaster să nu mai am nevoie a i le împrumuta. Egoist în privinţa cărţilor din care mi s-a pierdut o mulţime (să scriu lui Tiktin pentru Boiadgi şi Cipariu). Acolo, legîndu-mi cărţile, le voi transporta încet-încet, pînă ce nu oi mai fi nici eu aici. Pînă la toamnă mi-a succede. Atunci anunţ că mă duc şi pace !"

În scopuri conspirative, societatea „Carpaţii", înfiinţată în 1882, tot la 24 ianuarie, ca şi „Românismul" din 1869, avea caracter iredentist împotriva Imperiului austro-ungar. Asociaţie cu filiale în ţară, în care majoritatea membrilor o constituiau studenţi, gazetari şi comercianţi

transilvăneni (Alexe Munteanu, Martinovici, Petru Boroș, Brebeanu și alții, ce trecuseră munții și se stabiliseră la București), ea relua de fapt tezele luptei sociale și naționale în care se afirmase Școala ardeleană și pe care la 1848 le teoretizează Simion Bărnuțiu pe Cîmpia Libertății.

Eminescu se înscrie în „Carpații" din primul an (1882), atras de prietenii și colegii săi de gazetărie transilvăneni : Slavici, Teodor Nica, G. Ocășanu, G. Săcășanu, Nicolae Densușeanu, N. Droc-Barcianu, A. Ciurcu, N. Oncu, Corneanu și alții.

Cel mai apropiat de poet în prima jumătate a anului 1883 și în fruntea tuturor trebuie așezat Constantin Simțion. Cu Simțion se vedea zilnic în redacția *Timpului* sau vizitîndu-se reciproc. Inginerul Simțion, constructorul podurilor peste Dîmbovița din București, îi fusese săritor la nevoi, împrumutîndu-l cu bani ; prin Simțion, cu care se sfătuia de la inimă la inimă, păstra legătura cu „mădularele" societății „Carpații". La Simțion plănuia chiar să se mute în 1883. Cu Simțion petrecea cînd și cînd puținele răgazuri de destindere.

La Arhivele statului Iași, *Doc. P. 555/3 bis* se păstrează o carte de vizită a lui Eminescu către Chibici din agitata durată mai—iunie 1883, document patetic al triumviratului amical Eminescu—Simțion—Chibici :

M. EMINESCU

Chibici, du-te, du-te, du-te cu Simțion, unde te chiamă.
Eminescu

S-a spus chiar că Simțion odată l-ar fi condus pe Eminescu de la Galați la București după o criză. Simțion s-a îngrijit de Eminescu și la internarea poetului la sanatoriul „Caritas".

Statutele societății „Carpații", chiar dacă nu introduc în conspirativitatea asociației, dau măsura organizării și țelurilor manifestate de membrii ei la lumina zilei. Ele s-au imprimat la tipografia Ștefan Mihălescu din București (str. Covaci 14), unde funcționa vremelnic redacția și administrația ziarului *Timpul* în 1881. Clubul societății „Carpații" se găsea în str. Apolodor nr. 19 și, mai tîrziu, pe str. Știrbei Vodă nr. 11.

Eminescu a fost membru al societăţi „Carpaţii“ şi, la un apropiat al lui Anghel Saligni, alt prieten cu poetul, se păstra în 1936 diploma de membru (de format mare, executată în culorile galben, auriu, roşu, violet, albastru, negru) :

Banat
Românii de Peste Munţi
în România
Noi prin noi

Maramureş
Românii de Peste Munţi
în România
Noi prin noi.

DIPLOMĂ DE MEMBRU
al
SOCIETĂŢII CARPAŢII
(înfiinţată la 24 Ianuarie 1882 în Bucureşti).
Pentru domnul Mihai Eminescu, *Membru act. ord.*

Preşedinte,
George Săcăşanu

Secretar
August P. Crainic

(L. ş.)

Transilvania

Crişana

Deşi nu era transilvănean, pentru Eminescu s-a făcut excepţie la primirea în societatea „Carpaţii“.

Timpul liber ce-şi făcea în jurnalistica din urmă, Eminescu îl dăruia „Carpaţilor“ şi prieteniei cu Simţion. Cu două nopţi înaintea primei crize, el întîrziase la un pahar de vin în compania lui Simţion, continuînd discuţiile de la „societate“ şi încheind un prietenesc rămăşag scris de mîna lui în agendă : „Astăzi 25 Iunie 1883 la una oră şi 23 de minute după miezul nopţii, subsemnatul Mihai Eminescu şi Constantin Simţion s-au remăşit împreună.

Mihaiu Eminescu a susţinut că, amîndoi vieţuind încă, Simţion va lucra la podul care se va dura între Giurgiu şi Rusciuc, într-un timp în care Carol I, rege al României, va fi ales de Bulgari principe al Bulgariei.

Simţion a tăgăduit aceasta.

Cine pierde rămăşagul plăteşte două sticle de Johannisberger şi care se vor bea împreună de cei doi subsemnaţi la Rusciuc.

M. Eminescu
Const. Simţion

Bucureşti, 25 iunie 1883“.

Autogramă utopică atunci ! Podul de la Giurgiu, capodoperă a priceperii inginereşti, va fi realizat abia în anii construcţiei socialiste, prin colaborarea dintre poporul român şi cel bulgar, şi nu slujind dinastia de Hohenzollern, ci interesele de viaţă prosperă şi paşnică ale celor două popoare învecinate la Dunăre.

Maiorescu, în 28 iunie 1883, îşi notează referitor la vizita ce-i făcuse Eminescu la ora 10 dimineaţa şi la reflexul poetului pentru „societatea" carpatină : „i-am spus că trebuie să se ducă la Simţion, pentru societatea «Carpaţii». Mi-a cerut să-i dau 5 lei pentru trăsură şi a plecat cu trăsura acolo (la Simţion)".

Prematur, scriitorul ajunsese la hotarul din urmă al vieţii de răspundere şi al posibilităţilor creatoare.

În speranţa că după recluziunea medicală de la Viena va reveni în capitală, Eminescu ţinuse să tragă la Simţion, şi-n acest sens Clara Maiorescu informa la Iaşi pe

DIPLOMA DE MEMBRU

OCIETAŢEI CARPAŢII

INFIINŢATA LA 24 IANUARIE 1882 IN BUCUREŞCI

M. Eminescu

Diploma de membru a lui Eminescu la Societatea „Carpaţii"

cumnata Emilia Humpel : „Eminescu a hotărît, cum scrie Chibici, să vie la Bucureşti, scrisoarea nu dă altă lămurire, însă dorinţa hotărîtă a lui Eminescu fiind să vină aici, se va face potrivit voinţei lui. Va locui deocamdată la un amic, Simţion, cărţile şi manuscrisele lui, împachetate în lăzi, au fost duse acolo".

Restaurante, berării, birturi, cafenele, cofetării frecventate

În cronologia bucureşteană a lui Eminescu de după 1877, cunoscuţii săi şi-l amintesc frecventînd cîteva birturi, berării, restaurante, cofetării şi cafenele deschise ziariştilor, literaţilor de boemă şi conţopiştilor instruiţi.

Obişnuit, lua masa la birtul Şerbănescu din parterul hanului „Kiriazi", clădire păstrată pînă în prezent pe str. Blănari nr. 3, colţ cu str. Băcani, sau la berăria şi cafeneaua „Iordache" din str. Covaci (şi clădirea aceasta conservată pînă azi pe strada cu acelaşi nume, nr. 3).

Cu botoşeneanul Leon Nicoleanu se cinstea, pe bulevard, la bodeguţa lui Dedu, iar cu Slavici mînca la restaurantul macedoneanului Duro de pe str. Doamnei (astăzi Pasajul Galeriile Blanduziei).

Refractar oamenilor de afaceri şi gazetarilor adversari ce-o frecventau, la cafeneaua „Otetelişanu", deşi se afla vizavi de redacţia *Timpul*, intra rar, ca să citească şi să copieze prin apăsarea unghiei articole din presa germană.

Cu trăsura şi-n cercul lui Maiorescu vizitase domeniul Otetelişanu de la Măgurele şi pentru cadrul *Scrisorii a IV-a* se propun asocieri cu „lacul singuratec" de-acolo.

În grădina de vară „Waldemar", de pe Calea Tîrgoviştei (astăzi Calea Griviţei), aproape de Ministerul de Finanţe, îl întîlneşte D. Teleor într-o seară, cu jacheta petrecută peste cămaşa de noapte şi-n picioarele bolnave purtînd papuci de casă.

La „Iordache", pe str. Covaci nr. 3, la fraţii Mircea lîngă Universitate, într-o odăiţă situată în fund la restaurantul Cosman pe bulevardul Academiei, la Enache pe str. Academiei, Eminescu întîlnea zilnic „clica" transilvănenilor : G. Ocăşanu, Const. Simţion, Irimie Ma-

Hotelul și cafeneaua „Kiriazi" din București, frecventate de Eminescu în etapa jurnalisticii la *Timpul*

Pavilionul din parcul Institutului „Otetelișanu" de la Măgurele, lîngă București, purtînd tradiția localizării *Scrisorii a IV-a*

nole, N. Danielescu, N. Făgărășanu, Tit. Dunca, mai rar pe Anghel Saligni.

La Cosman, în 1882, compozitorul Alex. Podoleanu și institutorul Elie Baican, directorul școlii din Păcurari, inspectat de Eminescu pe cînd fusese revizor, și acum în trecere prin București, îl întîlneau la o bere ce se

prelungi. Baican era bun povestaș, apreciat și de Maiorescu, în salonul căruia citește la 5 martie 1882, și de Eminescu, care, în *Timpul*, mai apoi separat, îi tipărește și prefațează culegerea *Literatură populară sau palavre și anecdote* (1882), cu încurajarea : „Nădăjduim că autorul lor își va continua lucrarea, în care arată talent și se va sili să dezgroape mai tîrziu poveștile lui Pepelea, care sînt fără contestare mai vechi decît acestea".

Eminescu intra și la cafeneaua „Labes", de sub hotelul cu același nume de pe panta străzii Germană (astăzi str. Stavropoleos nr. 5), colț cu Lipscani nr. 22. Folosind pseudonimul *Galul*, de sub cîteva articole din *Gazeta Transilvaniei* (1889), printre care și memorialul *Întîlnirea la București cu poetul Eminescu*, Teofil Frîncu, intim al poetului și unul dintre obișnuiți, a evocat ambianța de la „Labes" : „Zilele geroase și întunecoase ale iernii le-am petrecut mai mult în cafeneaua Labes din fosta «stradă Germană», unde, întîlnindu-se mai mulți români de pretutindeni, datu-le-am acestor întîlniri numirea de Congres, la care cu drag participa și regretatul poet Eminescu".

Pseudonimul *Galul*, prin omonimie, redă patronimicul Frîncu, *frînc* însemnînd în româna medievală *francez, gal.*

La același local, dar cu alte detalii, îl evocă și brașoveanul Al. Ciurcu : „Cînd am cunoscut pe Eminescu, nimic nu m-ar fi putut face să prevăd gloria lui postumă. Scria la *Timpul*, iar eu la *Unirea Democratică*, organul junei stîngi. Ne întîlneam din cînd în cînd în vechea cafenea «Labes», unde se află acum palatul Societății Naționale. Era cafeneaua cea mai frecventată pe vremuri. Ne găseam acolo la o masă din colț cîțiva ziariști, cîțiva transilvăneni, printre cari originalul Teofil Frîncu, și puneam țara la cale, cum fac toți românii cînd se întîlnesc la cafenea. Eu luam o cafea sau o dulceață. Eminescu și ceilalți mai adesea cîte o bere și, mai rar, cîte un caputiner. În genere, Eminescu era tăcut și gînditor. Mai mult cumpăra de cît vindea. Figura sa cea plină și dulce de mocan respira blîndețea și, mai totdeauna, părea că surîde. Rîdea bucuros cînd conversația devenea glumeață și se amesteca în vorbă spre a deveni apoi din nou taciturn. Dar, cînd se atingea o

chestiune care îl interesa mai de aproape, se învoioșa, ochii îi sticleau de aproape, obrajii i se rumeneau și devenea expansiv. Ba, cîteodată, se aprindea și începea să peroreze. Îl interesau mai ales chestiile naționale, apoi cele sociale și mai în urmă chiar cele economice".

Într-o însemnare zilnică, Nicolae Densușeanu nominalizează pe interlocutori și face știute preocupările din cercul lui Eminescu, cerc căruia se adaugă și Apostol Mărgărit, inspectorul școalelor românești sud-dunărene, colaborator la *Convorbiri literare* începînd din anul 8 (1874), nr. 55, cu *Comunele romane din Dacia Aureliană* și cu „mai multe articule interesante despre Românii din acele locuri". La discuție participă și Ion Caragiani, cunoscut de Eminescu la „Junimea" și sub ierarhia căruia poetul își va cîștiga pîinea între 1885—1886. Se dezbătea nepotrivita comportare a profesorului Vasile Glodariu, trimis la Salonic. Textul introductiv al lui Nicolae Densușeanu este următorul : „Duminica sara 12/24 iulie 1881.

Ne aflăm în grădina lui «Labes» la o masă cu Nica, Eminescu, Frîncu ce venise de la Predeal și vine apoi Caragiani, membru Acad. cu Apostol Mărgărit".

Cînd și cînd, Eminescu se abătea pentru un caputiner și pe la cafeul-chantant „Rașca" de pe str. Academiei, la „Union" sau, rar, la cofetăria fraților Capșa, din Calea Victoriei nr. 36, toate trei apropiate de redacția *Timpului* și de locuințele poetului.

Mai des intra, însoțit de Vlahuță, la „Imperial", pe calea Victoriei. După moartea poetului, devotații lui arătau locul în care se așeza el în cafenea. Ba, unii, solicitați să-l evoce, își dădeau întîlnire cu interlocutorii la „masa lui Eminescu". Printre ei, Slavici, care la 12 ianuarie 1914, după un sfert de veac de la moartea poetului, rugat de un universitar ieșean să-i rememoreze pe Eminescu, i-a istorisit multe și mărunte despre genialul prieten, interlocutorul consemnîndu-și minuta ce urmează :

1) „Cu perdelele lăsate" etc.

Ar crede cineva că în adevăr avea o femeie care venea la dînsul. Ei bine, nu. Dacă ar fi venit ar fi dat-o afară. E pură fantezie.

2) Cu Veronica n-a avut decît raporturi ideale, pînă la moartea lui Micle. De-ar fi voit ca să fie altfel, Eminescu ar fi disprețuit-o și alungat-o pentru tot de-auna.

3) Nu era om ca toți oamenii și nu poate fi judecat după dînșii. Mi s-a întîmplat că, venind de la masă într-o zi, l-am întîlnit pe Eminescu care mergea atunci să mănînce. Ne-am încurcat în vorbă — pînă noaptea tîrziu —, fără ca el să fi mîncat.

4) Îi plăcea să stea de vorbă cu tot felul de oameni, ba chiar cu prostituatele și cioclii. Și de cîte ori i-am făcut observație, îmi spunea : «Nu știi cît e de interesant să vezi cum se reflectează lucrurile în asemenea ființi».

5) Venind la Viena, în 1869, ca să intre la Universitate, Eminescu cunoaște pe Kant, Fichte, Schelling și pe Schopenhauer.

6) Bacalaureatul, știe Slavici că a încercat a-l trece la Beiuș.

7) Nici un articol — mi-a spus Slavici — nu se publica de noi la *Timpul* fără ca mai întîi să fie cetit între noi, Eminescu, Caragiale, Slavici.

Caragiale scria greu, ștergînd chiar. Uneori s-a întîmplat ca Eminescu, scos din răbdări, să-i termine el articolul său.

8) Cu prilejul trecerii armatei peste Dunăre, Eminescu a scris un articol plin de avînt, slăvind acest mare eveniment. A venit Al. Lahovary în redacție, zicînd : «Se vede că nu mai sîntem în opoziție».

— «În momentul cînd armata românească trece Dunărea, în adevăr, noi românii nu mai suntem în opoziție».

Lahovary i-a spus că armata aceasta rău instruită, de mămăligari, o să ne facă de rușine. Eminescu a protestat. Și din una din alta, grozav de enervat, Eminescu i-a spus [...]

Autentic ! Politicianul în cauză, fiind membru în Comitetul de redacție, s-a dus la Catargiu. Comitetul de direcție a fost convocat. Catargiu i-a spus : «Lăsați că băiatul va scrie cum știe și dacă nu e bine să-l desmințim», și, adresîndu-se politicianului cu pricina, i-a spus să scrie el desmințirea în egal de fețe.

Firește că nu i-a dat mîna și a demisionat din comitet.

9) Ziaristul, de care vorbește Teleor, că a dat de știre că Eminescu a înnebunit se numește Dionisie Miron, mort acum".

Prin 1880—81, pe toamnă, îl zărește, pentru întîia oară, la Cosman, și criticul N. Petrășcu, în hala zgomotoasă cu fum de tutun și miros de mîncări. Singur la masă, în fața unei oglinzi, Eminescu se arăta absent; fuma din cînd în cînd, privea la lăutari și, la înstrunarea unui cîntec bătrînesc în arie de doină, surîse.

În aceeași perioadă, seara, uneori, ca și familia Maiorescu, mergea la Coloseul „Oppler", anexă a fabricii de bere cu același nume, „de hatîrul unei cîntărețe suedeze", cum relatează D. Teleor, cu care Eminescu se întrecea la popice. În grandioasa clădire de pe Calea Rahovei no. 151 (păstrînd salonul ștucat al altei berării „Rahova"), astăzi funcționează Casa de cultură a Sectorului VI București.

În partea din urmă a vieții la București, în 1888, intra cu servieta la subsuoară în pretențiosul restaurant „Hugues" de pe calea Victoriei (în fața teatrului), cu o fizionomie ce cutremura pe Caragiale. Trecea de la o vorbă la alta, istorisind despre vechea lui pasiune pentru o cîntăreață vieneză „cu părul de aur și glasul ca clopoțul"; arăta articole scrise recent, cerea cafea cu rom, pleca uitîndu-și servieta și revenea abătut exclamînd: „uitasem tîrtașu'".

Grupele care și-l disputau la birtul lui Șerbănescu de la hanul „Kiriazi", în 1888, erau mai tinerii gazetari de la *România liberă*, unde Eminescu fusese angajat formal redactor cu 200 lei pe lună, și cei de la cele două reviste *Fîntîna Blanduziei*: Duțu Popea, Leon Nicoleanu, Marinescu-Marion, Tomoșoiu Simțion, Nițâ Rădulescu, Constantin Brăneanu, Cordea.

În continuare — romanul dragostei și „Luceafărul"

Amănuntele vieții lui Eminescu la București timp de cinci ani și opt luni exemplifică trăsături comune atîtor existențe și drame scriitoricești din trecut. El

se îndoia că vreo femeie ar putea să-l însoţească gospodărindu-l. Deşi Veronica rămăsese departe în Moldova, romanul iubirii lor capătă amplificări în perioada bucureşteană.

Între relaţiile societăţii în care venise să trăiască la Bucureşti, Eminescu a revăzut şi pe Mite Kremnitz, cumnata lui Maiorescu. Născută Bardeleben şi căsătorită cu doctorul Wilhelm Kremnitz, fratele Clarei Maiorescu, Mite ţinea casă deschisă ca femeie cu trecere, scriitoare, bună traducătoare în limba germană a literatorilor convorbirişti.

Maiorescu, avînd în obiectiv difuzarea scriitorilor din Iaşi prin traduceri germane, chibzui ca Eminescu să predea lecţii sistematice de română cumnatei Mite Kremnitz, ceea ce poetul socoti pentru sine o cinste, iar aceasta îi adăuga iniţiativa unui dicţionar etimologic. *Amintirile fugare* ale Mitei Kremnitz *(Flüchtige Erinnerungen an M. Eminescu),* scrise în octombrie 1893, narează, cu vanităţi tomnatice, întîlnirile sale cu poetul, lecţiile de gramatică primite de la Eminescu, conversaţiile lor şi aprecieri denigratoare asupra ţinutei şi originei poetului „ţinînd de o clasă socială pentru care nu puteam avea nici un interes, pentru că necioplirea ei mă jignea".

Îndrăgostită fugitiv la acea dată de Maiorescu, Mite n-a răspuns trecătoarei pasiuni a lui Eminescu, care i-a dăruit de aniversarea naşterii, la 5 ianuarie 1879, un album îmbrăcat în piele roşie, cu transcrieri de mîna lui şi, între filele *Divinei Comedii,* o copie după *Atît de fragedă* şi alte patru transcrieri, pe care scriitoarea germană i le va traduce în limba lui Lenau.

Mite comunică lui Maiorescu angajarea schubertiană a lui Eminescu faţă de ea, fapt pentru care olimpianul, după delaţiuni şi de la Veronica Micle, recomanda cumnatei sale ca, la rîndu-i, să-l facă pe poet să simtă distanţa socială care-i desparte, adăugînd : „aceşti boemi uită adesea cuviinţa".

Cert rămîne însă că Eminescu scrisese poezia *Atît de fragedă* (tipărită la 1 septembrie 1879) pentru a încredinţa pe prietena din Iaşi de trăinicia sentimentelor lui. Către Veronica Micle se îndrepta atenţia şi gîndul lui în

Mite Kremnitz în anii maturității

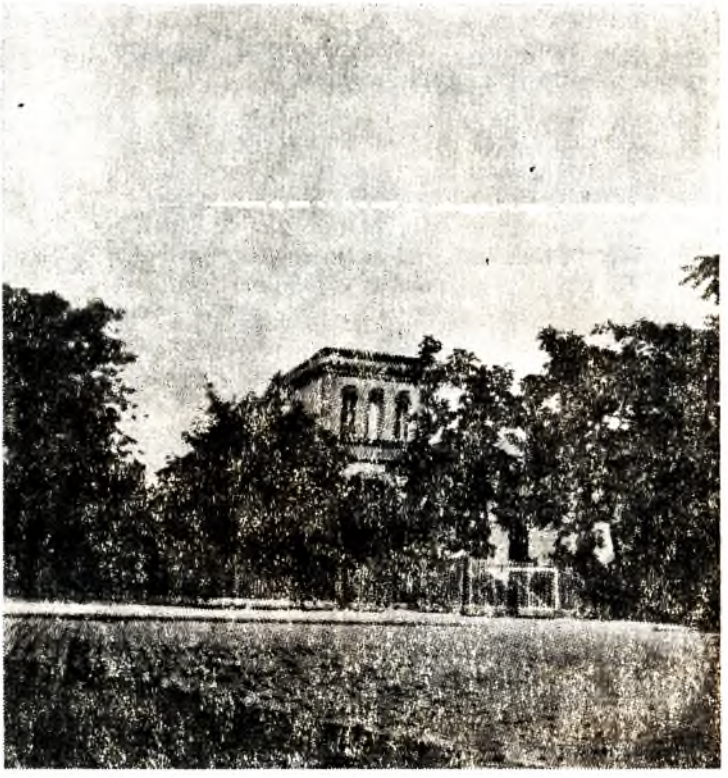

Locuința Mitei Kremnitz din str. Polonă — București, frecventată de Eminescu și boema „Junimei" în faza bucureșteană

proiectul dramatic *Bogdan Dragoș*, din perioada revizoratului școlar, în care introdusese o eroină, Veroni, „fecioară sărmană", indicație ce nu este simplă aluzie, iubită de Bogdan — alter-ego al poetului. Ulterior, îndrăgostitul a înlocuit numele Veroni cu Anna, onomastica originară din actul natal al Veronicăi Micle.

Poemul dramatic *Bogdan Dragoș*, conceptat pe imprimate cu antetul „România. Comisiunea împărțirii premiilor pentru școalele de dincoace de Milcov. Anul școlar 1873—1875", ajută să restituim Veronicăi dedicația *Atît de fragedă*, pe care Mite Kremnitz, fără probe

convingătoare şi în lipsa autografului, şi-o atribuie, căci iată replica lui Bogdan, ajuns în camera Annei spre a o îmbrăţişa ca un zburător :

Tu eşti aşa de albă ca floarea de cireşi,
Şi soarta mea te puse în calea mea să ieşi,
Să treci ca o uşoară crăiasă din poveşti,
C-o singură privire să-mi spui ce dulce eşti,
Căci dulce eşti ! De-atuncea, eu te visez mereu
Tu gingaşă mireasă a sufletului meu.

Apare limpede deducţia pentru cine simţise Eminescu poezia imprimată la 1 septembrie 1879 :

Atît de fragedă, te-asemeni
Cu floarea albă de cireş,
Şi ca un înger dintre oameni
În calea vieţii mele ieşi.

Abia atingi covorul moale,
Mătasa sună sub picior,
Şi de la creştet pînă-n poale
Pluteşti ca visul de uşor.

Veronica Micle, după ce ia cunoştinţă din *Convorbiri literare* de poezia *Atît de fragedă,* o suspectează a fi dedicată Carmen Sylvei („Versurile tale m-au făcut cu durere să simt că o figură souverainement supérieure m-a alungat afară din sufletul tău, unde poate fără drept şi fără veste mă introdusesem. Scriindu-ţi, plîng lacrimi de durere, durere nouă şi necunoscută mie pînă acum şi care poate e cu atît mai umană cu cît îmi vine într-o stare deja destul de tristă"). Se înşela.

Aparatul poeziilor pentru care Mite Kremnitz revendica omagierea de către Eminescu la Bucureşti demonstrează că liedurile *Atît de fragedă* şi *Te duci...* fuseseră conceptate anterior, în perioada ieşeană.

La 4 august 1879, după-amiază, închidea ochii Ştefan Micle.

Rămasă fără suport material, Veronica nu putea beneficia de pensia soţului ei, întrucît din ştatul lui de funcţionare lipseau cîţiva ani necesari calculului de a se acorda drepturi urmaşilor. Oficiul de pensii nu ţinu seamă că, mulţi ani, Ştefan Micle condusese învăţămîntul superior din Moldova cu străduinţe depăşind obligaţiile regulamentare. Realizările lui ca profesor de ştiinţe fizico-chimice la Universitatea din Iaşi, căreia-i utilase cursurile cu colecţii, aparatură şi cu laborator, fuseseră uitate.

S-a păstrat ciorna scrisorii de condoleanţe adresată Veronicăi Micle de către Eminescu, întrepătrunsă cu variantele lui *Bogdan Dragoş* şi *Despărţirei*, poem intim apărut la 1 octombrie 1879. După ce, la moartea lui Ştefan Micle, Eminescu publicase în coloanele *Timpului* un necrolog cu elogii şi pentru văduvă, acum căuta s-o îmbărbăteze, fără a-i ascunde perspectivele sumbre.

Sosită la 5 septembrie în Bucureşti, Veronica a stat mai bine de o lună, vreme în care, alături de Eminescu şi singură, a bătut la multe uşi pentru acordarea pensiei. Iacob Negruzzi îi întîlnise pe stradă şi istorisea Mitei Kremnitz că Eminescu i-a prezentat pe Veronica drept logodnică.

Revenită în Iaşi la 18 octombrie, ea mulţumea prietenului „pentru toate gentileţile şi pentru toate sacrificiile ce tu ai făcut pentru mine". Îl numeşte „punctul luminos în viaţa mea" şi-i trimitea, complementar, acte necesare la revendicarea pensiei.

La 3 noiembrie, Veronica îl invita pe Eminescu să vină peste cîteva zile la Iaşi, de aniversarea „Junimei", prilej de a-l sărbători, la 8 noiembrie, de onomastică, pentru care-i cumpărase un port-ţigaret de chihlimbar.

Aşteptat, dorit şi sosit la Iaşi, locui la Veronica, unde Eminescu a scris sonetul intimist *Stau în cerdacul tău :*

Stau în cerdacul tău... Noaptea-i senină.
Deasupra-mi crengi de arbori se întind.
Crengi mari în flori de umbră mă cuprind
Şi vîntul mişcă arborii-n grădină.

Dar prin fereastra ta eu stau privind
Cum tu te uiți cu ochii în lumină.
Ai obosit, cu mîna ta cea fină,
În val de aur părul despletind.

L-ai aruncat pe umeri de ninsoare,
Desfaci visînd pieptarul de la sîn,
Încet te-ardici și sufli-n lumînare...

Deasupra-mi stele tremură prin ramuri,
În întuneric ochii mei rămîn,
Ș-alături luna bate trist în geamuri.

Mite colportează răutăcioasă efemerida asalturilor sentimentale ale lui Eminescu la București pe lîngă Cleopatra Poenaru-Lecca : „Eminescu era pe de-a-ntregul desperat ieri [...], aș spune că absența doamnei din inima lui explică tristețea lui. Bietul băiat ! Cred că ea a răspuns la declarațiile sale printr-un hohot de rîs și el, așa se spune, nădăjduia să fie acceptat ca soț".

Nicu Gane adăuga, la rîndu-i, o glumă nelalocul ei asupra gustului lui Eminescu. Maiorescu, într-altă scrisoare, din 22 septembrie 1880, li se alătură din același spirit cancanier : „Eminescu, amorezat de D-na Poenaru-Lecca, găsește în această doamnă, cam corpolentă, multă inspirație".

Episoadele temporarei agitații sentimentale a lui Eminescu pentru Cleopatra Poenaru-Lecca, fiica pictorului Constantin Lecca, vara lui Caragiale și vecina de copilărie a lui Maiorescu la Craiova, se sincronizează cu procesul de redactare a *Scrisorilor a IV-a și a V-a*, în fazele de șantier ale satirelor, printre molozurile variantelor. Eminescu apostrofa pe Dalila ce nu-i înțelesese refugiul.

Cu zece ani mai vîrstnică decît Eminescu, vicioasă, fărămițîndu-și veniturile de pe moșiile Loloești și Popînzănești-Romanați la mesele de cărți cu ministeriabili și oameni de afaceri, fusese incriminată de adulter în procesul care i-a desfăcut căsătoria de căpitanul G. Poenaru și intrase în comentariul intriganților de cafenea și al gurilor din culise.

Ultimul plop „fără soț" din fața casei Cleopatrei Leca-Poenaru, din București

Înaltă, planturoasă, Cleopatra nu mai arăta în 1880 fizionomia rafaelică din uleiurile de copil și de „domnișoară" pictate de părintele ei cu ani în urmă. Cei ce-au cunoscut-o îi laudă în schimb inteligența. Replica

lui Eminescu față de „rezistența" ei distantă răzbate tumultuoasă, ca și în cazul Doamnei Sabatier la Baudelaire, într-o lungă ciornă de scrisoare, despre care nu știm de-a fost transcrisă și expediată Cleopatrei Poenaru-Lecca. Rezerva provine din conținutul de intimități recrudescente : „Ești tu cuminte Cleopatra ?" Urme ale afecțiunii pentru „dama cea de cupă, cu zîmbiri de curtezană și cu ochi bisericoși", ce-i vorbea „călugărește", răsar și în *Oda pentru Napoleon :*

Lună, dulce-ai fost în acea plăcută,
Sfîntă noapte cînd suspina Cleopatra,

ființa cu ochi negri, căreia îi denunță ușurătatea, printre alții și cu un „pîntecos amant". Nicolae Petrașcu o caracterizează „balsam" și-i atribuie *Pe lîngă plopii fără soț,* pentru ca tot el, peste două pagini, să rămînă la detaliul că văduva veselă rămase indiferentă la gîndurile lui Eminescu. Locuia pe str. Cometa (azi Căderea Bastiliei, nr. 2—10), avînd curte și plopi pînă în actuala Piață Romană nr. 6. Pe terenul casei demolate și a curții sale s-a construit, după primul război mondial, Academia de Științe Economice.

Condițiile favorabile poeziei de iubire, care rezultaseră din împrejurările vieții la Iași (epoca veroniană) fuseseră depline, altfel de cum se vădeau între 1879—1881 pentru Mite Kremnitz și pentru Cleopatra Poenaru-Lecca. Și Mite și Cleopatra îl priviseră de sus, de pe arhitrava închipuitelor lor capiteluri, oprindu-se la lutul îmbrăcat sărăcăcios al ființei lui. În lipsa rangului social al poetului, nici una, nici cealaltă nu-i putuseră ghici atributele geniului și nu i-au simțit freneziile.

La capătul experiențelor nereușite din capitală, Eminescu se gîndi să se căsătorească cu Veronica, proiect nutrit insistent și la Iași.

Cum Eminescu consultă pe Maiorescu în privința căsniciei în primăvara anului 1880, criticul interveni cu brutalitate. Într-o convorbire cu I. Al. Brătescu-Voinești, care și-a luat note rezumative, Maiorescu a reconstituit, în 1892, scena în care, la el acasă, acționase calculat

spre a-l îndepărta pe Eminescu de Veronica Micle, introducînd în intrigă numele lui Caragiale.

Deşi unii istorici literari au ridicat obiecţii asupra dezvăluirilor lui Brătescu-Voineşti, naraţia se vădeşte veridică prin probe scrise, prin documente memoriale, prin corespondenţa autografă a Veronicăi şi prin psihologia amfitrionului din str. Mercur. Maiorescu nu putea uita că Veronica Micle, în procesul de la Iaşi, cu şaisprezece ani înainte, îl acuzase în public. Să-şi fi amintit iarăşi că sub rectoratul lui Ştefan Micle — decan fiind Ioan Caragiani — adversarii politici îl excluseseră abuziv din învăţămînt ?

Virginia Micle Gruber destăinui în 1909 lui Victor Eminescu, nepot de frate al poetului, că în mai-iunie 1880 Veronica Micle avusese un copil de la Eminescu, născut mort.

Între vara lui 1880 şi sfîrşitul anului 1881 urmează cu interminenţe tăceri şi rară corespondenţă între Eminescu şi Veronica.

Despre gîndul căsătoriei aminteşte aceeaşi fiică, şi ea versuitoare în multe periodice : „Mama a fost o femeie plină de viaţă, plină de farmec, frumoasă, drăgălaşă, talentată, cu voce foarte plăcută, o femeie foarte sinceră şi dezinteresată şi a căzut jertfa numeroaselor sale calităţi. A plătit scump toate aceste daruri ale naturii, pe care nu a avut tactul de a le mai ascunde puţin. A iubit pe Eminescu cu o iubire nemărginită. Împrejurările şi oamenii au făcut ca ei să nu fie uniţi niciodată. Membrii Societăţii «Junimea», care se amestecau totdeauna în viaţa intimă a fiecărui dintre ei, nu l-au lăsat pe Eminescu să se însoare cu mama, sub cuvînt că «nu va mai plînge aşa frumos», după cum s-a exprimat însuşi Maiorescu.

Mai la urma urmei «aşa a fost să fie» şi să sufere. Dar ceea ce e trist este că memoria mamei mele este atît de terfelită de persoane de categoria D-nei Emilian, care n-a avut nimic sfînt şi n-a respectat nimic şi care a voit, după spusa lui Eminescu : să se înalţe pe ea, înjosind-o pe Veronica. Îmi pare totuşi bine că am ajuns să văd oameni de bine, care convinşi de adevăr,

caută să rupă negurile care o învăluie pe biata Veronica şi să o facă să apară iarăşi luminoasă şi strălucitoare cum a fost în adevăr, şi cum a luminat cu iubirea ei pe nefericitul geniu : Eminescu".

Eminescu îşi dădu seama, la sfîrşitul lui decembrie 1881, că şi el şi prietena de la Iaşi au fost victime şi, cu măreţia regretului de a se fi lăsat atras în cercul colportărilor, iertă curînd învinuirile aduse Bălăucăi.

La 3 ianuarie în anul viitor, poetul o întrebă asupra revenirii ei la Bucureşti, cînd „vom vorbi de ceea ce-mi scrii, adică de rămînerea ta aici", repunînd deci pe tapet gîndul căsătoriei. În această situaţie, Eminescu, ajutat de soţia lui Slavici, căutase casă în dreapta, în stînga, făcuse „unele puneri la cale", sub rezerva gustului Veronicăi şi se însenina la perspectiva căminului : „Va veni o vreme, Nicuţă, o ! sper că o veni, în care tu vei uita toate durerile ce ţi le-am cauzat şi-n care vom începe ceea ce am numit viaţa noastră nouă. Poate că atunci voi deveni eu însumi alt om şi pacea şi liniştea vor fi partea noastră a amîndurora".

Împăcarea a avut caracter răscumpărător şi frenetic. Din discreţie, Eminescu se mută de la Slavici (din Calea Victoriei, nr. 102) într-o casă ferită, pe str. Buzeşti 5, unde o primeşte pe invitată. La sfîrşitul lunii martie 1977 s-a dezvelit, amintitoare, pe zidul scundei clădiri din str. Buzeşti nr. 5, lîngă hotelul „Marna", o placă de marmură cu inscripţia : „În această casă a locuit, în anul 1882, poetul Mihai Eminescu". Prietenii îl zăresc schimbat, îmbrăcat cu căutare şi aferat. Pe Veronica o întîmpină cu gingăşii lirizate.

După cîteva zile de fericire, de noi planuri de trai comun, Veronica revenea în Iaşi. Poetul o rugase stăruitor să-i scrie des. Aici se află explicaţia succesivelor telegrame şi scrisori adresate lui în str. Buzeşti nr.5.

Poeta reia firul spovedaniei într-o epistolă din 10 februarie : „o să-ţi rămîie desigur o amintire fermecătoare a iubirii noastre ; suntem acum în acea splendidă epocă a vieţii, tot ceea ce a fost înainte de această vîrstă este nebunie şi copilărie, tot ceea ce va urma va fi dezgust

şi povară ; noi ne găsim la anii ăştia în vîrsta de aur, suntem atît de conştienţi de sine şi de sentimentele noastre că nimic n-ar putea să le nege şi să le desmintă [...]. Ştiu bine că te iubesc şi anii ce-au trecut de cînd mi-ai clădit această pasiune pentru tine n-au făcut decît s-o consolideze".

Trebuie să fi redactat cu sfredeliri morale, cu amărăciunile exprimate în *Icoană şi privaz* Eminescu scrisoarea din 28 februarie 1882, de rupere a nădejdilor căsătoriei :

S-ajung o zi în care, în strîmta mea chilie,
Tu să domneşti ca fiică, stăpînă şi soţie
Şi-n oare de durere, cînd gîndul mi-a fi veşted,
Să simt cum dulcea-ţi mînă se lasă pe-al meu creştet
Ş-atunci ridicînd capul, dînd ochii-mi peste spate,
Să văd ah, pămînteasca-mi, duioasă-mi zeitate...
Fugi, fugi ! Ce te aşteaptă cu mine într-un veac,
În care poezie şi visuri sunt un fleac ;
Nu te îndemn eu însumi ca să-mi urmezi în cale,
Să fiu nemernic martor nefericirii tale.
Decît să scriu la versuri, mai bine-aş bate toba :
Cu rime şi cu strofe nu se-ncălzeşte soba.
Chiar inima-mi de-aş da-o să bei dintr-însa sînge,
Nevoia este gheaţa ce-amoru-n graba-i stînge.

Argumentele subiective se reluau şi în stihurile dureroşului comentar autobiografic din *Nu mă înţelegi :*

Gîndeşti, pricepi tu oare cît pot fi de sărac ?
Să fii a mea nu este putinţă să te fac,
Cu mintea mea casteluri în Spania cîştig,
Mă vezi plîngînd cum suflu în mîinile-mi de frig
Şi urmărind peirea visărilor deşarte
Eu văd menit că-mi este să n-am de tine parte.
Cînd totul îmi lipseşte, cînd soarta nu-i mai rea
Atunci alese dînsa, ca tu să fii a mea...

În 18 martie 1881, Eminescu, dezgustat de sarabanda politicaştrilor adunaţi servil în cor dinastic, scrisese căminarului Gheorghe Eminovici, cu „sufletul acru de cerneală şi de condei", la Ipoteşti rînduri de amar:

„Și eu am avut acele friguri de primăvară, atît de obișnuite în țară la noi. N-am răspuns numaidecît pentru că m-a apucat proclamarea regatului pe dinainte și-n asemenea împrejurări, noi, negustorii de gogoși și brașoave, adecă noi gazetarii, suntem foarte ocupați. Aș dori din toată inima să viu acasă să vă văd, dac-aș găsi vrun om de încredere care să-mi ție locul, căci negustoria asta, pe lîngă că n-aduce nimic, nici nu te îngăduie să închizi o zi, două dugheana și să mai iei lumea în cap".

Pe un caiet poetul își nota decepția pentru gazetăria conservatoare, pe care era obligat s-o profeseze în dauna poeziei :

„Nici nu știi cît de mult am pus poezia la o parte,
Și cu prostii de jurnal zilnica pîine cîștig !"

De la asemenea realități pînă la confesiunea de mai jos, dintr-o scrisoare către Veronica Micle, nu se interpun schimbări în rostul lui Eminescu. Dimpotrivă, tragismul face loc deznădejdii lucide : „În opt ani de cînd m-am întors în România decepțiunea a urmat la decepțiune și mă simt atît de bătrîn, atît de obosit, încît degeaba pun mîna pe condei să-ncerc a scrie ceva. Simt că nu mai pot, mă simt că am secat moralicește și că mi-ar trebui un lung repaos ca să-mi vin în fire. Și cu toate astea, ca lucrătorii cei de rînd din fabrici, un asemenea repaos nu-l pot avea nicăiri și la nimeni. Sunt strivit, nu mă regăsesc și nu mă mai recunosc. Aștept telegramele Havas ca să scriu de meserie, scriemi-ar numele pe mormînt, și n-aș mai fi ajuns să trăiesc".

Luceafărul pilduiește, ca în evul de mijloc balada *Meșterului Manole* sau drama sufletească a bătrînului savant din *Scrisoarea I-a*, conștiința superiorității diferențiare a poetului. Prin aspra trăire a contradicțiilor epocii, el se detașa filozofic. Așa-zișii apropiați îi refuzaseră parcimonios pînă și dreptul mulțumirilor elementare, fără discreție ; dar Eminescu ajută însuși descifrarea pateticei renunțări din *Luceafărul,* prin postuma *Și oare tot n-ați înțeles,* care, ca și *La steaua...,* prin

identitate meditativă şi factura prozodică, dobîndeşte valoarea de meteorit desprins din *Luceafărul,* pentru că-l comunica direct ca poet, ca om, ca iubit :

Şi oare tot n-aţi înţeles
Cum nu mi-i lumea dragă,
Cînd cu nimic nu m-am ales
Din viaţa mea întreagă,
Cînd al meu cuget mistuit
De-o stranie părere
A fost un lung necontenit
Prilej pentru durere

Şi a păstrat în fundul său
Ca în cenuşa rece
Taina părerilor de rău
După un vis ce trece...

Peste istoria redactării trece umbra Veronicăi Micle, restabilind realităţi faptice. Adevărurile de viaţă, pe care *Luceafărul* le păstrează în broderia conflictului au fost interpretate caduc de către contemporani, de două generaţii estetizante, ca detaşare a poetului, refugiat în „zonele seninătăţii imperturbabile", „eliminînd tot ce era caz individual, întîmplare externă, convenţie socială, avere sau neavere, rang sau persoană", extinzînd artificiul „impersonalizării" şi asupra dragostei.

Varianta prefinală a ultimei strofe din *Luceafărul* nu este cum se descifrează pe *Manuscrisul românesc 2281:*

Trăind în cercul vostru strîmt
Norocul *vă petrece*
ci
Trăind în cercul vostru strîmt
Iubirea *vă petrece.*

Cu nostalgii şi spontaneitate, ca ori de cîte ori a fost solicitat de tineri, Eminescu trimisese creaţia sa de boltă „României june", în care el activase cu un deceniu în urmă. Studenţii din 1882 i se adresaseră cu căldură şi deferenţă pentru colaborare la primul lor

almanah şi Eminescu le-a răspuns cu creaţia la care muncise mai bine de nouă ani, cu destin să rămînă în istoria poeziei universale monumentul sintezei lui lirice.

Muncile la „Timpul"

Pentru biografia lui Eminescu la *Timpul* dispunem de ştiri bogate, memorii, însemnări, replici în presa guvernamentală şi corespondenţă, mai puţin de acte administrative.

Lui Slavici, Caragiale, Ioniţă Scipione Bădescu, Ronetti Roman, colegi de redacţie, li s-a precizat în monografii şi în numeroase cercetări speciale interferenţa cu existenţa lui Eminescu în etapa 1877—1883. Se cunosc şi responsabilităţile politice exercitate în numele comitetului executiv al partidului conservator de către notabilităţile Al. Lahovari, I. A. Cantacuzino-Zizin, Titu Maiorescu, Grigore Păucescu. Cunoaşterea jurnalisticii lui Eminescu designă detalii esenţiale portretului său moral.

Raporturile lui Eminescu cu Al. Lahovari şi I. A. Cantacuzino-Zizin înregistrează duritǎţi, proteste şi reclamaţii mai sus. Dacă P. P. Carp nu l-a înţeles întotdeauna, în schimb relaţiile cu Titu Maiorescu au împletit, odată cu schimbul zilnic de opinii, politeţea şi condescendenţa. La fel, legăturile cu blîndul Grigore Păucescu au fost cordiale şi, ca şi la Maiorescu, se extind şi asupra familiei poetului.

Martori apropiaţi lui Eminescu au lăsat amintiri în privinţa traiului lui. Ducea existenţă mocnită. Lucra din greu zile şi nopţi, citea fumînd şi bînd cafele, reflecta, concepta, scria poeme, le perfecţiona sau se dăruia polemicii. Muncea istovitor. Era văzut uneori în redacţie îmbrăcat sumar, făcînd din zi noapte, din noapte zi, uitînd să mănînce, sufocat de datorii. Astfel, cei mai frumoşi ani ai poetului au fost tinereţe de calvar, îndreptăţindu-l să-şi blesteme existenţa, să-şi aştepte sfîrşitul.

Slavici a destăinuit lui Iacob Negruzzi eforturile lui şi-ale lui Eminescu de a scrie zi de zi pentru coloanele

Timpului o coală de tipar, încheind că pe poet, în aspra iarnă a războiului, „îl strică lipsa de lemne de foc".

Neputînd cîştiga minimul întreţinerii, poetul închiriază, cum s-a văzut, locuinţe mizere, cămări igrasioase, cu pămînt pe jos sau odăiţe de paiantă la mansardă, în care vara se încălzea apa în găleată, iar iarna se transformau în încăperi de gheaţă ca-n *Povestea lui Harap Alb.* În lipsa lemnelor, iernile bucureştene îl chinuiseră pînă-ntr-atît că, multe seri, poetul fusese nevoit să întîrzie prin cafenele, să se culce îmbrăcat cu paltonul sau să tremure în prelungite insomnii pînă ce răsăreau dimineţi plumburii la geamlîcul cu flori de îngheţ. Scrutîndu-şi nevoile, se autoportretizează în acest acvaforte, replică la *Poezie şi adevăr* de Goethe :

Mai lăsaţi-mă şi-n pace cu-adevăr şi poezie.
Cine-mi dă pe ele ceva ? În durerea mea cea crudă,
Dacă inima-mi svîcneşte, dacă fruntea îmi asudă,
Cine şterge-a ei sudoare, cine ochii mi-i mîngîie ?

Surtucul mai mult urzală este decît bătătură,
Nu vedeţi ce ros pe margini, ce fudul mai e la coate ?
Vîntul chiar rîde în urmă-mi, cînd mă priveşte la spate.
Oamenii ? cu ironie la vedere-mi cască gura.

Ciubotele ? nime-n lume să nu ştie că-s poet,
După mîndrele călcîie, el pe loc mi-nseamnă teapa,
Dă ! cîlcîiele ca ele — dar prin găuri intră apa,
Tălpile-şi arată dinţii — cască, după meremet.

. . . . . .

De-aş putea dormi — dar frigul nici să dorm
n-o să mă lase,
De-aş putea visa, dar gerul genele mi le îngheaţă
Şi-mi păienjeneşte ochii. — Ah, dorinţa mea-i o raţă
Friptă... cu curechiu..., ba fără... Ce idee genială !

Şi mi-i somn, mi-i frig, mi-i sete... Ce se cuget la
amoruri !
Ce femeie-ar vrea să-partă sărăcia mea lipită-
Soarta ce în România la poeţi li-i pregătită !...

Din pricina salariului modest la *Timpul*, unde împărţea aceeaşi soartă cu Ioniţă Scipione Bădescu, Ronetti Roman, I. L. Caragiale, o vreme cu Slavici, Dionisie Miron, Stamatin-Nazone, şi a neachitării lui cu regularitate, Eminescu s-a aflat în situaţia de a nu-şi plăti chiria la termenele din contracte, tot atîtea pretexte, calamităţi cu aşa-numiţii lui proprietari, babe şi mici funcţionari, la rîndu-le chiriaşi ce subînchiriau. De două ori poetul locuieşte odăi sau boxe de serviciu în chiar redacţia *Timpului*, cărîndu-şi şi adăpostindu-şi parte din lucruri, lăzi cu cărţi şi boarfe pe la prietenii Simţion, Chibici, pe la cunoscuţi, el reţinîndu-şi mobilierul strict necesar, pe care şi-l inventaria.

Pe o filă autografă din aceeaşi perioadă se citeşte următoarea listă de creditori şi de datorii catagrafiată orînduit pe două partide :

Datorii		*Presante*	
Moise	100	Wachtel	200
Tata	1 200	Koch	30
Wachtel	200	Weiss	60
Bauer	20	Slavici	100
Koch	30	Ţura	50
Weiss	60	Bauer	20
Nica	30	Olteanu	500
Slavici	100		960
Olteanu	500		
(Ţura	50)		
Chibici	50		
Manliu	100		
Minovici	70		
	2510		
Xeni	500		
	3010		

Pe manşeta de sus a colţului drept al paginii, strîmtoratul redactor înmulţeşte cu 12 (luni) salariul ipotetic (de 400 de lei lunar) spre a obţine produsul anual de 4800 lei, din care, scăzînd 3010 lei, i-ar fi rămas pentru cheltuielile personale pe întreg anul 1882 suma de

790 lei, deci mai puţin decît salariul pe două luni. Şi iată că, în loc de achitări, în josul paginii se citesc înregistrate noi datorii :

Ocăşan	20 fr.
Bauer	20 fr.

Ca lista reprodusă, manuscrisele poetului şi felurite arhive conţin încă alte treizeci şi patru, cum şi chitanţe de aconturi cu ţîrîita pentru drepturile lui şi ale colegilor din redacţie, precum :

CHITANŢĂ

1—n. 350 *adecă treisute cincizeci lei noi am primit de la D. Cassier prin Dl. Slavici, acont asupra lefilor redacţiei „Timpului" pe curenta Octomvrie.*

Bucureşti, 17 octomvrie 1879

M. Eminescu

În ţinerea unei făgăduieli studenţeşti din 1873, de reîntîlnire peste cinci ani la Bucureşti, Ştefanelli şi Vasile Morariu răzbiră în capitală într-o după-amiază de la mijlocul lui august 1878 şi primul lor gînd, alăturîndu-li-se Chibici, le fu să reîntîlnească pe Eminescu.

„Pasăre turcească" — Chibici îi conduse la *Timpul*, unde „în sala întîia aflarăm pe un domn călare pe un fel de cal care-i ţinea loc de scaun". Era Caragiale, ce-i îndrumă în încăperea vecină, unde cei trei dădură de Ronetti Roman şi de Eminescu, numai în cămaşă şi pantaloni, la „o masă lungă, plină cu jurnale", redactînd un articol. Cravata poetului spînzura aruncată pe un colţ de masă, iar înaintea lui se găsea un talger cu fructe din care mînca Slavici.

Poetul îi întîmpină voios şi n-ascunse în zîmbet precaritatea bugetului personal. Purta chică şi, după ştiutu-i tic, cînd şi cînd îşi mușca nervos mustaţa. Hainele-i erau „cam neglijate". Se-ntrerupse din lucru şi, cum oaspeţii îl încredinţau că dispun bănește, îi urmă. O duseră aşa cîteva seri şi nopţi, reînviind vremea studenţiei vieneze.

Într-o seară el le mărturisi : „Măi băieți, așa de voios n-am fost decît în Viena cînd petreceam cu voi !“ Dar alteori, sub un „gînd trist“ strecurat prin minte, ofta înjurînd blînd : „Of... neamul nevoii !“

Într-altă seară, tînăra boemă, din care nu lipsea acum Slavici, merse — din cîte-și amintea Ștefanelli — la grădina etajată „La idee“, din str. Covaci, unde preparatele culinare primiseră numiri adecvate războiului încheiat ; mămăligii i se spunea „mîndrie națională“, cuțitului „Bismark“, iar cafelei negre „taifas cu cealma“.

Înaintea plecării, Teodor Ștefaneli, plimbîndu-se cu Eminescu pe Podul Mogoșoaei și întrebîndu-l despre traiul cotidian la București, poetul îi scandă : „Sărman la pungă și suferind de inimă, lungile-mi zile petrec“.

În coloanele *Timpului* — cum observă Maiorescu — Eminescu s-a făcut simțit de cum a intrat în redacție, prin universul de idei al culturii ce acumulase singur, prin logică și verb. El scrutează criticist situația internă, urmărește mersul războiului și consecințele lui, denunță responsabilitatea și iresponsabilitățile factorilor politici, afacerismele, demagogia și logoreea „păturii superpuse“, în turnurile de orizont introducînd portrete polemice vrednice de Goya și de contemporanul Honoré Daumier.

Incitat de apariția operelor lui Bălcescu, sub îngrijirea lui Slavici și Odobescu, Eminescu, în *Timpul* din 24 noiembrie 1877, pune în contrast personalitatea scînteietoare a revoluționarului pașoptist — care documentat, cu „neobișnuită căldură sufletească“ și „stăpîn pe limba neoașă, astăzi aproape uitată“ și înlocuită prin „păsăreasca gazetarilor“, a zugrăvit icoana voievodului unificator — cu comilitonii lui politici, instalați la cîrma statului și călcînd în picioare idealurile democratice : „Dumnezeu a fost îndurător și l-a luat la sine înainte de a-și vedea visul cu ochii, înainte de a vedea cum contimporanii ce-au copilărit împreună cu dînsul, și în cercul lui de idei, le-au exploatat pe acestea ca pe o marfă, cum au introdus formele goale ale Occidentului liberal, îmbrăcînd cu dînsele pe niște oameni de nimic“.

Și mai departe : „El s-ar spăimînta văzînd cum a fost să se realizeze pe pămîntul nostru libertate și lu-

mină. El ar vedea parlamente de păpuși neroade, universități la care unii profesori nu știu nici a scrie o frază corect, gazetari cu patru clase primare, c-un cuvînt oameni cari văzînd că n-au încotro de lipsa lor de idei, fabrică vorbe nouă, risipind vechea zidire a limbii românești, pentru a părea că tot zic ceva, pentru a simula o cultură care n-o au și o pricepere pe care natura n-a voit să le-o deie."

Recomandînd fondul de aur al volumului, încheie prin apostrofă : „Facă-se această scriere evanghelia neamului, fie libertatea adevărată idealul nostru, libertatea ce se cîștigă prin muncă. Cînd panglicarii politici care joacă pe funii împreună cu confrații lor din Vavilonul de la Seina, se vor stinge pe rudă, pe sămînță de pe fața pămîntului nostru, cînd pătura de cenușeri, leneșă, fără știință și fără avere va fi împinsă de acest popor în întunericul ce cu drept i se cuvine, atunci abia poporul românesc își va veni în fire și va răsufla de greutatea ce apasă asupra lui, atunci va suna ceasul adevăratei libertăți.

Dar suna-va acel ceas ? Oare tinerimea care astăzi își uită limba și datinele prin cafenelele Parisului, și care se va întoarce de acolo îmbuibată cu idei străine, răsărite din alte stări de lucruri, va mai fi în stare să înțeleagă pe acest popor, a cărui limbă și istorie n-o mai știe, ale cărui trebuințe nu le înțelege, ale cărui simțiri o lasă rece ?"

Pornind de la jalnicul aspect al ostașilor demobilizați reveniți de pe front rupți, călcînd fără opinci pe zăpadă, hămesiți, cerșetorind pe Calea Mogoșoaei mila burgheziei neîncorporate, traficînd de pe urma războiului, îmbogățită și disprețuitoare, Eminescu, în *Timpul* din 30 decembrie, creiona aspectul biruitorilor cu mîinile întinse : „Au sosit în București dorobanții de pe cîmpul de război. Acești eroi, cu care gazetele radicale se laudă atîta, sunt, mulțumită guvernului, goi și bolnavi. Mantalele lor sunt bucăți, iar sub manta cămașa pe piele, și nici cojoc, nici flanelă, nici nimic. Încălțați sunt tot atît de rău, unul c-un papuc și-o opincă, altul cu o bucată de manta înfășurată împrejurul piciorului,

toți într-o stare de plîns, într-o stare care te revoltă în adîncul inimii [...]. Și astfel au petrecut aceste victime ale radicaliei, ca să nu zicem un cuvînt mai rău, în zăpadă și în ger, nemîncați, neîmbrăcați, decimați mult mai mult de frig și de lipsă decît de gloanțele dușmanului. Nu sunt în toate limbile omenești la un loc epitete îndestul de tari pentru a înfiera ușurința și nelegiuirea cu care stîrpiturile ce stăpînesc această țară tratează cea din urmă, unica clasă pozitivă a României, pe acel țăran care muncind dă o valoare pămîntului, plătind dări hrănește pe acești mizerabili, vărsîndu-și sîngele onorează această țară. Și pe cînd acești cumularzi netrebnici, această neagră masă de grecotei ignoranți, această lepră a lumii și culmea a tot ce e mai rău, mai mincinos și mai laș pe fața întregului univers, această plebe franțuzită, face politică și fanfaronadă prin gazete și se gerează de reprezentanții unei națiii ai cărei fii, aceste stîrpituri nu sînt și nu pot fi, tot pe atuncea soldatul nostru umbla gol și desculț, flămînd și bolnav pe cîmpiile Bulgariei, îi degeră mîini și picioare de cad putrede de pe trupul viu al omului și, veniți înapoi în țară, cad pe drumuri în țara lor proprie de frig și de hrană rea. Scuzabil n-au fost acest război, dar explicabil putea să devie purtat în condiții normale, dar în modul în care s-au purtat cu oameni goi și flămînzi au fost o adevărată crimă, un omor de oameni prin foame și prin frig.

Consistă această țară din călăi și din victime ?"

Asemenea articole chemînd la responsabilitate au găsit în opinia publică largi ecouri. Alecsandri, impresionat de tabloul glorioșilor cerșind și de protestul din *Timpul*, scrise vibrînd pamfletul *Eroii de la Plevna*, în care dependența regelui poeziei de gazetarul Eminescu apare probantă :

Pe drumuri, prin orașe, prin sate, prin zăpadă,
Se văd, sau singurateci trecînd, sau în grămadă,
Sărmani în haine sparte, prin care intră gerul
Și-n măduvă pătrunde mai crîncen decît fierul.
Goi, sarbezi, rupți de foame și obosiți de trude,
Triști, tremurînd de friguri sub frigul iernei crude
Și întinzînd la oameni o mînă tremurîndă...

Ce-i astă sărăcime şi goală şi flămîndă ?
Eroii de la Plevna !... Iată-i ! Ah ! cine-ar crede ?
Le plînge chiar de milă tot omul care-i vede,
Şi eu plîng de ruşine... în ţara ospeţiei
Să văd cerînd pomană vitejii României !

Aceste braţe, care împins-au cu putere
Pe Ţară la'nălţime, pe duşman la căderе,
Sînt goale !... Aste picioare, ce urme glorioase
Lăsat-au pe tărîmul redutelor fioroase,
Sînt goale, degerate !... Sînt goale, o ! cruzime !...
Eu cat eroi în juru-mi şi văd numai victime !...

Ce crimă le atrage pe cap aşa osîndă ?
Ce crimă ?... Lupta mare pe cîmpul de izbîndă !
Ce crimă !... Eroismul, sublima devotare
Pentru-apărarea Ţării ş-a ei neatîrnare !...

. . . . . .

Priviţi-i !... Goi şi sarbezi, ca robi trăiţi în lanţuri !
Trişti, fărîmaţi, sărmanii ! de ger pe cîmpi, prin şanţuri.
Ologi, ciuntiţi, o ! Doamne, reduşi la nimicie.
Prin chinuri plăsmuite de-a voastră mişelie !
Priviţi-i, şi printr-înşii priviţi în depărtare
Funebra hecatombă lăsată-n lepădare,
Alături cu Plevna, pe cîmpul de bătaie !

Adeziunea lui Alecsandri la baricada *Timpului*, în care-şi publică mai întîi *Ostaşii noştri*, grăieşte de la sine.

Protestele nu întîrziară din tabăra adversă. *Românul* reproduse integral articolul despre dorobanţi, ca să fie dezavuat de cititorii liberali. Cînd „o foiţă“ care-şi macină palavrele tot la moara *Românului* ajunge să se anine pînă şi de persoana colaboratorilor *Timpului*, ba că unul e „ungurean“, ba că celălalt a fost „corist la teatru“, Eminescu răspunde pro-domo şi, la fel, pentru Slavici, fără echivocuri : „Despre asta nu e supărare — pot să înşire mult şi bine asemenea filosofii şi să se intereseze prea cu de-amănuntul de viaţa noastră privată, în care nu vor găsi nici umbră de faptă rea. Că unu-i român din Ardeal, că celălalt în copilărie a le-

gat cîtăva vreme cartea de gard şi şi-a făcut mendrele printre actori, nu dovedeşte nimic rău nici în privirea caracterului, nici în privirea inteligenţei lor".

Dacă asemenea articole aflau încuviinţările gerontocraţiei conservatoare, interesant rămîne că ele erau admirate de adversarii de jurnalistică. Se spune că dimineaţa cînd primea presa, C.A. Rosetti, clientul din fiece număr al oficiosului lui Eminescu, „Berlicoco", caricaturizat cu toate scăderile posibile, parcurgea atent mai întîi coloanele *Timpului.*

Cunoscător al realităţilor culturale de peste munţi, Slavici plănuieşte cu Eminescu în 1882 apariţia unui periodic în Transilvania, înfiinţarea unei „biblioteci" de literatură română şi universală, activizarea mişcării amatorilor de teatru interpretînd un repertoriu mai bine ales şi în care „rolurile principale să fie jucate de cei mai buni actori şi de cele mai bune actriţe", avizînd, de asemenea, ca asociaţiile muzicale din Braşov, Sibiu şi Lugoj să-şi extindă activitatea „în deosebite localităţi", invitînd să conlucreze „celebrităţile noastre muzicale".

A înfierat incorectitudinea politicaştrilor în afacerea de comisioane a concesiunii de cale ferată Warschawsky, Kalinowsky, Horwitz, Hirschler, Rafalovitch, Boboritz, Rubinstein, asistaţi avocaţial totuşi de Maiorescu, şi a smuls obrăzarele liberalilor patriotarzi : „Nu cu fraze şi măguliri se iubeşte şi se creşte naţia adevărată. Noi o iubim aşa cum este, cum a făcut-o Dumnezeu, cum a ajuns prin suferinţe seculare pînă în zilele noastre". Maiorescu, recunoscîndu-se în aluziile lui Eminescu, îşi nota lapidar la 13 iunie : „Articolul lui [...] în contra mea şi după asta totuşi aceeaşi simpatie pentru el, poate mai puternică".

În tema ipocriziilor, corupţiei şi falsului patriotism al puternicilor zilei, reflex vine în minte filipica *Scrisorii a III-a :*

Au de patrie, virtute nu vorbeşte liberalul,
De ai crede că viaţa-i e curată ca cristalul ?
Nici visezi că înainte-ţi stă un stîlp de cafenele,
Ce îşi rîde de-aste vorbe, îngînîndu-le pe ele.

La citirea ei la „Junimea", în Casa Pogor, unde o adusese Titu Maiorescu — pe calendar 28 martie 1881 — satira provoacă reacţia proliberalului G. Panu, care exclamă asertoric : „Nădăjduiesc că poezia aceasta nu se va publica în *Convorbiri literare*". Ea se culese în revistă la 1 mai, iar Eminescu o retipări în *Timpul* din 10 mai 1881, în locul destinat zilnic articolului său politic, contrastînd cu presa partidelor vremii, la unison în apologia dinastiei.

Capodoperă a liricii cetăţeneşti, *Scrisoarea III-a* stigmatizează vorbăria deşartă, versatilitatea şi spiritul apatrid al parlamentarilor de-atunci :

Au la Sybaris nu suntem lîngă capiştea spoelii ?
Nu se nasc glorii pe stradă şi la uşa cafenelii ?
N-avem oameni ce se luptă cu retoricele suliţi
În aplauzele grele a canaliei de uliţi,
Panglicari în ale ţării, care joacă ca pe funii,
Măşti cu toate de renume din comedia minciunii ?

Punîndu-i în contrast cu realităţile blamate ale epocii, Eminescu, asemenea rapsozilor antichităţii şi barzilor din evul de mijloc, preamăreşte în mesaj iubirea de naţie şi de patrie, vitejia poporului condus de Mircea cel Mare, care, la Rovine în 1396, zdrobise şi pusese pe fugă oştile cotropitoare ale sultanului Baiazid.

Livia Maiorescu-Dymsza aminteşte : „*Scrisoarea a III-a* e din anul 1878, iar nu mai înainte. Cît despre articolele din *Timpul* erau scrise întotdeauna după convorbiri îndelungate spre pildă cu Titu Maiorescu. Ţin minte vecinicul : «şi nu fii prea violent, rămîi politicos» — atunci Eminescu îşi vărsa focul indignării pe cînd dejuna împreună la noi. Venea de 4, 5 ori pe săptămînă la noi, iar cînd n-avea vreme D. Maiorescu, el sta de vorbă cu mama mea".

Dînd caracter real istoriei, însuşi lua parte la istorie. O idee fundamentală pe această trăire o constituie premisa unităţii naţionale a românilor, a conştiinţei drepturilor limbii şi culturii lor pe teritoriul vechii Dacii.

Din cînd în cînd, Eminescu publica în ziar studii ample de sociologie românească, compartimentate metodic pe capitole şi secţiuni, precum *Icoane vechi şi*

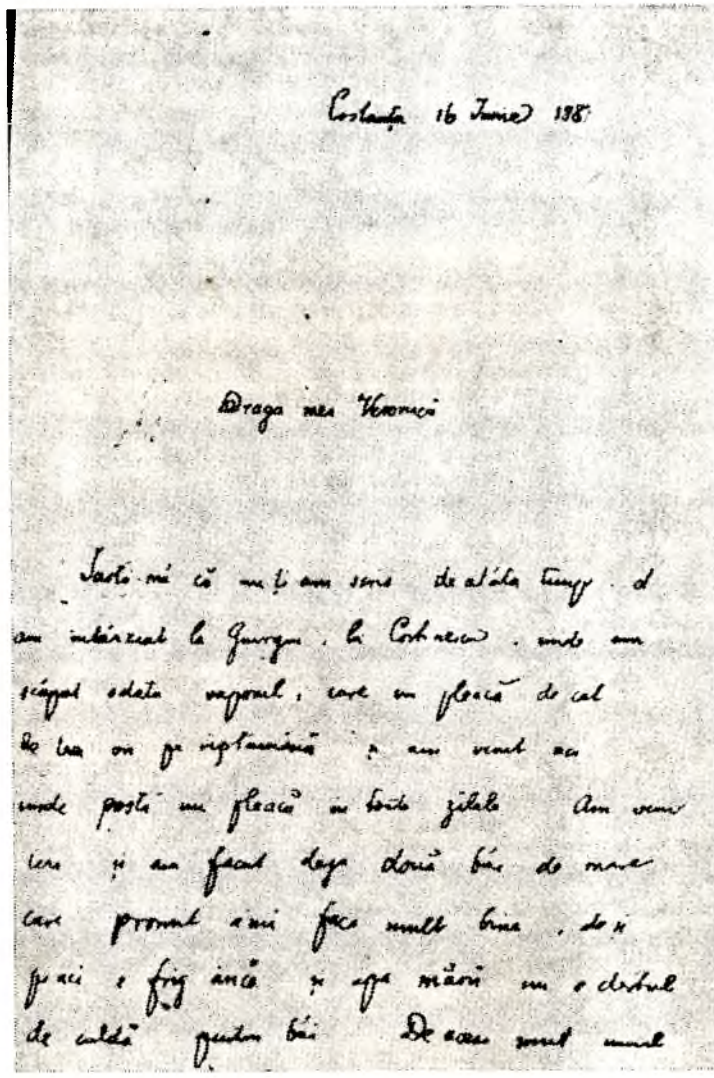

Începutul scrisorii adresată de Eminescu, din Constanța, la 16 iunie 1881, Veronicăi Micle

icoane nouă (I. *Actualitatea ;* II. *Paralele economice ;* III. *Bătrînii şi tinerii ;* IV. *Ilustraţii administrative ;* V. *Din abecedarul economic ;* VI. *Frază şi adevăr),* apărute între 11—23 decembrie 1877 sau grupajul de articole din februarie 1880 intitulate : I. *Despre program ;* II. *Independenţa română ;* III. *Ideea statului monarhic ;* IV. *Ficţiunea parlamentară ;* V. *Declasarea* sub genericul *Studii asupra situaţiei.*

La Constanţa pentru zece zile

Suferind de cord şi de reumatism şi hotărît să vadă ţărmul românesc al mării, Eminescu se împrumută de unde putu, părăsi Bucureştii cu trenul în primele zile ale lui iunie 1881, cu destinaţia Giurgiu (unde rămase trei zile), ca de-acolo să apuce calea de apă cu vaporul vienez pînă la Cernavodă (atunci Bagazchioi) să se urce-n trenul de Constanţa, pe linia construită de turci în 1860 şi care, cu modificări de nivel, pasaje, curbe, podeţe, stă la baza actualului traseu.

Împăratul poeziei româneşti a cunoscut astfel marea noastră, s-a cufundat în valurile ei, a trăit în Constanţa şirag de zile şi paşii lui, pe urmele sciţilor, călcînd tăcut urma tălpilor lui Ovidiu, pe-ale neguţătorilor genovezi şi ostaşilor lui Mircea Voievod, i-au sanctificat uliţele, malurile.

Biografii şi exegeţii creaţiei lui Eminescu din trecut, din zelul de-a releva ficţiunea poetului (asemuind-o cu fantezia lui Goethe, ce poetizase Rinul înainte de a-l fi văzut), s-au întrecut să afirme că *Mai am un singur dor* fusese scris fără ca autorul să fi privit ţărmul românesc. Lamentări pe această temă, datorate în primul rînd lipsei de informări, s-au auzit cu decenii în urmă şi cu ocazia dezvelirii bustului lui Eminescu de Oscar Han la Constanţa.

Realitatea a fost însă cu totul alta, şi o relatează scrisoarea lui Eminescu, expediată din *Costanţa* (cum ortografia el al 16 iunie 1881 numele oraşului relegării poetului *Ponticelor)* şi aflată nu de mult.

Venise pentru zece zile să facă băi de mare, „care promit a-mi face mult bine", pe vremea răcoroasă ce persista. Fiind „unul din cei dintîi sosiţi aci pentru băi", trăsese la „Hotel d'Angleterre" (clădire ce se păstrează pînă astăzi recondiţionată pe str. N. Titulescu nr. 3, la colţ cu str. Dianei, în vecinătatea falezei), locuind la o mansardă „deschisă din două părţi asupra mării".

Sosea întîia oară pe litoralul românesc, cum specifică începutul epistolei, şi-l vedea pentru ultima oară. Încîntările ce trăia îi provoacă în scrisoarea către Veronica interferenţe cu imagini marine din *Scrisoarea I-a*, de curînd apărută în *Convorbiri literare* : „O să mă întrebi ce efect mi-a făcut marea pe care-o văz pentru întîia oară ? Efectul unei nemărginiri pururea mişcate".

Slovei scrisorii se suprapun stanţele pastelului neptunic din uvertura *Scrisorii I-a* :

Peste cîte mii de valuri stăpînirea ta străbate,
Cînd pluteşti pe mişcătoarea mărilor singurătate !

după care comentariul subiectiv aluzionează incidenţe pentru femeia iubită, comparată cu marea : „n-am văzut-o în toate feţele — căci ea e schimbăcioasă la culoare şi în mişcări, de unde unii autori o şi compară cu femeea".

În contrast cu Rusciucul, pe care — în aşteptarea obligată de la Giurgiu, probabil că trecuse Dunărea şi îl străbătuse —, Constanţa i se părea orăşel „îndestul de frumos", edilitat cu gust după războiul de Independenţă, cînd, în toamna 1878, provincia biruitorului de la Rovine, „Domn al Ţării Româneşti [...] încă pînă la Marea ce Mare", revenise în istoricul patrimoniu geografic al românilor : „Casele cu oarecare eleganţă în clădirea lor, căci piatra e eftenă aci şi clădirile sunt de piatră pătrată, iar primăria, de cînd stăpînesc Românii şi există un consiliu comunal, a făcut foarte mult pentru orînduiala şi înfrumuseţarea oraşului".

Viaţa i-o caracteriza scumpă, nu atît de costisitoare însă pe cît i se vorbise la Bucureşti. Aprecia terasa de „pe ţărmul înnalt", pe care mai tîrziu s-a clădit cu eleganţă Cazinoul baroc, loc care-i colinda privirea spre

orizontul de ape, el reținînd extatic și într-ales peisajul nopții: „frumoasa privelişte pe toată întinderea mării şi cînd luna e de asupra apei, ea aruncă un plein de lucire slabă, care pluteşte pe-o parte (a) apei". Informa că, spre a combate specula particularilor ce închiriau la vizitatorii sezonieri, în urbea tomitană de curînd se deschiseseră cîteva hoteluri.

În acele momente Eminescu îşi propunea, pentru cîte mulţumiri îl însufleţeau la Constanţa, ca peste un an s-o aducă şi pe Veronica Micle pe litoral, adăugînd gîndului naive consideraţii medicale, dar şi referiri la încercările lor : „La anul să ştii că venim amîndoi aci, băile de mare întăresc şi grăbesc bătăile inimii. Cu toate că omul pare a întineri de ele, privirea mării liniştește, mai ales sufletele furtunoase".

Fără a fi guignol burlesc, poetul privise către înalt şi recepţionase în sine universul stelelor, sînul lunii şi din ţărm fluxul valurilor. Cu liliale bucurii, căci numai în Eminescu ele puteau creşte mirific, el îşi risipea sufletul între pămînt şi cer. Mai diafan ca visul, mai uşor ca suspinul, primaşul poeziei româneşti păstrase în nopţile tomitane, cărora le-a fost oaspete în vara 1881, trofeele singurătăţii lui. Îndreptîndu-şi departe ochii minunaţi de desfăşurarea crugului astral în senin de iunie, Eminescu era obsedat de Veronica Micle, cu care ar fi vrut să plutească pe calea deschisă de lună pe chiar luciul mării. Himere, neîmplinire ca şi mormîntul „la marginea mării" !

Proiecte sub zodia ultimelor rezistenţe

Într-o evocare din *File rupte* (1909), Vlahuţă povesteşte cum în 1883 întîlnindu-l pe stradă şi vorbind mai multe cu Eminescu, acesta i-a schiţat perspectiva unei „Case pentru artişti", cum oamenii noştri de cultură nu avuseseră pînă atunci şi cum şi-o imagina şi Vlahuţă : „o Casă mare cu ziduri albe şi cu ferestre largi, fără zorzoane pe pereţi, fără turnuleţe pe acoperiş, luminoasă, veselă, strălucitoare de simplicitatea aceea

bună, curată şi cinstită". Să-l lăsăm pe emul să povestească în verbul amintirii plănuirile magnifice ale lui Eminescu pentru condeierii şi creatorii români : „toată ziua aceea am stat împreună şi am făcut planuri. Atunci am zidit noi o casă pentru artişti, — un adevărat palat ! Era chiar pe locul unde-i casa Oteteleşanu. Dar ce organizare era şi ce frumos buget alcătuise Eminescu ! Nu ştiu cum potrivise el lucrurile din condeiu, că, după ce se acopereau toate cheltuielile prevăzute şi neprevăzute, mai avea ş-un escedent de vr-o cincispre-zece mii de lei pe an. Şi era o bucurie pe noi [...]. Seara, însă, la birt, a trebuit să ne facem bine socotelile, pentrucă toată averea noastră efectivă se încheia în trei lei, şi vroiam s-avem şi de-aici, mai ales de-aici, un escedent ...pentru ţigări".

Şirurile lui Vlahuţă se confirmă şi în iniţiativele lui Eminescu de a se constitui prima societate a ziariştilor din ţara noastră. În *România liberă* nr. 1690 din 13 februarie 1883, în caseta *Cronica zilei*, apăru ştirea rezumativă despre alegerea biroului societăţii, prim pas pentru înfiinţarea şi activitatea ei : „Societatea Presei Române s-a constituit. Primul său consiliu de administraţie este compus din d-nii Hăşdău *(Columna lui Traian)* ca preşedinte — Laurian *(România liberă)* şi G. Steriade *(Gazette de Roumanie)* ca vice-preşedinţi, — Bibicescu *(Românul)*, Eminescu *(Timpul)*, Missail *(Binele public)*, ca membrii, şi Minovici *(Curierul financiar)* casier".

Se adunaseră 33 de gazetari reprezentînd periodicele de tiraj ale vremii, discuţiile cele mai înflăcărate purtîndu-se în jurul persoanei lui C. A. Rosetti. Redactorii *Românului*, în cap cu I. Bibicescu şi invocînd activitatea publicistică de peste 35 de ani a lui Rosetti, îl propuseseră preşedinte. Eminescu „cu nici un preţ" n-a voit să admită preşedinţia directorului *Românului*. O spune, martor ocular, Const. Bacalbaşa, care adaugă semnificativ că „glasul lui Eminescu a avut mai multă trecere şi Rosetti a fost înlăturat". La argumentele îndelungatei jurnalistici a lui Rosetti, cu care presau ziariştii liberali, Eminescu a replicat apostrofînd sectarismul lui Berlicoco şi esenţa demagogiei burgheze ce-i caracteriza

trecutul. În tonul asertoric folosit, poetul-gazetar era în concordanţă cu propriile convingeri şi cu consecvenţa cu care combătuse politica lui C. A. Rosetti în *Timpul* cinci ani.

Cu excepţia lui Slavici, care îndeplinea obligaţiile articolului prezentat la termen, colegilor de ziaristică pe care îi avu Eminescu la *Timpul* le lipsea punctualitatea. Prezenţa lor la redacţie rămînea episodică şi nici prin gînd nu le-ar fi trecut vreunuia să-l ajute la prelucrarea ştirilor transmise de agenţia „Havas", să primească informaţiile din ţară, să insereze comunicatele ministeriale, să despoaie *Monitorul oficial* şi buletinele zilnice ale bursei, presei, vieţii judiciare şi poliţieneşti, să se ocupe de administraţie şi colportaj, să se angajeze în corecturi, cu alergături între zeţari şi mesele de scris. Eminescu le aducea la îndeplinire cu conştiinciozitate transformată în salahorie intelectuală şi privaţiune.

Suplinind pe cei ce abuzau de promptitudinea lui şi pentru ca ziarul să fie pe piaţă la vreme poetul şi-a adaptat existenţa la condiţiile din redacţie. Scria articolul de fond, redacta zi de zi cronica parlamentară, caseta externă, aduna ştirile zilei, restiliza materialele din provincie, cumulînd fără remuneraţie şi muncile secretarului de redacţie, pe-ale tehnoredactorului şi ale telefonistului, corectorului şi omului de legătură.

Împreună cu sora lui Maiorescu, Veronica Micle plănuia la 1 iunie 1882 să-l aducă pe Eminescu profesor de filozofie la Institutul „Humpel" în Iaşi, tot astfel cum pentru Aşezămîntul „Anastasă Başotă" din Pomîrla Samson Bodnărescu năzuise să-l aibă pe poet profesor de istorie universală, iar la clasele inferioare de latină, intervenind fără rezultat cu Ion Ianov, tot junimist, pe lîngă Maiorescu.

În febra vieţuirii balzaciene, lui Eminescu nu-i rămînea răgaz nici pentru prînz, nici pentru cină, neîngăduindu-şi odihna fie şi pentru cîteva ore. De-aici extenuarea, pe care o combătea cu cafele şi ţigări. Cînd, totuşi, răzbătea în restaurante, consuma condiţionat de buzunar. Ajuns acasă, în plină vară, răzbit de somn sau în urma obligaţiilor de condei, parcurgînd un manu-

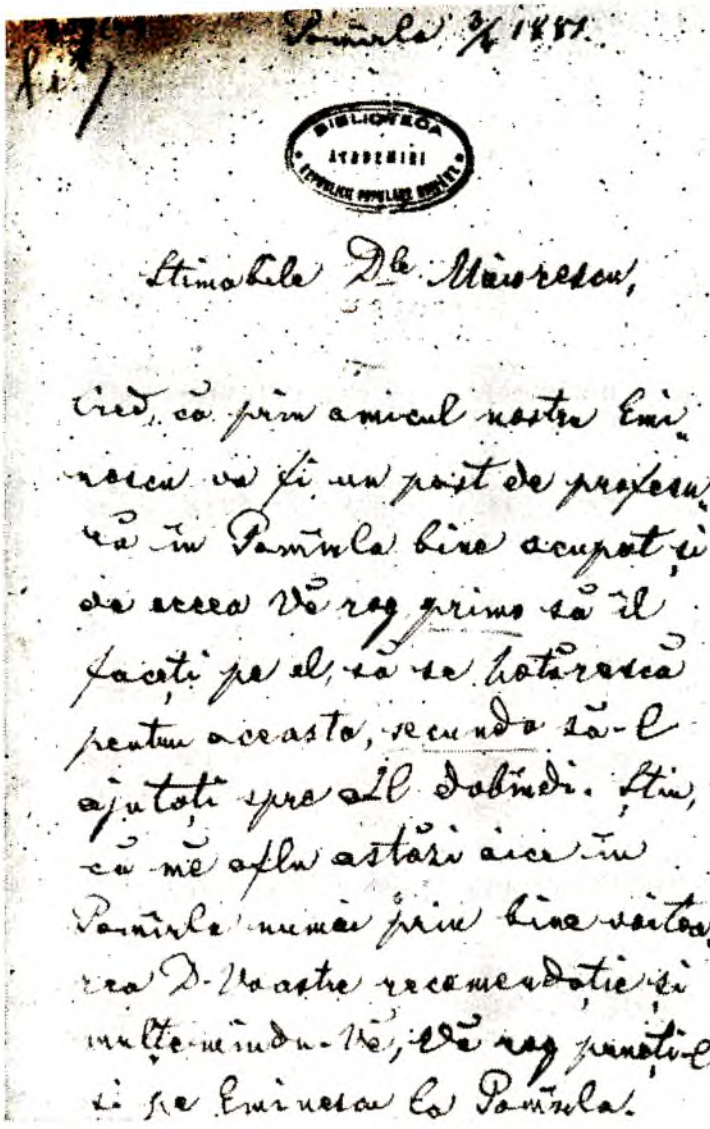
Pomîrla 3/1881.

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

Stimabile Dle Maiorescu,

Cred, că prin amicul nostru Eminescu veți fi un post de profesor, că în Pomîrla bine acupat și de aceea Vă rog prima să îl faceți pe el, să se hotărască pentru aceasta, secunda să-l ajutați spre a îl dobîndi. Știu, că mă aflu astăzi aicea în Pomîrla numai prin bine voitoarea D-Voastre recomendație și multe mi-au-Vă, vă rog primiți-l și pe Eminescu la Pomîrla.

Prima pagină din scrisoarea lui Samson Bodnărescu, prin care, la 3 aprilie 1881, se solicită lui Titu Maiorescu să-l determine pe Eminescu să vină profesor la Pomîrla-Dorohoi

scris vechi, adnotînd cercetări istorice sau extrăgînd statistică, uita să mănînce.

Era conştient că va fi strivit şi nimic nu impresionează mai dramatic ca luciditatea cu care-şi aştepta prăbuşirea :

Şi în gîndu-mi trece vîntul, capul arde pustiit,
Aspru, rece sună cîntul cel etern neisprăvit...
Unde-s şirurile clare din viaţa-mi să le spun ?
Ah ! organele-s sfărmate şi maestrul e nebun !

Vlahuţă, dintre puţinii acceptaţi în preajmă, îl descrie în acest ansamblu după înapoierea de la Iaşi : „El era pe atunci redactor la ziarul *Timpul*. Conştiincios şi muncitor peste măsură, de multe ori Eminescu ducea singur greutăţile gazetei. Câte nopţi petrecute cu condiul în mână ! Ş'a doua zi, palid, nepieptănat, plin de cerneală pe degete, c'un teanc mare de foi scrise intra la tipografie, unde rînduia materia, redacta informaţii, făcea corecturi, şi numai seara, cînd gazeta începea să se vînture la roată, atunci îşi aducea şi el aminte că e trudit şi n-a mâncat nimic în ziua aceea.

Îmi pun mâinile la ochi şi trec repede peste acest şir de ani, în cari Eminescu şi-a dat cea mai scumpă şi nobilă parte din vieaţa şi inteligenţa lui... pentru o mizerabilă bucăţică de pâine. Cînd veneau căldurile nesuferite ale verei, patronii de la *Timpul* plecau toţi la băi. Eminescu stătea neclintit în Bucureşti, mistuindu-se şi luptînd până la jertfă pentru onoarea şi triumful altora, soldat credincios şi nefericit.

Într-o zi m-am dus la tipografie să-l iau ca să mâncăm împreună. L-am găsit făcând corecturi. Era obosit la faţă.

— Uf, nu mai pot, nu mai pot... Aş vrea să mă duc undeva la ţară, să mă odihnesc vre-o două săptămîni.

— De ce nu te duci ?

— Dar unde să mă duc ? Cu ce să mă duc ? Pe cine să las în locul meu ?...

Asta era la sfîrşitul lui mai. După o săptămînă gazetele anunţau că Eminescu a înnebunit". Tot el mărturisea că l-a auzit de multe ori: „Tare-aş vrea

s-adorm odată şi să nu mă mai deştept", parcă amintind spovedania lirică :

Din lumea de mizerii şi fără de-nţeles
Cu ochii cei de ghiaţă ai morţii m-am ales
Şi totu-mi pare veşted, căzut şi uniform,
Sunt însetat de somnul pămîntului s-adorm,
Încît numai din nume îmi pare că exist...

Ipoteza că în mai—iunie 1883 Eminescu ar fi călătorit cu trenul la Galaţi, ca să conducă spre spitalizare pe un frate bolnav nu se susţine documentar, n-avea pe nimeni rudă în Covurlui şi chiar scrisoarea, din 16 noiembrie 1887, către un negustor gălăţean, Vasilcoveanu, rămîne amăgire, un apocrif. Textul original al respectivei epistole fusese adresat lui V. G. Morţun.

Printre ultimele creaţii ale lui Eminescu se numără, în patru variante, *Mai am un singur dor,* previziune a prăbuşirii apropiate şi a intrării în neuitare :

Cum n-oi mai fi pribeag
De-atunci înainte,
M-or troieni cu drag
Aduceri aminte.
Luceferi, ce răsar
Din umbră de cetini,
Fiindu-mi prieteni,
O să-mi zîmbească iar ;
Va geme de patemi
Al mării aspru cînt...
Ci eu voi fi pămînt
În singurătate-mi.

În ordinea lirică, este însuşi testamentul poetului.

Patru zile la Iaşi

La 4 iunie 1883, Eminescu porneşte cu trenul spre Iaşi ca să participe la dezvelirea statuii lui Ştefan cel Mare, festivitate anunţată peste o zi. Se ştie că, ajuns în garnizoana *Convorbirilor literare,* el s-a dus îngîn-

durat de-a dreptul la bojdeuca lui Creangă, pe prispa căreia își chinui zadarnic mintea ostenită pentru un elogiu de circumstanță adresat eroului. Pînă la urmă, lipsit de vervă și înfrînt în ce năzuise febricitar să realizeze ca fantezie, se mulțumi să retranscrie o poezie de ritm popular. În cămara povestitorului din Humulești adormi cu revolverul lîngă pernă, chinuit de obsesia atentatelor imaginare împotriva lui. Colindă apoi cu gazda din Țicău într-un scurt răgaz și, de presupus la inițiativa acestuia din urmă, vechi căi mărginașe și ospătăriile întunecoase cu vin auriu de Hîrlău. La „Junimea" din seara festivităților citi întraripat *Doina*. Lipsesc știri să fi vizitat în acest răgaz pe Veronica Micle.

După trei zile reveni la București mai puțin stăpîn pe sine. Îl potopesc durerile de cap ; ulcerațiile de pe picioare se deschideau în „fîntînele" de Iov. Ultimele-i articole de fond rămase în colecția *Timpului* au comentariul la limită ; în schimb, duritățile pamfletarului străbat în diatribă. Pe caiete întregi și pe fițuici răzlețe, încercările algebrice se repetă în ecuații și în etajări absurde de calcule, litere, cifre, figuri geometrice. Gesturile incoerente la prînzurile lui Maiorescu (care le consemnează sumar) nu lasă îndoială asupra apropierii catastrofei. Agitația sub care își încarcă des în aceste zile revolverul, obsesia înscenărilor că va fi suprimat, ca și autoînvederările în scris de a împușca pe Chibici, care, alături de Simțion, rămăsese milos și devotat amic, mărturisirile din străfund că simte că se pierde, făcute lui Slavici, la care locuia, toate arătau că rămînea neputincios în fața tragediei ce se apropia.

Geniul intrat în hăurile năucirii

Maiorescu notează, jos 23 iunie, la cina sa, aberațiile lui Eminescu, „care devine din ce în ce mai evident alienat. Foarte excitat, sentiment al personalității exagerat (să învețe acum albaneza !), vrea să se călugărească, dar să rămînă în București". Peste trei zile,

poetul ar fi vrut să plece la Botoşani, deşi era aşteptat la Sibiu, cu Slavici, ca să întemeieze *Tribuna* intereselor naţionale româneşti ; se răzgîndeşte. Cu o zi înainte s-arăta „moleşit". Slavici a relatat în *Amintiri* despre nopţile delirante ale prietenului său.

Fusese fulgerat de cea mai nemeritată soartă la 33 de ani.

Marţi 28 iunie 1883, la ora 6 dimineaţa, criticul fu trezit din somn de aducătoarea unei cărţi de vizită lapidare din partea soţiei lui Slavici : „Domnu Eminescu a înnebunit. Vă rog faceţi ceva să mă scap de el, că foarte reu".

Cu Simţion, peste două ore, Maiorescu închiria pe contul său, plătind 300 de lei pe lună, o rezervă pentru Eminescu în „Casa de sănătate" a dr. Al. Şuţu şi înştiinţă despre catarsis pe Th. Rosetti. Criticul consemnează în *Însemnări zilnice* suita amănuntelor : „Pe la 10 veni cu trăsura la mine Eminescu, binecuvîntă cu privirea fixă pe soţia mea şi pe Ilie Nicolescu, care tocmai pleca, mă îmbrăţişe tremurînd. Eu îi arătaiu pe Hermes şi pe Venus din Melos, la care el zise, cu privirea în extaz : «Lasă că va reînvia arta antică !» Potrivit înţelegerii [ce avusesem cu Simţion], i-am spus că trebuie să se ducă la Simţion, pentru Societatea «Carpaţii». Mi-a cerut să-i dau 5 lei pentru trăsură şi a plecat cu trăsura acolo. De-acolo e vorba să fie dus la Dr. Şuţu. Numai de s-ar face asta fără greutate ! — A venit apoi la mine Caragiali la masă ; a izbucnit în lacrimi cînd a auzit ce e cu Eminescu".

După aţîţarea lui Eminescu de către Grigore Ventura la cofetăria „Capşa" (Calea Victoriei nr. 36) ca să împuşte pe Carol I la Cotroceni, poetul se opri la Baia „Mitraszewski" din str. Poliţiei nr. 4, unde se baricadă într-o cabină pe 8 ore, cîntînd şi lăsînd să se reverse apa pe sub uşă spre culoar, pînă cînd, cu ajutorul comisarului C. Nicolescu de la circa 18-a, a doi cunoscuţi şi a gardienilor de la ospiciu, i s-a pus pe trupul gol cămaşa de forţă, iar domiciliul din Piaţa Amzei nr. 18 fu sigilat. Abia a doua zi i s-au adus cămăşi şi hainele aruncate în ajun în cadă.

Timpul pierdu astfel pe cel care-i crease prestigiu între ziarele epocii, pînă la el inexistent şi nediferen-

ţiat. În redacţie, înfruntîndu-i-se protestele, fusese introdus de cîteva săptămîni N. Bassarabescu, iar Mihai Paleologu urmărea orgolios conducerea cotidianului. În acest răstimp se prăbuşeşte modestul redactor, care vreme de cinci ani şi opt luni nu ţinuse să-şi semneze articolele, fără ca dintre cei slujiţi de el, exceptînd pe Maiorescu, să-şi fi dat cineva seama de vocaţia lui jurnalistică, de caratele modestiei, de jertfa ce făcuse şi de fineţea lui etică. Aburirea judecăţii lui a fost privită ca fapt divers, concediere de salariat răvăşit de boală. Ba — ceea ce satisfăcea pe cei rămaşi în urmă — se vestea în cap de coloană, tot atunci, că postul i s-a ocupat. Comunicatul *Timpului* apăru rituos — fără să surprindă în vreun fel — în urma ziarelor liberale şi după ce timp de trei zile, în consens, opinia gazetărească publicita zvonul că „primul şi cel mai eminent scriitor" înnebunise. Ziarul *Românul* (an. 27, vineri 1 iulie 1883) trecu peste amintirea pamfletelor eminesciene, care îl înfruntaseră ani de zile ca *Pseudo-Românul* şi pe directorul său îl gratulase cu epitete ca „hidoasă pocitură", „saltimbanc", „Berlicoco Magnus", anunţînd : „Aflăm cu sinceră părere de rău că d. Mihail Eminescu, redactor al ziarului *Timpul,* tînăr plin de talent şi înzestrat c-un deosebit geniu poetic, a căzut grav bolnav. Sperăm că boala sa nu va fi decît trecătoare şi că în curînd vom putea anunţa deplina sa însănătoşire". Rosetti dovedea că este în adevăr gazetar !

În aceaşi zi, *Telegraful,* în care în 1882 apăruseră două atacuri vitriolice împotriva lui Eminescu sub semnăturile lui Nicu Xenopol şi Scarlat Moscu, repeta vestea. La fel, redacţia *României libere* (an. 7, nr. 1802, sîmbătă 2 iulie 1883), unde se grupaseră în ăst timp Delavrancea (Argus), Duiliu Zamfirescu (Don Padil), A. Vlahuţă şi alţi tineri sub direcţia lui Dimitrie August Laurian, comunica la *Cronica zilei,* prin rîndurile lui Mihail Brăneanu : „Amicii săi, îngrijoraţi de zilele unui bun amic, l-au condus marţi la casa de sănătate. Ei îl vizitează regulat şi fac totul pentru a lui însănătoşire. Fie ca dorinţa lor să se îndeplinească cît de curînd !" Peste şase zile (nr. 1807, vineri 8 iulie 1883), admiratorii îndureraţi din redacţie se amăgeau de spe-

ranța însănătoșirii : „Să sperăm cu toții în reînsănătoșirea lui din greaua boală în care l-a aruncat cruda soartă.

O observație de făcut în privința lui Eminescu, printre nenumăratele și caracteristicile observații ce s-ar putea face relativ la el : omul acesta, atît de adînc și științior, n-a scris niciodată nimic pentru teatru. Adorațiunea și cultul ce avea geniul lui pentru Shakespeare, îl făcea oare să se închidă înlăuntrul ființei sale atît de afund, încît să nu încerce niciodată a zbura prin văzduhul pe care-l cutreierase titanul timpurilor trecute ?

Oricare ar fi această cauză, trebuie să ne pară rău la toți că ea n-a existat, deoarece nimic nu ne-a rămas de la Eminescu pentru teatru".

Redactorul ce exprima asemenea supoziții nu știa și de dramaturgia lui Eminescu, ca autor a numeroase proiecte de piese de teatru, parțial redactate, de traducerea teatrologiei lui Theodor Rötscher și nu bănuia că poetul compătimit publicase cronici de teatru în *Curierul de Iassi* și *Timpul*.

Resboiul lui Weiss, atacat de Eminescu, ținu să-și exprime pe pagina de titlu admirația pentru fostul redactor și denunță mistificarea anunțului din *Timpul* : „ținem a releva o eroare strecurată în foaia conservatoare, cînd zicea că d. Eminescu era unul din colaboratorii ei. Noi știm că d. Eminescu era primul și cel mai eminent scriitor al *Timpului*".

Din Bruxelles, unde Constantin Mille, pe care Eminescu îl salutase ca mesagerul poeziei de baricadă, și studenții expulzați după banchetul socialist de la „Chateau-aux-fleurs" din Iași editau, călăuziți de principiile umanitarismului socialist, revista *Dacia viitoare*, se trimiseră în țară cu nr. 13, an. 1, din 1 august 1883, rînduri de regret pentru poet : „Politică ! Politică ! hidră cu zeci de capete, uriașă cu lungi brațe. Tot ce naște, tot ce viază, tu pe dată îl înăbuși și pe dată îl sugrumi...

Eminescu a înnebunit. Și de Eminescu iată ce zic gazetele noastre, de la cea mai de frunte pînă la cea din urmă : «Dl Mihail Eminescu, redactorul ziarului

Timpul a înnebunit. Dl. Paleologu va lua redacţiunea sus-zisului ziar». Iată tot. Nici două rînduri.

Bine, fie pentru jurnalist !... Jurnalistul e poetul cel mai poet al României.

Cetitu-i-aţi : *Mortua est, Epigonii, Venere şi Madonă, Împărat şi proletar ? !* Cetitu-i-aţi *Doina,* ultima sa publicare ? Văzut-aţi neobositul său creier răscolind împestriţata noastră limbă şi scoţînd din ea vorbe de ani uitate, schimbîndu-le sub măiastra-i pană în giuvaere... ?

Ah ! Înţeleg că a înnebunit. Nici că se putea altfel ! I-a fost greu de micimea semenilor săi şi le-a zis rămas bun.

Cu jale să scriem pe mormîntul minţei sale ultimele versuri din *Scrisoarea a patra :*

. . . . . .

Şi în gîndu-mi trece vîntul, capul arde pustiit,
Aspru, rece sună cîntul cel etern neisprăvit...
Unde-s şirurile clare din viaţa-mi să le spun ?
Ah ! Organele-s sfărămate şi maestrul e nebun !

Noi, ca iubitori de tot ce e frumos şi vrednic de laudă, zicem : Ruşine vouă oameni lipsiţi de simţire şi recunoştinţă, care daţi uitării pe astfel de oameni, în vreme ce înălţaţi în ceruri pe nişte nemernici şi nişte lingăi ; iar ca socialişti aducem jalnica noastră admirare celui ce-a scris *Împărat şi proletar.*"

La Oradea, *Familia* consemna întristătoarea ştire prin Iosif Vulcan, care îl văzuse de curînd pe poet în Bucureşti şi primise de la el o scrisoare de mulţumiri „mîngîetoare" pentru cei 35 lei trimişi de redactorul *Familiei* ca onorar pentru şase poezii. Revista dădea „ştirea personală" despre colaboratorul său : „Dl. Mihai Eminescu unul din cei mai buni poeţi români, pe care cu mîndrie îl avem în cununa colaboratorilor noştri, zace bolnav la Bucureşti ; dorim din inimă ca boala-i să fie trecătoare şi în curînd să ne putem bucura de accentele lirei sale".

Mai tîrziu, în *Familia* din 28 august 1883, tot Iosif Vulcan întregea pentru miile de cititori ardeleni şi din ţară ai revistei :

„Sărmanul Eminescu" !

Am anunciat înainte cu cîteva săptămîni că distinsul poet şi colaborator al nostru dl. Mihai Eminescu este grav bolnav şi ne-am exprimat dorinţa de a-l vedea cît de curînd vindecat. Durere, dorinţa noastră nu s-a realizat ; amicul nostru fu lovit de boala cea mai înfricoşată, de alienaţiune mentală. El nu mai cîntă, căci lira i-a căzut din mînă. Deci astăzi orice rămăşiţă literarie a nefericitului poet are o valoare şi mai mare. Noi posedăm încă trei poezii inedite ale lui pe care, dimpreună cu altele deja publicate de noi, ni le-a dat pentru Familia : *S-a dus amorul..., Cînd amintirile..., Ce e amorul ?..., Pe lîngă plopii fără soţ,* şi *Dacă..., Din noapte.* Una din acestea este şi cea din numărul presinte".

Demn de reţinut faptul că atît ziarele care sprijineau poziţiile ideologice slujite jurnalistic de poet, cît şi cele care, în împrejurările impuse, fuseseră atacate de el sau îl reperaseră, dovedeau acum adînca lor consideraţie pentru rolul redactorului-şef de la *Timpul* şi pentru poet. De la *Românul, Telegraful, România liberă,* pînă la *Naţiunea, Răsboiul, Binele public, Reforma, Poşta, Poporul, Buboiul, Bukarester Tageblatt,* se exprima unanim acordul gazetarilor în a recunoaşte că, prin fulgerarea lui Eminescu din 1883, dispărea unul dintre cei mai pregătiţi luptători ai breslei, maiestru al cuvîntului, pradă neputincioasă extenuării şi absurdului.

După criză, Eminescu nu şi-a mai văzut niciodată conceptele literare, corespondenţa, cărţile. Conştient de importanţa acestora şi prevenitor faţă de distrugerea sau dispariţia lor, Titu Maiorescu a luat la sine în păstrare manuscrisele lui Eminescu de care nu se îndoia că este „cel mai mare poet al românilor". Cu titlul de etern tezaur inestimabil, el le depunea la Academia Română în şedinţa din 25 ianuarie 1902.

Titu Maiorescu iniţie neîntîrziat liste de subscripţie la Iaşi şi Bucureşti, asigurînd, între junimişti, fondul trebuitor spitalizării şi tratamentului de început al lui Eminescu.

Convorbirile literare din august 1883 reproduseră din Almanahul *„României june", Luceafărul.* Veronica Micle, citind şi recitind poemul, adnotă alegoriile, alăturîndu-le

situaţiilor din viaţă la care luase parte şi pe care le păstra în tainiţele discreţiei.

Restituirea îndurerării Veronicăi Micle, nu demoralizantă şi copleşitoare pînă să excludă nădejdi, o face răvaşul liric *Să pot întinde mîna*

Să pot întinde mîna s-o pun pe fruntea ta
Încetul la o parte şuviţele le-aş da,
Senină să rămîie, curată ca un crin,
Icoană de iubire la care să mă-nchin.

Iar tu ca un Luceafăr departe străluceşti
Abea cîte o clipă în cale-mi te iveşti,
Apoi dispari ; — şi-n urmă rămîi în gîndul meu,
Vedenie iubită la care mă-nchin eu.

Un mesaj pe care prietena i-l dedică suferindului reţinut în rezerva cu uşă de fier de la Sanatoriul „Caritatea".

Impresionantă apare în compararea lui Eminescu, damnatul suferind, ecoul poemului *Luceafărul :*

Iar tu ca un Luceafăr *departe străluceşti*

Stihul următor *„Abea cîte o clipă în cale-mi te iveşti"* referă tangent aluzia la proiectul spulberat al căsniciei lor :

Apoi dispari; — şi-n urmă rămîi în gîndul meu,

Dincolo de nuanţările sensibilităţii, cititorul de-atunci, de astăzi şi din viitor reţine în finalul strofelor adoraţia pentru cel povîrnit în abis :

Icoană de iubire la care mă-nchin eu.

. . . . . .

Vedenie iubită la care mă-nchin eu.

Avatarurile din urmă

Subscripţii şi ediţia princeps

Preocupările junimiştilor pentru Eminescu se subscriu samaritean după prăbuşirea din iunie 1883. Cînd poetul fu internat, voci din opinia publică învinuiră *Convorbirile literare* de ingratitudine faţă de geniul nenorocit de pe urma surmenajului ca gazetar al conservatorilor. Ajutorarea se făcu nu prin fruntaşii cu suprafaţă Pogor, Carp, Th. Rosetti, Iacob Negruzzi, ci prin interpuşi depărtaţi de capitală. Ei participă pe liste colective cu subscrieri modice, care nu putură acoperi în primele luni cheltuielile de întreţinere a suferindului.

Pentru perceperea obolului junimist la Iaşi a fost desemnat profesorul Petre Missir, care în septembrie 1883 raporta lui Maiorescu situaţia de casă :

CONTRIBUŢIILE LUNARE ALE „JUNIMEI" PENTRU ÎNTREŢINEREA LUI EMINESCU ÎNTR-O CASĂ DE SĂNĂTATE LA VIENA PE TIMP DE DOI ANI

Însărcinat de d-l Maiorescu a executa strîngerea acestor contribuţii benevole, aduc la cunoştinţa membrilor „Junimei" :

1. Că pentru scopul mai sus arătat se cere aproximativ suma de 500 franci pe lună.

2. Că dacă este de dorit ca . această sumă să se acopere cît se poate mai degrabă, contribuţiile fiind lunare, lucrul principal rămîne siguranţa încasării lor.

În acest scop rate oricît de mici dar sigure sînt binevenite. Pentru încasarea lor sub-semnatul va stărui în înţelegere cu D. I. Negruzzi şi va purta registrul de faţă pentru a se descărca faţă de Dl. Maiorescu.

3. Că acei ce preferă să dea odată pentru totdeauna vor fi trecuţi în rubrica lunei în care au contribuit.

4. Că în cele dintâi Sâmbete urmează să ne sfătuim pentru a ţinea trei conferinţe cu plată pentru acoperirea cheltuielilor de trimitere etc.

SUBSCRIEREA CONTRIBUŢIILOR LUNARE

		lei		lei
No.	*1. T. Maiorescu*	*50*	*15. A. Naum*	**5**
No.	*2. Dr. Max*	*10*	*16. A. D. Xenopol pentru un an 100 lei*	
	3. W. Humpel	*20*		
	4. I. C. Negruzzi	*20*	*17. N. Gane*	*10*
	5. V. M. Burlă	*10*	*18. C. Dimitrescu (-Iaşi)*	*10*
	6. C. Meissner	*5*	*19. I. Creangă, 25 franci pe an*	
	7. G. M. Buiucliu	*15*	*20. George Negruzzi **	*40*
			franci pe an	
	8. V. Pogor	*20*		
	9. N. Volenti	*20*	*21. N. Gabrielescu*	*5*
	10. Şt. Văleanu	*5*	*22. P. Missir*	*5*
	11. Ş. G. Vârgolici	*5*	*23. A. G. Suţu*	*5*
	12. M. Pompiliu	*5*	*24. C. Leonardescu*	*4*
	13. N. Culianu pentru una sută lei anual		*25. Ion Ianov **	*10*
	14. I. M. Melic	*10*	*26. Bodnărescu **	*10*

*(De pe această listă trei însemnaţi cu * nu mai contribuie, şi anume : T. Maiorescu, trecut la Bucureşti, G. Negruzzi şi Bodnărescu. Rata lunară a celorlalţi 23 de membri se ridică, după însemnările lui P. Missir, la 217 lei, 68 bani).*

Krupenski	*20*
G. Roiu	*20*
I. Duca	*20*
Abg. Buiucliu	*20*

Plăţile acestora se fac pe lunile : Sept., Oct., Noem., Dec. 1883 şi Ian., Febr., Mart., April., Mai, Iunie., Iulie., Aug., Sept., 1884 — cînd încetează).

Primiţi pînă la finele Aprilie		*Daţi*	
560		*350*	
570		*210*	
365		*570*	
182		*300*	
1 677		*200*	
170	*de la Chibici*	*1 630*	
90	*pe Mai*	*307*	*daţi direct lui Eminescu*
1 937			
140	*de la Chibici*	*1 937*	
245	*Junimea din Iaşi*	*200*	*daţi lui Eminescu*
110	*Iulie*	*2 137*	
2 432		*295*	
		2 432	

ACHITAŢI :	*LEI*
1) Prin mandat poştal No. 88 către D. Maiorescu suma de	*350*
2) Cu chitanţa D-nei Maiorescu din Noiembrie 1883	*210*
3) Cu chitanţa D-nei Maiorescu din 28 ianuarie 1884	*570*
4) Cu mandat No. 273 din 3 April suma de :	*300*
5) Cu chitanţa D-nei Humpel la 2 Mai	*200*
6) Chitanţa lui Eminescu 1 Iunie	*300*
7) Prin chitanţa din 1 Iulie	*200*

Suma trebuitoare internării poetului în sanatoriul Ober-Döbling s-a asigurat nu prin contribuţii de acest soi, nici prin sprijinul palatului, la care Maiorescu făcuse solicitări, ci prin lectura publică a *Fîntînei Blanduziei*, act la care Vasile Alecsandri se oferise mărinimos în scopul ca de reţetă să beneficieze tînărul confrate bolnav. Şi de data aceasta junimiştii stătură în umbra difuzării biletelor pentru conferinţa de la Ateneu, ini-

ţiativa şi acţiunea publicităţii pornind de la Grigore Ventura. În acest sens, este concludentă cartea de vizită adresată de Maiorescu redactorului de la *L'Indépendance roumaine,* care în iulie 1883 deschisese focurile apărării lui Eminescu împotriva nechibzuitei epigrame a lui Macedonski din *Literatorul,* an. 4 (1883), No. 7 :

T. MAIORESCO

Prie Mr. Ventura, qui s'est si généreusement intéressé au sort du malheureux poète Eminesco de bien vouloir annoncer par l' „Indép. Roum. „que Mr. B. Alecsandri tiendra Vendredi le 14 oct. à 3 heures dans la salle de l'Athénée une conférence au profit du fonds destiné à l'entretien de Eminescu. Prix d'entrée 2 francs.

Alecsandri lira „Fontăna Blandusiei".

În aria relaţiilor bucureştene Maiorescu subscrise el personal, în primul rînd adună ajutoare pentru Eminescu spre a fi spitalizat în străinătate, după sugestia Emiliei Humpel, sora criticului.

Conturi s-au păstrat şi de la Emilia Humpel şi din familia Corneliei Emilian, operînd printre studenţii de la „Arte frumoase" din Iaşi, prin neostenelile Corneliei Emilian-junioară şi ale Luizei A. Weitzeker.

Spre altă Vienă

Din ce se adună, la 1 noiembrie Eminescu fu pornit cu acceleratul la Viena, însoţit de Chibici, şi a doua zi, făcînd cunoştinţă cu medicinistul Constantin Papazu, vărul lui Maiorescu, fu internat la sanatoriul Ober-Döbling, sub îngrijirile neurologilor Leidesdorf şi H. Obersteiner, care în *Status und Decurses*-ul bolnavului înregis-

trează observații la datele de 2, 8, 10 noiembrie, 26 decembrie 1883, 10, 12, 24 ianuarie, 8, 26 februarie 1884. La ultima dată, poetul părăsi cu Chibici (venit de la București cu 2 400 de franci) sanatoriul, dirijat de indicațiile medicilor din țară și ale lui Maiorescu spre Florența. Dar, odată poposit aici, Eminescu — în ciuda așteptărilor — nu se simți bine, încercă să fugă haotic către România, ceru să vină în țară și blîndului prieten însoțitor nu-i rămase de făcut altceva decît s-apuce trenul spre patrie.

Din răstimpul spitalizării la Viena se păstrează scrisoarea de îngrijorări adresată de poet lui Chibici, la o săptămînă după ce-și revenise :

Döbling 12/24 ianuarie
1884

Iubite Chibici,

Nu sunt de loc în stare să-mi dau seama de boala cumplită prin care am trecut, nici de modul în care am fost internat aici în ospiciul de alienați. Știu numai atît că boala intelectuală mi-a trecut, deși fizic stau îndestul de prost. Sunt slab, rău hrănit și plin de îngrijire asupra unui viitor care de-acum înainte e fără îndoială și mai nesigur pentru mine decît oricînd.

Ceea ce aș dori să știu de la tine este dacă cărțile și lada mea sunt în oarecare siguranță și dacă pot spera să le revăd. În ladă trebui să se fi aflînd și ceasornicul pe care l-am fost scos de la Simțion. Încolo, aș voi să știu dacă pot scăpa de aci, unde în adevăr îmi pare că stau fără nici un folos. Tratamentul pare a consista în mîncare puțină și proastă și în reclusiune ; încolo, n-am observat nimic în maniera de-a mă trata. Sufăr cumplit, iubite Chibici, de lovitura morală pe care mi-a dat-o boala, o lovitură irreparabilă, care va avea influență rea asupra întregului rest al vieții ce voi mai avea-o de trăit. Asemenea nu știu nimic asupra poziției pe care mi-ați creat-o în acest institut. Cine plătește pentru mine aci și cine are grijă de mine ? D-l Maiorescu a trecut pe aci

într-o zi, dar a stat mai puțin de un minut și nu mi-a spus nimic în ce mă privește, încît, deși mi-am venit în fire de mai bine de două săptămîni, nu știu absolut nimic asupra sorții care mă așteaptă, căci sper că nu voi fi condamnat a petrece aci ani întregi fără necesitate.

Doctorii mi-au spus că trebuie să-ți scriu ție în privirea aceasta. Mi-aduc în adevăr aminte c-am venit cu tine în tren, dar încolo nu mai știu nimic decît că am stat închis și am suferit nu numai de halucinații, ci și mai mult încă de foame. Mă-ntreb acum dacă e vorba ca, cu cheltuială și anume, să continue regimul sub care trăiesc, regim cu totul fără folos atît pentru mine, cît și pentru amicii care au binevoit a se interesa de mine și a mă trimite aici.

Fii bun, iubite Chibici, și respunde-mi cum stau lucrurile cu mine. Doctorii de aici îmi vorbesc de D. Maiorescu și de tine. Eu știu despre tine că tu n-ai mijloace pentru a îngriji de mine în starea în care sunt. Îmi sunt dar necunoscute măsurile pe care D. Maiorescu va fi binevoit să le ia în privire-mi și văd pe de altă parte că doctorii de la institut nu știu asemenea nimic, ci se mărginesc a-mi cita numele D-sale și al tău, ceea ce — în izolarea în care mă aflu — nu e de natură a mă satisface. Și, în adevăr, nu-ți poți închipui starea în care un om se află într-un institut de alienați, după ce și-a venit în fire. Neavînd nimic de lucru, închis alături c-un alt individ, hrănit rău precum se obicinuiește la spitale și lăsat în prada celor mai omorîtoare grije în privirea viitorului, mi-e frică chiar de-a-mi plînge soarta, căci și aceasta ar fi interpretată ca un semn de nebunie. Astfel, fără speranță și plin de amare îndoieli, îți scriu, iubite Chibici, și te rog să-mi lămurești poziția în care mă aflu. Eu aș vrea să scap cît se poate de curînd și să mă întorc în țară, să mă satur de mămăliga strămoșească, căci aici, de cînd mă aflu, n-am avut niciodată fericirea de-a mînca măcar pînă la sațiu. Foamea și demoralizarea, iată cele două stări continue în care petrece

nenorocitul tău amic

M. Eminescu

Dar şi mai interesantă în căldura omeniei ei exemplare se revelă conceptul răspunsului lui Titu Maiorescu, din 10 februarie 1884, adresat încurajator poetului, ce-i scrisese şi lui, după îndemnul medicinistului Constantin Papazu :

D-lui Mih. Eminescu
Wien, Ober-Döbling, in der Heilanstadt Leidesdorf-Obersteiner

Iubite domnule Eminescu,

Şi scrisoarea D-tale către mine şi scrisoarea de mainainte către Chibici le-am citit, eu, familia mea şi toţi amicii D-tale, cu o nespusă bucurie. Ne-au fost dovada sigură despre deplina D-tale însănătoşire.

Nu te mira că îţi vorbesc mai întîi de bucurie, deşi amîndouă scrisorile sînt triste şi concepute sub un fel de „depresiune a moralului", cum ar zice galomanii noştri.

Căci eu cred tristeţea D-tale trecătoare şi desigur neîntemeiată ; pentru noi rămîne, dar, bucuria curată.

Vezi, D-le Eminescu, diagnoza stării D-tale trecute este astăzi cu putinţă şi este absolut favorabilă. Se vede că din cauza căldurilor mari, ce erau pe la noi în iunie 1883, D-ta ai început a suferi de o meningită sau inflamare a învălitoarei creerilor, mai întîi acută, apoi chronică, din care cauză (precum se întîmplă totdeauna în asemenea cazuri, ca adese şi la Typhus), ai avut un deliriu continuu de peste 5 luni, pînă cînd s-a terminat procesul inflamaţiunii. În tot timpul acestui vis îndelungat, ai fost de o veselie exuberantă, încît e păcat că nu ai păstrat nici o aducere aminte a trecutului imediat.

Ei, acum ai ieşit din vis, precum trebuia să ieşi, şi ţi-ai recîştigat conştiinţa. De aci nu poţi lua motiv pentru atîta greutate sufletească, cu tot pesimismul D-tale obicinuit.

În privinţa aceasta, iată cum stau lucrurile : Chibici pleacă poimîine, duminică la Viena şi va fi dar luni pe la 4 ore la D-ta în Ober-Döbling, precum ţi-am telegra-

fiat alaltăieri. El vine pentru ca, în înțelegere cu dr. Obersteiner și după sfatul lui, să te scoată din Institut și să facă împreună cu D-ta o excursiune de vreo 6 săptămîni spre sudul Alpilor, poate pînă la Venezia, Padua sau Florența. Are mijloacele băneşti pentru aceasta, precum și — se-nțelege — pentru împrospătara garderobei D-tale, care va fi stat și ea ca în vis în aceste 6—7 luni.

După aceasta, dacă nu va fi indicată vreo cură la băi, la Hall, d.e., vă veți întoarce împreună în țară, unde trebuie să te mai odihnești cîtva luni, pentru a te întrema fiziceşte pe deplin. Theodor Rosetti te invită să petreci aceste luni la moșia lui Soleşti, unde îți va pregăti primirea în modul cum îl vei dori D-ta.

După aceasta, aşadar pe la August, în urma intervenirei Reginei, care îți poartă cel mai sincer interes, vei fi numit în vreo funcție, care să-ți convie, d.e., ca Bibliotecar al Universității Iași.

De aici înțelegi că despre vreo îngrijorare pentru existența D-tale materială în viitor nu poate fi vorba.

Dar vreai să știi cu ce mijloace eşti susținut deocamdată.

Bine, Domnule Eminescu, suntem noi aşa străini unii de alții ? Nu știi D-ta iubirea și (dacă-mi dai voie să întrebuințez cuvîntul exact, deşi este mai tare) admirarea adeseori entuziastă ce o am și eu și tot cercul nostru literar pentru D-ta, pentru poeziile D-tale, pentru toată lucrarea D-tale literară și politică ?

Dar a fost o adevărată exploziune de iubire cu care noi toți prietenii D-tale (și numai aceştia) am contribuit pentru puținele trebuințe materiale ce le reclama situația.

Și n-ai fi făcut și D-ta tot aşa, din multul-puținul ce l-ai fi avut, cînd ar fi fost vorba de orice amic, necum de un amic de valoarea D-tale ?

Acum trebuie să mai știi că volumul de poezii, ce, după îndemnul meu, ți l-a publicat Socec în Decembrie anul trecut, a avut cel mai neașteptat succes, aşa încît

Socec stă încă uimit. În aceste 7 săptămîni de la apariţiunea lui, s-au vîndut 700 de exemplare ; o mie este toată ediţia, şi de pe acum trebuie să te gîndeşti la ediţia a doua, care va fi reclamată pe la toamnă şi în care vei putea face toate îndreptările ce le crezi de trebuinţă.

Poeziile D-tale, pînă acum îngropate în Convorbiri, *sînt astăzi cetite de toate cocoanele de la Palat pînă în mahala la Tirchileşti, şi la întoarcerea în ţară te vei trezi cel mai popular scriitor al României. «Was ich mir dafor Koofe ?» zici d-ta. Aşa cam este, dar tot nu este rău, cînd te simţi primit cu atîta iubire de compatrioţii tăi.*

Aşadar, fii fără grijă, redobîndeşte-ţi acea filosofie impersonală ce o aveai totdeauna, adaoge-i ceva veselie şi petrecere în excursiunea prin frumoasa Italie, şi la întoarcere mai încălzeşte-ne mintea şi inima cu o rază din geniul D-tale poetic, care pentru noi este şi va rămînea cea mai înaltă incorporare a inteligenţei române.

La revedere cu bine şi o caldă strîngere de mînă de la toţi, de la toţi prietenii, şi mai ales de la

al D-tale devotat,

T. M.

Mai scrie-mi cîte un rînd din Italia, dacă ai vrme în mijlocul impresiilor de-acolo.

Peste scrisoarea particulară a profesorului Obersteiner trimisă lui Maiorescu cu constatarea „E un caz unic — că ameliorarea s-a făcut aşa de repede şi că ea e de dată recentă. Şi tocmai acest lucru ne face să fim prevăzători ; o posibilitate a întoarcerii răului nu este exclusă", criticul comentează : „Firește. Totuşi cuvintele «unic» şi chiar cuvîntul «prevedere» sunt pentru viitor foarte îmbucurătoare şi liniştitoare".

Maiorescu scrută pe rînd eventualităţile unde să fie stabilit Eminescu după revenire. La Soleşti, conacul lui Th. Rosetti ? La Ţibăneştii lui Carp ? La Ipoteşti ? La Iaşi, în preajma lui Creangă sau lîngă Miron Pompiliu ?

Oriunde, numai în Bucureşti nu, spre a-l cruţa de compătimire, de răutăţile scontate foştilor confraţi.

Era suferind cînd Maiorescu îi adunase în volum versurile apărute între 1870—1883 în *Convorbiri literare* şi altele inedite din manuscrise : 69 de poezii, buchet menit să consolideze în grelele împrejurări de atunci, opinia cititorilor asupra genialităţii lui Eminescu şi venindu-se totodată, prin difuzare, în ajutorul poetului nefericit.

În ziua de 23 decembrie 1883, ziarul bucureştean *România liberă* vestea evenimentul literar : „Poeziile eminentului nostru poet Eminescu au apărut. Recomandăm cu stăruinţă cititorilor noştri volumul apărut astăzi în librăria domnului Socec, perlă fără preţ a poeziei noastre".

Istoria literară reţine ecoul ce primi după apariţie ediţia princeps a poeziilor lui Eminescu, modul sărbătoresc cu care a fost întîmpinată de revistele *Familia, Convorbiri literare, Contemporanul* şi în presa zilnică.

De pe urma acestei editări se dobîndiseră de la Socec şi i se păstrau creatorului 800 de lei drepturi de autor. Adăugate subscripţiilor şi peste cheltuielile din Austria, constituiau un fond de subzistenţă pe care se putea conta.

Scrisoarea lui Titu Maiorescu din 22 decembrie 1883 către soţia generalului Atanase Călinescu, fost aghiotant al domnitorului Cuza, rectifică data ştiută pînă acum a apariţiei princeps a *Poesii*-lor lui Eminescu : 23 decembrie 1883, în *21 decembrie 1883*, de vreme ce atunci criticul îi expediază un exemplar. Peste vară, Maiorescu întreţinuse cu adresanta o conversaţie despre poeziile lui Eminescu „răspîndite prin ziare şi pe la persoane private", adică în colecţia *Convorbirilor literare* şi în păstrarea sa. Epistola confirmă încă odată subtilitatea percepţiei lui Maiorescu, „in excelsis" pentru lirica eminesciană „poesiile lui Eminescu, pe care eu unul îl ţineam şi îl ţin de cel d'întîi poet al României". Pornind de la aceste considerente, Maiorscu s-a gîndit „că ar fi mult

mai bine — odată adunarea făcută — să le întrunesc într-un volum şi să le fac astfel mai accesibile tuturor iubitorilor de literatură". Sub această formă, Maiorescu oferea „unul din primele exemplare eşite de sub tipar" Olgăi Călinescu, neîndoindu-se că „veţi consfinţi şi DVoastră părerea subscrisului" asupra poemelor *Singurătate, Lasă-ţi lumea ta uitată, Ce te legeni, codrule, Sonet* (Veneţia), *Adio, Lacul, O, mamă..., Pe lîngă plopii fără soţ, Mai am un singur dor* (varianta a patra), *Satira a III-a, Satira a IV-a, Luceafărul,* cărora le indică şi pagina.

Întors în ţară, popas în Bucureşti şi, din nou, la Iaşi

Eminescu revenea în Bucreşti la 27 martie 1884, ora 20, întîmpinat la gara de nord de către Maiorescu „cu mai mulţi". În aceeaşi seară, Chibici expunea la cina criticului multe şi mărunte din viaţa nouă, curioasă şi încă patologică a poetului.

Peste două zile, *România liberă* a lui D. August Laurian vestea pe prima pagină : „Bucureşti, 29 martie 1884. Azi amicul nostru Eminescu ne-a făcut deosebita plăcere de a ne vizita la redacţiune".

La reîntoarcere, să fi închiriat la Elena Georgescu, pe str. Gîndacilor nr. 12 (azi str. Teologu nr. 26), cum propun unii ? sau pe str. Speranţei, la întretăierea cu str. Italiană, unde l-ar fi vizitat Ionescu-Dobrogeanu, şi care, în reciprocitate, ar fi fost căutat de cîteva ori în mahalaua Delea Veche (pe str. Cireşilor nr. 23) de către Eminescu ? N-a locuit nici la Slavici în Piaţa Amzei, ci la Simţion, pe str. Apolodor, după ce refuzase invitaţia lui Maiorescu de-a fi cazat în str. Mercur.

La 6 aprilie Maiorescu telegrafia surorii Emiliei Humpel : „Eminescu restabilit soseşte la Iaşi mîine, sîmbătă, amiazi, cu trenul din Bucureşti. Înştiinţează amicii. Îngrijiţi odaia. Chibici aduce scrisoarea cu amănunte".

Scrisoarea atestă încă o dată solicitudinea altruistă pentru poetul în care Maiorescu credea ca nimeni altul dintre apropiaţi : „Cînd l-oi şti pe Eminescu plecat, ajuns cu bine şi aşezat la Iaşi, atunci abia îmi voi permite să mă gîndesc la mine. Tare aş vrea ca el să aibă un pat călduţ, într-o cameră a lui, se înţelege alături de cea a unui prieten, care să-l îngrijească zilnic, cel puţin de mîncare",

La Iaşi fu primit la Miron Pompiliu, dar, amic singurătăţii, poetul se mută curînd într-o construcţie din dosul Hanului „Bacalu" (mai tîrziu hotelul „România", între timp demolat) din Piaţa Unirii.

La 24 septembrie 1884, prin mijlocirea lui Maiorescu, apăru numirea lui Eminescu ca subbibliotecar la Biblioteca centrală (director acum fiind Ion Caragiani) şi cîtva timp el reluă traducerea gramaticii sanscrite de Fr. Bopp, fără a o duce la sfîrşit.

Cînd, la 21 octombrie 1884, ieşenii, printre care poetul *Horiadelor* şi Creangă, aniversară la restaurantul hotelului „Traian" centenarul martirajului lui Horia, în toiul banchetului Creangă s-a ridicat pe masă şi ţinu să întregească printr-o urare „pro amico" şirul oratorilor : „D-apoi bine, domnilor, s-a băut în sănătatea cutăruia şi cutăruia. Să-mi daţi voie să amintesc că numai în sănătatea aceluia care a făcut poezia *Doina* nu s-a băut. Beau în sănătatea lui Mihai Eminescu !"

Izbucni un ropot de aplauze şi strigăte înflăcărate. „Trăiască Eminescu ! Eminescu... Eminescu să vorbească !"

Poetul, stingherit, şi cu silă de sine parcă, lăsă privirea în jos, dar, spre a face să înceteze uralele prelungite, se ridică modest şi închină pentru ţărănime, stîrnind alte aplauze furtunoase.

În noiembrie îşi rupse ambele oase ale gambei drepte, spre mijlocul ei, alunecînd în plină zi pe scara ce urca la mansarda dosită de la Bacalu şi fu internat la Spitalul Eforiei „Sf. Spiridon", unde i se puse piciorul în ghips de către doctorul Ludovic Russ-senior şi de doc-

torandul Gavrilescu. În rezerva de la etajul al II-lea, îl vizitau zilnic cu atenţii, veşti şi cu încurajări V. Burlă, Wilhelm Humpel, cumnatul lui Maiorescu şi Miron Pompiliu, dar doctorandului îi declara descurajat :

„— Hei, hei, domnule Gavrilescu, nu mai calcă iarbă verde piciorul lui Eminescu !"

În vederea ieşirii din spital, pe 1 ianuarie 1885, prietenii îi transportară lucrurile într-o odăiţă a imobilului Lepădatu de pe str. Lăpuşneanu. O ieşeancă prezintă detaliat noua locuinţă a lui Eminescu ce impresiona prin sobrietate : „În faţă o oglindă cu consolă, în mijlocul casei o masă ; la stînga odăiei, în fund, un pat simplu de fer cu vergi, la căpătîiul patului o măsuţă în dreptul ferestrei şi două scaune simple ; nimic aşternut pe duşumea. Pe măsuţa de la cap : un sfeşnic, o garafă cu apă şi un teanc de sferturi de hîrtie albă, un condei şi-o călimară. Pe jos şi pe mese tot soiul de reviste, broşuri, cărţi împrăştiate în cea mai mare desordine, precum şi numeroase bucăţi de hîrtie cu versuri şi proză, unele şterse, altele rupte şi mototolite".

Muncile lui la biblioteca universitară erau acum minore, constînd din fişe, state de plată, transcrieri de rapoarte şi situaţii. La 7 februarie ruga epistolar pe prozatorul N. Gane, parlamentar la Bucureşti, să susţină în Senat petiţia de încetăţenire a profesorului de franceză ieşean Saint Pierre, autorul unui studiu despre critica lui Gherea. Ductul grafic este al unui om sănătos.

La ghiolul Kuialnîţchi

La începutul lui august 1885, după subscrieri benevole din partea profesorului Vasile Burlă, a doctorului de Max, tatăl celebrului actor de Max, de origină română, a profesorului Petre Novleanu, a lui Creangă şi-ale altor institutori, profesori, publicişti, conţopişti şi studenţi ieşeni, care-l apreciau pe poet de cînd fusese bibliotecar la „Centrală", revizor şcolar şi redactor la *Curierul de*

Iassi, Eminescu a luat trenul spre Odesa. I s-au dat asigurări că va fi sprijinit din țară pe durata curei. Pleca pentru tratament de ghiol necesar să-i închidă ulcerele de pe picioare, vechi, dureroase și urîte. Poetul acolo a intrat sub îngrijirile doctorului F. Jahimowicz, proprietarul stabilimentului de la Andrejewski-Liman.

Sanatoriul dr. Jahimowicz (nu Iachimowicz, cum pacientul moldovean ortografiază de cinci ori epistolar) era situat la răsărit de Odesa, 2 km distanță de sanatoriul municipal. Se compunea din cîteva vile însorite, din nouă clădiri cu 50 de camere, în mijlocul cărora, simetric, se ridica pavilionul balnear cu instalații (6 cabine cu nămol și 7 cabine cu băi sărate). Dr. F. I. Jahimowicz, polon stabilit acolo în 1881, îi alesese cu pricepere locul pe faleza Limanului Kuialnițchi, într-un vad părăsit de tătari de mai bine de opt decenii, recepționînd priveliștea pitorească pe lacul liniștit. Alei drepte, umbroase și pietruite marginal cu ceramică smălțată, legau între ele clădirile și conduceau în parc. Havuzuri și statui mitologice împodobeau răspîntiile ; bănci ofereau, în umbrarele arborescențelor și rondourile de flori, așezări de odihnă și de lecturi.

Pentru înlesnirea transporturilor dintre Odesa și Limanul Kuialnițchi, Jahimowicz construise o cale ferată îngustă, folosită vara de bolnavi și turiști. Era comercializată — se înțelege — tot de el și, în cîțiva ani numai, sanatoriul a spitalizat și a îndrumat cura a 43 200 de suferinzi. Printre ei și pe-a poetului român. După Jahimowicz, complexul lui de băi trecu în proprietatea doctorului Ambrojewicz.

Din pacienta lui Eminescu în „Etablissement du Docteur Jachimowicz" ne-au ajuns cinci scrisori ale sale expediate către susținătorii băneşti din Iași. Le scria despre „biata mea piele bortilită de bube și boale". În tonul glumelor de circumstanță, suferindul îi înștiința despre singularizare „în locurile acestea" unde — afară de doctor — „nu mai cunosc pe nimeni în toată Odesa", despre vremea ploioasă și răcorită, temperatura nefiind

mai ridicată de 12 grade Réaumur, despre citirea cu nesaţ a puţinelor ziare ce-i ajungeau şi pe care le străbătea „din slovă în slovă", pînă chiar şi anunţurile („atît de ahotnic te face singurătatea şi lipsa de ocupaţie zilnică"), despre piedicile băneşti care-i creau griji dilatate în panică : „nu am banii necesari pentru plata doctorului. În orice caz, o situaţie îngrozitoare pentru un om ca mine, cu totul strein în locurile acestea", îndemnîndu-şi binevoitorii cu toată seriozitatea : „să nu mă uitaţi şi să grăbiţi a chibzui ceea ce e de făcut". E îngrijorat că după plata sanatorizării va rămîne „fără nici o lescaie", neavînd cu ce se întoarce. Se mută pe credit la „Strassbourg", hotel de mîna a treia, şi, lipsit de parale, nu se poate duce nici la cafenea, restrîngîndu-şi cheltuielile. Rezervele sînt minime, fumează tutun inferior, speră că va primi un mandat poştal din patrie, ca să se înapoieze. De la 1 septembrie 1885 îşi comunica adresa poştală la medicul curant :

M. Eminescu
A Odesse (Russie)
Rue Preobrejenskaja nr. 7
(chez M. le Dr. F. Jachimowicz)

Aşa cum la Viena, în ianuarie-februarie 1884, fusese poftit să cineze de către psihiatrii Obersteiner şi Leidesdorf, în împrejurările de-acum frecventează familia Jahimowicz. Informaţi de către convalescent asupra priceputului doctor polonez ce se străduise să-l tămăduiască, amicii ieşeni îi expediau acestuia o telegramă, păstrată bruionar în creion pe dosul unei scrisori a lui Eminescu :

Domnului Doctor Jachimowicz

Primiţi profundele noastre mulţumiri şi îndatorare pentru deosebita atenţie pe care o dovediţi în toate ocaziunile pentru Eminescu nostru

Novleanu, Burlă etc.

De la Burlă, Novleanu, Miron Pompiliu, de la alţi corespondenţi, Veronica era edificată asupra vieţii lui Eminescu pe ţărmurile Lacului Kuialniţchi.

După ce, în *România liberă* din 14 octombrie 1884, Vlahuţă i-a dedicat lui Eminescu cunoscuta odă, prosternare poetului martir :

Dar ţi-a fost dat să fii deasupra
Acestor inimi seci şi strîmte,
Şi tu să-nduri toată durerea
Pe care lumea n-o mai sîmte,

Să plîngi tu plînsul tuturora...
Din zbuciumul eternei lupte,
Să smulgi fulgerătoare versuri
Bucăţi din inima ta rupte...

S-aprinzi în bolta vremii aştrii,
Din zborul tristului tău gînd...
Văpaie !... ce-o să-i pese lumii
Că tu te mistui luminînd ?

Veronica Micle îi adresă la 28 august 1885 alt mesaj de afecţiune, în care ea, care-l cunoscuse de-aproape şi mai deslușit decît oricine, îl saluta peste vremelnicii :

Vîrful nalt al piramidei ochiul meu abea-l atinge...
Lîng-acest colos de piatră vezi tu cît de mică sînt —
Astfel tu-n a cărui minte universul se răsfrînge,
Al tău geniu peste veacuri rămîne-va pe pămînt.

Poemul fixează amănunte din cîmpul existenţei amîndurora : chemarea repetată şi dintr-o parte şi din cealaltă, aspiraţii şi proiectul de alianţă fundată pe devotament şi iubire, în care Veronica, cu simţul proporţiilor, se subordonează lui „princeps poetarum“ :

Şi doreşti a mea iubire... Prin iubire pîn-la tine
Să ajung şi a mea soartă azi de soarta ta s-o leg,
Cum să fac ! ? Cînd eu micimea îmi cunosc atît de bine,
Cînd măreaţa ta fiinţă poate nici n-o înţeleg !

De unde, rațional, se desprinde concluzia acceptării propriului sacrificiu în previziunea gloriei pretutindenești a geniului lui Eminescu, la a cărui lumină tutelară retragerea poetei se încarcă de altruism :

Geniu, tu, planează-n lume ! Lasă-mă în prada sorții
Și numai din depărtare cînd și cînd să te privesc,
Martora măririi tale să fiu pîn-la pragul morții
Și ca pe-o minune-n taină să te-ador, să te slăvesc.

La 30 august 1885, Veronica Micle suna în București la ușa lui Maiorescu. Criticul notează pe cei ce-l vizitaseră în acea zi : profesorul N. Droc—Barcianu venit din Giurgiu, germanistul Simion Mîndrescu, Slavici, doctorul de Max și pe „M-me Micle". Cum se găseau în preajma deschiderii anului universitar, ea îi solicită sprijin pentru studiile de canto ale fiicei ei, Valeria, și pentru Eminescu la Odesa. A doua zi, Maiorescu își însemnă : „Primit de la «Socec» 500 de lei aconto pentru Eminescu, a doua ediție a poeziilor lui". Era forma potrivită susceptibilității marelui visător de-a accepta să i se vină în ajutor. Și la 4 septembrie, Maiorescu, sosit la Iași pentru un proces Nanu-Oprișanu, încredință drepturile de autor ale poetului surorii Emilia Humpel spre a le expedia lui Eminescu în vederea reîntoarcerii în patrie.

În uvertura magnificatei pentru Eminescu se impune comunicarea Veronicăi Micle din 5 septembrie 1885 către Titu Maiorescu, păstrată, și care a însoțit autograful poeziei *Lui X...*, trimisă *Convorbirilor literare*. Poeta rîvnise ca la Iași să încredințeze personal criticului „versurile mici" prin care încerca să cînte un „om mare", ocazie binevenită de a-i fi mărturisit „cît sînt de sincere și de simțite" pentru nefericitul departe la tratament :

„Permiteți-mi să vă comunic aceste versuri. Aș fi dorit foarte mult să Vi le pot comunica personal cînd ați fost la Iași, nu am avut însă fericirea să Vă văd.

Pe lîngă observaţiile ce V-aş fi rugat să faceţi acestor versuri aş fi avut ocazia de a Vă mărturisi cît sînt de sincere şi de simţite.

Aş dori să am opinia D-voastră intimă asupra acestor strofe în care încerc, prin versuri mici, să cînt un om mare şi să văd de-mi va fi cu putinţă să-l înţeleg. Sper că-mi veţi răspunde un cuvînt".

Pe urma irosirii arhivei Veronicăi Micle, nu ştim dacă Maiorescu a răspuns sau nu rugăminţii. Mai sigur însă că nu, deoarece scrisoarea, păstrată, n-are apostilă din partea criticului, care obişnuit lăsa însemnări pe corespondenţa la care răspundea.

La sora Aglaé ; trecător prin Suceava şi iarăşi la Iaşi

Pentru Eminescu, teatrul a fost pasiune, ca şi pentru Aglaé. Din toamna anului 1885, din care sora lui nu mai apare decît o singură dată în public, ea îşi mută, în miniatură, teatrul acasă. Fiii săi şi prietenii copiilor fură improvizaţi actori. Din mobilă şi podoabele personale, Aglaé alegea recuzita pentru scena din salonaşul ei din str. Römer. Asista „un parter de cucoane adunate la cafea şi cozonac". Repertoriul număra piesele în care se produsese doamna Drogli, prezentate bineînţeles rezumativ. *Florin şi Florica* se jucă în 25 decembrie 1885, avînd ca interpreţi pe George Drogli, băiatul ei dintîi, şi pe Constantin Isopescul — Grecu. Eminescu, nimerindu-se sau într-adins călătorit în Cernăuţi, ajută reprezentaţia nepoţilor ca sufleor, introducîndu-se într-o cabină improvizată.

Abulic, locuia nu la Aglaé, ci la Aspasia Caplonska, sora lui Oreste Renney, prefectul rădăuţean pe vremea congresului studenţesc de la Putna, pe str. 11 noiembrie nr. 24. Cei ce l-au privit atunci îl descriu politicos, luptînd cu sine cît putea spre a-şi ascunde suferinţele („Se vedea numaidecît omul manierat şi de salon şi,

mai ales, omul de rară atenţie şi bunătate. Se vedea însă şi poetul, fiindcă de la o vreme s-a ridicat dintre noi şi îmbla de colo pînă colo, mut şi meditativ [...]. Aglaé îl cruţa foarte, conversînd pe şoptite şi aruncîndu-şi ochii spre dînsul. Palid la faţă, cu părul ca pana corbului, Eminescu era nu numai straniu şi interesant, dar... chiar frumos").

La 27 decembrie, poetul coborî cu trenul spre Suceava, invitat la onomastica lui Ştefan Dracinschi, în nostalgicul tîrg istoric fiind întîmpinat la gară de vechii colegi de la Viena : Vasile Bumbac, la care trase şi sora Harieta, de Ştefan Ştefureac, alt sărbătorit de onomastică, şi de Samoil Isopescul. Acolo se exterioriza iar gol de impresii, absent oricărui răspuns de bună primire. Măiestrul *Luceafărului,* din cîte relaţii îi fixează trecerea peste Ţara Fagilor la sfîrşitul anului 1885, vegeta recidiva ce-avea să-l ducă peste mai puţin de un an la bolniţa Neamţului. După sărbători reveni la Iaşi.

În 1886, făcea băi de putină la Repedea, lîngă Iaşi, plătite de Vasile Burlă şi sub avizul doctorului Pastia. Riria Gatoschi, mai tîrziu căsătorită cu istoricul Xenopol, obţinu de la poet să-i transcrie pe un album *La steaua,* plictisindu-l cu convorbiri exaltate şi autosugestionîndu-se a fi „ultima rază din viaţa lui Eminescu".

Recidiva, tratamentul de la bolniţa Neamţului şi sora Harieta

La 23 noiembrie 1886, Veronica îşi dă adresa : Bucureşti, Calea Victoriei nr. 73, casă nu pe placul ei, foarte aproape de Teatrul Naţional şi de viitoarea ultimă locuinţă bucureşteană a lui Eminescu.

Martiriul lui Eminescu — între 9 noiembrie 1886 — 10 aprilie 1887 — la mănăstirea Neamţului n-a condus la convalescenţă. Tratamentul în mucegăita bolniţă monahală fu tipic medicinii înapoiate de-atunci : gă-

Plute vechi de la Repedea, lîngă Iași, martore ale tratamentului lui Eminescu acolo

leți cu apă din fîntînă aruncate pe chipul și pe spinarea bolnavului, urmate de bătăi cu funia groasă, de către gardieni. E firesc ca după asemenea primitivă „doftoricire", Eminescu, oricît de împăienjenit sufletește, să fi dorit ieșirea cît mai curînd. Să plece, oriunde, numai să scape. Într-un rînd el și încearcă să evadeze.

În această etapă, Cornelia Emilian-fiica îi solicită consimțămîntul lui Eminescu pentru o colectă extinsă. Poetul, redevenit lucid, nu răspunse în scris ofertei de la Iași din identicul reflex al demnității care-l făcuse să precizeze, tot din ospiciul nemțean, lui Vlahuță la 27 ianuarie 1887 : „Nu te pot încredința îndestul cît de odioasă e pentru mine această specie de cerșetorie, deghizată sub titlul de subscripție publică, recompensă națională etc. E drept că n-am bani, dar aceasta e departe de a fi un motiv pentru a întinde talgerul în public. Te rog dar să desistezi cu desăvîrșire de la planul tău, oricît de bine intenționat ar fi, de a face pentru mine apel la public. Mai sunt destule alte mijloace onorabile pentru a-mi veni în ajutor, iar cel propus de voi e de sigur cel din urmă la care aș avea vreodată recurs."

Interpretînd tăcerea lui Eminescu ca încuviințare, studenții Școlii de pictură din Iași, constituiți în comitet de sprijin al poetului, răspîndiră în țară, prin prefecturi, prin notabilități, prin cunoscuți 500 de liste de subscriere, care recoltară din mila publică pînă la 9 septembrie 1887, pe 59 de liste și din avansuri, 2 180,30 lei.

Formularele listelor în cea mai mare parte nu s-au înapoiat niciodată. Puține au revenit comitetului cu întîrziere, unele după moartea scriitorului. S-au găsit și „onorabile" vîrfuri ale aparatului de stat care și-au însușit rezultatul colectelor. Cornelia Emilian amintește că „între prefecți erau oameni de aceia, care înapoiau listele neatinse. Bogătașii și oamenii cu nume mare, la care s-au trimis liste, încă le considerau ca neavenite".

Trimiterea, restituirea listelor și rulajul banilor de pe cele 59 de liste s-au făcut prin prefecturi și circum-

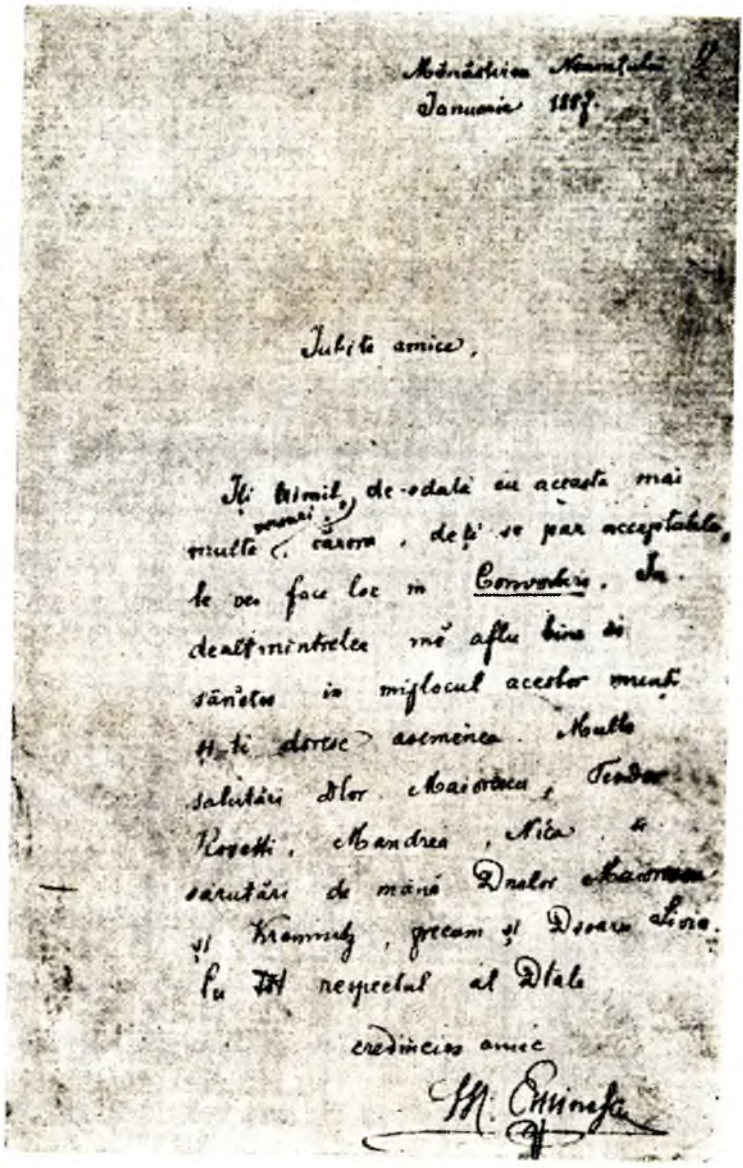

Mănăstirea Neamțului
Ianuarie 1887.

Iubite amice,

Iți trimit, de-odată cu acesta mai
multe (nouă) case, deși se par acceptabile,
le voi face loc în Convorbiri. În
deal[t]minterelea mă aflu bine și
sănătos în mijlocul acestor munți
Îți doresc asemenea. Multe
salutări dlor Maiorescu, Teodor
Rosetti, Mandrea, Mica și
sărutări de mână Dnalor Maiorescu
și Kramnig, precum și Dsoarei Aline.
Fu Dtă neprecul al Dtale
credincios amic
M. Eminescu

Scrisoarea lui Eminescu, din „bolnița" mănăstirii Neamțului, adresată, în ianuarie 1887, lui Iacob Negruzzi

scripţiile de poliţie, oficii de stat corupte ale trecutului regim, care, în rătăcirea organizată a fondurilor, spre a fi dosite listele de subscripţie, poartă răspunderea irosirii sumelor destinate lui Eminescu din mila obştească.

Dacă la prima recidivă prietenii bucureşteni ai poetului nu nutreau speranţa tămăduirii, în schimb Harieta la Botoşani, Veronica Micle, Miron Pompiliu şi Ion Creangă la Iaşi mai credeau în posibila lui însănătoşire şi-şi puneau întrebări, ipoteze. Adunaseră şi ceva bani pentru consultarea unui „medic renumit" din altă parte, dar nu se gîndeau special la unul anume, un tămăduitor miraculos care să-l redea societăţii şi preocupărilor. Dar mai îmbia speranţele cazul în aparenţă similar din departe al filozofului Auguste Comte.

Veniţi în întîmpinarea pacientului, eliberat de la Neamţ la sfîrşitul primei săptămîni din aprilie 1887, Creangă şi Miron Pompiliu, îl îmbrăţişară în gara Paşcani, de cîteva ore înapoiaţi de la un congres didactic pe ţară ţinut la Brăila. Deşi insistau să-l ia la Iaşi, Eminescu a stăruit să meargă la Harieta, unde-l aştepta în Botoşani şi Aglaé, sora venită din capitala Bucovinei să-şi reîntîlnească fratele ravagiat.

Străbătut de dorul alor săi, Eminescu s-a despărţit totuşi greu de Creangă la Paşcani, prelungindu-şi drumul cu Miron Pompiliu peste Vereşti şi Bucecea la Botoşani. Harieta, lîngă ea poate şi Aglaé, l-aştepta pe peronul gării şi, cu o birjă scundă, cei doi fraţi (Miron Pompiliu pe scăunelul din faţă) străbătură Calea Naţională, urcară Dealul tîrgului spre biserica Sf. Nicolae, Harieta locuind în două cămăruţe risipite la un Frangolea, rudă cu Samson Bodnărescu. Poetul parcurse absent uliţele oraşului prin care trecuse slujbaş la cincisprezece ani şi în vacanţele studenţiei. Nici o privelişte, nici un amănunt nu-i rechema din urmă anii. Orice suvenir murise pentru bolnav.

Incendiul din 1 iunie 1887 transformă în cenuşă cartiere, sute de case, instituţii şi dughene din centrul Botoşanilor şi din periferii, ameninţînd cu pălălăi şi cartierul Harietei. Cum flăcările ajunseseră pînă la cîteva ogrăzi numai de locuinţa Harietei, şi înaintau,

închipuiască-şi oricine panica tantalicului suferind ce nu se putea ridica din pat şi a surorii oloage, la care numai protezele de fier cu curele cîntăreau 50 de oca ! Cine să le salveze lucrurile ? Cine să-i ridice ? Şi către unde ? Într-o scrisoare, Harieta evocă spaima de sinistru : „...focul grozav ce-a fost în oraş şi de care groază nu am fost scutită nici eu. Cea mai mare nenorocire ; totul scosesem din casă, numai patul cu nenorocitul meu frate rămăsese, la care pierdusem tot curajul ; ce puteam face cu el, care este într-o slăbiciune de nu se poate ridica singur ?

Repegiunea pompierilor şi a vecinilor m-a scăpat de cel mai mare pericol, care s-ar fi desfăşurat tot mai mult asupra lui bietul Mihai, pe care l-aş fi calicit fizic din nou, scoţîndu-l afară. Era un vînt rece ca toamna, cura lui nu-i permitea cea mai mică răceală".

Veronica îşi mutase în 1887 lucrurile şi penaţii la Bucureşti, pe str. Dreaptă (astăzi str. Jules Michelet) nr. 5, pentru ca în anul viitor să se fixeze pe strada Soarelui nr. 11 bis (astăzi str. Theodor Aman), prima locuinţă de parter, a doua, cu ferestre largi, în aceeaşi casă cu familia junimistului Ştefan Ney. Nicolae Petraşcu, începător într-ale criticii literare pe-atunci, a descris apartamentul modest în care poeta aranjase cu gust, din puţin mobilier „un mic interior curat, cochet şi femeiesc, în tot ce cuvîntul acesta are mai gentil şi mai specific."

Apăruse în acelaşi an 1887 placheta ei *Poesii* în editura I. Haimann din Bucureşti şi primul exemplar Veronica l-a expediat la Botoşani lui Eminescu, cu dedicaţia iubirii sale :

Scumpului meu Mihai Eminescu, ca o mărturisire
de neştearsă dragoste
Bucureşti 6 februarie 1887
Veronica Micle

De-atunci provine şi închinarea aşternută de poetă pe reversul fotografiei mai vechi a lui Eminescu şi publicată în *Familia :*

Mă pierd uitîndu-mă la tine ;
Cuprinsă ca de-un farmec sfînt
Şi-n sufletul meu reînvie
Dorul ce-avui pe-acest pămînt.

Şi c-un amor peste măsură
Desmierd frumosul chip al tău.
Şi uit c-a fost între noi ură
Şi uit de cîte sufăr eu.

Şi te iubesc ca şi atunce
Cu tot avîntu-nchipuirii
Şi cu acea simţire dulce
Ce-o dă trecutul amintirii.

(La un portret)

Traian Demetrescu povesteşte emoţionat în *Revista olteană* din 1889 cum o cunoscuse pe Veronica Micle în redacţia unei publicaţii din Bucureşti, frecventată în 1887, şi o portretizează : „Vîrsta ei se arăta a fi înaintată, cu toate astea păstra încă un aer dulce de voluptate, iar în ochi reflexul vioi al unei imaginaţiuni aprinse, umbrite de o tristeţe uşoară şi nestatornică". Tradem citise în acea seară, Veronica Micle l-a felicitat şi, venind vorba despre Eminescu, Tradem a văzut-o tresărind şi cu aerul că ar vrea să înlăture discuţia, dar — continuă el — „aproape instinctiv, începu să-mi vorbească tocmai despre el, aşa cum un fanatic ar vorbi de Dumnezeul lui. Şi din toate acele cuvinte înţelesei nesfîrşita ei admiraţie şi iubire pentru marele poet, care poate o visa, din cînd în cînd, în celula sa".

La Hall şi la Botoşani

La 13 iulie 1887 Eminescu, chemat pentru un consult organizat de Ştefan şi Cornelia Emilian, sosea la Iaşi însoţit de Harieta şi de medicinistul Grigore Focşa ; fu examinat de somităţile medicinii ieşene : Otremba, Bo-

tez, Filipescu, Nagel, Riegler, care-i recomandară băi în Tătăraş sau la Hall. A doua zi, el pleca la Hall însoţit de student. Urma să fie examinat la Viena de către specialiştii Neuman, Nathnagel şi Meinert, iar după avizul acestora să se îndrepte spre Hall, staţiune austriacă de băi, bogată în săruri de brom şi iod, în provincia Steyr. La gara de nord a Vienei, Eminescu a fost întîmpinat de doctorii Ciurea şi Boghean. Nu s-a obţinut, nici după acest tratament, un rezultat, nici o ameliorare.

După întoarcere, Francisc Iszac, „primar" al spitalului, ulterior al oraşului Botoşani, stărui, şi ca medic curant al lui Eminescu, pentru a se acorda pensie poetului. Încercările lui repetate au fost zadarnice, ca şi petiţia înaintată de concetăţeni ministrului de finanţe Constantin Nacu, respinsă prin apostilă, invocîndu-se lipsa de fonduri.

Harieta, cutremurată la gîndul că va sosi curînd ziua cînd în odăiţa ei nu va mai intra un singur ban pentru tratamentul fratelui, îşi puse ultimele speranţe în pensionarea poetului de către stat. Din îndemnul aceluiaşi „medic fără de arginţi", care bolnavilor sărmani, pe lîngă consultaţii şi tratament gratuit, le mai dăruia medicamente şi ajutoare băneşti, sfătuită şi de prietenul Ioniţă Scipione Bădescu, expedie în continuare trei petiţii ministrului de finanţe, prefectului de Botoşani şi reginei Elisabeta. Fără urmare însă, căci, aşa cum se tînguie în corespondenţă, guvernul era potrivnic lui Eminescu, pe poziţie revanşardă, imputînd gazetarului de la *Timpul* criticile îndreptate altcîndva liberalilor.

Spre sfîrşitul anului se făcea pe culoarele Camerei Deputaţilor propunerea timidă ca poetul să fie ajutorat cu 120 de lei lunar, sumă care, dacă părea cumva fabuloasă, putea, după acelaşi grup botoşănean, să se reducă şi la „cinci poli".

Doi ieşeni, auzind din zvon că starea fizică a lui Eminescu este foarte gravă şi chiar că ar agoniza, apucară trenul spre Botoşani, îl veghiară cîteva zile şi-apoi informau în scris pe Iacob Negruzzi : „Aseară m-am în-

tors de la Botoşani unde mă dusesem cu Pompiliu ca să-l vedem pe bietul Eminescu, despre care se svonise că ar fi murit. L-am găsit într-o stare de plîns ; de opt zile nu mîncase şi nu vorbise un cuvînt, în urma unui nou acces al bolii vechi şi care a început de astă-dată cu ameţeli. Revenirea boalei e cu atît mai stranie cu cît fusese cu totul bine, dovadă poeziile pe care le alăturez aici, scrise în Botoşani şi nici nu ştii cum să-ţi tălmăceşti lucrul, afară dacă nu atribui starea lui de-acum suirei sîngelui la cap, în urma încercării dobitoceşti, după mine, de a-i închide cu topuzul rănile de la picioare. Ceea ce este adevărat e că în urma redeschiderii rănilor, Eminescu s-a făcut ceva mai bine. Doctorii, cu toate acestea, susţin că nu este nici o legătură între închiderea rănilor şi revenirea bolii, şi se pare că aşa ar fi, deoarece a revenit de la Neamţ cu rănile închise şi cu toate acestea bine ; e drept însă că după trei zile rănile i s-au deschis iarăşi şi se poate foarte uşor că o medicamentare contrară cursului natural al boalei să fi produs acele perturbaţiuni în organism.

Rănile de la picioare sînt după mine un fel de fontenele naturale care trebuiesc întreţinute, cel puţin mai multă vreme, nu închise în mod brusc şi violent. Dar văd că calc drepturile facultăţii de medicină şi mă abţin. Starea în care l-am lăsat pe Eminescu era ceva mai bună. Ieri a mîncat puţină supă, totuşi însă, încă nu vorbeşte, deşi se pare că înţelege, căci zîmbeşte şi se uită lung cînd îi povesteşti din cele trecute sau îi cînţi vreun cîntec mai poznaş pe care avea obiceiul de a-l cînta mai înainte. Care va fi sfîrşitul acestei stări încă nu se poate ştii, poate să moară, poate să devie furios iarăşi, poate să rămîie aşa, poate iarăşi să revie şi să se facă momentan bine şi aceasta din urmă este părerea mea.

De aceea s-au luat măsuri să i se tocmească un om să-l îngrijească, căci sora sa este şi ea oloagă ca vai de dînsa, slabă şi nervoasă la culme.

E mai bine să rămîie în Botoşani, acum deocamdată şi pînă s-ar alege într-un fel, apoi transportarea lui la

Neamț ar fi fost anevoioasă, căci este destul de slab și admițînd că peste cîteva zile se va face bine, ar fi fost trist pentru dînsul să se vadă iarăși la Neamț.

Pompiliu a mai rămas o zi pentru ca să caute un om și să mai reguleze ce va mai fi [...].

Alăturez trei poezii de Eminescu. Nr. 1 mi l-a recitat soru-sa și mi-a spus că îl știe dintr-o veche condică plină cu poezii, pierdută acum, Nr. 2 și 3 sînt compuse în Botoșani de cînd s-a întors de la Neamț. Strofa ultimă de la nr. 3 este mult corectată în manuscript și soră-sa mi-a spus că Eminescu nu era mulțumit de dînsa și vroia s-o refacă.

Manuscriptele de pe care am extras sînt într-o stare nemaipomenită, căci hîrtia e din cele mai proaste, scrisoarea de plumb, și le-a purtat tot timpul în buzunar, așa că-s și rupte și șterse. Sînt unele pe care n-a fost chip de a le descurca.

Ar fi bine să faceți și Dv la București și cît mai curînd ceva pentru Eminescu. Noi facem cît putem. Mîine seară este un concert la Humpel pentru dînsul. Dar știi, publicul de la o vreme se lehamitisește. Mai vedeți și pe acolo unde-s mai multe bogății. E nevoie să-l trimitem la băi și mijloace nu-s".

În ciclul scrisorilor Harietei către Cornelia Emilian, din perioada botoșăneană, se relatează că un grup de tineri din București rugaseră pe poet să le îngăduie să întemeieze o societate literară cu numele „Eminescu", fapt ce, la început, provocase suspiciuni, cum, de asemenea, va provoca protestul comitetului filantropic de doamne din Iași, veleitar să strecoare note în presă că singurul sprijin pentru poet s-a acordat exclusiv prin cotizatoarele ieșence. Lui Eminescu, însă, cum s-a văzut, îi displăceau asemenea publicități umilitoare. Faptul ni-l confirmă scrisoarea Harietei din 27 noiembrie 1887, către aceeași adresantă : „Societatea «Eminescu» de a căpătat voia lui Mihai a purta numele lui, iată cum a fost :

Venind cumnatu și sora la noi, parcă era un instinct că nu ne mai vede, în timpul cela a venit o rugăminte

iscălită de mai mulți băieți rugîndu-l pe Mihai a li da numele lui ; cumnatu' și sora au stăruit cinci zile pînă l-au înduplecat să li dea voie prin propria lui scrisoare, fără a-i trece prin minte că ar fi o speculație din partea lor. Cumnatu' și sora ziceau între altele : Dă-le Mihai dragă că-s băieți din Liceu și le vei face o mare bucurie, fără ca tu să pierzi în fața altor persoane".

Atitudinea de retență a poetului e specifică psihologiei lui față de grupușoarele de admirație zgomotoasă, pe care le întîlnise și la „Junimea" în mediul cosmopolit al Iașilor și la București, fapt ce provocase denunțarea „morii de palavre" a *Convorbirilor literare*, îi stîrnise repulsia față de „snopul de adunături" literalmente din cercul *Literatorului* și față de demagogia cu etichetă socialistă a feciorilor lui C. A. Rosetti.

Scrisorile Harietei din 20 și 27 noiembrie 1887 informează că „ceia ce-l supără mult este că s-a mai făcut încă o partidă care să facă liste" și oricum zarva filantropică era dubioasă frățînilor bolnavi din Botoșani : „ajutorul este tîrziu sau poate n-a fi nici o dată" (20 noiembrie), „n-am primit nici un ban de la ei" (26 noiembrie 1887), „În ceea ce privește Societatea cu președintele Moțoc nu am căpătat nici un ban".

Liceenii de la „Matei Basarab", printre ei imberbul poet D. Nanu, care-i solicitaseră patronatul, erau dintre cititorii primelor două ediții 1883, 1885, informați din presă, poate și din relatările profesorului lor Ion Filibiliu (prieten al nefericitului poet) despre povîrnirea lui din urmă, perioadă denumită de G. Călinescu „agonie morală".

În fața insistențelor din familie, Eminescu acceptă ca „societatea" bucureșteană să-i poarte numele. Harieta se gîndea la un folos bănesc, presupunînd că junii „eminescieni" din celălalt capăt de țară vor organiza cotizări printre cunoscuți, lucru ce nu-l cîștiga pe poet, oricît de stingherit se simțea. Și cînd necunoscuții adolescenți — printr-altă intervenire — îi cerură telegrafic și o fotografie pentru sediul societății „Eminescu", apolinicul învins le împlini și această dorință, mai ales

că și Cornelia Emilian îi repetase cereri pentru o fotografie. Poetul pozează în Botoșani lui Jean Bielig, între 10 și 20 noiembrie 1887, comandînd trei fotografii : una pentru liceenii din București conduși de seceleanul Ion Moțoc, a doua ca s-o trimită Corneliei Emilian, cu specificarea epistolară autografă din noiembrie 1887 : „Astăzi simțindu-mă bine, Vă satisfac dorința de a Vă trimite fotografia cerută de mult timp" (acest portret — cabinet ilustrează al doilea hors-texte din volumul Henrietei și Mihai Eminescu, *Scrisori către Cornelia Emilian și fiica sa Cornelia*, „Colecția Șaraga", Iași), iar a treia a păstrat-o pentru sine, distribuire despre care specifică Harieta la 20 noiembrie 1887 : „Fotografia lui Mihai a reușit bine. Trei m-au costat cincisprezece franci, una lui Moțoc, care a cerut-o telegrafic, una matale și una pentru noi", ce va fi dăruită de Crăciun verilor Mavrodin din Botoșani.

În 1959, fiul unuia dintre liceenii de-acum nouăzeci de ani a vîndut Bibliotecii Academiei R.S.R. cele două răspunsuri autografe :

I

Botoșani, 30 sept. 1887

Domnul meu,

Aprobînd intențiunea D. V. onoratoare de a pune unei societăți tinere numele meu, Vă doresc succes în întreprinderea D. V. și rămîn al D. V.

devotat
M. Eminescu

II

Botoșani 2 Noiemvrie 1887

Domnii mei,

În urma cererii DVoastre de la 27 Octombrie a.c., am onoarea a Vă trimite fotografia cerută, mulțumindu-Vă tot odată pentru dorințele ce însoțesc scrisoarea DVoastre.

Primiţi Vă rog, Domnii mei, asigurarea deosebitei mele consideraţiuni.

M. Eminescu

Domniilor Sale
Domnilor membri ai societăţii „Eminescu"

Strada Plantelor no. 12
Bucureşti

Scrisorile impresionează prin esenţa lapidară a redactării şi prin perfectul duct grafic. Semnătura poetului este compusă cu eleganţă, încheindu-se prin nod graţios. Poetul avea să închidă ochii peste mai puţin de doi ani în sanatoriul doctorului Al. Şuţu, care se găsea pe str. Plantelor, peste drum de sediul efemerei societăţi „Eminescu", a cărei clădire s-a demolat, pe locu-i înălţîndu-se astăzi falnicul bloc de pe str. Plantelor nr. 8.

Din subscripţiile pe listele Corneliei Emilian, la 5 decembrie 1887, Eminescu şi Harieta primeau 400 lei. Sumele trimise de cîntăreţul I. D. Ionescu, reţeta de pe două concerte la Constanţa, fuseseră dosite de funcţionarii prefecturii. Fani Tardini, aflînd despre recidiva lui Eminescu, grăbi cu trupa ei către Botoşani, unde, cum anunţa *Curierul român* din 8 decembrie 1887, „s-au hotărît a consacra seara de marţea viitoare unei reprezentaţiuni în beneficiul suferindului poet". Spectacolul, la care Eminescu n-a asistat, avu loc la 15 decembrie şi peste două zile poetul semna adeverinţa : „Am primit prin Dnii Alexandru Vlădicescu şi I. Bădescu suma de şase sute patruzeci şi şase franci, dintre cari 246 în numerar şi patru sute în chitanţa Casei de economie şi împrumut din Botoşani, ca produs al reprezentaţiunii de marţi 15 decembrie dată de trupa dramatică a Doamnei Fany Vlădicescu pentru folosul meu".

În *Rime la un amic*, trimisă lui Hasdeu, Veronica întreba pentru Eminescu amintirile ce se veştejiseră :

Unde-ţi este-nţelepciunea ce-o aveai în alte vremuri !
S-au schimbat în juru-ţi toate şi tu ţi-ai schimbat părerea.

Cînd îţi zic să fii cuminte, de ce plîngi şi de ce tremuri ?
Nu ştii tu că, de cînd lumea, dragostea e o poveste ?
Nu-ţi mai frămînta gîndirea cu nimicurile-aceste !...

Încă de la 8 februarie 1888, Harieta comunică la Iaşi binefăcătoarei Cornelia Şt. Emilian că pe fratele său „Doamna Micle-l cheamă la Bucureşti în fiecare scrisoare".

Sfătuit de amicii Miron Pompiliu şi Ioniţă Scipione Bădescu, căci din partea Harietei, instigată de Cornelia Emilian, ce-o ura pe „berechetă", nu se presupune atare iniţiativă, Eminescu a scris Veronicăi, rugînd-o să vină la Botoşani. Cum Eminescu i se plînsese „cu multă părere de rău" că fusese uitat de cei lîngă care scrisese şi pentru care muncise din greu şi care, în nenorocirea prin care trecea, nu-i mai expediau *Convorbirile literare*, poeta, revenită în Bucureşti, ruga, la 17 aprilie 1888, pe Iacob Negruzzi să trimită revista celui care îi dăduse glorie de neîntrecut : „Fiind zilele trecute în Botoşani, am văzut şi pe Eminescu, care mi-a spus cu multă părere de rău că nu primeşte *Convorbirile*. Vă rog fiţi bun şi dispuneţi să i se trimită".

O răpire dramatică

În aprilie 1888, îngrijorată, Veronica a călătorit de două ori la Botoşani trăgînd la fiica ei, pe str. Sf. Voievozi nr. 193, stăruind pe lîngă Eminescu s-o urmeze „pînă l-o luat", în speranţa că în capitală îi va afla tratament superior.

Harieta, înduşmănită asupra poetei, scrie Emiliencei la 15/27 aprilie : „Doamna Micle, care a venit şi, pînă n-o pus mîna pe el, nu s-o lăsat. Toată ziua nu-l părăsea şi cine ştie ce planuri şi-o mai făcut dumneaei". Peste cinci zile reluă ştirea cu amănunte noi : „În fel de moduri a venit şi tot hai, şi hai, Mihai, iar la toamnă ne vom muta la Bucureşti. Pînă nu s-o dus, nu l-o lăsat".

Deşi Eminescu a acordat înţelegere iniţiativei Veronicăi Micle de a-l aduce la Bucureşti, cum se confirmă

chiar în epistola Harietei : „El o crede și plînge", sufletul lui intra într-alte zbateri la gîndul că va părăsi casa surorii. În conștiința asistenței exclusiviste pentru Mihai și, pe deasupra, persecutată de incertitudini bănești, Harieta suspecta pe poetă că „va stinge armonia și recunoștința ce el mi-o datorește". Într-altă epistolă din 20 aprilie, cu denigrări la adresa Bălăucăi, mezina prezintă real situația în care Veronica se alătura lui Eminescu. La rîndu-i, poetul îi declara iubire într-o mișcătoare solidaritate de nefericiți ce-și menesc salvarea. Ocolind cît putea duritățile Harietei, Veronica îi șoptea prietenului abătut : „Viu la voi fără veste, căci sora ta e capabilă să nu mă primească".

Harieta recunoaște seducția Veronicăi de-atunci și reversul iubirii puternice a lui Eminescu, ceea ce însemna, după mohorîtele zile din Botoșani, curcubeu speranțelor lui : „El o iubește cu fidelitate, pentru că ea a știut cum să înrădăcineze dragostea în inima lui".

Veronica nu fusese de acord ca, pe lîngă scrisorile îndatoritoare adresate familiei Ștefan Emilian, Eminescu să dedice „în semn de recunoștință" o poezie Corneluței Emilian — fiica (e vorba de poezia *Recunoștință*) și-l dojenea : „ o facere de bine pînă la tine, Mihai, n-a fost poetizată". Stihuirea în speță, anunțată că o „va da scrisă de Mihai cu creionul", era o dedicație mai veche către Veronica, reconstituită parțial din memorie de Eminescu pe o foaie de hîrtie liliachie, îndoită.

Bănuind că Bălăuca îl împiedică să corespondeze și să revină la Botoșani („eu am presupus că Domnia ei nu i-o dat scrisorile, care poate l-ar fi înduplecat să se întoarcă la Botoșani"), de altă parte foarte impacientată că Eminescu nu-i trimisese vești de cînd plecase în capitală, Harieta se informă la Iași — de presupus că prin intermediul lui Miron Pompiliu — asupra domiciliului poetei, se urcă în tren, făcu drumul la București și acolo, împlinind, ca să folosim propria-i expresie, „multe închinăciuni adoratei lui pînă mi-a permis să-l văd", se orientă spre etajul III al clădirii „Mercuș" din Piața Teatrului Național. Acolo Eminescu închiriase o cameră modestă „într-o cotitură întunecoasă din fundătura unui cori-

dor", la domnul Herman Weinberger, căruia tînărul Nicolae Nicolae Petrașcu îi achita lunar chiria.

Infirma voiajoare informa pe Cornelia Emilian că „Mihai e bine", că stăruise pe lîngă frate să se pozeze la București și încheia în stil maliţios, despărţindu-se de fotografia luciferiană a lui Eminescu : „Vă trimit și fotografia lui Mihai cînd era în etate de 19 ani ; seamănă cu mine, cu deosebire că el pe atunci era mai tînăr decît sînt eu astăzi, judecă, scumpă mamă, la ce etate îl turmenta Miclea, că el pentru hatîrul ei s-a fotografiat", ceea ce faptic nu este adevărat.

La începutul lui noiembrie 1888 Veronica revenea la Botoșani cu delegaţie să încaseze pensia promisă lui Eminescu de judeţ : „Dnu Eminescu a dat chitanţă Doamnei Miclea, care de trei săptămîni e aici în oraș și stăruie în fiecare zi să-i dăm pensia. Chitanţa este în toată regula, numai legea nu permite a slobozi banii numai pe chitanţă, ci trebuie să fie o petiţie din partea lui Eminescu către consiliul judeţean." Harieta rămînea la impresia că poeta „are gust să fie Doamna Eminescu".

Adevărat rămîne că, folosind licitările dintre cele două femei pentru Eminescu, primarul botoșănean încurca iţele, întîrzia achitarea ajutorului aşteptat și amăgea pe Harieta că, ducîndu-se la București, va lua de la Eminescu „o petiţie și chitanţă", specificîndu-i că „mai degrabă te vom prefera pe Dumneata să-ţi dăm banii, decît pe Doamna Miclea". Ajunsă la Botoșani, Veronica găzdui la fiica ei Virginia, profesoară suplinitoare de matematici și fizico-chimice la Gimnaziul externat de fete, atunci întemeiat de Spiru Haret. La 26 noiembrie 1888, *Curierul român* din Botoșani insera știrea că „distinsa poetă Dna Veronica Micle se află de mai multe zile-n Botoșani".

La 7 decembrie 1888, Veronica Micle, temporar „domiciliată în Botoșani, desp. II", petiţiona pentru eliberarea unui paşaport „pe 11 luni pentru voiaj în străinătate", ceea ce obţinu (paşaportul nr. 265/1888). Îl solicitase gîndind că va putea conduce pe Eminescu la tratament peste hotare. În acelaşi decembrie 1888, ea se interesă de soarta lui Miron Pompiliu, și el în tratament la Harieta, „ticăloşit" cu aceeaşi infectare. Poeta îl vizita, spre necazul surorii lui Eminescu, care presupunea slăbiciunea Ve-

ronicăi pentru ambii „pacienți". Așteptînd întoarcerea primarului din capitală, ca să încaseze ajutorul ea își prelungea fără voie ședereа în Botoșani. Din revista *Fîntîna Blanduziei*, pe care o primea sub banderolă de la București, Veronica transmitea cu regularitate Harietei numerele apărute și scrisorile cîte-i adresa Eminescu, fapt care trezea invidie : „Bălăuca îmi trimite să citesc în fiecare zi scrisoarea lui, cum îi scrie numai ei și de mine nici pomenește".

Veronica și fetele lichidară casa lor din Iași, str. Butu nr. 14, vînzînd-o pe 8 500 lei, prin mijlocirea avocatului N. Gh. Nanu, la 4 ianuarie 1889, și se mutară în capitală pe str. Soarelui (azi Theodor Aman) nr. 11 bis, lîngă biserica Manea Brutaru, peste drum de casele Momoloaei, mătușa lui Caragiale, după ce schimbaseră o locuință pe str. Dreaptă nr. 5.

În ședința Camerei din 2 martie 1888, trecîndu-se la ordinea de zi, Iacob Negruzzi se urcă la tribună și depuse „din partea unui foarte mare număr de cetățeni din toate părțile țării" o petiție prin care se cerea acordarea unei pensii viagere lui Mihai Eminescu, propunînd un proiect de lege în acest sens și solicitînd urgentarea trecerii prin secțiuni :

„Vă rog, Domnilor deputați, să vă uniți cu mine și să cerem ca de urgență să se dea o soluțiune favorabilă acestei petițiuni, și sunt gata a depune chiar un proiect de lege în privința aceasta. Fac apel la toți domnii deputați pentrucă în această cestiune nu poate să fie vorba nici de maioritate, nici de minoritate. Și în rîndurile Dumneavoastră văd autori cu talent aici, poeți ca Domnii Pruncu și Neniţescu, văd scriitori însemnați ca Domnii Gane și Xenopol, la Dumnealor mă adresez ca să vie în ajutorul meu, fac apel la banca ministerială, căci am onoare să număr pe dînsa doi colegi ai mei, membri ai Academiei Române, pe Domnii Sturdza și Aurelian, fac apel la D. Chițu, membru al Academiei, care ne presidează astăzi și la însuși Domnul președinte al Academiei, pe care avem fericirea și onoarea de a-l vedea în mijlocul nostru, la Domnul M. Kogălniceanu, ca să binevoiască a se uni cu mine, ca chiar sîmbăta viitoare dacă este cu putință să ne ocupăm de aceasta cestiune. Merg și mai departe și fac apel la toți membrii tineri din

această Cameră, de la cei cu ideile cele mai înaintate, D.V. Morțun, întîiul socialist intrînd în reprezentațiunea țării, pînă la acel deputat care în discursurile sale a emis ideile cele mai reacționare de un cuart de secol înoace, la D. Vasile Lascăr *(aplause din partea opoziției)* pentru ca cu toții să ne unim și să venim cît mai curînd în ajutorul lui Eminescu, care nu este nici al maiorității, nici al minorității, ci este al tuturor românilor".

Din balconul presei se auziră aplauzele lui Alexandru Davila, atunci redactor la *Epoca*. Chestorii Camerei se gîndiră să-l evacueze din incintă, dar Mihail Kogălniceanu se aplecă la urechea prezidentului sfătuindu-l să nu avizeze așa măsură.

Cerînd cuvîntul, Ion C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de război, replică lui Iacob Negruzzi „ocasiunea de a lovi în adversarii săi politici" și luă fățiș apărarea politicaștrilor botoșăneni.

Mihail Kogălniceanu se înscrise imediat la cuvînt, dînd riposta bunului simț, a patriotismului, a colegialității de litere și a înțelegerii superioare pentru măiestria clasicului poet, ca și pentru proiecția moștenirii sale lirice în istoria culturii : „Voi vorbi deci ca om care pururea mi-am iubit țara mea și națiunea mea. Prin urmare, găsindu-mă acum în mijlocul representanțiunei naționale, nu cred că va fi unul aci în Cameră care să rămînă surd și nepăsător la suferințele acestui mare poet al țării. De aceea fac apel la D-voastră să votăm cu toți acest ajutor.

Mijloacele ce se acordă pentru susținerea unui talent care, dacă va fi căutat, se va putea vindeca, nu va fi o pagubă pentru România".

Petre Grădișteanu, propunînd votarea urgentă, ea a fost primită cu majoritate. Proiectul de lege trecu prin secții și, în ciuda urgentării cerute, abia peste o lună, la 2 aprilie 1888, fu adus în dezbatere tot de către Iacob Negruzzi, care raportă Camerei că, apreciindu-se „însemnatele merite ale lui Eminescu pentru literatură și în special pentru poezia română ; văzînd apoi că Eminescu este atins de o boală chronică foarte grea și crudă care-l pune în imposibilitate absolută de a-și cîștiga mijloace de existență și, în sfîrșit, luînd cunoștință de sărăcia desăvîrșită în care se află poetul, așa încît este

silit să trăiască din liberalităţile publicului generos, a crezut că este bine ca Statul să-i vie în ajutor cu o pensiune viageră".

Comitetul delegaţilor în unanimitate îl însărcinase să prezenteze Camerei următorul

PROIECT DE LEGE

Art. unic. *Se acordă d-lui Mihail Eminescu o pensiune viageră de 250 lei pe lună, care se va răspunde din casa Statului.*

I.C. Negruzzi

Punîndu-se la vot proiectul de lege, din totalul de 62 votanţi, 57 votară pentru, iar 5 contra.

Vicepreşedintele declară adoptarea proiectului. Nu însemna, însă, că problema pensiei lui Eminescu se limpezise. Proiectul trecu prin votul celuilalt corp legiuitor peste mai bine de şase luni, perioadă în care liberalii pierdură puterea în favoarea guvernului junimist prezidat de Thodiriţă Rosetti. În şedinţa Senatului din 23 noiembrie 1888, scriitorul Nicolae Gane, citind raportul său, încheia : „Sînt deci fericit, Dlor Senatori, de a fi astăzi la tribună interpretul simţămîntului unanim al Dvoastră, care ştiţi a aprecia înalta valoare literară a lui Mihail Eminescu şi a aduce măcar o slabă uşurare crudelor sale suferinţi".

Procedîndu-se la votare, proiectul de lege pentru pensia de 250 lei obţinu unanimitatea celor 65 de parlamentari, după care generalul Ion Emanoil Florescu, preşedintele Senatului, îl declară însuşit.

Zădărnicie şi fraze ! Pentru a deveni operativ, proiectul de lege însuşit de camere urma să primească sancţionarea regală. Mai trecură, din vina aceloraşi factori politici, încă două luni şi jumătate, pînă cînd la 12 februarie 1889, Carol I iscăli decretul aferent. Cu cîteva zile înainte, însă, Eminescu se prăbuşise pentru a treia şi ultima oară.

Gh. Panu povesteşte cum, într-o dimineaţă din iarna 1888, a întîlnit pe Veronica Micle, ieşind înlăcrimată de la Eminescu, plîngîndu-se deprimată că prietenul ei este pierdut.

Ion Livescu relatează cum într-o seară din aspra iarnă 1888 către 1889 vizită pe poet în aceeaşi odaie cu zidurile afumate, lipsită de sobă, cu scînduri rărite pe jos, „la fiecare pas cu găuri largi ce semănau a gropi mai mult". Pe mescioară : ziare, cărţi, broşuri şi manuscrise aforistice. Zărind o carte deschisă la căpătîiul patului lui Eminescu, el îl lămuri :

„ — E de Veronica ! Cartea ei e vecinic nouă pentru mine...", adăugînd stingherit şi cu amărăciune în glas : „Ce versuri frumoase întîlneşti în cărticica asta. Citeşte-le, citeşte-le şi-o să vezi cîtă dreptate am !"

Din scrisul unui contemporan desprindem comentariul că în omenia cu care Veronica l-a îngrijit pe Eminescu după criza din 1883 şi pînă la sfîrşit, ea întrupa dăruire în marile încercări ale destinului poetului.

Eminescu în ultimul popas bucureştean nu şi-a dobîndit nici însănătoşire şi nici n-a putut să-şi cîştige existenţa.

La 3 februarie 1889 Eminescu, lovit de-a doua recidivă şi claustrat la spitalul Mărcuţa, peste o lună fu pe punctul să fie aruncat în drum de către eforii Spitalelor Civile, care notificau Parchetului de Bucureşti că nu-l mai pot ţine „pentru motivul că Ospiciul nu poate hrăni decît pe bolnavii a căror întreţinere e plătită de Primăria Capitalei".

În această circumstanţă, organele procuratoriale cerură avizul psihiatrilor, făcînd în acelaşi timp intervenţii pe lîngă Tribunalul Ilfov pentru numirea unei curatele care să încaseze pensia lui Eminescu şi s-o depună sanatoriului „Caritatea" din Bucureşti, unde „bolnavul veşnic distrat" — cum îl caracterizează foaia medicală — fusese transferat. Formalităţile întîrziară şi aici !

Din cînd în cînd, în cea de-a treia detenţie, la sanatoriul dr. Alex. Şuţu, unde între timp fusese internat, Eminescu versifica frînturi de poeme şi scanda latineşte, pentru ca dintr-odată, cutremurător pentru cei din jur, să alunece în „găunatic şi lugubru" delir.

Prietenii din Iaşi, care, din puţinul buzunarului, îl ajutau, se interesau de avatarurile poetului, cereau ştiri, insistau în speranţe. De la cine altcineva decît de la Veronica Micle puteau să aştepte relaţii despre zilele din urmă ale lui Eminescu ?

Pavilionul doctorului Alex. Şuţu din str. Plantelor nr. 1, în care Eminescu a fost internat în două rînduri

Ea, care asistase neputincioasă alterarea personalității lui Eminescu în ultimul an, le răspundea la 10 aprilie 1889 : „Mulțumindu-vă pentru graba ce ați pus a-mi răspunde, vă rog să iertați întîrzierea scrisorii mele provenită din cauza unei mici indispoziții. Regret că nu vă pot [da] alte detalii despre starea lui Eminescu decît cele pe care le găsesc și eu prin jurnale, și aceasta din cauză că nu știu unde se află internat, la Mărcuța sau la Suțu. Îndată însă ce voi afla precis unde se află, voi căuta să-l văz, deși, drept să vă spun, îmi este destul de dureros a mă duce să-l văd într-o casă de sănătate. Lumea m-au acuzat de lipsă de simțire și de umanitate față de Eminescu. Sînt lucruri mai presus de puterile cuiva. Vă mărturisesc sincer, nu pot să-l văd lipsit de minte, eu care am cunoscut pe Eminescu în cea mai splendidă epocă a vieții sale intelectuale". Veronica își încheia epistola cu mărturia iubirii ei de plenitudine și apoteozare a lui Eminescu, prin de neuitat cuvintele : „Și așa sînt fără nici o lege și fără nici un Dumnezeu — să-mi rămîe cel puțin acel al poeziei, care pentru mine s-a fost întrupat în ființa lui Eminescu".

În începutul zilei de 16 iunie 1889, puțin timp după ce pendula sanatoriului „Caritatea" își pierdu bătăile orei 3 și zorii răsăreau la fereastra rezervei lui, Eminescu, rupt din chinul ultimilor șase ani, închidea ochii pentru deapururi. Nimeni n-a fost lîngă el în acea clipită înscrisă în istorie. Nimeni nu i-a închis pleoapele, cum nimeni nu și-a lipit fruntea de mîna cu care rapsodul primordial al poeziei românești scrisese *Floarea albastră*, *Scrisorile* și alegoria astrului îndrăgostit.

Se petrecea pe albăstrimi Luceafărul de dimineață cînd sfîrșitul existenței lui Eminescu împlinea acordul de soartă din *Despărțire :*

Cu fața spre părete mă lasă prin străini,
Să-ngheațe sub ploape a ochilor lumini...

Pe zidul către stradă al locuinței lui Al. Șuțu, singur rest din complexul lui sanatorial în care în două rînduri dăduse asistență lui Eminescu, o placă de marmură amintește astăzi : „În acest loc s-a aflat sanatoriul «Cari-

ULTIME INFORMAȚIUNI

Anunțăm cititorilor noștrii, una din veștile cele mai triste și dureróse.

Eminescu nu mai este !

Adi dimineță la orele 4, nenorocitul poet în urma unor lungi suferințe și'a dat ultima suflare, în casa de sănătate a d-lui dr. Șuțu.

Poesia românéscă, prin încetarea din viață a lui Eminescu, a încercat una din perderile cele mai adânc simțite.

Casetă de ziar anunțînd încetarea din viață a lui Eminescu

tatea», unde a încetat din viață, la 16 iunie 1889, marele poet român Mihai Eminescu".

Redactorul unei foi săptămînale din Transilvania relatează din București că în ziua prohodirii lui Eminescu la „Sf. Gheorghe" de la începutul bulevardului Colței (azi Piața Sf. Gheorghe) o doamnă din Moldova a așezat pe pieptul poetului o cunună de „Nu-mă-uita". „Doamna din Moldova" nu poate fi altcineva decît Veronica Micle, care cîntase cu ardoare miozotisul și care la această dată locuia în București. Sîmbătă 17 iunie sicriul lui Eminescu călători într-un dric cu doi cai pe ultimu-i drum bucureștean, urmat pe jos de M. Kogălniceanu, Lascăr Catargi, Titu Maiorescu, Theodoriță Rosetti, Grigore Ventura, de Traian Demetrescu, ziariști, sute de elevi și studenți, și fu înhumat către seară la cimitirul Bellu (parcela 9), plantîndu-se la căpătîiul mormîntului un tei. Presa vremii informează că, „de departe", „o doamnă în cupeu" însoțea tristul cortegiu. Veronica ? Harieta ?

Mormîntul poetului la Cimitirul „Şerban-Vodă“ (Bellu) din Bucureşti

Grafică în tuş reprezentînd cortegiul funerar al înmormîntării lui Eminescu oprit în faţa Universităţii din Bucureşti, urmat pe ultimul drum de către T. Maiorescu, M. Kogălniceanu, Th. Rosetti, Lascăr Catargiu, Gr. Ventura, Traian Demetrescu şi alţii

Confruntată cu destinul tragic al lui Eminescu şi cu belşugul de frumuseţi ce scrisese pentru dragoste, pentru toţi iubiţii, pentru ea, Veronica păstra în minte în acel înserat ploios din calea străbătută între Sf. Gheorghe, bulevardul Colţii, Universitate, Calea Victoriei, str. Franceză (azi str. 30 Decembrie), str. 11 Iunie, şi dealul Şerban Vodă, pe care-l urcase îndoliată, stihurile :

Şi cînd se va întoarce pămîntul în pămînt,
Au cine o să ştie de unde-s, cine şînt ?
Cîntări tînguitoare prin zidurile reci
Cerşi-vor pentru mine repaosul de veci ;
Ci eu aş vrea ca unul, venind de mine-aproape,
Să-mi spuie al tău nume pe-nchisele-mi plooape !

După trei zile, poeta aducea la cunoştinţa discipolei ei, Smarei Gîrbea, moartea lui Eminescu şi ştirea că poezia *Ce n-ar da un mort din groapă...,* apărută la două zile după funeralii, fusese redactată în dimineaţa de 16 iunie, fără ca ea să fi aflat că Eminescu închisese ochii cu cîteva ore mai devreme la Sanatoriul Şuţu : „Trebuie să-ţi

Bustul lui Eminescu, de Oscar Han, în ansamblul propileic de la „marginea mării", la Constanța

anunț cu toată părerea de rău moartea și chiar îngropăciunea lui Eminescu.

Prin o fatală coincidență, tocmai în ziua cînd el murise, eu fără să știu, am scris versuri pe tema «Ce n-ar da un mort din groapă» și pe care le-am publicat în *România ;* gîndește-te, de un an de zile n-am făcut un vers cît de infim și în ziua aceea m-au cuprins un fel de friguri și în 20 de minute a fost făcută. După părerea multora este frumoasă ; am să ți-o trimit și ție".

După înmormîntare, Veronica șezu în București încă două săptămîni, după care, luînd trenul spre Pașcani, porni către Tîrgu-Neamț, Humulești, Văratec, unde an de an obișnuise să se odihnească în lunile de vară și unde se sinucide în noaptea de 3 august.

La 14 octombrie, același an, închidea ochii după un atac de hemoptizie Harieta, atît de săracă, încît dacă nu s-ar fi găsit un lucrător de mobilă, care să-i încropească din resturi un sicriaș și un birjar milos, care să-i care rămășițele la cimitirul botoșănean din Deal, trupul ei ar fi fost aruncat în groapa comună.

Iar la Iași, în noaptea trecerii anului 1889 în 1890, în larma recitativelor strămoșești de plugușoare, de bice, clopote și buhaie, sfîrșea Ioan Creangă, prietenul cu care Eminescu colindă astăzi și va peregrina în infinit, travestiți pentru harurile lor scriitoricești în limbile pămîntului, meridianele și paralelele literaturilor, mîngîind sufletele și prelungind tinerețea fără bătrînețe a lumii.

Bibliografie

* * *, *Amintiri despre Eminescu,* Iași, 1971 ;

ARHIP, I., VACARIU, D., VICOVEANU, A., RUSU, L, *Casa Vasile Pogor,* Iași, 1973 ;

BAICAN, E., *Din viața lui Eminescu,* în *Convorbiri literare,* 1914 ;

BĂLAN, TEODOR, *Serbarea de la Putna,* Cernăuți, 1932 ;

BOTEZ, CORNELIU V., *Viața poetului Mihail Eminescu,* în *Omagiu lui Mihail Eminescu,* București, 1909 ;

BUCUR, MARIN, *Debutul lui Eminescu la „Timpul" pînă la serialul Icoane vechi și nouă",* în *Caietele Mihai Eminescu,* I, 1973 ;

CĂLINESCU, G., *Viața lui Mihai Eminescu,* ed. IV-a revăzută, București, 1964 ;

CARTOJAN, N., *Cărțile populare în literatura românească,* II, București, 1974 ;

CIOCULESCU, ȘERBAN, *Viața lui I. L. Caragiale,* București, 1973 ;

CIURCU, AL., *Din amintirile mele,* în *Adevărul,* an. 24 (1911), nr. 7937 ;

CREȚU, I., *Mihail Eminescu, Biografie documentară,* București, 1968 ;

DAIANU, E., *Eminescu în Blaj,* Sibiu, 1914 ;

DUMITRESCU-BUȘULENGA, ZOE. *Eminescu,* București, 1963;

ELIAN, AL., *Eminescu și vechiul scris românesc,* în *Studii și cercetări de bibliologie,* I, 1955 ;

EMINESCU, GHEORGHE, *Despre poet, despre alții și despre mine,* în *Profil eminescian,* Deva, 1973 ;

GHERASIM, VASILE, *Eminescu la Viena*, în *Almanah 1974*, Viena, 1974 ;
GIURESCU, C. CONSTANTIN, *Istoria Bucureștilor*, București, 1966 ;
GRĂMADĂ, ION, *Societatea academică socială literară „România jună", din Viena (1871—1911)*, Arad, 1912 ;
GRĂMADĂ, I., *Mihail Eminescu (Contribuții la studiul vieții și operei sale)*, retipărire din *Mitteilungen des rumänischen Instituts zu Wien*, Heidelberg, 1914 ;
KAINDL, RAIMUND FRIEDRICH, *Geschichte von Czernowitz*, Czernowitz, 1908 ;
LOVINESCU, E., *T. Maiorescu, I (1840—1876)*, București, 1940 ;
MAIORESCU, TITU, *Însemnări zilnice, I (1855—1880), II (1881—1886)*, București, f.d. ;
MARIN, I. D., *Eminescu și Ipoteștii*, în *Zilele M. Eminescu*, Botoșani, 1969 ;
MOISESCU, GHEORGHE, *Centenarul Societății Academice Literare „România jună" din Viena (1871—1971)*, Viena, 1971 ;
MORARIU, LECA, *Note pentru o monografie*, Cernăuți, 1944 ;
OPRIȘAN, I., *Mite Kremnitz, Epistole inedite*, în *Manuscriptum*, an. VII (1977), nr. 1 (26) ;
NEGRUZZI, IACOB, *Amintiri din Junimea*, București, 1970 ;
PĂTRĂȘCANU, I. V., *M. Eminescu student la Berlin*, extras, București, 1931 ;
PETRAȘCU, N., *Mihai Eminescu*, București, 1934 ;
POP, AUGUSTIN, Z.N., *Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, București, 1962 ;
POP, AUGUSTIN, Z.N., *Noi contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, București, 1969 ;
POP, AUGUSTIN, Z.N., *Mărturii... Eminescu-Veronica Micle*, București, 1967 ;
POP, AUGUSTIN, Z.N., 14 studii și note în *Profil eminescian*, Deva, 1973 ;
RĂDULESCU-POGONEANU, I.A., *Studii*, București, 1910 ;
RUSU, CONST. LIVIU, VICOVEANU-PETRESCU, A., *Album Mihai Eminescu*, Iași, 1976 ;
SCURTU, IOAN, *Mihail Eminescus Leben und Prosaschriften*, în *Zehnter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, Leipzig, 1904 ;
SLAVICI, IOAN, *Amintiri*, București, 1925 ;

ŞTEFAN MIRCEA, *Mihai Eminescu revizor şcolar*, Bucureşti, 1956 ;
ŞTEFANELLI, TEODOR V., *Amintiri despre Eminescu*, Bucureşti, 1914 ;
TOROUŢIU, I.E., *Studii şi documente literare, IV (Junimea)*, Bucureşti, 1933 ;
TURCU, CONST., *Eminescu şi studenţii*, în *Cronica*, an. I (1966), nr. 19 ;
VASILIU, AUREL, *Bucovina în viaţa şi opera lui M. Eminescu*, Cernăuţi, 1944 ;
Buletinul Mihai Eminescu. Lămuriri pentru viaţa şi opera lui Eminescu, redactate cu concursul lui G. Bogdan-Duică şi Leca Morariu, an. I—XV (1930—1944) ;
Caietele Mihai Eminescu, Studii, articole, documente, iconografie şi bibliografie prezentate de Marin Bucur, I—IV, Bucureşti, 1973—1976.

Pentru citări s-au folosit : Eminescu, *Opere* (ediţie critică îngrijită de Perpessicius, I—VI, Bucureşti, 1939—1963 ; Eminescu, M., *Poezii* (ediţie critică de Murărașu, D.), I—II, Bucureşti, 1970) ; Eminescu, M., *Scrieri politice şi literare*, I *(1870—1877)*, ediţie de Scurtu, I. (şi Kirileanu, G.T.), Bucureşti, 1905 ; Eminescu, Mihai, *Icoane vechi şi icoane nouă* (antologie de Bulgăr, Gh., şi Milian Al.), Bucureşti, 1975 ; Eminescu, M., *Literatura populară* (comentată de Murărașu, D.), Craiova, 1935 ; Micle, Veronica, *Poezii* (ediţie îngrijită de Pop Augustin Z.N.), Bucureşti, 1969 ; diferite documente din fondurile speciale ale Bibliotecii Academiei R.S.R., Arhivelor Statului din Bucureşti, Arhivelor Statului din Iaşi şi din colecţii particulare.

Cuprinsul

7 ARGUMENT
11 OBCINELE NEAMULUI
21 MITUL GENEZEI
25 RAIUL MEU : Cotuna lui Iminovici — Copil în codru și la iazuri — Casandra a Lupului — Stupina minunată — Reforma agrară la Ipotești
49 LA ÎNVĂȚĂTURĂ : Pansionul Ladislau Ferderber — Spre Feldgasse nr. 17—19 — Elev la gimnaziu — Fugar la Ipotești, contopist la Botașani — Din nou la Cernăuți — „Pumnul nu mai este".
69 „BATE CEASUL MAI PRESUS DE VREME". Prin trecătoarea Dornei, spre Blaj — În Tîrgu-Mureș, la „Calul alb" — În sfîrșit, la Roma Mică ! — „Cu primele sale încercări poetice ne-a surprins plăcut".
79 CU THALIA DE-A LUNGUL ȚĂRII : La București — În trupa Iorgu Caragiali-Daniil Drăgulici — Cu Pascaly peste munți — La Teatrul Național — În viața de toate zilele — La „Românismul" și „Orientul" — Ultimul turneu.
111 ALMA MATER STUDIORUM : Spre Viena lui Johann Strauss — Paznicul voievodal și Congresul de la Putna — Din nou la Viena — O întîlnire pentru eternitate — Încîntările tinereții — La Iași — Etapa Berlinului — Rămas cu sine însuși — Un semn de atenție — „Îmi calc pe inimă".
159 IAȘI, ÎNTRE VERONICA, BIBLIOTECA CENTRALĂ și „FOAEA VITELOR DE PRIPAS" :

— „Bine ai venit în Eşi, domnule Eminescu !“ — Calamităţi neaşteptate — Revizor peste Iaşi şi Vaslui — Doamna Micle — La „Curierul de Iassi“.
197 PE FIRUL ARIADNEI ÎN BUCUREŞTI : Sosit în Bucureşti — Locuinţele poetului — La Floreşti-Dolj — Revenit în Capitală — Redacţiile „Timpului“ — Între comilitonii conservatori şi prieteni — Restaurante, berării, birturi, cafenele, cofetării frecventate — În continuare — romanul dragostei şi „Luceafărul“ — Muncile la „Timpul“ — La Constanţa pentru zece zile — Proiecte sub zodia ultimelor rezistenţe — Patru zile la Iaşi — Geniul intrat în hăurile năucirii.
275 AVENTURILE DIN URMĂ : — Subscripţii şi ediţia princeps — Spre altă Vienă — Întors în ţară, popas în Bucureşti şi, din nou, la Iaşi — La ghiolul Kuialniţchi — La sora Aglaé ; trecător prin Suceava şi iarăşi la Iaşi — Recidiva, tratamentul de la bolniţa Neamţului şi sora Harieta — La Hall şi la Botoşani — O răpire dramatică.
320 BIBLIOGRAFIE

Cartea de față,
scrisă pe temeiul
a foarte multe materiale documentare
descoperite de autor,
este invitație,
ghid spiritual,
însoțitoare pe urmele pașilor lui Eminescu,
muzeu al larilor neaoși,
al iubirii lui de patrie,
depozit orfic al amintirii,
ceremonialelor,
recunoștinței
și contemplării unui creator nepereche

Editura Sport-Turism

Lei 8,75